

VAGGERYDS KOMMUN

KULTURHISTORISK UTREDNING

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM

RAPPORT NR 29

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	3
KULTURHISTORISK UTREDNING FÖR VAGGERYDS KOMMUN ..	5
Bakgrund	5
Inventering, rapport	5
Kulturhistoriskt värde	6
Urvalsgrunder	7
Säkerställande	7
Plan- och bygglag, naturresurslag	7
Översikts- och detaljplan samt skydds- och områdesbestämmelser ..	8
Fornlämningar	9
Kyrkobyggnader, begravningsplatser och prästgårdar	10
Byggnadsminnesmärken	10
Byggnadsminnen	10
Ny kulturminneslag 1 jan. 1989	11
Byggnadsvård	11
Råd och anvisningar	11
VAGGERYDS KOMMUN HISTORIK	13
Inledning	13
Naturförhållanden	13
Från forntid till medeltid	14
Medeltiden	17
1600-talets jordbruksbygd	19
Landsbygdens omvandling under 1700- och 1800-talen	22
Näringsfrihet, järnväg och industrialisering	28
KULTURHISTORISK BESKRIVNING	
Hok	32
Skillingaryd	38
Vaggeryd	56
Bondstorps socken	70
Byarums socken	80
Hagshults socken	111
Svenarums socken	121
Tofteryds socken	145
Åkers socken	161
KÄLLOR OCH LITTERATUR	186
ALFABETISKT REGISTER	187

Anm.: Vid inventeringsarbetet har visst äldre kartmaterial använts, vilket tyvärr medfört att ett antal inaktuella fastighetsbeteckningar redovisats.

FÖRORD

I planeringen av den framtida bebyggelsen och kulturlandskapet är det av största vikt att kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden värnas. De resurser och det kunnande som finns bevarat i den äldre bebyggelsen är viktiga förutsättningar för en god framtida livsmiljö.

Ovanstående synsätt har kommit till uttryck i naturresurslagen, beslut om statlig kulturpolitik och i den nya plan- och bygglagen. I anslutning till denna kulturpolitiska målsättning pågår inventeringar av kulturhistoriskt värdefulla miljöer och objekt samt upprättande av kommunala kulturminnesvårdsprogram.

Föreliggande kulturhistoriska utredning har utförts av Jönköpings läns museum på uppdrag av Vaggeryds kommun. Arbetet har bedrivits i samråd med kulturnämnden och hembygdsföreningarna i kommunen.

Den nu färdigställda rapporten bör kunna utgöra ett gott underlag för det fortsatta arbetet med ett kommunalt kulturminnesvårdsprogram.

Jönköping 1988.04.18

Klas Börjesson
Landsantikvarie

KULTURHISTORISK UTREDNING FÖR VAGGERYDS KOMMUN

BAKGRUND

Utseende på landskap och bebyggelse i Vaggeryds kommun är avhängigt människors verksamheter i generationer. Förändringar skedde förr med små åtgärder efter traditionella mönster. På så vis tilläts resultaten av äldre verksamheter finnas kvar. Nutida förändringar av byggnader och markanvändning sker däremot mer genomgripande och i allt raskare takt. För att förhindra att resterna av tidigare verksamheter helt försvinner krävs en medveten planering, som syftar till att bevara områden med fornlämningar och byggnader av särskilt kulturhistoriskt värde. Avsikten med föreliggande rapport är just att ge underlag för ett sådant planmässigt tillvaratagande.

Rapporten kommer att följas av ett kulturminnesvårdsprogram där konkreta åtgärder för enskilda miljöer och objekt förtecknas. Programmet kommer att antas av kommunfullmäktige.

INVENTERING, RAPPORT

Bebyggelseinventeringar har utförts i Vaggeryds kommun i flera omgångar. Delar av Bondstorp, Byarum, Hagshult, Svenarum och Tofteryd inventerades 1974. Inventeringsarbetet fortsatte 1980 med tätorterna Vaggeryd, Skillingaryd och Hok. Kompletterande inventering utfördes i Byarum, Tofteryd och Åker 1981. Bondstorp och Byarum totalinventerades 1984 i kommunens regi. Inventeringsarbetet avslutades 1987 med Hagshult, Svenarum, Tofteryd och Åker samt kompletteringar i övriga socknar.

Inventeringarna har omfattat en summarisk besiktning av områdets samtliga fastigheter redovisade på ekonomiska kartan. Den bebyggelse, som vid besiktningen bedömts vara av kulturhistoriskt värde, har dokumenterats genom beskrivning och fotografering.

För beskrivning av byggnaderna har använts särskilda formulär med uppgift om byggnadens funktion, fasadutformning och färg, takmaterial m m samt byggnadens ålder.

Fältarbetet har kompletterats med arkivuppgifter ur länsmuséets och lantmäteriets arkiv samt litteraturstudier ur nedan angivna källor.

Den föreliggande rapporten, som omfattar hela kommunen, utarbetades huvudsakligen våren 1987. Rapporten inleds med en historik över bygden varpå en förteckning över värdefulla miljöer och objekt följer. Urvalet av värdefulla fornlämningar har gjorts med hjälp av Riksantikvarieämbetets fornlämningsanalys 1981:21 för Vaggeryds kommun.

I kommunen har följande inventeringar och utredningar av betydelse för kulturminnesvården utförts:

Fornminnesinventering 1953, 1959	Riksantikvarieämbetet (RAÄ)
Fornminnesinventering 1984, 1987	RAÄ
Fornminnesanalys 1981:21	RAÄ
Naturinventering 1975	Vaggeryds kommun
Kulturhistorisk utredning 1975	Jönköpings läns Museum (JLM)
Kulturhistorisk utredning — tätorterna 1981	JLM

KULTURHISTORISKT VÄRDE

I föreliggande rapport presenteras ett flertal områden och objekt som föreslås för bevarande p g a sitt kulturhistoriska värde. Begreppet kulturhistoriskt värde förklaras nedan.

Det vid varje tidpunkt existerande landskapet med dess innehåll av odlingssystem, hägnader, vegetation, byggnader, vägar och andra anläggningar är det samlade resultatet av en mångtusenårig mänsklig bearbetning och modifiering av naturlandskapet.

Perioder med olika näringsfång och samhällsorganisation har avlöst varandra och på skilda sätt avsatt spår i landskapets fysiska struktur. Härigenom blir landskapet med dess innehåll i vid bemärkelse en viktig historisk källa och referensram för vår egen tid. Det förflutnas spår i landskapet är emellertid av vitt skilda slag och mer eller mindre tydliga. Ju längre tillbaka vi förflyttar oss i tiden, desto mer ofullständig och svårtolkad är bilden. Från jägarstenålderns mångtusenåriga period i det småländska området finns endast enstaka lösfynd. Men även långt senare epokers lämningar är ofullständigt utforskade och i många fall inte heller uppenbara i det nuvarande landskapet. Det gäller såväl kända som okända förhistoriska lämningar liksom spåren av senare tiders odlingssystem m.m.

I den historiska förändringsprocessen har nytt och gammalt vävts samman och få av de här utvalda miljöerna är renodlade uttryck för ett klart avgränsat historiskt förlopp. Många gånger har ett visst skede satt sin huvudprägel på ett område, men vid sidan därav kan äldre och yngre inslag urskiljas. En by och omgivande landskap kan utgöra ett exempel:

Gårdarnas bebyggelsestruktur och ägofigurer bär i huvudsak 1800-talets och skiftenas prägel. Byns förhistoriska rötter indikeras emellertid av ett gravfält på markerna. Men vår egen tid har också inneburit förändring — eftersom vi inte rör oss i en museal miljö — ladugårdarna är från 1900-talet, och ett par av parstugorna har fått modern fasadbeklädnad. Ändrade brukningsformer har medfört att slätteräng omvandlats till betesmark och avsides belägna åkrar har planterats med skog.

Ett kulturhistoriskt arbetssätt innebär en strävan att tolka landskapet och dess lämningar utifrån kunskap om det historiska skeendet och att genom urval, dokumentation och bevarande av karaktäristiska lämningar levandegöra det förflutna.

URVALSGRUNDER

Till grund för utredningens urval av kulturmiljöer och kulturminnen ligger en strävan att:

- Urvalet skall belysa traktens — i detta fall Vaggeryds — historia och bebyggelseutveckling från förhistorisk tid till vår egen tid.
- Urvalet skall vara allsidigt, så att olika tidsepoker är företräd-
da, liksom yttringar av skilda samhällsklassers verksamhet.
- Urvalet skall beakta både det allmängiltiga i den historiska ut-
vecklingen och de särdrag som präglar just vaggerydsbygden.

Ovanstående kriterier berör urvalets representativitet. Angelägenhetsgra-
den vad gäller bevarandeinsatserna är även avhängig av hur vanlig en
viss typ av anläggning eller byggnad är.

Viktigt för bedömning av det kulturhistoriska värdet är också graden av
autenticitet. För att utsäga något om sin tid måste exempelvis en bygg-
nad bibehålla en viss grad av ursprunglighet i konstruktion och arkitek-
tonisk utformning. I vissa fall kan dock även senare tillägg på ett intres-
sant sätt spegla förändrade stilideal och bruksformer. Det mest upp-
enbara exemplet härpå är kyrkobyggnaderna och deras inredning.

SÄKERSTÄLLANDE

PLAN- OCH BYGGLAG, NATURRESURSLAG

Den 1 juli 1987 trädde en ny **plan- och bygglag (PBL)** i kraft. Den är
en omarbetning och modernisering av den gamla lagstiftningen med i
många avseenden nytt innehåll. Den nya lagen ersätter byggnadslagen
från 1947, byggnadsstadgan från 1959 samt lagen om påföljder och in-
gripanden mot olovligt byggande (LPI) från 1976. En helt ny lag, **Na-
turresurslagen (NRL)** har tillkommit med regler för hushållning med
marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt. Reglerna i denna ersät-
ter bland annat de riktlinjer i den fysiska riksplaneringen (FRP), som
antagits av riksdagen under 1970-talet.

För **nya byggnader** säger plan- och bygglagen i 3 kap § 1 att "byggnader skall placeras och utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen. Byggnader skall ha en yttre form och färg, som är lämplig för byggnaderna som sådana och som ger en god helhetsverkan."

För **befintliga byggnader** säger plan- och bygglagen i 3 kap § 10 att "tillbyggnader, ombyggnader och andra ändringar . . . skall utföras varsamt så att byggnadens särdrag beaktas och dess byggnadstekniska och konstnärliga värden tas till vara." Detta innebär bl a att boendekvaliteten i äldre hus, som t ex goda rumssamband eller karaktäristiska rumsvolymer bör bevaras. Kakelugnar, skåpssniderier, dörrar och paneler etc behandlas på ett varsamt sätt. Plan- och bygglagen säger även att byggnader som ingår i ett värdefullt bebyggelseområde inte får förvanskas (3:12) och att underhåll skall anpassas till byggnadens historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värde (3:13).

ÖVERSIKTS- OCH DETALJPLAN SAMT SKYDDS- OCH OMRÅDES- BESTÄMMELSER

Varje kommun skall ha en **aktuell översiktsplan** som omfattar hela kommunen. PBL reglerar inte i detalj vad översiktsplanen skall innehålla. Skiftande planeringsbehov och resurser får avgöra vad kommunerna närmare behandlar i sina översiktsplaner. Enligt PBL 4:1 skall följande framgå av översiktsplanen:

1. Grunddragen i fråga om den avsedda användningen av mark och vatten
2. Grunddragen i fråga om tillkomst, förändring och bevarande av bebyggelse
3. Hur kommunen avser att tillgodose riksintressen enligt NRL

Den gamla byggnadslagens stadsplan och bebyggelseplan har i PBL ersatts med en enda planform, detaljplan. Genom detaljplan görs avvägningar mellan allmänna och enskilda intressen samt mellan olika enskilda intressen. Prövning av markens lämplighet för bebyggelse och reglering av bebyggelsemiljöns utformning skall ske genom detaljplan för:

1. ny sammanhållen bebyggelse
2. ny enstaka byggnad
3. bebyggelse som skall förändras eller bevaras, om regleringen behöver ske i ett sammanhang.

Vidare kan detaljplanen innehålla skyddsbestämmelser och rivningsförbud för särskilt värdefulla byggnader (PBL 3:12). En antagen detaljplan medför att tillståndsplikten automatiskt utökas till att även omfatta omfärgning, byte av fasadbeklädnad eller taktäckningsmaterial samt andra ändringar som avsevärt påverkar byggnadens yttre utseende (PBL 8:3). Detta gäller dock ej småhus. Vidare kan bygglovplikt införas för omfärgning av en- och tvåbostadshus samt komplementbyggnader inom områden som utgör en värdefull miljö samt för underhållsåtgärder på bebyggelse med särskilt bevarandevärde (PBL 5:7).

Områdesbestämmelser är en helt ny regleringsform, avsedd att med bindande verkan säkerställa att syftet med översiktsplanen uppnås (PBL 5:16). Områdesbestämmelser kan antas för begränsade områden, som inte omfattas av detaljplanen. Till skillnad mot detaljplanen, som är en mer fullständig regleringsform, är områdesbestämmelserna avsedda att kunna användas när bestämmelser behövs endast i några få avseenden. Områdesbestämmelserna kan också användas för att tillgodose ett riksintresse.

Riksintresse är, enligt NRL 2:6, mark- och vattenområden som har betydelse från allmän synpunkt på grund av sitt natur- och kulturvärde eller värde ur friluftslivets synpunkt. Riksintressanta områden i Jönköpings län har fastställts av Riksantikvarieämbetet 1987-11-05.

Genom områdesbestämmelser kan lovplikten varieras i stort sett som genom detaljplan (PBL 5:16). Lovplikten kan minskas för kompletteringsåtgärder, inre ändringar i byggnad samt för uppförande av mindre fritidshus. Lovplikten kan utökas till att omfatta rivning, underhållsåtgärder av särskilt värdefull byggnad, omfärgning och andra större utseendemässiga förändringar av byggnader inom områden med värdefull miljö.

FORNLÄMNINGAR

Fasta fornlämningar, såsom gravanläggningar, gravfält, övergivna boplatser och arbetsplatser, ruiner av borgar, slott, kyrkor, broar och vägar, är generellt skyddade i fornminneslagen av den 12 juni 1942 (nr 350) senast omtryckt 1976 (SFS 1976:442).

Det är förbjudet att utan tillstånd utgräva, rubba eller på annat sätt förändra eller borttaga fast fornlämning. Till fast fornlämning hör ett så stort skyddsområde som behövs för att bevara dess art och betydelse. Detta kan vara av stor omfattning.

Tillsynen över fasta fornlämningar utövas av länsstyrelsen, som även kan ge tillstånd till undersökning och i vissa fall borttagande av fornlämning.

KYRKÖBYGGNADER, BEGRAVNINGPLATSER OCH PRÄSTGÅRDAR

Svenska kyrkans kyrkobyggnader och kyrkotomt, som inte samtidigt är begravningsplats, är generellt skyddade genom kungörelsen med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet (KK 1920:744).

Bestämmelserna i kungörelsen reglerar bl a uppförande, rivning och flyttning samt byggnadsåtgärder eller andra ändringsarbeten som avsevärt påverkar utseendet hos byggnaderna och deras fasta inredning.

Riksantikvarieämbetet beslutar i ärenden enligt dessa bestämmelser.

Frågor om begravningsplatser med tillhörande byggnader utom kyrkobyggnader regleras i lagen om gravrätt och kungörelse om begravningsplatser (SFS 1963:537, 540).

Bestämmelserna avser bl a anläggning, utvidgning eller annan väsentlig förändring av begravningsplats och motsvarande åtgärder beträffande begravningsplatsens byggnader. Länsstyrelsen beslutar i ärenden enligt dessa bestämmelser.

Pastoratsägd prästgård eller löneboställe av kulturhistoriskt eller miljömässigt värde skall särskilt beaktas enligt kungörelse om förvaltning av kyrklig jord (SFS 1971:860).

Stiftsnämnden meddelar särskilda föreskrifter för vård och användning av kulturhistoriskt värdefull prästgård efter hörande av länsstyrelsen.

BYGGNADSMINNESMÄRKEN

Byggnad i offentlig ägo, som på grund av sitt kulturhistoriska eller konstnärliga värde är att betrakta som minnesmärke, kan skyddas genom att registreras som byggnadsminnesmärke enligt kungörelsen med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet (KK 1920:744).

Regeringen beslutar på förslag av riksantikvarien, vilka byggnader som skall registreras som byggnadsminnesmärken och som därför skall få särskild vård.

Riksantikvarieämbetet beslutar i ärenden som gäller ändringsarbeten och reparation och svarar genom länsstyrelsen för vård och underhåll av byggnadsminnesmärken.

BYGGNADSMINNEN

Icke statliga byggnader kan skyddas genom att förklaras som byggnadsminnen enligt lagen om byggnadsminnen den 9 december 1960 (nr 690), senast omtryckt 1976 (SFS 1976:440, 441). Detta kan komma i fråga för byggnad som bevarar egenarten hos en gången tids byggnadsskick eller minnet av en historiskt betydelsefull händelse och som med hänsyn därtill är att anse som synnerligen märklig.

Omfattningen av en byggnadsminnesförklaring regleras genom särskilt utfärdade skyddsföreskrifter, som anger de delar av byggnaden som skall åtnjuta skydd och i vilken utsträckning ägaren har att sörja för vård och underhåll. Till byggnaden avgränsas ett så stort markområde, som behövs för byggnadens bestånd, vanligen själva tomten.

Länsstyrelsen handlägger ärenden enligt byggnadsminneslagen.

NY KULTURMINNESLAG 1 JANUARI 1989

Fornlämningar, kyrkobyggnader mm, byggnadsminnesmärken och byggnadsminnen omfattas efter 1 januari 1989 av en ny kulturmiljölag (KML).

BYGGNADSVÅRD

RÅD OCH ANVISNINGAR

Förutsättningarna för att bevara äldre hus ökar när de underhålls kontinuerligt. Viktigt är då att underhållet sker på rätt sätt, så att husets karaktär inte går förlorad. Nedan följer helt kort generella råd och anvisningar om husets yttre vård och underhåll. I det enskilda fallet lönar det sig att ta kontakt med länsmuseet i Jönköping.

Fasader

Fasadmaterialet har stor betydelse för husets utseende. Byter man fasadmaterialet förändrar man väsentligt husets karaktär.

Träpanel är det vanligaste fasadmaterialet i kommunen. Den absolut vanligaste paneltypen är locklistpanelen. Den finns på hus både på landsbygden och i tätorten. Paneltypen ska inte förväxlas med lockpanelen, som är grövre och ger större skuggverkan än locklistpanelen. I allmänhet har lockpanelen använts på enklare byggnader, men saknar tradition på bostadshus.

Spontad panel har använts på vissa typer av hus, ofta kombinerades då liggande, stående och vinkelställda bräder.

Endast de skadade delarna av panelen bör bytas ut mot nya med samma utförande. Den övriga panelen bör bibehållas.

Säkrast är att använda traditionella metoder och material, som är oskadliga och lätthanterliga också vid nästa reparation.

Snickerier

Det är väsentligt för byggnadsstilen att huset får behålla sina tidstypiska snickerier och utsmykningsdetaljer. Är de i dåligt skick bör de återskapas och sättas upp på nytt. Men tänk på att det är lika viktigt att inte sätta dit utsmykningsdetaljer, om det inte säkert kan fastställas att huset har haft sådana och hur de såg ut.

Fönster

Äldre fönster är tillverkade av utvalt kärnvirke och trots grånad och luddig yta är de sällan rötskadade. I första hand skall man försöka behålla de äldre fönstren. Byts de ut mot nya bör de nya få samma format och utseende som de gamla. Härvid måste man se upp för de moderna spröjsade fönstren med liggande rutor istället för stående.

Färg

Nutidens stora färgutbud kan vara förvillande när man ska måla om sitt hus. Enklarest är att välja samma slags färg och kulör, som huset tidigare har målats med. Då slipper man en felaktig kulör, som gör huset alltför iögonenfallande eller en felaktig färgtyp, t ex plastfärg, som i framtiden försvårar och fördyrar underhållet.

Tak

Takytans färg är också av stor betydelse för husets utseende. Röda tegeltak harmonierar väl med miljön i stad och på landsbygd. Betongpannor har en liknande struktur som tegelpannorna men de ger inte takytan samma liv. Väljer man betongpannor är det viktigt att få en matt röd färg. Mörka takpannor "tynger ner" huset och gör att det avviker från omgivande hus. På äldre hus bör lertegel alltid användas.

VAGGERYDS KOMMUN — HISTORIK

INLEDNING

Vaggeryds kommun bildades 1971 genom sammanslagning av Vaggeryds och Skillingaryds köpingar, Svenarums församling samt Klevshults kommun utom Fryele församling. Svenarum tillhörde tidigare Vrigstads kommun. I Vaggeryds kommun ingår socknarna Bondstorp, Byarum, Hagshult, Svenarum, Tofteryd och Åker.

Kommunen har ca 12 000 invånare, varav tre fjärdedelar bor i tätorterna. Den största tätorten är Vaggeryd, som med sina 4 000 invånare är något större än Skillingaryd. Därutöver finns två mindre tätorter, Hok och Klevshult.

I kommunen finns ca 4 650 personer som förvärvsarbetar minst halvtid (FoB 1980). Av dessa är 510 sysselsatta inom jord- eller skogsbruk och 2 200 inom tillverkningsindustrin. Den offentliga och privata förvaltningen omfattar tillsammans med handel och samfärdsel 1 900 personer. I byggnadsverksamheten arbetar 220 människor. Inom tillverkningssektorn dominerar trä- respektive metall- och verkstadsindustrin.

NATURFÖRHÅLLANDEN

Vaggeryds kommun ligger på det småländska höglandet. Från norr till söder flyter Lagan, som klyver kommunen i två ungefär jämnstora delar. Lagan har två biflöden, Österån i väster och Hokån-Härån i öster. Kommunens östra delar, på gränsen mot Nässjö och Sävsjö, är mycket kuperade. Den högsta punkten är Högenacke 358,7 m ö h. Högenacke ligger omkring fyra km från höglandets högsta punkt, Tomtabacken 376,9 m ö h. Även kommunens västra delar är starkt kuperade med toppar på över 300 meter. Från höjderna sluttar landskapet ner mot Lagan som ligger 175 m ö h. Stora mossar och en mängd små sjöar karaktäriserar kommunens nordvästra fjärdedel och i söder gränsar Vaggeryd till Dala och Store mosse. Den senare är Sveriges största mosse belägen söder om Lappland.

Berggrunden i kommunen består i huvudsak av tre bergarter. I väster finns den äldre järngnejsen och i öster den yngre smålandsgraniten. Gränsen mellan bergarterna skär rakt genom kommunen i nord-sydlig riktning. Mellan de olika berggrunderna finns en sk forskiffringszon med vaggerydssyenit. Syeniten är en mörkgrå, fältspatsrik och starkt grusvittrande bergart. Inslaget av syenit påverkar växtligheten gynnsamt och huvuddelen av kommunens odlade mark ligger inom forskiffringszonen.

Vaggeryds kommun ingår i sydsveriges moränområde och större delen av berggrunden täcks av lösa avlagringar. Moränen bildades när inlandsisen smälte för 12 000 år sedan och består av bergartsfragment i storlek från mjöl till block. I dalgångarna, exempelvis vid Lagan, bildar moränen fält medan den på andra platser, till exempel mellan Hokusjön och Torrmyra, är samlad till åsar.

FRÅN FORNTID TILL MEDELTID

I Vaggeryds kommun finns 1 900 fornlämningar, fördelade på 600 platser, som kommer att markeras på nya ekonomiska kartan. Av dessa hör 1 600, fördelade på 400 platser, från förhistorisk tid, d v s före år 1050 e Kr. Totalt omfattar fornlämningsregistret uppgifter om 1500 platser i kommunen.

Stenålder

Den äldre stenåldern (Paleolithicum) omfattar perioden från inlandsisens avsmältning, 12 000 — 10 000 år f Kr, till 8400 f Kr. Klimatet var kallt och landskapet en trädlös tundra. Mellanstenålder (mesolithicum) 8400—4000 f Kr och yngre stenålder (neolithicum) 4000—1800 f Kr kännetecknas av ett varmare och fuktigare klimat. Vegetationen bestod till stor del av lövskog med björk, hassel, alm, ek, lind och ask, men även tall förekommer.

De första människor som passerade norra Småland var troligtvis jägare som följde renhjordar över den äldre stenålderns tundra. En mer regelrätt invandring har inte skett förrän under mellanstenåldern då redskapsfynd vittnar om människor som fiskade, jagade och samlade längs vatendragen. Söder om Vaggeryds kommun kring Lagan och dess biflöden, finns länets rikaste stenålderslämningar. Man kan anta att det i detta område funnits åretruntboplatser varifrån fångstexpeditioner norrut utgått.

Husdjurshållning och extensiv odling introduceras under den yngre stenåldern. Pollenanalyser visar ett öppnare landskap och en ökad produktion av säd. Ett bevis för bofasthet är förekomsten av gravar, bl. a hällkistor.

Bronsålder

Perioden 1800—500 f kr kallas för bronsåldern och är den första s k metalletiden. Bronsen, en legering mellan koppar och tenn, är en mjuk metall som är mindre lämpad för redskap och därmed mest använd i smycken och prydnader mm. Föremålen eller råvarorna är importerade. Ingen inhemsk förekomst har påvisats.

Bronsåldern tillhör samma klimat- och vegetationsperiod som mellan- och yngre stenålder. Näringsfången är huvudsakligen samma som under yngre stenålder med en ökad betoning på odling. Sädesslagen som odlades var primitiva arter av korn eller vete, troligtvis odlade genom svedjebruk.

Det tydligaste tecknet på bronsåldersbosättningar är gravarna, främst i form av stenrösen. Rösen med en diameter på över 20 meter, s k storrösen, anses vara en säker indikation på bronsålderskultur. Längs Lagan finns en koncentration av storrösen, fem i Byarums socken och ett i Hags-hult.

Öster om Lagan i höjd med Vaggeryds samhälle ligger Stora rör, ett fyra meter högt bronsåldersröse med en diameter på 25 meter. Röset har en för bronsåldern karaktäristisk placering på en nordsydlig moränrygg. Längs höjdens krön löper vägen mellan Bäck och Taglarp.

I kommunen finns ett 80-tal mindre rösen av vilka åtskilliga är från bronsåldern. Mindre rösen uppfördes dock även under yngre stenålder och järnålder.

Koncentrationen av rösen längs Lagan tyder på att den fasta befolkningen ökat jämfört med yngre stenålder. Lagan var uppenbarligen en viktig transportled för människor såväl som för importgods och kulturella influenser.

Järnålder

Slutet av bronsåldern och början av äldre järnåldern, 500 f Kr — 400 e Kr, antas vara en period av stagnation i norra Småland. Pollenanalyser påvisar att nyodlingen avstannat bl a beroende på försämrat klimat. Grav-lämningarna från början av äldre järnålder är få och svårupptäckta, mestadels bestående av låga, runda stensättningar eller rösen med eller utan kantkedja.

Järnet introducerades liksom bronset som importgods, bl a dräknålar. Vid mitten av äldre järnålder har järnet, som är en hård metall, börjat användas i jordbruksredskap och nyodling på tyngre jordar blivit möjlig. Mot slutet av äldre järnålder finns betydande öppningar i den småländska björk-, ek- och tallskogen även om jordbruket fortfarande drevs i kombi-nation med andra näringar. Troligtvis finns en inhemsk utvinning av järn ur myrmalm vid denna tidpunkt.

I övre Lagadalen finns en klar koncentration av gravar från senare delen av äldre järnålder, kvadratiske och runda stensättningar samt resta stenar. I Byarums, Tofteryds och Åkers socknar ligger de kvadratiske stensättningarna tätare än någon annanstans i Jönköpings län. En fyrsidig stensättning på två gånger tre meter undersöktes 1985 i Mörkebo, Åkers socken. Stensättningen visade sig bestå av en liten stenkista som innehållit ett obränt skelett av ett barn. I graven fanns även en lerkruka, en pilspets, en kniv och en bältessölja av järn samt en glaspärla. Den senare kunde dateras till äldre järnålderns slut, 200—400 e Kr.

Mörkebograven

Stensättningen i Mörkebo ingår i ett gravfält om sammanlagt ett 60- tal synliga gravar. Fältet är placerat på ett för järnåldern typiskt sätt, något nedanför krönet på en höjdrygg. Gravarnas placering tillsammans i fält antyder att befolkningen varit bofast och använt samma gravplats i flera generationer.

Även domarringar är en vanlig fornlämning från senare delen av äldre järnålder. Dess funktion är dock oklar. I några fall har man kunnat konstatera att domarringar använts som "begravningslund" för spridning av brända ben. Även resta stenar har i vissa fall haft en sådan funktion, bl. a. på ett gravfält i Rastad, Byarums socken undersökt 1985. Kring de resta stenarna återfanns brända ben, några bitar harts samt fragment av brons och järn. Gravfältet i Rastad ligger i ett område med täta fornlämningar. På en fyra kilometer lång sträcka mellan Tokarp och Flahult finns 14 fornlämningsplatser varav det största rymmer minst 40 resta stenar.

Övergången mellan äldre och yngre järnålder, 400—1050 e Kr, är ett ske- de av minskad odling troligtvis i samband med en befolkningsminskning. På tidigare åker och betesmark växer ek, bok och gran. Fornlämningar- na från perioden är få. Omkring 800-talet ökar odling och bete kraftigt och ett stationärt jordbruk utvecklas.

För övre Lagadalens del kan nyodlingen och det ökade kravet på jordarnas bördighet ha inneburit en avfolkning. Den yngre järnålderns mest karaktäristiska gravtyp, högen, saknas nästan helt i detta område. Frånvaron av högar kan även tolkas som att man i detta område varit mer konservativ och behållit äldre gravformer längre.

På andra håll i länet, och eventuellt även i övre Lagadalen, finns bybildningar vars läge och mönster består in i 1700-talet och i vissa fall in i våra dagar. Ortnamn med ändelserna -by och -stad anses ha sitt ursprung i yngre järnåldern och påvisar i samband med gravfält en kontinuerlig bosättning under drygt 1000 år.

Fågator, odlingsrösen och terasseringar vittnar om järnåldersbyarnas organisation. Närmast bykärnan låg åkermarken där det odlades vete, korn, havre eller råg. Längre från bebyggelsen fanns ängsmarken, som användes för produktion av vinterfoder för boskapen. Foder hämtades även från kärr och stränder. I markerna utanför åker och äng sommarbetade boskapen.

MEDELTIDEN

Småland bestod vid medeltidens början av minst elva mindre enheter, "små land". Nuvarande Vaggeryds kommun tillhörde Finnveden utom Svenarums socken som ligger i Njudung. Namnet Finnveden finns belagt på 500-talet samt på tre runstenar från 1000-talet. Finnveden, det största av de små landen, omfattade området kring Bolmen - Lagan och var indelat i tre häradar. Vaggeryds kommun ligger i Östbo härad som redan under tidig medeltid hade sin tings- och marknadsplats i Värnamo. Tiden för Finnvedens inträde i riket Sverige är okänd men vid 1100-talets mitt är tillhörigheten ett faktum.

Vid medeltidens början åtskildes de små landen av öde skogsbygder, vilka kom att koloniserar under de följande hundra åren. Ortnamn på -torp, -arp, -ryd, -bo, -boda, -måla och -köp m fl härrör från perioden 1100—1300. En generell orsak till den tidigmedeltida kolonisationen var befolkningsökning och en annan drivkraft tillgången på myrmalm, exempelvis kring Lagadalens övre del. Den nya bebyggelsen bestod ofta av enkla gårdar i skogsmark till skillnad från den äldre som låg samlad till mindre byar i öppen terräng. Under medeltiden framträder tre stora jordäggande grupper — kronan, kyrkan och stormännen, vars jord brukades av arrendebönder.

Hagshults kyrka

Vid 1100-talets början hade Småland kristnats och olika byar slog sig samman om kyrkobyggen, vilket kom att utgöra grunden för bildandet av socknar. Sockenindelningen kan dock ha sin grund i äldre sammanslutningar från järnåldern.

I samtliga socknar finns mer eller mindre säkra belägg för en medeltida kyrkobyggnad på den nuvarande sockenskyrkans plats. I Hagshult finns den enda bevarade medeltida kyrkan i kommunen. Byggnaden är uppförd av sten på 1200-talet och bestod ursprungligen endast av ett långhus utan torn, kor och sakristia. Det nuvarande koret och sakristian tillkom på 1700-talet. Kyrkorna i Byarum och Svenarum innehåller murdelar som är av medeltida ursprung. Under medeltiden fanns ett nunnekloster tillhörande cistercienserorden i Byarum. Detta flyttades dock till Sko i Uppland före 1244.

Finnveden drabbades under medeltiden av krig och farsoter. År 1277 rasar strider mellan den danske kungen och Magnus Ladulås, 1309 är åter kung Magnus i fejd med danskarna, 1362 tar Danmarks kung Valdemar Atterdag Finnveden i besittning, 1452 strider åter danskar och svenskar och 1510 — 1511 retirerar en dansk här under ledning av Kristian II genom Finnveden. År 1350 var det stora peståret i Sverige men även 1359, 1412 och 1421—1422 härjade farsoten och befolkningen decimerades. Befolkningsminskningen medförde att jordägarna fick problem med att skaffa arrendebönder. De under tidig medeltid koloniserade områdena blev ofta åter öde.

Mot slutet av medeltiden inleds en stor nyodlingsepok som varar under hela 1500-talet. Befolkningen ökar och ödegårdar tas på nytt i bruk. Östbo är det enskilda härad i länet där antalet skattelagda gårdar ökar mest under 1500- och 1600-talet. Antalet gårdar ökar både genom att äldre gårdar klyvs vid arvsskiften och genom nyodling.

1600-TALETS JORDBRUKSBYGD

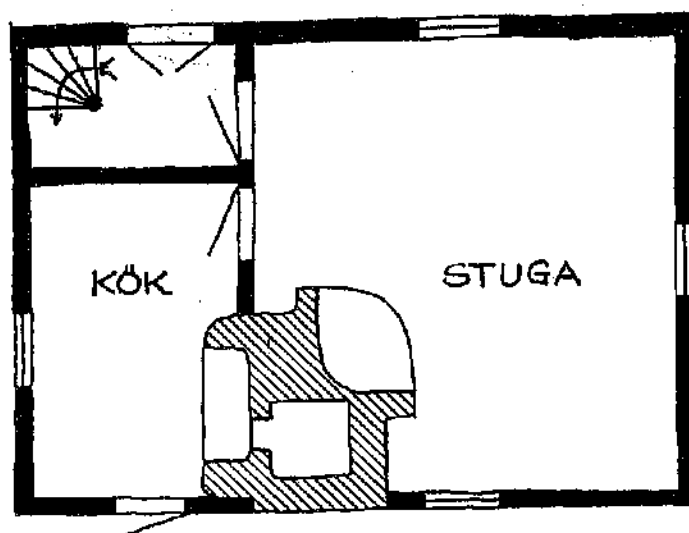
Ensamgårdar och byar

På 1600-talet låg de flesta gårdar enskilt eller i små byar med en eller två grannar. I de mer öppna landskapspartierna, exempelvis närmast Lagan, kunde byarna vara något större. Gårdarna i byarna var relativt fritt grupperade, både rad- och torgbyar förekom. Varje gård bestod av ett stort antal byggnader, ibland närmare femton. Byggnaderna var relativt fritt grupperade, men en viss åtskillnad av man- respektive fägård kunde vanligtvis urskiljas.

Byggnadssätt

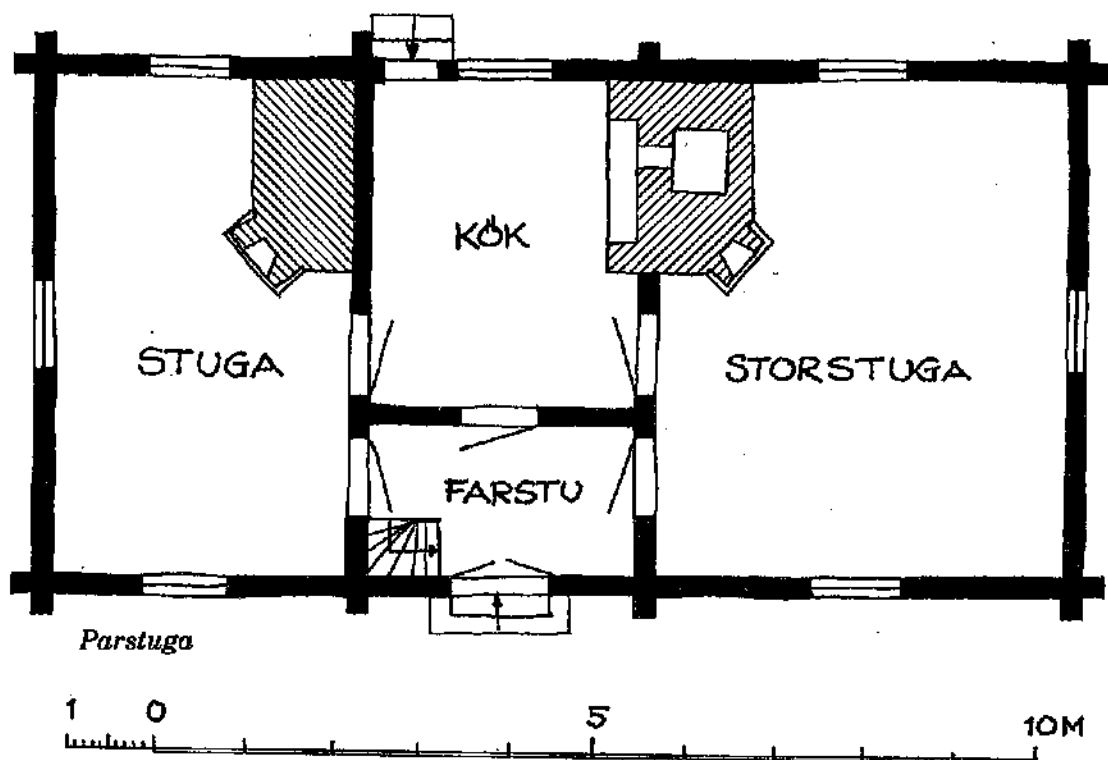
Byggnadstekniken var i grunden densamma vid uppförande av såväl manbyggnader på säteri och gårdar, som vid byggen av viktigare uthus. Byggnaderna knuttimrades och hade åstak, med näver, torv eller bräder som täckning. Flera typer av planlösningar förekom bland manbyggnaderna, två exempel är enkel- respektive parstugorna.

Enkelstugan består av ett stort rum och en liten förstukammare eller förstukök innanför förstugan. En variant på enkelstugan är tvillingstugan som består av två spegelvända och sammanbyggda huskroppar utan inre förbindelse.

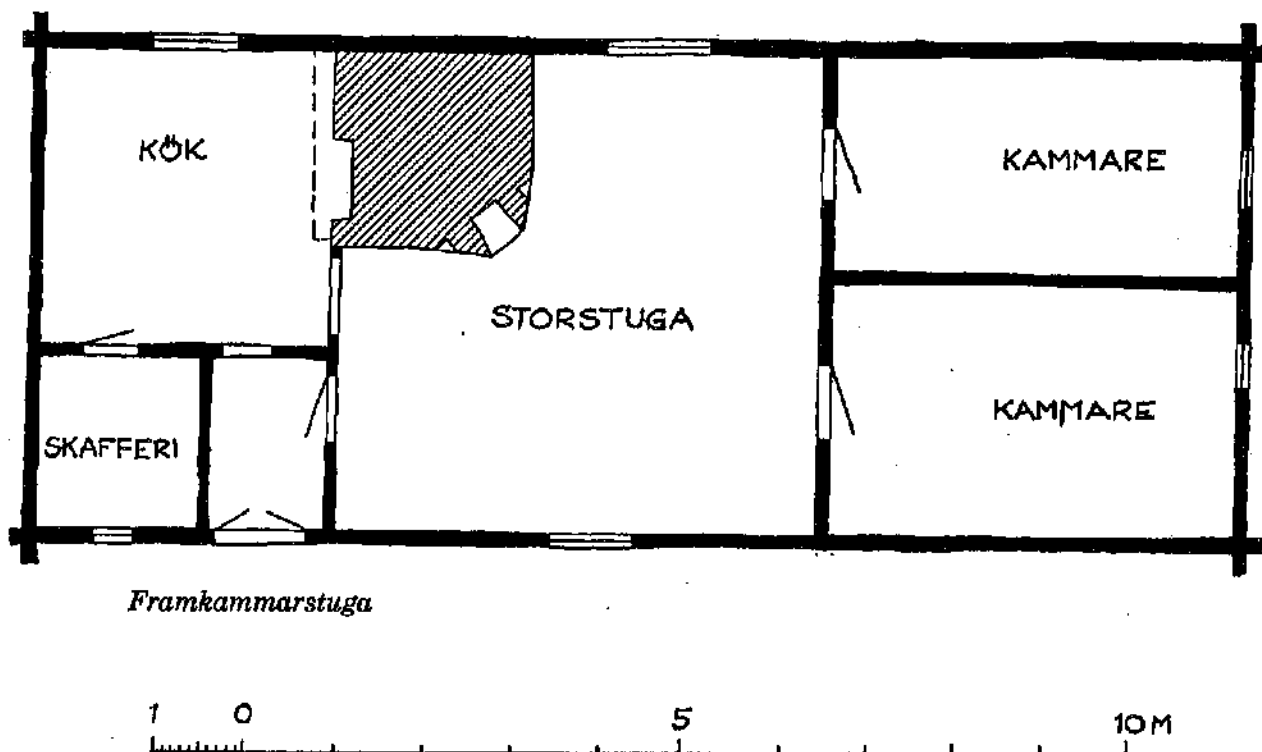
Enkelstuga

Parstugan har symmetrisk planlösning med entré mitt på fasaden. Innanför förstugan finns ett kök eller en kammare och på varje sida ett stort rum, vardagsstuga och gäststuga.

Även den sk framkammарstuga förekom på vissa gårdar. Planlösningen omfattar förstuga och kök vid ena gaveln, i mitten en storstuga och vid andra gaveln två mindre kammare. Framkammарstugor uppfördes fram till början av 1800-talet.

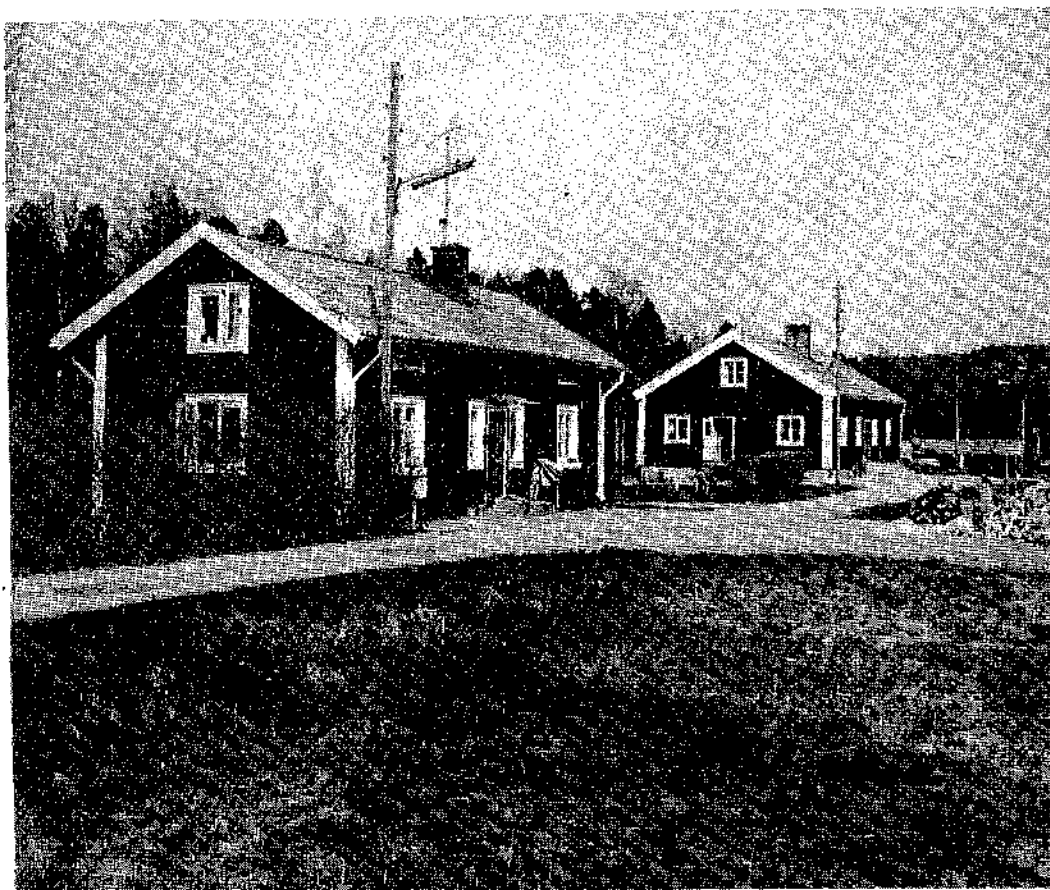
Järnbruken

De viktigaste näringarna, jord- och skogsbruk samt jakt och fiske, kompletterades under 1600- och 1700-talen med en ökande järnhantering. Järnet var en viktig råvara för bl a vapentillverkningen som ökade under det svenska stormaktsväldet. Redan 1638 privilegierades ett bruk i Eckersholm. Några årtionden senare, 1672, tillkom bruken vid Götafors och Götaström. År 1726 fick masugnen vid Rasjö sina privilegier och två år senare etablerades bruket vid Hook, som senare bytte namn till Lindefors. Vid Lomsjö uppfördes en masugn 1810. Förutom dessa bruk har det funnits flera stånghammare, bl a i Elghammar (1840) och i Skogsfors (1860) .

Järnbruken kom att få en mycket stor betydelse för befolkningens försörjningsmöjligheter. Det gavs inte bara direkta arbetstillfällen utan även indirekta genom kolning och transporter.

Vägsträckningar

Två av de mest intakta vägarna i området är de s k järnbärrlederna. Den ena går från Hok söderut genom Häråns dalgång, förbi Hubbestad och Torrmyra och vidare mot Hörle. Den andra finns mellan Rastad och Lomsjö masugnar och vidare söderut. Även den gamla huvudvägen söderut förbi bl a Byarum, Tofteryd och Hagshult, är relativt intakt och markerad med milstenar.

Bruksgatan vid Lindefors

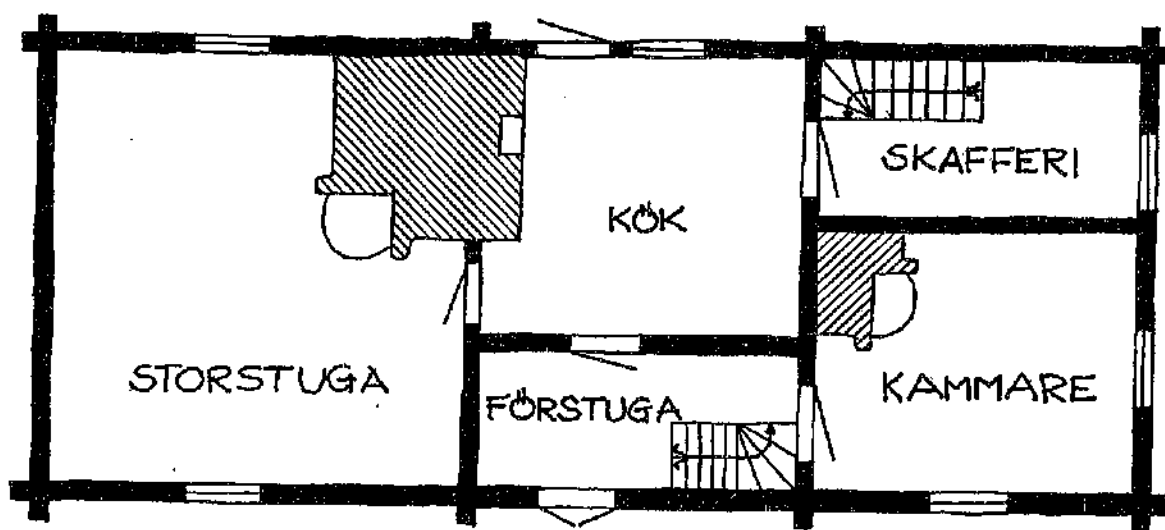
LANDSBYGDENS OMVANDLING UNDER 1700- OCH 1800-TALEN

Torp, byar och skiften

Slutet av 1700-talet och början på 1800-talet präglades av befolkningsökning, vilket innebar att många torp och backstugor anlades. På så vis kom skogarna att lysas upp av gläntor och nyodlingar. Många av de tidigare ensamgårdarna omvandlades till byar genom att gårdarna klövs en eller flera gånger. Till sist blev gårdarnas ägor så små och splittrade att ett rationellt jordbruk omöjliggjordes. Av detta skäl startade skiftesverksamheten i Sverige. I Jönköpings län fick det laga skiftet 1827 den största betydelsen. Gårdarnas ägor samlades till sammanhängande arealer och i många fall flyttades gårdarna ut från byn till de egna ägorna.

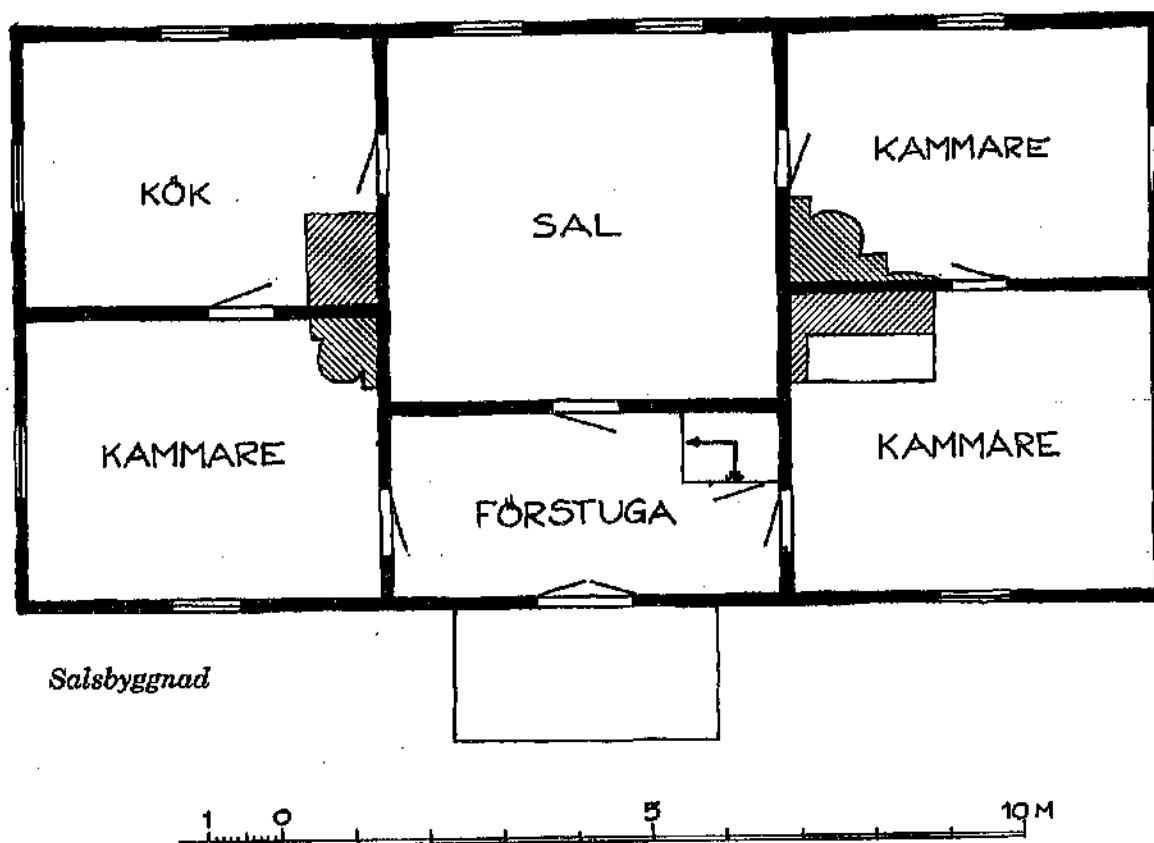
Byggnadssätt

I slutet på 1700-talet och under 1800-talet förändrades allmogens byggnadsskick på flera punkter, grunden var dock alltjämt timmerbyggnadstekniken. Boningshus i två våningar blev allt vanligare och ryggåsarna ersattes av takstolar. Taken täcktes allt oftare med tegelpannor. Timmerväggarna inkläddes med träpanel som rödfärgades. Släta knutar ersatte de äldre typerna med utskjutande skallar. Under 1800-talets andra hälft inspirerades allmogens byggnadsskick alltmer av herrgårdarnas klassicerande arkitektur.

Dubbelkammarstuga

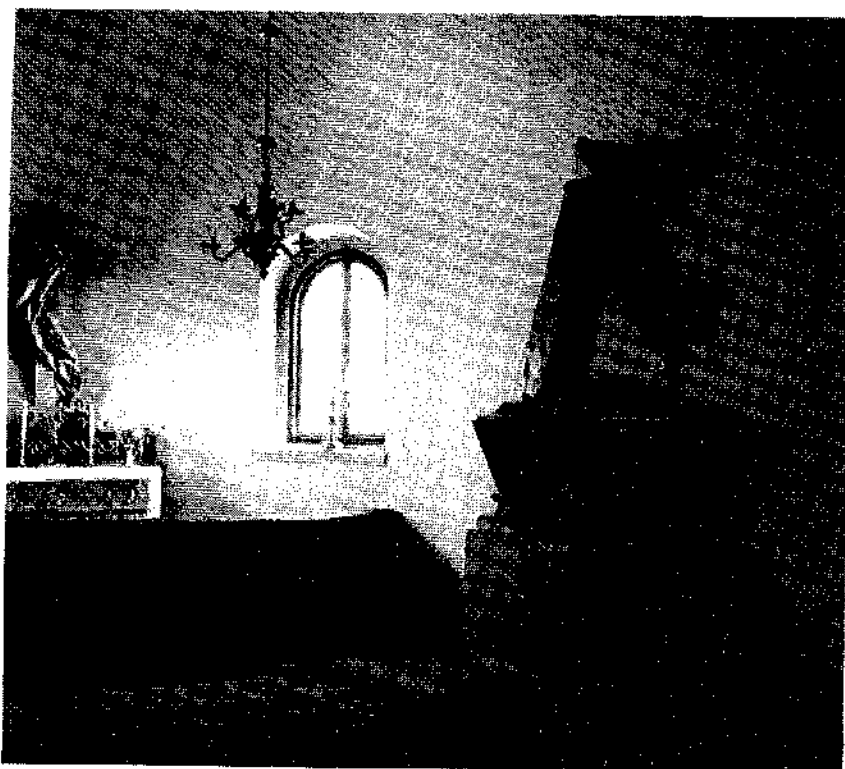
Fasaderna målades i ljusa oljefärger och erhö­ll ibland en centralt place­rad frontespis. I vissa fall försågs byggnadens portal med en omfattning och takfoten med en fris. Genom mönsterplanscher, bl a av Ch E Löven­sköld (1810—1888) , introducerades förstukvisten med detaljer i snickar­glädje.

Den tidigare nämnda enkelstugan var mycket vanlig på torp och mindre gårdar under gårdsklyvningarnas epok. Parstugan var vanlig på stora el­ler halvstora gårdar. Nya varianter på parstugan tillkom, bl a dubbelkam­marstugan. Denna har två kammare i stället för ett stort rum på ena sidan av förstugan. Salsbyggnaden, med mittsal, bred förstuga och dubb­la sidokamrar hade introducerats hos den svenska adeln i mitten av 1600- talet. Under 1700-talet användes planlösningen på prästgårdar, militär­boställen och mindre herrgårdar, för att under 1800-talet bli allt vanlig­are på gårdarna.

Gårdarnas byggnader grupperades som tidigare, d v s med åtskilda man- och fägårdar. Ekonomibyggnaderna blev dock allt färre, genom att de oli­ka funktionerna, exempelvis ladugård och loge, sammanfördes till en bygg­nad. Motivet för detta var bl a att man ville spara virke. Under 1800- talet började tvåvåningslogar förekomma. Dessa var försedda med utvän­dig uppkørsbro och tröskgolv i övervåningen. Ibland kunde den nedre våningen ha en fähusdel i sten. I de nya byggnaderna användes i vissa fall ett slags skiftesverk med liggande virke mellan falsade stolpar.

Kyrkor, skolor och missionshus

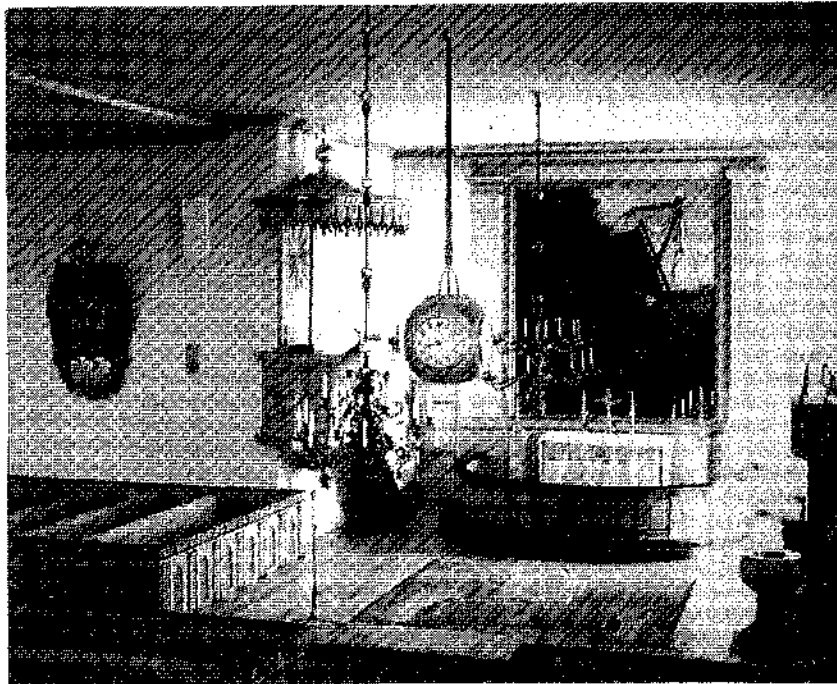
I nordvästra delen av Jönköpings län uppfördes en rad träkyrkor vid sekelskiftet 1600. Till dessa hör Bondstorps kyrka från 1695. Kyrkan har förändrats flera gånger sedan dess, bl a tillkom tornet 1766, senare utbytt 1890. Stormaktstidens adelssläkter byggde inte bara förnämliga herrgårdar utan understödde även kyrkobyggen, för att skapa värdiga inramningar till sina egna gravar. Släkten von Seth på Bratteborg medverkade till att Byarums medeltida kyrka utvidgades med absid, korsarinar och västtorn.

Interiör, Byarums kyrka

Byarums kyrka

Interiör Svenarums kyrka

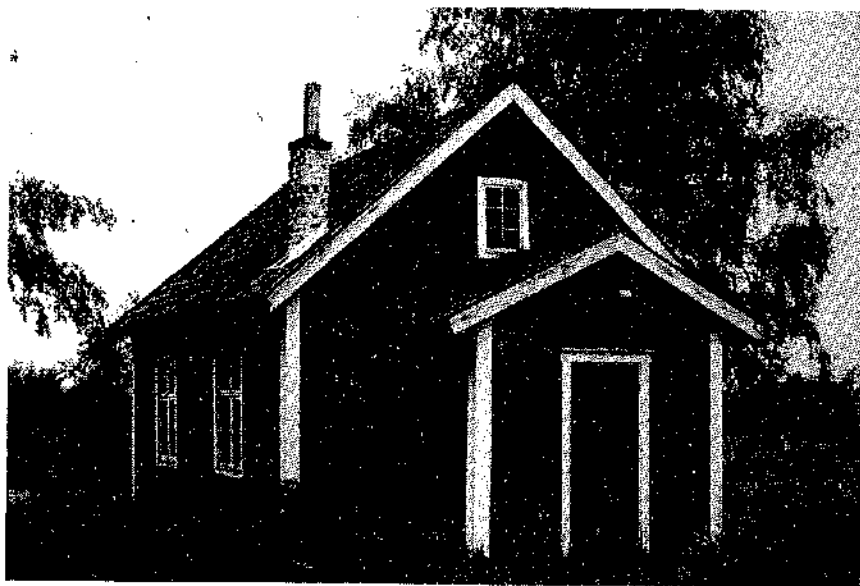
Tofteryds kyrka.

Under den påkostade sandstensabsiden inreddes släktens gravkor. Även den medeltida kyrkan i Svenarum byggdes om under denna period.

En intensiv kyrkobyggnadsperiod inträffade i Sverige under 1800-talet. Det ökade antalet församlingsmedlemmar rymdes inte i de gamla kyrkorna. Det rådande stilidealet var nyklassicismen vilken präglar både Tofteryds (1835) och Åkers (1845) kyrkor. Byggnaderna är enkla, symmetriska och vitkalkade samt försedda med låga sadeltak och torn med lanternin.

Hubbestads småskola Svenarum

Krängshults Missionshus, Byarum

I, eller i närheten av, socknens centrum placerades under 1800-talet ett par nya typer av byggnader nämligen skolan och missionshuset. Skolorna tillkom efter folkskolestadgan 1842 och småskolestadgan 1858. Byggnaderna uppfördes med traditionell teknik och följde manbyggnadernas utformning. Skolhusen innehöll oftast en eller två lärosalar och ibland även en lärarbostad.

Mot slutet av 1800-talet uppfördes missionshus i nästan varje småländsk socken. Missionshusen innehöll ofta två samlingssalar samt kök och övernattningsrum, men även hus med bara en liten sal förekommer relativt ofta. För att få stor spännvidd och högt tak övergavs den traditionella takstolen för nya konstruktioner. I övrigt anknöt missionshusens utformning oftast till traditionell teknik och utförande.

Herrgårdsarkitektur

Herrgårdarna fick från slutet av 1600-talet en alltmer medveten arkitektonisk prägel. Stormaktstidens krigaradel belönades med förläningar som man ville bebygga ståndsmässigt, enligt förebilder i utländsk slottsarkitektur. Från senare delen av 1600-talet blev den karolinska herrgården det dominerande idealet. På Bratteborgs herrgård finns en liten karolinsk huvudbyggnad från 1720-talet. Byggnaden kännetecknas av sin symmetriska uppbyggnad med portalen i centrum, det höga säteritaket och av att huvudsalen är utbyggd mot trädgårdssidan. De nuvarande flyglarna uppfördes 1870 respektive 1927, men redan tidigare fanns två symmetriskt placerade sidobyggnader.

Den franska rokokostilen kom till Sverige under första hälften av 1700-talet och har inspirerat bl a herrgårdarna Hook (1778) och Hubbestad (1788). Anläggningarna är symmetriska och huvudbyggnaderna har ett utförande med valmade tak och putsade fasader.

Från slutet av 1700-talet och under hela 1800-talet präglas herrgårdsarkitekturen av nyklassicism. Stilen knyter an till antikens former och på Eckersholms huvudbyggnad (omkring 1800) finns klassiska detaljer, såsom pilastrar och attika. Byggnaden har ett lågt sadeltak och spritputsad fasad.

Hooks herrgård

Nya näringar på landsbygden

Två förutsättningar för den ökade företagsamheten var skråtvångets upphörande 1846 och näringsfrihetens införande 1864. Den senare reformen innebar även att handelsbodar kunde startas på landsbygden. En annan reform i näringsfrihetens anda var 1862 års förordning om kommunstyrelse på landet. Genom denna frigjordes den borgerliga förvaltningen från kyrkans dominans och samtidigt minskade den tidigare hårda statliga styrningen av näringslivet. Kommunernas indelning sammanföll med de gamla sockengränserna.

Mot slutet av 1800-talet sviktade järnbruken kring Lagadalen under konkurrensen från Mellansverige. Järnhalten i malmen från Taberg var låg och tillverkningsmetoderna omoderna. Järnhanteringen i Götafors, Lindsfors, Rasjö och Lomsjö upphörde på 1800-talet. Götaström försvann på 1890-talet och Eckersholm lades ner 1912.

Järnbruksdödens epok inföll samtidigt som järnvägarna byggdes ut. Lindefors (Hok) fick järnvägsförbindelse till Halmstad 1880 och två år senare invigdes den fortsatta sträckningen till Nässjö. Banan mellan Vaggeryd och Jönköping färdigställdes 1894. Järnvägen kom att ha stor betydelse för den fortsatta industrialiseringen och för uppkomsten av tätorterna. Lindefors bruk byggdes 1885 om till trämasse- och kartongfabrik. Råvarorna och produkterna transporterades per järnväg. Även Götafors bruk omvandlades till trämassefabrik 1882. Fabriken i Lindefors lades ner 1952. Trämassefabriken i Götafors övertogs av Munksjö AB i Jönköping 1903 och det gamla bruket revs. En ny anläggning uppfördes 500 m längre västerut där driften fortsatte fram till 1980-talets början.

Stationssamhällen

Stationsplatserna utmed de nya järnvägslinjerna sammanföll inte med socknarnas tidigare centrum. Hok, Klevshult, Skillingaryd och Vaggeryd ligger längs banan Halmstad—Nässjö och hade olika förutsättningar före järnvägens tillkomst. I Hok fanns ett järnbruk, senare trämassefabrik, och vid detta en bruksgata med bl a smedbostäder. Klevshult var en liten by med gästgiveri. Även i Skillingaryd fanns ett gästgiveri men även mötes- och lägerplats för Jönköpings regemente sedan 1777. Dessutom fanns en marknadsplats i Skillingaryd sedan 1842. I närheten av Vaggeryds stationsplats fanns dels en trämassefabrik, f d Götafors järnbruk, och dels byn Vaggeryd.

Gemensamt för orterna är att de började förändras till samhällen efter järnvägens tillkomst 1880—1882. Vid stationen i Hok öppnades flera affärer och nya bostadshus uppfördes. I Klevshult uppfördes en såg, vars varor fraktades med järnvägen. Samhället hade år 1924 300 invånare. Mellan 1952 och 1971 var Klevshult namnet på en landskommun men kommunledningen var inte placerad i samhället utan i Skillingaryd.

Hoks station.

Affärshus vid Storgatan i Vaggeryd, kv. Sandhem 2

Skillingaryd blev efter järnvägens tillkomst ett handels- och industrisamhälle. Många av landsbygdens vagnmakare uppförde bostadshus och verkstäder i närheten av stationen. På 1910-talet började åkdonstillverkningen drivas industriellt. In flyttade även hantverkare, exempelvis snickare, målare, skräddare och skomakare samt handelsmän med bl a ekipering, speceriaffär, charkuteri och bageri. Skillingaryds municipalsamhälle bildades 1920, vilket innebar att vissa stadsstadgar tillämpades, exempelvis med avseende på byggnation och hälsovård. Befolkningen uppgick vid tidpunkten till omkring 1400 personer.

Vaggeryds förändring efter järnvägens tillkomst liknar den i Skillingaryd. Handelsmän och hantverkare slog sig ner vid stationsplatsen och kring sekelskiftet etablerades träindustri med sågverk, snickerier och möbeltillverkning samt åkdonstillverkning. Götafors gamla trämassefabrik upphörde 1902 men en ny stod färdig redan 1904 och samhällets invånarantal steg raskt till mellan 600 och 700 personer, bosatta i tjänstebostäder och egnahem.

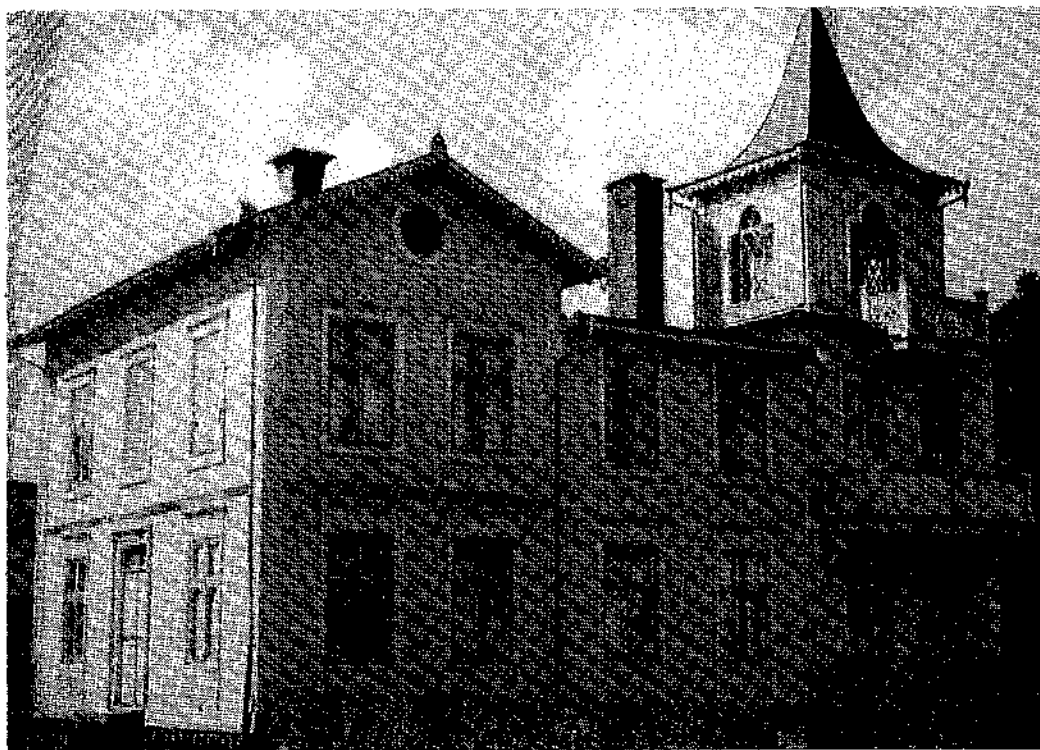
Byggnadssätt

När stationssamhällena uppfördes befolkades de till stor del av inflyttad landsbygdsbefolkning. Byggnadssättet blev därför till att börja med det samma som på landsbygden. Ganska snart kom dock nya byggnadstyper att uppträda i stationssamhällena.

Stommar av stående plank blev allt vanligare i början av 1900-talet. Konstruktionen möjliggjorde byggnader som inte har en rektangulär grundplan. Fasaderna kläddes ofta med fasspontad panel som varierades i ligande och stående fält. Husen var målade i ljusa oljefärger och ibland försedda med torn, verandor och trapphus. Taken täcktes ofta med målad plåt. Denna typ av byggnad är starkt förknippad med järnvägssamhällenas glansperiod, men de uppfördes även som manbyggnader på landsbygden.

På 1920-talet tog egnahemsbyggandet fart i stationssamhällena. Begreppet egnahem hör ursprungligen samman med den statliga egnahemslånefonden som upprättades 1904, men senare uppfördes bostadstypen i privat regi, ofta med någon av ortens industrier som långivare eller ekonomisk garant. För att göra egnahemmen billigare ersattes den tidigare dominerande plankkonstruktionen med regelverk under 1940-talet.

Lättbetong och betongblock av olika slag har från början av 1930-talet använts, speciellt i industribyggnader. Även bostadshus har under slutet av 1940-talet och början av 1950-talet uppförts av betong eller gasbetong.

Bostadshus i Skillingaryd uppfört 1880-1881, kv Prästkragen 6

23

Det var en diversehandel som förutom livsförnödenheter saluförde tyger, trätofflor, tömmar, bjällerkransar, cigarrer mm. Två år senare öppnades den andra handelsboden i Hok. Det var Aron Storks affär. Affären sålde textilvaror och förde ett stort lager av garn och tyger. Även denna affär hade intilliggande stallar. 1910 öppnade handelsfirman Hugo Johanssons affär i Hok. Den tjänade främst som järnhandel, men sålde även specerivaror. De båda affärerna Storks och Hammargrens slogs ihop 1961. Hugo Johanssons finns fortfarande kvar och tillsammans fyller de sin uppgift vad gäller livsmedelskonsumtion och andra förnödenheter i samhället.

I affärernas närhet uppfördes timrade bostadshus under åren 1887—1910. Under samma tid uppfördes i norra delen av Hok endast tre hus. Det ena var järnvägsstationen, som flyttades och återuppbyggdes på nuvarande plats 1895, p g a att terrängen öster om det gamla stationshuset visat sig vara oframkomlig, när man 1881 skulle bygga järnvägslinjen vidare mot Näs-sjö. Den enda möjligheten var att bygga linjen norr om Hok. De övriga husen i norra delen av Hok var ett bostadshus uppfört 1910 samt missionshuset från 1892.

Efter denna tid var det byggnadsstopp i samhället fram till slutet av 1920-talet och början av 1930-talet, då Folkets Hus samt några bostadshus utefter landsvägen Jönköping—Växjö tillkom. Under slutet av 1930-talet och början av 1940-talet uppfördes enstaka byggnader, men inte förrän efter 1945 satte byggnationen fart på nytt för att åter minska under 1950-talets mitt. Under hela 1970-talet ökade byggnationen kraftigt igen. Regler för byggnationen i Hok är fastställd genom flera olika byggnadsplaner av vilka den äldsta är från 1958.

De dominerande näringarna var tidigare trämasse- och kartongfabriken samt sågverksindustrin. När kartongfabriken lades ner 1952 och verksamheten flyttades till Munksjökomplexet i Vaggeryd var det flera arbetare som valde att bo kvar i Hok och pendla mellan fabriken och bostaden. En viss egen industri finns kvar i Hok, fördelad på snickeri, svarveri, sågverk samt mekanisk industri. Den nya expansion som samhället har upplevt under hela 1970-talet måste dock tillskrivas de pendlare som har sin bostad i Hok och som reser antingen till Vaggeryd eller till Jönköping.

HOK

På gården Hooks ägor vid Lindefors etablerades 1728 ett järnbruk bestående av masugn och hammarsmedja. Något senare anlades också en spiksmedja. Malmen till bruket hämtades från Taberg.

Till följd av brukets anläggning uppstod en bebyggelse koncentrerad till hammarsmedjans omedelbara närhet. Här bodde smeder och andra arbetare vid bruket i för dem uppförda bostadshus. Till dessa hörde källare, bodar och uthus placerade utefter bruksgatan, som ledde ner till bruket med hammarsmedja, järnbodar, kollada, labbit samt diverse andra bodar och skjul.

Under perioden 1786—1805 skedde omfattande om- och nybyggnader vid Lindefors. Bostad åt masugnsmästaren byggdes 1788, inspektorsbostaden 1798. Vid smedbyn utökades anläggningarna på 1780-talet så att de vid sekelskiftet 1800 kom att omfatta sjutton enheter. Även masugnsanläggningen byggdes om, så att den 1793 bestod av elva olika byggnader. På 1870-talet började man få kännning av konkurrensen från de mellansvenska järnbruken och den sista blåsningen sägs ha ägt rum vintern 1882—1883. Driften vid bruket fortsatte emellertid ytterligare en tid, så länge det fanns tackjärn i lager. Orsaken till nedläggelsen var den nämnda konkurrensen från de mellansvenska järnbruken, som hade tillgång till malm med nästan dubbelt så stor procenthalt järn som tabergsmalmen, och som dessutom hade råd att satsa på modernare tillverkningsmetoder.

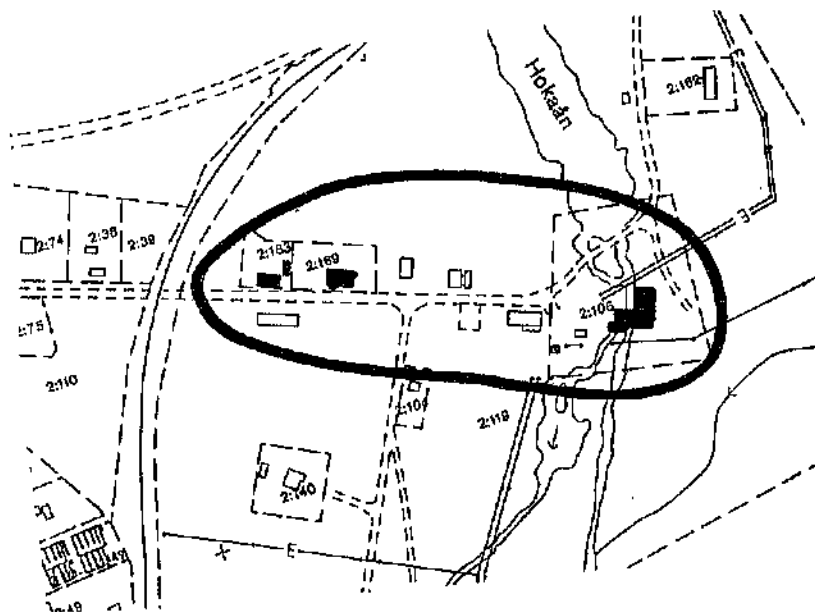
Bebyggelsen i samhället kom inte att utökas förrän in på 1880-talet då brukets tid var förbi och en ny tid var på väg, introducerad av järnvägsbygget och den år 1880 färdiga järnvägssträckan mellan Värnamo och Hok. Två år senare var också sträckan Hok—Nässjö klar för trafik.

Det gamla bruket byggdes 1885 om till trämassefabrik och ungefär samtidigt anlades en ångsåg nära Lindefors. Under seklets första år utvidgades trämassefabriken till kartongfabrik och 1901 byggdes en ångkraftstation. Denna aktivitet präglade livet vid Hok åren omkring sekelskiftet och gav upphov till en ökning av den bofasta befolkningen.

Centrum för bebyggelsen blev området kring stationshuset, som hade uppförts mitt för sparbanken (2:13) på den nuvarande Jönköpingsvägen, och den nuvarande Lindegatan, f d landsvägen mellan Jönköping och Växjö. Här öppnade 1881 Gustaf Hammargren den första affären i Hok. Till affären hörde fyra timrade uthus för lager och ett stall för kundernas hästar.

KULTURMILJÖER

1. LINDEFORS

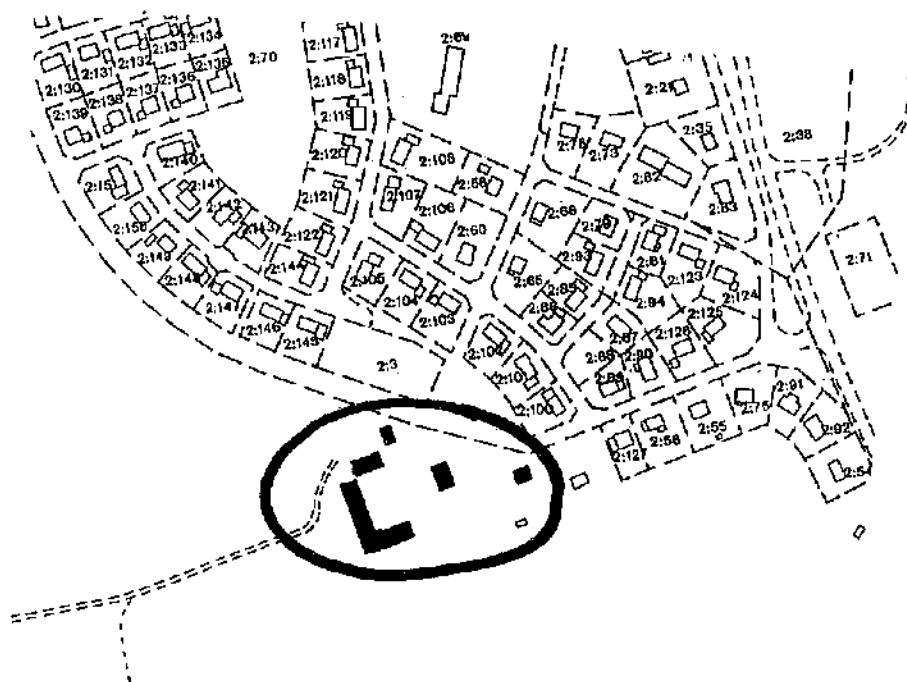
Rester av bruksmiljön kring Lindefors järnbruk, som etablerades på platsen 1728 och existerade fram till 1883. Miljön består av bruksgata med bostadshus, varav det ena, 2:163, har uppförts som bostad åt smeden vid bruket. En rad jordkällare söder om gatan hör till bostadslägenheterna. Vidare åt öster leder bruksgatan fram till en övergiven fabriksbyggnad, uppförd som kartongfabrik vid 1900-talets början. Hammarsmedjan stod på plats där utbyggnaden omedelbart väster om Hokån är uppförd.

Hok 2:106. Öde fabriksbyggnad i två och en och en halv våning, uppförd av tegel omkring 1900. Fasad av rött tegel. Taket täckt av svart plåt.

Hok 2:163. Bostadshus i en och en halv våning, uppfört av timmer omkring 1900. Fasad av faluröd locklistpanel. Sadeltak med enkupigt rött tegel.

Hok 2:169. "Smedlängan", bostadshus i en och en halv våning, uppfört av timmer 1788. Fasad av faluröd locklistpanel. Sadeltak med enkupigt rött tegel.

2. MORARP

Morarp 2:3. Jordbruksfastighet. Bostadshus i en och en halv våning med frontespis, uppfört av timmer 1851. Fasad av vit locklistpanel. Brutet tak med valmade gavelspetsar, tvåkupigt rött tegel. Veranda.

Flygel, uppförd på 1930-talet. Gulmålad locklistpanel. Brutet tak med tvåkupigt rött tegel.

Magasin, timmer, omkring 1850. Fasaden faluröd med vita knutbräder. Tak med brutna gavelspetsar, täckt med tvåkupigt rött tegel.

Ladugård och uthus, uppförda i regelverk med ladugårdens fähusdel i timmer. Fasaderna består av liggande timmer och stående bräder som är falurödmålade. Taket är täckt med grå plåt och försett med vällingklocka.

En rak gång kantad av lövträd leder fram till bostadshuset, beläget på en höjd. I den relativt stora trädgården finns rikligt med lövträd och buskar.

Gården hörde tidigare till Hooks herrgård och på Morarp bodde en rättsre som skötte jordbruket. Trots exteriöra förändringar har gården ett kulturhistoriskt värde.

KULTURMINNEN

1. Hok 2:56 / Morarp 2:38. Fornlämning nr 19, Svenarums socken. I Hoks samhälle finns en runsten, belägen ungefär i korsningen av nuvarande Runstensvägen och Björkvägen. Stenen är rest intill den gamla landsvägen som över Stigamo leder till Jönköping. I Smålands Runinskrifter ger Kinander följande förslag till uttydning av den svårlästa runinskriften. "Sigvard lät resa stenen efter... sin fader (el broder) Fränderna... sin ära (el väg) Gud hjälpe hans ande". Stenen är från vikingatid, slutet av 1000-talet eller början av 1100-talet men har flyttats flera gånger, senast 1977.

2. Hok 2:25. I korsningen Bruksvägen—Jönköpingsvägen ligger Folkets Hus byggt 1928. Byggnaden är uppförd av timmer och klädd med röd locklistpanel. På taket ligger röda betongpannor. Huset består av två delar, en huvudbyggnad med högt brutet tak och en vinkelbyggnad med flackt sadeltak.

3. Hok 2:31, Jönköpingsvägen 11. Bensintapp av märket Gulf uppförd omkring 1950. Byggnaden har en för tiden karaktäristisk utformning med plåtklätt pulpettak, fasad i vit locklistpanel och stora fönster.

4. Hok 2:34, Järnvägsstation. Stationsbyggnaden uppfördes 1895 och har en undervåning i rött tegel och en övervåning i grå spritputs. Huset är T-format och försett med sadeltak belagt med rött enkupigt tegel. Till stationen hör även två magasin i röd träpanel.

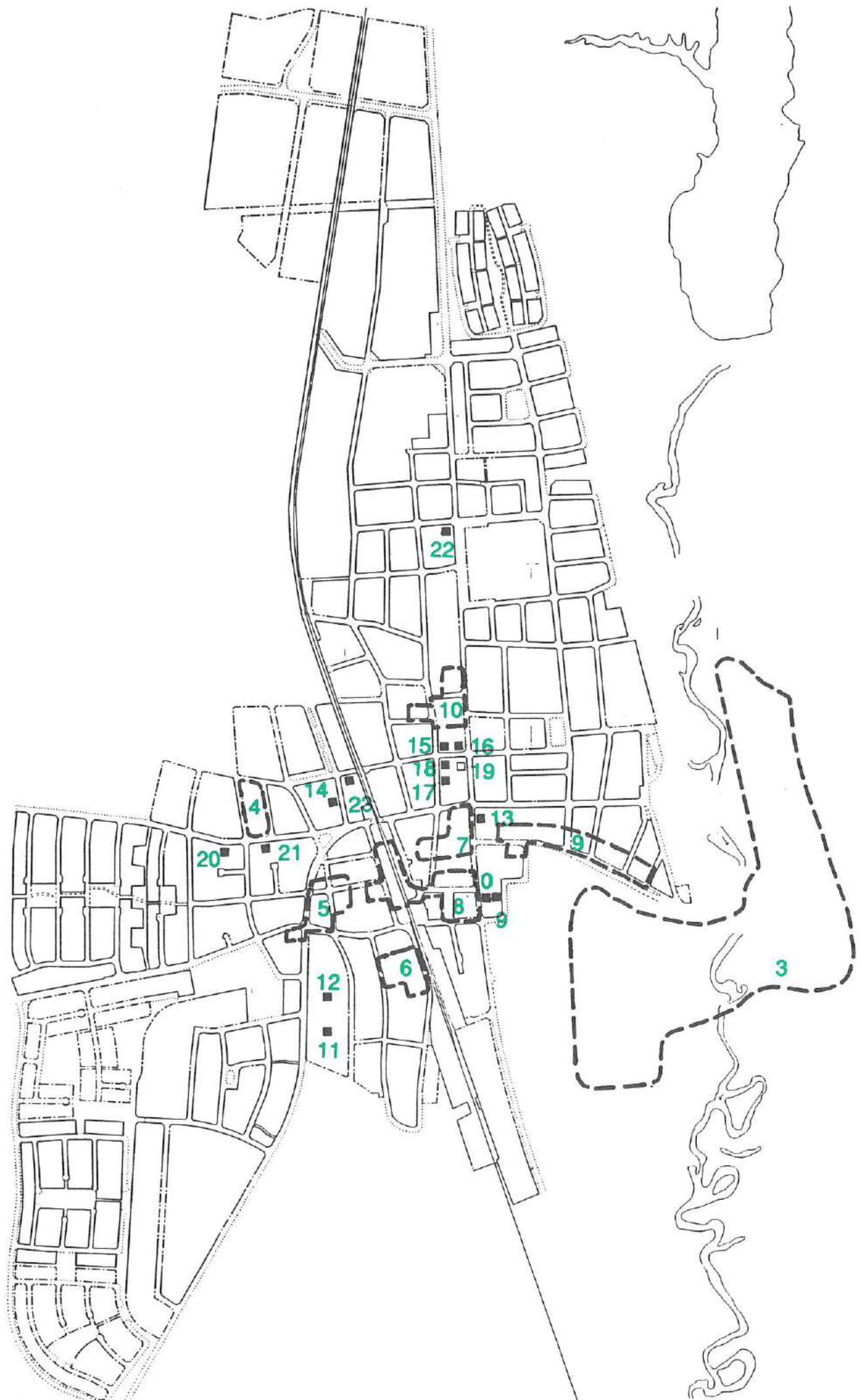
5. Hok 2:47, Björkvägen 14. Missionshus i restimmer uppfört 1892. Byggnaden har rektangulärt plan, är en våning hög och har en fasad i röd locklistpanel. På den en våning höga byggnaden finns ett plåttäckt sadeltak.

6. Morarp 2:32, Trädgårdsgatan 4. Bostadshus i en och en halv våning, uppfört av timmer 1903. Fasad av faluröd locklistpanel. Sadeltak med svarta betongpannor. Uthus uppfört i regelverk med fasad av faluröd locklistpanel. På taket grå plåt.

7. Morarp 2:52, Lindegatan 6. Bostadshus i två våningar, f d telefonstation, uppfört av timmer 1899. Fasad av ljusgrön locklistpanel. Sadeltak med rött tegel. Uthus/garage uppfört i regelverk med fasad av grön locklistpanel och vit slätputs. Taket är täckt av grå eternit.

8. Morarp 2:128, Morarpsvägen 4. Skolhus, numera bostad, uppfört av timmer 1902. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och sadeltaket täckt med svarta betongpannor. I fasadens mitt finns en vitmålad veranda med snickeridetaljer.

SKILLINGARYD

SKILLINGARYD

Den by som har givit namn åt samhället låg där vägarna mot Valdshult och Åker delar sig, på höjden väster om den nuvarande tätortens centrum. En ny landsväg väster om Lagan började byggas under slutet av 1600-talet och togs i bruk omkring 1676. Den tidigare landsvägen från norr vek av åt öster ungefär vid kvarteret Mården i Skillingaryd, passerade Lagan och fortsatte sedan söder ut. Den nya vägen innebar ökad trafik över byn Skillingaryds marker. Utmed den nya vägen uppfördes gästgiverier. Sådana har funnits i kvarteren Mården 2, Abborren 12 och 16. Det sistnämnda tjänade som plats för utskänkning av brännvin åt knektarna, en rättighet som skillingarydsbönderna fått genom upplåtelse av mark till Jönköpings regemente.

Skillingaryds hed har sedan 1777 använts som mötes- och lägerplats åt Jönköpings regemente. Från 1823 förlades inte bara beväringmöten, utan även möten för officerarna till Skillingaryd. Vid denna tid började lägret få en fast bebyggelse, placerad söder om Gropabäcken.

Den militära verksamheten hade ingen större direkt betydelse för befolkningsutvecklingen, eftersom övningstiden inskränkte sig till några veckor på sommaren. Under resten av året låg platsen öde. När allmän värnplikt genomfördes 1901 ökade de värnpliktigas övningstid med påföljd att flera underofficerare, korpraler och fanjunkare bosatte sig i Skillingaryd.

Höst och vår hölls sedan 1842 marknad på platsen för de nuvarande kvarteren Hammaren och Hästen. De timrade marknadsbodarna i kvarteret Hammaren stod kvar fram till omkring 1910-talet.

Tillkomsten av landsvägen, regementet och marknadsplatsen verkade för att en permanent bebyggelse utanför själva byn började växa fram längs landsvägen. Vid marknadsplatsen, nuvarande kvarteren Hammaren och Hästen, fanns en viss bebyggelse. Invånarantalet understeg vid mitten av 1800-talet femtio personer.

Dessa tre komponenter, landsväg, regemente och marknadsplats, räckte dock inte till för att omvandla byn till tätorten Skillingaryd. Det är inte förrän järnvägen började byggas mot slutet av 1800-talet som befolkningsantalet stiger och bebyggelsen ökar markant.

Strax efter att det första stationshuset stod färdigt, uppfördes de första husen i dess omedelbara närhet på båda sidor om det som kom att bli Stationsgatan och Skolgatan. Bebyggelsen hade stationshuset som utgångspunkt och spred sig därifrån åt norr och åt öster.

Genom järnvägens tillkomst fick bebyggelsen en ny struktur, med stationen som medelpunkt. Utefter de nyblivna gatorna, Stationsgatan och Skolgatan, samt utefter Storgatan, åt norr inte längre än till kv. Ham-maren 5, och åt söder i gatukorsningen Stationsgatan—Storgatan kom Skil-lingaryds köpstråk att lokaliseras.

Bebyggelsen följde och expanderade först utefter de gamla färdvägarna. Den befintliga bebyggelsen utefter landsvägen, nuvarande Storgatan (E4:an), är redan nämnd. Utefter Tofterydsvägens nya sträckning uppfördes en rad hus under 1890—1910-talen. Detsamma gäller för vägarna mot Fåg-labäck och mot Åker. Mellan åren 1901—1920 förtätades bebyggelsen inom redan bebyggda områden. Dessutom togs ny mark i anspråk för bebyg-gelse. Tätorten blev municipalsamhälle 1920 och 1929 fastställdes en stads-plan. Stadsplanen utvecklades ur de befintliga vägnas sträckningar. Dessa var Storgatan, Valdshultsvägen, Tofterydsvägen, Fåglabäcksvägen och järnvägen. Kvartersbilden blev p.g.a. de redan befintliga vägnas orientering i N-S eller Ö-V riktning relativt rätvinklig. En förtätning av bebyggelsen skedde under åren 1921—1940, främst i de senast förvärva-de områdena. Enstaka hus byggdes på nyutvunna markområden. Från och med 1941 började bebyggelsen i allt högre grad att uppföras på nyförvär-vade områden, vilket förde med sig att en rad nya kvarter och gator kom till.

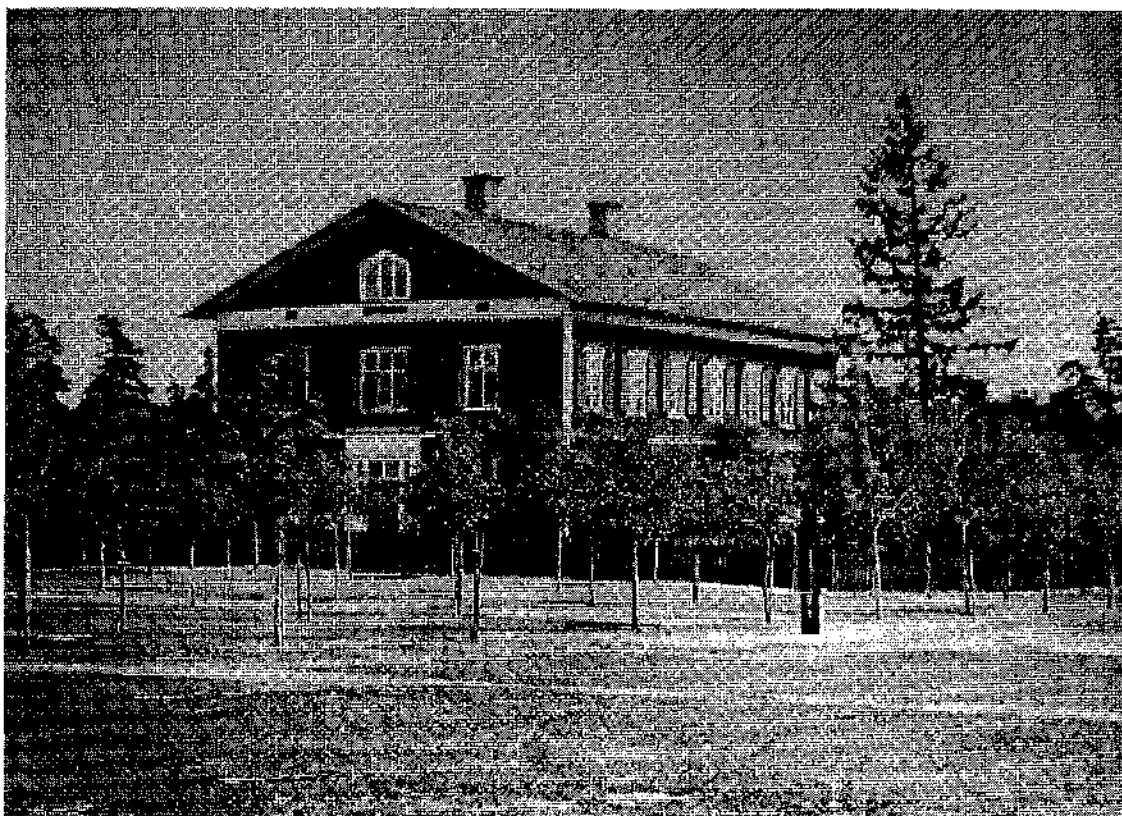
1952 blev Skillingaryd köping. Den 1929 fastställda planen gäller fortfa-rande med senare revideringar. Dessutom har flera nya områden uppta-gits och fått en reglerad plan.

Skillingaryd har huvudsakligen småindustri med tillverkning av möbler och mekaniska artiklar. Denna specialisering är framsprungen ur en åk-donstillverkning som började ta egentlig fart på 1850-talet. Tillverkningen innehades som en stödnäring för försörjningen. Det fanns därvid ett samarbete mellan snickare, smeder, målare och sadelmakare. Efter det att järnvägen tillkommit flyttade flera av hantverkarna in till det nybildade stationssamhället och så småningom samlades hela vagnmakerihantverket till Skillingaryd, där tillverkningen omkring 1910—1912 började drivas in-dustriellt. De tidigaste industrietableringarna skedde därvid i kvarteret Jär-ven, Oxeln, Rönnbäret och Saturnus.

Invånarantalet i Skillingaryd var 1975 3420 personer. Ett flertal större industrier, i huvudsak möbel- och mekanisk industri, sysselsätter de fles-ta invånare i samhället. Förutom denna industri har människorna sin sysselsättning i byggnadsverksamhet, samfärdsel samt privata och offent-liga tjänster.

KULTURMILJÖER

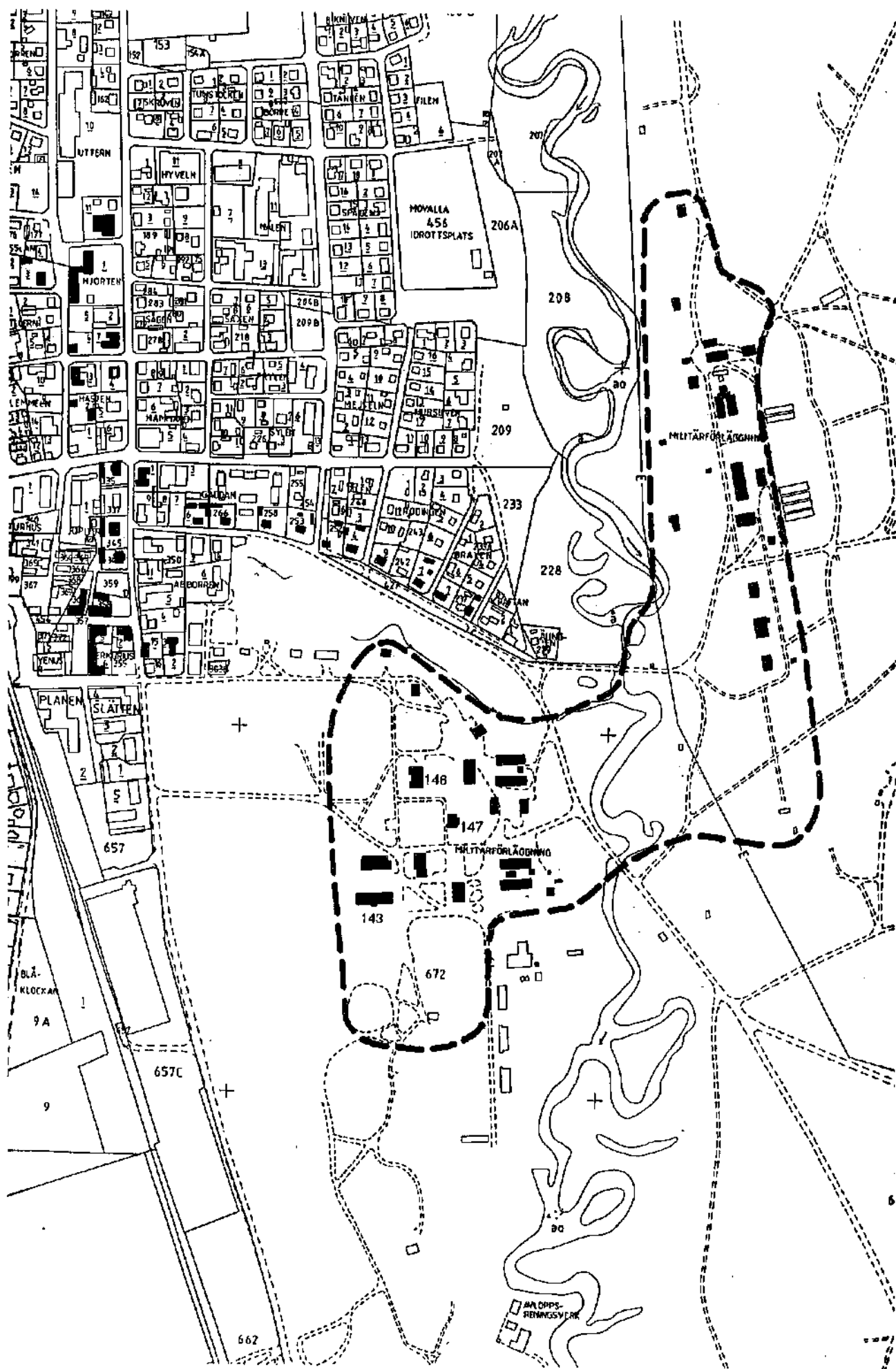
3. SKILLINGARYDSLÄGRET, STG 672.

Sjukhuset

Omedelbart söder om Skillingaryd ligger ett militärt övningsfält. På platsen har militär verksamhet funnits sedan 1680-talet då Mo härads kompani av Jönköpings regemente övade på platsen. År 1777 blev lägret mötesplats för hela Jönköpings regemente, senare benämnt I 12. Regementet hade sitt läger strax öster om vägen mellan Jönköping och Värnamo. Från början fanns inga fasta byggnader, utan soldaterna förlades i tält. Under en period från 1850 till 1910 uppfördes en rad byggnader. Officersmässen (146) uppfördes på 1850-talet, sjukhuset på 1860- eller början av 1870-talet, befälspaviljongen (147) år 1879, mathallar och kokhus på 1880-talet och lägerhyddan (143) 1903.

Sjukhuset uppfördes efter typritningar från 1863. Byggnaden var två våningar hög och timrad på en hög stensockel. Taket var täckt med skiffer och fasaden klädd med träpanel. Byggnadens fasader och dekorativa detaljer var utformade i snickeristil. Stilen kännetecknas bl.a. av lövsågeriarbeten och fältindelade fasader med växelvis liggande och stående panel.

Byggnaden hade mittkorridor med entré från gavlarna. Förutom sjukrum innehöll byggnaden mottagningsrum, badrum, kök samt rum för läkare, sjuksköterska och vaktmästare. På vinden fanns två gavelrum, använda som arrest. Under byggnaden fanns en välvd källare avsedd att användas som likbod.

Mathallarna bestod ursprungligen av ett öppet stolpverk utan väggar, som bar ett valmat sadeltak. Senare har de fyra hallarna försetts med väggar och använts som förråd. I anslutning till hallarna ligger två kokhus och två proviantbodar. Mathallen är den enda kvarvarande av sitt slag i Sverige.

Efter indelningsverkets upphörande och värnpliktens utökning 1901 behövde förläggningarna på hedarna kompletteras i väntan på att nya kaserner uppfördes. Det ansågs dock oekonomiskt att uppföra timmerbaracker för en begränsad period. Lösningen blev monteringsfärdiga s k lägerhyddor. En sådan uppfördes i Skillingaryd 1903.

Kokhus och mathallar.

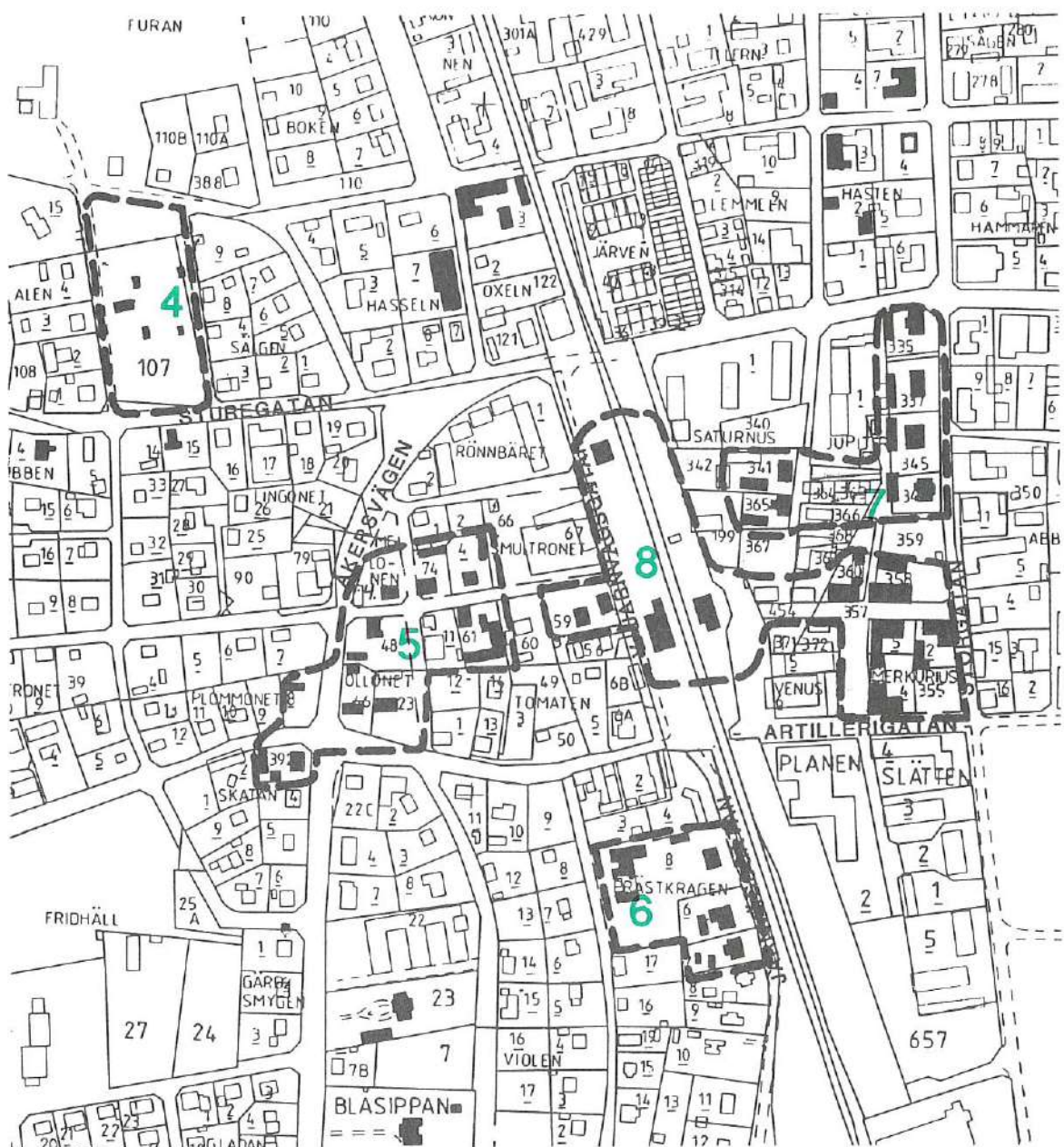

Lägerhyddan

Konstruktionen är en rad ramar bestående av två högben förbundna med varandra i nacken och med en bjälke vid golvet. Gavlarna är i det närmaste helt uppglasade och på varje långsida finns tre stora fönsterkupor. Hyddan är 50 m lång, 14 m bred och 9,5 m hög. Byggnaden består endast av ett stort rum om 650 m², fyra små tvättrum undantaget. I hyddorna förlades upp till 360 man. Avsikten var att hyddorna skulle flyttas och användas som gymnastikhus vid de nya kasernerna, vilket dock genomfördes endast i enstaka fall. Arkitekt till hyddan var Erik Josephson.

Sedan Andra Göta artilleriregemente (senare Smålands artilleriregemente, A6) förlagts till Jönköping år 1897 användes Skillingarydsfältet även för deras räkning. Ett nytt läger uppfördes öster om det gamla. A6 övertog även det västra lägret 1914 sedan I12 flyttats till Jönköping. Även i det östra lägret finns en rad välbevarade exempel på panelarkitektur från tiden kring sekelskiftet.

Länsmuseet har 1986-05-16 föreslagit att samtliga byggnader inom östra lägret förtecknas som byggnadsminnesmärke jml § 20 i kungörelsen med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet samt att ett skyddsområde upprättas. Enligt samma förslag bör följande byggnader i västra lägret förtecknas som byggnadsminnesmärken jml § 18 i ovan angivna kungörelse: byggnad K00 18, 101, 102, 104, 107, 108, 109, 111, 112, 118, 123, 124, 133, 134, 136, 137, 143, 146, 147, 152 och 159.

4. SKILLINGARYDS HEMBYGDSPARK, STG 107.

Hembygdspark anlagd 1936 av Tofteryds sockens hembygdsförening. I parken finns fyra byggnader. Thelanderska gården ursprungligen en parstuga uppförd vid 1700-talets slut i Älgebo, Åkers socken. Byggnaden flyttades till Skillingaryd omkring 1850 och till hembygdsparken 1938. Bengtsbostugan, enkelstuga med farstukammare, uppförd på 1700-talet i Starrike och flyttad 1936. Vagnsmedja från Östergård i Ålaryd, Åkers socken. Byggnaden uppfördes vid 1800-talets mitt och flyttades 1967. Utskottsbod från 1700-talet, flyttad från Västra Hult i Nydala socken 1941.

5. KVARTEREN MELONEN, OLLONET, PLOMMONET, SKATAN, SMULTRONET OCH TOMATEN

Kvarteren är belägna på en höjd väster om järnvägen. Bebyggelsen utgörs av bostadshus i s k sekelskiftesstil. Utmärkande är de oregelbundna planlösningarna och de osymmetriska huskropparna med utbyggnader, hörntorn och tornliknande trapphus. Typisk för perioden är fasadbeklädnaden med liggande panel, här ofta kombinerad med locklistpanel, och skild från denna genom ett väggband. Fasaderna är i regel målade med ljus oljefärg. Den djärva och oregelbundna takarkitekturen medför att taktäckningen i regel utförts med falsad och målad plåt.

Till fastigheterna hör uthus, i allmänhet uppförda i regelverk med faluröd locklistpanel. Taken är täckta av grå plåt eller rött tegel. I de relativt stora trädgårdarna finns fruktträd, andra lövträd, bärbuskar, syren och i några fall köksträdgårdsland.

Melonen 4. Idrottsgatan 10 - Trädgårdsgatan 7. Bostadshus i en och en halv våning uppfört 1913—14 av timmer. Fasad av vit locklist- och liggande fasspontpanel. Rött plåttak. Frontespis, mångkantigt trapptorn samt veranda och balkong.

Stg 46, Ollonet (6). Valdshultsvägen 16 — Nya Åkersvägen 2. Bostadshus i en och en halv våning, uppfört 1920—21 av plank. Fasad av beige locklistpanel samt liggande och stående fasspontpanel. Sadeltak med röd plåt. Mångkantigt trapphus, frontespis.

Stg 48, Ollonet (4). Idrottsgatan 9 — Trädgårdsgatan 5. Bostadshus, två våningar, uppfört av plank 1912. Fasad av beige locklistpanel samt liggande och stående fasspontpanel. Rött plåttak. Mångkantigt trapptorn. Inbyggd veranda och balkong med lövsågat räcke.

Stg 423, Ollonet (5). Valdshultsvägen 14 - Trädgårdsgatan 1. Bostadshus, två våningar, uppfört 1903 av timmer. Fasad av gul locklist- och liggande fasspontpanel. Sadeltak med tvåkupiga bruna betongpannor.

Plommonet 8. Valdshultsvägen 16. Manbyggnad från 1800-talets början. Huset är en och en halv våning högt och har en stomme av timmer. Fasaderna är klädd med röd locklistpanel. På taket ligger enkupigt rött tegel.

Stg 392, Skatan (3). Nya Åkersvägen 2 - Valdshultsvägen 17. Bostadshus i en och en halv våning, uppfört 1915. Stommen är av plank och fasaden klädd med vit locklistpanel. Sadeltaket är klätt med grå plåt. I fasadens mittaxel finns en veranda och balkong med snickeridetalj.

Smultronet 4. Idrottsgatan 4. Bostadshus en och en halv våning, uppfört omkring 1890—1900 med plankstomme. Fasad av beige locklist- och liggande fasspontpanel. Tak med brutna gavelspetsar, täckt med röd plåt.

Stg 74, Smultronet (5). Idrottsgatan 6 — Trädgårdsgatan 8. Bostadshus en och en halv våning, uppfört omkring 1915 med plankstomme. Fasad av blå locklist- och liggande fasspontpanel. Sadeltak med röda betongpannor. Frontespis.

Stg 61, Tomaten (10). Idrottsgatan 5. Snickerifabrik, uppförd av tegel 1913. Fasad av rött tegel och beige spritputs. Taket är täckt av grå plåt.

6. KVARTERET PRÄSTKRAGEN

Denna bebyggelse uppfördes utmed järnvägen kort efter det att det första stationshuset färdigställdes. Husen vänder sina huvudfasader mot järnvägsområdet som då innebar ett modernt och attraktivt tomtläge. Med sina i huvudsak välbevarade exteriörer utgör byggnaderna ett intressant och tidstypiskt blickfång för bl.a. de tågresande.

Prästkragen 6. S:a Järnvägsgatan 6. Bostadshus, två våningar, uppfört av timmer 1880-81. Fasad av vit liggande fasspontpanel. Rött plåttak. Byggnaden är asymmetrisk med frontespis, hörntorn och balkonger. Bibehåller i huvudsak ursprunglig karaktär.

Prästkragen 7. S:a Järnvägsgatan 8. Bostadshus i en och en halv våning, uppfört 1885 av timmer. Fasad av liggande gul fasspontpanel. Sadeltak med tvåkupigt rött tegel. Frontespis.

Prästkragen 8. S:a Järnvägsgatan 4 - Brunnsgatan. F.d. jordbruksfastighet. Bostadshus i en och en halv våning med frontespis, uppfört av timmer 1882—83. Fasad av gul locklistpanel. Sadeltak med röda betongpannor. Huvudfasad mot järnvägen med frontespis och rikt utsirad, öppen veranda. Bibehåller ursprunglig karaktär.

Till bostadshusen hör uthus med fasader av locklistpanel målade med faluröd eller ljus oljefärg. Taken är täckta av plåt, eternit eller tegel. Till Prästkragen 8 hör dessutom en öde ladugård, uppförd av timmer och regelverk med falurödmålad fasad av liggande timmer och stående bräder. Stora trädgårdar omger bebyggelsen.

7. KVARTEREN JUPITER OCH SATURNUS

Bebyggelsen i dessa kvarter har fått sin karaktär av det differentierade näringsliv som från början fanns i området. Verkstäder och handelslokaler har inrymts inne bland bostadsbebyggelsen. I detta avseende visar området på en historisk kontinuitet.

Stg 335, Jupiter. Storgatan 15 - Sturegatan 29. Bostadshus en och en halv våning, uppfört 1907 av timmer. Fasad av vit locklistpanel. Sadel-tak av tvåkupigt rött tegel. Frontespis och öppen veranda med lövsågat räcke.

Stg 345, Jupiter. Storgatan 11. Affärs- och bostadshus, två våningar, uppfört 1904 med plankstomme. Fasad av gråmålad fasspont- och locklistpanel. Byggnaden har en rikt utformad takarkitektur med kraftiga, nästan lökkupolsliknande tornhuvar, vilka bärs av träkonsoler. Över mitt-axeln är en lägre spetsig tornspira. Taket är täckt med röd falsplåt.

Stg 346, Jupiter. Storgatan 9. Affärs- och bostadshus, två våningar, uppfört 1907 med plankstomme. Fasad av gul stående och liggande fasspontpanel. Sadel-tak med röd falsplåt. Mot gatan dekorerade gavelparti-er samt indragen balkong.

Stg 341, Saturnus. Bostadshus, två våningar, uppfört av timmer 1880. Fasaden kläddes 1957 med grå eternit. Sadel-tak med tvåkupigt rött tegel. I ett av gårdshusen har Frälsningsarmén haft sin möteslokal.

Stg 365, Saturnus. Affärs- och bostadshus, en och en halv våning, uppfört 1898 av timmer. Fasad med grön locklistpanel. Sadel-tak med röda betongpannor. Frontespis.

Till fastigheterna hör uthus, i allmänhet uppförda av regelverk ovh klädda med faluröd locklistpanel, eller i något fall fasspontpanel. Taken är täckta av tegel, plåt eller papp. De flesta byggnaderna har inrymt eller inrymmer lokaler för olika verksamheter, exempelvis möbelsnickeri, kopparslageri, träsvarveri och målarverkstad.

Trädgårdarna utgör en relativt liten del av fastigheterna till förmån för grusplanen och -gången. Stora lövträd och buskar finns i tomtgränser eller på gräsmattor.

8. STATIONSGATAN OCH JÄRNVÄGSHOTELLET

Stationsgatan bildades kort efter det att det första stationshuset hade byggts. Denna och gatorna i omedelbar anslutning blev centrum för affärslivet i Skillingaryd. 1907 byggdes Skillingaryds tredje stationshus, uppfört i tegel. Järnvägshotellet väster om järnvägen uppfördes också i tegel, tätt följt av tre stora tegelbyggnader utmed Stationsgatan, byggda under året 1914-1920. Byggnaderna har en monumental karaktär och visar på en tydlig influens från periodens stadsbebyggelse. På 1950-talet kompletterades tegelarkitekturen av ett nytt affärs- och bostadshus.

Merkurius 2. Stationsgatan 1 - Storgatan 3. Affärs- och bostadshus i två våningar, uppfört 1917 med timmerstomme. Huvudfasad med ljusbrun spritputs med slätputsade band och fönsteromfattningar. Huggna stentrappor. Brutet tak med röda betongpannor.

Merkurius 4. Centralplan 2 - Artillerigatan 32. Affärs- och bostadshus i tre våningar, uppfört av betong 1955-1957. Fasad av rött tegel. Sadeltak med rött tegel.

Merkurius 5. Centralplan 4 - Stationsgatan 3. Affärs- och bostadshus i två och en halv våning, uppfört 1916 av tegel. Fasad i rött maskintegel med band, lister och fönsteröverstycken i gult tegel. Mansardtak med tvåkupigt rött tegel. Två frontespiser.

Stg 358, Jupiter. Storgatan 5 - Stationsgatan 4. Affärs- och bostadshus i tre våningar, uppfört 1920 av tegel. Fasad av rött tegel med vitputsad fris under andra våningens fönsterband. Smidesbalkonger. Sadeltak med röd falsplåt. Fyra frontespiser.

Stg 360, Jupiter. Stationsgatan 6. Affärs- och bostadshus i två och en halv våning, uppfört 1914 av tegel. Fasad av rött tegel. Säteritak med takkupor, täckt med enkupigt rött tegel.

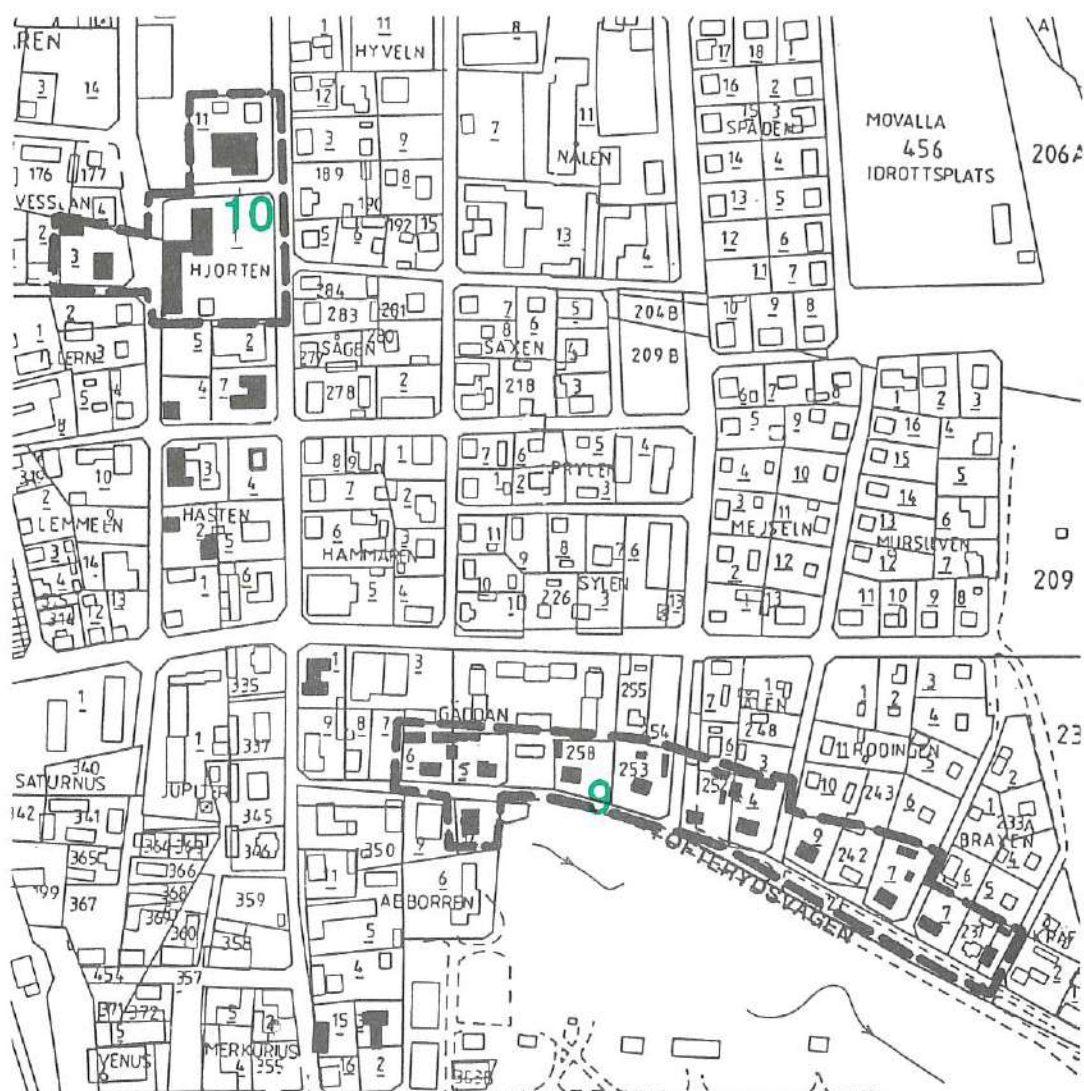
Järnvägsstationen. Stationshus. Tvåvåningsbyggnad uppfört av tegel 1907. Fasaden har i nedre våningen rött tegel och i den övre gul puts med fönsteromfattningar i tegel. Rött taktegel.

Vid spårområdet ligger även två magasin. Det större uppfördes 1913 och har en stomme av regelverk. Fasaden består av rödmålad fasspontpanel och på taket ligger papp. Det mindre magasinet har också regelverksstomme dock med fasad av stående bräder och fasspontpanel.

Stg 59, Tomaten. Västra Järnväggsgatan 7. Bostads- och verksamhetshus, f. d. järnvägshotell. Uppfört 1910 av tegel i två våningar. Fasaden är vitputsad med spritputs i den nedre och slätputs i den övre våningen samt hörnkedjor, fönsteromfattningar, lister och mönstermurad takfris i kontrasterande rött tegel. Mot järnvägen volutprydd fronton samt balkong. Sadel-tak med tvåkupigt rött tegel.

Två av fastigheterna har uthus på gården. Dessa är uppförda i regelverk. Fasadmaterialet är liggande fasspont- eller locklistpanel som är faluröd- eller brunmålad. Taken är täckta av plåt eller tegel.

Egentliga trädgårdar saknas. Grusade eller asfalterade gårdsplaner med enstaka lövträd hör till fastigheterna.

9. TOFTERYDSVÄGEN

Abborren 14. Tofterydsvägen 21. På tomten finns NTO-logen uppförd 1904. Byggnadsstommen består av regelverk och fasaden är klädd med liggande röd fasspontpanel. På taket ligger tvåkupigt rött tegel. Byggnaden har rektangulär plan och är en våning hög.

Braxen 7. Tofterydsvägen 10. Bostadshus, en och en halv våning, uppfört av timmer 1900. Fasad av grå locklist- och liggande fasspontpanel. Sadeltak täckt av bruna betongpannor.

Stg 236, Braxen. Tofterydsvägen 6. Bostadshus, två våningar, uppfört av timmer omkring 1900-1905. Fasad av grå eternit. Sadeltak täckt med röda betongpannor.

Gäddan 5. Tofterydsvägen 28 - Kungsgatan 9. Bostadshus, en och en halv våning, uppfört av timmer omkring 1900. Fasad av vit locklistpanel. Sadeltak med tvåkupigt rött tegel. Frontespis och balkong.

Gäddan 6. Tofterydsvägen 30. Bostadshus, en och en halv våning, uppfört av timmer 1892. Fasad av grå eternit. Sadeltak med rött tvåkupigt tegel. Frontespis.

Stg 253, Gäddan. Tofterydsvägen 22. Bostadshus, en och en halv våning, uppfört av plank 1934. Fasad av gul locklistpanel. Sadeltak med tvåkupigt rött tegel. Frontespis och balkong.

Stg 258, Gäddan. Tofterydsvägen 24. Bostadshus, två våningar, uppfört av timmer omkring 1880. Fasad av grå slätputs. Sadeltak med brutna gavelspetsar, rött tvåkupigt tegel.

Rödingen 7. Tofterydsvägen 12 - Ågatan 9. Bostadshus, en och en halv våning, uppfört av plank på 1920-talet. Fasad av grå eternit. Sadeltak med svarta betongpannor.

Rödingen 9. Tofterydsvägen 16 - Mogatan 8. Bostadshus, en och en halv våning, uppfört av plank 1934. Fasad av beige locklistpanel. Brutet tak med svarta betongpannor.

Ålen 4. Tofterydsvägen 18 - Mogatan 9. Bostadshus, uppfört av plank 1907. Fasad av gul fasspontpanel. Taket är täckt av rött tegel. Bostadshus, uppfört av plank omkring 1920-1930. Fasad av faluröd locklistpanel. Tak av rött tegel.

Stg. 252, Ålen (5). Tofterydsvägen 20 - Östra Allégatan 10. Bostadshus, en och en halv våning, uppfört av timmer omkring 1890. Fasad av faluröd locklistpanel. Sadeltak med röda betongpannor. Öppen förstukvist med lövsågeridekor.

Bostadshus, en våning, uppfört av plank omkring 1910-1920. Fasad av röd locklistpanel. Sadeltak med rött tvåkupigt tegel.

Till fastigheterna hör uthus uppförda i regelverk och i några fall kombinerat med timmer. Fasaderna är faluröda och locklistpanelade. På taken ligger plåt och rött tegel. Två f d smedjor finns inom området, nyttjade i samband med vagnstillverkning. De är uppförda av timmer resp. regelverk och betong samt klädda med faluröd locklistpanel, i vissa fall med röd slätputs. På taket ligger tegel eller plåt. Relativt stora trädgårdar med fruktträd, stora lövträd, buskar, grusgångar och i flera fall trädgårdsland hör till fastigheterna.

Invånarna längs den s k Kaffegatan gjorde sig förr förtjänster på militären genom att vid regementets möten öppna sina hem för servering av kaffe och kakor. Denna verksamhet präglade gatan från sekelskiftet fram till 1940- och 1950-talen. I några uthus finns stora bakugnar bevarade, om andra berättas att de har stått ute vid gatan och fungerat som kiosker. (Gäddan 5, 258, Rödingen 7, 242).

10. KVARTEREN HJORTEN, UTTERN OCH VESSLAN

Hjorten 1. Skolgatan 28. Skolbyggnad i två och en halv våning, uppförd 1914 av tegel. Fasad i rött tegel med mönstermurade partier i gult tegel. Frontespis. Sadeltak med tvåkupigt rött tegel.

Uttern 11. Storgatan 29. Missionshus i en och en halv våning, uppfört 1913 med plankstomme. Fasad av vit locklistpanel. Svart plåttak med brutna gavelspetsar. Takryttare. Envånings tillbyggnad från 1960-talet med plant tak och fasad i vitt tegel.

Vesslan 3. Skolgatan 27 - Läkargatan 2. Tvåvåningsbyggnad, uppförd mellan 1910-20 som läkarstation, inrymmer idag musikskola. Stomme av plank, fasad av faluröd locklistpanel med vita hörnkedjor, fönsteromfattningar och profilerad takgesims. Sadeltak med brutna gavelspetsar, täckt med tvåkupigt rött tegel. På tomten finns ett uthus/garage uppfört av regelverk med faluröd locklistpanel och rött tegeltak.

KULTURMINNEN

9. Abborren 3. Storgatan 4. Fastigheten innehåller en T-formad magasinsbyggnad som tidigare tillhört Aronssons handelsbod. Byggnaden är en och en halv till två våningar hög, uppförd av timmer och klädd med röd locklistpanel. På sadeltaket ligger grå plåt. Byggnaden restes under 1870-talet.

10. Abborren 15. Storgatan 4. Tvåvånings timmerhus med affär i botenplan. Byggnaden är klädd med eternitplattor och på taket ligger röda betongpannor. Mot norr finns en utbyggnad i en våning. Huset uppfördes vid sekelskiftet.

11. Blåsippan 9. Åkersvägen 15. F.d. jordbruksfastighet. Bostadshuset i en och en halv våning med frontespis, uppfört 1878 av timmer. Spritputsad, gulfärgad fasad. Mot väster öppen veranda och balkong med rik lövsågeridekor. Sadeltak med bruna betongpannor.

Uthus, f.d. drängstuga, uppförd av timmer omkring 1850, ovanvåningen senare påbyggd med plank. Fasaden är klädd med faluröd locklistpanel. På taket ligger rött tegel.

En rak gång kantad av en lövträdsallé leder fram till huset med omgivande trädgård.

Bostadshuset är ett gott exempel på ett hus från 1800-talets senare del. Bostadshuset byggdes då med sexdelad plan i en och en halv våning under sadeltak med kraftigt utsprång. Byggnaderna försågs ofta med verandor med rik dekor i lövsågeri.

Stg 23, Blåsippan

12. Stg 23, Blåsippan. Åkersvägen 11. Bostadshus i en och en halv våning, uppfört 1881 av timmer. Fasad av gul locklist- och fasspontpanel. Mot öster glasveranda i två våningar med rikt spröjsade rundbågiga fönster. Sadeltak med tvåkupigt rött tegel. Bevarar i huvudsak ursprunglig karaktär.

Till fastigheten hör två uthus uppförda i regelverk med locklistfasad, färluröd- eller gul- och gråmålad. På taket ligger papp eller tegel. En stenlagd rak gång leder fram till en rundel framför huset. I trädgården växer fruktträd, syréner och bärbuskar. Mot gatan är ett smidesstaket.

13. Gäddan 1. Storgatan 16. T-formad byggnad av plank innehållande Frälsningsarméns lokaler. Byggnaden är en till två våningar hög med högt brutet tak. Fasaden består av vit spritputs. Taket är klätt med svart plåt. Byggnaden uppfördes på 1920-talet.

14. Hasseln 7. Smedjegatan 3. Smedja med vit spritputsad fasad på timmerstomme. Sadeltak med svart plåt. Byggnaden uppfördes 1918 och användes för åkdonstillverkning. På tomten finns även en lagerbyggnad uppförd på 1880-talet men flyttad till platsen 1918. Lagret har en två våningar hög stomme i timmer med vit spritputsad fasad och sadeltak med rött tegel.

- 15. Hjorten 4.** Skolgatan 24 - Vasagatan 16. Funktionalistiskt utformat bostadshus uppfört 1936. Byggnaden är två våningar hög, har en stomme av regelverk och fasad i vit locklistpanel. Taket är flackt och täckt med papp. Ett karaktäristiskt drag för funktionalismens byggnader är treluftsfönstren i hörnläge.
- 16. Hjorten 7.** Storgatan 23. Flerfamiljshus uppfört av regelverk år 1907. Byggnaden är U-formad, två våningar hög och klädd med grå locklistpanel. På sadeltaket ligger rött tvåkupigt tegel.
- 17. Hästen 2.** Skolgatan 20. Bostadshus uppfört med stomme i regelverk 1923. Byggnaden är två våningar hög, klädd med gul locklistpanel samt försedd med ett rött plåtklätt sadeltak.
- 18. Hästen 3.** Skolgatan 22 — Vasagatan 19. Kyrkobyggnad, uppförd av plank 1941. Vit spritputsfasad. Sadeltak täckt med rött tegel. Sockel av huggen sten.
- 19. Hästen 4.** Storgatan 21 — Vasagatan 17. Monteringsfärdigt bostadshus levererat av Boro i Vetlanda 1934. Huset är uppfört av plank, två våningar högt och har en rektangulär plan. Fasaden är symmetriskt uppbyggd och försedd med röd spritputs. Taket är flackt och täckt med tvåkupigt rött tegel.
- 20. Jordgubben 4.** Sturegatan 57. Oregelbunden trävilla uppförd 1915-16. Grundplanen är rektangulär med utskjutande trapphus, veranda och uteplats. Byggnaden är två våningar hög med den övre våningen placerad under ett högt brutet tak. Fasaden är klädd med gul locklist- och fasspontpanel. Taket är inklätt med röd plåt.
- 21. Lingonet 15.** Sturegatan 51. Trävilla uppförd 1918-19. Byggnaden är två våningar hög och har en rektangulär grundplan med ett tvärställt takparti i södra delen. Fasaden består omväxlande av stående locklistpanel och liggande fasspontpanel. Taket är täckt med rödmålad plåt.
- 22. Mården 1.** Storgatan 53. Mitt emot kyrkogården ligger en äldre månbögnad av timmer. Byggnadens höjd är två våningar. Fasaden är klädd med gul locklistpanel och i dess mitt finns en förstukvist. På sadeltaket ligger svart plåt.
- 23. Oxeln 3.** Smedjegatan 6. Industribyggnader uppförda på 1910-talet för tillverkning av åkdon. 1933 övertogs lokalerna av Skillingaryds äldsta möbelsnickeri, Karlsson & Söner, startat 1893. Mot Smedjegatan ligger snickeriet med plankstomme och brutet tak. Numera är fasaden och taket klädda med röd respektive svart plåt. Lagret är placerat i en vitputsad tegelbyggnad mot Vasagatan och vid järnvägen ligger tork samt panncentral i en röd tegelbyggnad.

VAGGERYD

VAGGERYD

Den nuvarande tätorten är ihopvuxen av två samhällen, Götafors och Vaggeryd, vilka uppvisar en olikartad bakgrund.

Samhället Vaggeryd ligger dels på byn Vaggeryds och dels på gården Götafors ägor. Byn nämns redan 1320 i ett dokument som berör Nydala kloster och i en avskrift av ett pergamentbrev år 1500 förekommer namnet Götarp.

GÖTAFORS

Den första bebyggelsen i Götafors uppstod i samband med att järnbruket privilegierades 1672. Bruket låg nordväst om den punkt där Götarpsvägen korsar Lagan. Här uppfördes masugn och hammare med två härdar. På platsen fanns år 1733, förutom masugn och hammare, två kvarnar, en såg, byggnad för förvaltare och bokhållare, smedbostäder, två järnbodar, kollada samt en del andra brukshus. Järnbruket drabbades 1856 av en eldsvåda, vilket fick till följd att masugn, kollada, visthusbod, ladugård och flera magasin brändes ner till grunden. Trots att en ökad konkurrens från de mellansvenska järnbruken gjort sig gällande redan på 1840-talet återuppfördes masugn, kollada och övriga byggnader samma år och driften startade på nytt. Det blev allt svårare att konkurrera med priserna för det mellansvenska järnet och avsättningen försvårades. En ny inspektorsbostad hade uppförts 1875 men endast sju år senare nedlades all drift vid bruket.

I samma byggnad som hammarsmedjan hade varit inrymd, startades 1882 en trämassefabrik. Efter endast tjugo år nedlades även denna tillverkning. Dispositionsrätten till vattenkraften vid fallet i Götafors överläts 1903 till Munksjö bolag. Bolaget utnyttjade vattenkraften genom att bygga en kraftstation. Den gamla trämassefabriken revs och en ny byggdes istället, ca 500 m väster om den första intill Stödstorpsån. Fabriken stod färdig 1904 och tillverkningen kunde börja. Vid anläggningen anställdes flera hundra man.

Bostadsfrågan blev besvärlig för de anställda den första tiden. Så småningom löste bolaget detta, dels genom att uppföra flera hyreshus och tjänstebostäder, dels genom att ge billiga lån till arbetarna vid fabriken för uppförande av egna hem. De första husen, som var klädda med faluröd locklistpanel, uppfördes under åren 1900—1915 inom fabriksområdet och på båda sidor om Bruksgatan med utbyggnad från fabriken mot nordöst. Lägenheterna i dessa bestod i allmänhet av ett rum och kök. En affär öppnades i närheten av fabriken och i kvarteret Åbo fanns en matservering.

På 1920-talet tog det egentliga egnahemsbyggandet fart. Nya områden utmed vägsträckningarna mot Boarp och Bondstorp samt utmed landsvägen togs i bruk för bebyggelse, och samhällets utbredning ökade väldigt under en kort tid. Under 1930-talet till början av 1950-talet byggdes däremot endast enstaka hus.

VAGGERYD

Vaggeryds gård

Vaggeryds äldsta bebyggelse fanns omedelbart före 1880 vid byn Vaggeryd, söder om Lagan, i kv Aspen, vid kvarnen samt utmed landsvägen vid Linnarbron och Hjortbron. Befolkningen inom området omfattade år 1874 57 personer.

Redan 1879 hade avstyckningar från Vaggerydsgårdarna tagit sin början men det riktiga uppsvinget kom omkring 1882, då den färdiga järnvägen gjorde platsen attraktiv och en markvärdestegring blev uppenbar. Efterfrågan på tomtmark ökade än mer efter jönköpingsbanans öppnande 1894.

Olika yrkesutövare flyttade in och fanns företrädade i det växande samhället. Speciellt gällde detta lanthandlarna, som tidigt fann sin plats i samhället för att förse järnvägsbyggarna och det omkringliggande området med varor. Vaggeryds två första affärer låg i kv Kronan 4 och kv Vilan 1, båda var diversehandlar och öppnades omkring 1870. Affären Vilan 1 finns fortfarande kvar, men är nu flyttad till Urnan 4.

Bebyggelsen 1899 låg, dels SO och NV om stationshuset i de närmaste kvarteren, dels utefter Storgatan i kvarteret Aspen, Framnäs, Skänkelund, Viktoria, Kärnan, Kronan, Vilan, Bäckaskog, Sveaborg, Svea, Tor, Göta, Runan, Trekanten, Förborgen och Fridhem.

I husen bodde arbetare, drängar, fabrikörer, handlare, hantverkare, mjölnare, tjänstemän och åkare. Några av dessa bedrev inne på sina gårdar en hantverksmässig tillverkning ofta med tre till fyra anställda. Handel och hantverk uppstod i ett stråk som berörde Stationsgatan, Linnégatan, Järnväggsgatan och en del av Storgatan, på båda sidor om järnvägen.

Träindustrin etablerade sig tidigt i Vaggeryd. Redan 1896—1897 uppsattes en såg i kv. Tor alldeles invid järnvägen. Intill denna byggdes en verkstad där man tillverkade byggnadssnickerier. Vid försäljning av företaget 1912 inrättades istället möbeltillverkning i lokalerna. Vid sekelskiftet flyttade en åkdons- och en snickerifabrik till Vaggeryd, och etablerade sig i kv Oden.

Samhället expanderade kraftigt under åren 1905—1915, orsakat dels av järnvägen men framför allt av att flera industrianläggningar hade uppförts. Vid Vaggeryds träförädlingsfabrik fanns år 1907 ett femtiotal arbetare och vid Vaggeryds vagnfabrik fanns ungefär lika många. Bebyggelsen i kvarteren i närheten av stationen förtätades och så skedde även med de tidigare nämnda kvarteren utmed Storgatan. Nya kvarter utmed Storgatan, Götaforsvägen, Fabriksgatan och Jönköpingsvägen vid Hjortbron bebyggdes. Under perioden 1915 till omkring 1940 förtätades bebyggelsen ytterligare och nya områden togs i anspråk för bebyggelse under 1930- och 1940-talen.

År 1911 bildades Vaggeryds municipalsamhälle. En plan för bebyggelsen fastställdes 1916. Den utvecklades ur de befintliga vägarnas, Storgatans, Ödestuguvägens, Jönköpingsvägens och järnvägens sträckningar. Detta gav upphov till ett relativt rätvinkligt gatunät i området kring Storgatan på båda sidor om järnvägen. I de övriga områdena fick gatunätet en mera oformlig struktur. Planen har, med senare revideringar, behållits sedan 1916. Därutöver har en rad nya områden efterhand inkorporerats och fått en reglerad plan. För Götafors gäller stadsplaner med olika fastställelse-datum, varav den äldsta är fastställd 1961.

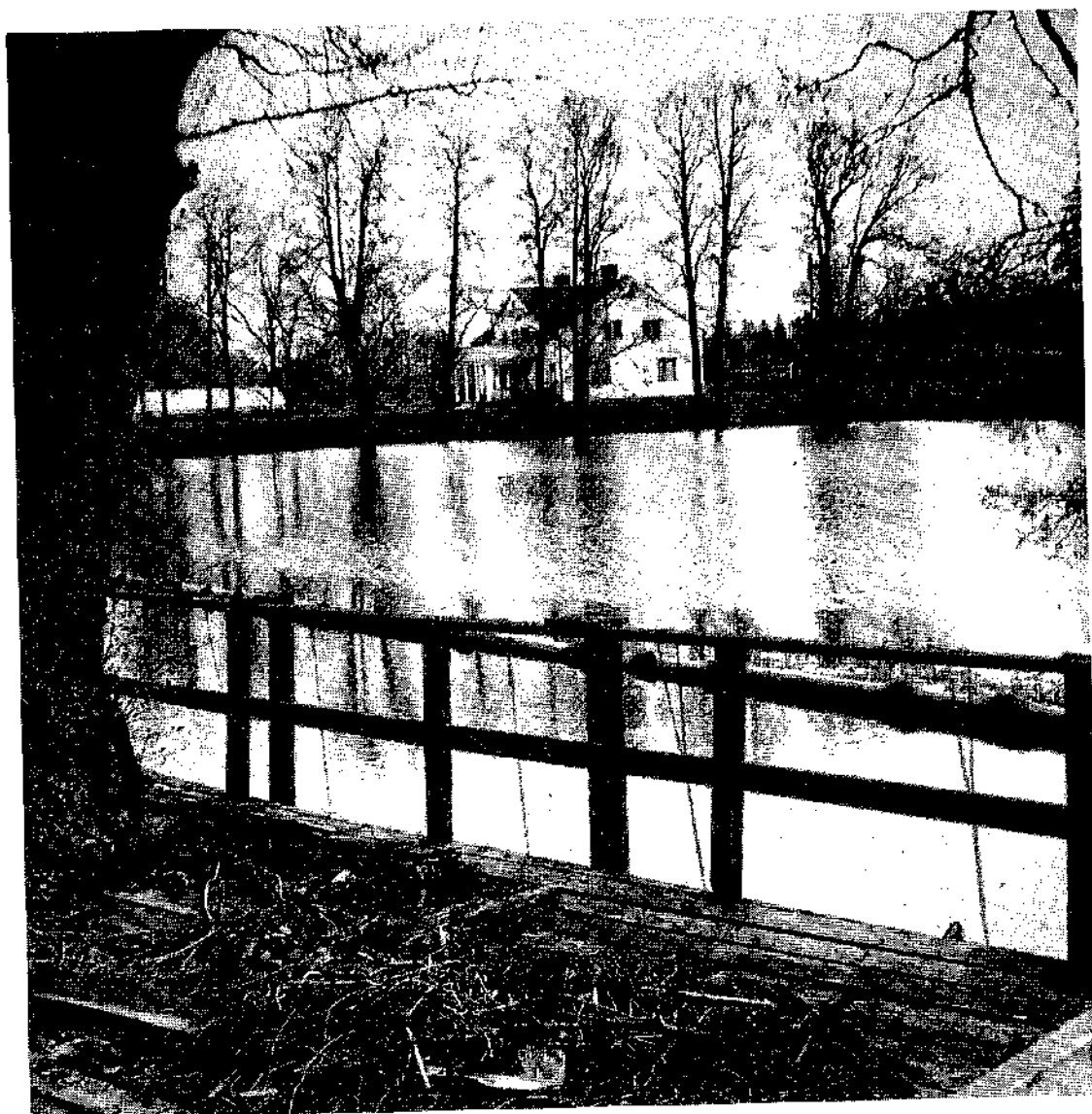
Vaggeryds vidare expansion ledde till att municipalsamhället tillsammans med Byarums storkommun bildade köping år 1952. Götafors tillhörde inte municipalsamhället utan ingick i Byarums storkommun fram till köpingsbildningen 1952. Samhällets invånarantal har ökat kraftigt från 57 personer 1874 till 3974 personer 1975.

De dominerande näringarna var tidigare vagns- och möbelfabrikation samt Munksjöfabriken. Nu har vagns- och pappersmassetillverkning försvunnit och Vaggeryd har framför allt möbel- och verkstadsindustri. Därutöver fördelar sig näringarna på byggnadsverksamhet, handel, samfärdsel, privata och offentliga tjänster.

Stg 592 B, Herrgården 7. Bostadshus, f.d. förvaltarbostad vid bruket, i en och en halv våning, uppfört av timmer 1875. Fasad av vit stående fas-spontpanel. Sadeltak täckt av bruna betongpannor.

Stg 592 D, Götarp. Bostadshus, uppfört av timmer 1904. Fasad av faluröd locklistpanel. Sadeltak med röda betongpannor.

Masugnsbacken 1. Götärpsvägen 9. Bostadshus, f.d. förvaltarbostad vid bruket, i en och en halv våning. Uppfört av timmer 1735. Fasad av faluröd locklistpanel. På taket är tvåkupigt rött tegel.

Förvaltarbostaden, stg 592 B

Masugnsbacken 4. Smedbygatan 3. Bostadshus, en och en halv våning, uppfört av timmer. Rivet och nyuppfört omkring 1942. Fasad av röd locklistpanel. Sadeltak täckt med svarta betongpannor.

Stg 691, Masugnsbacken (2). Götarpsvägen 13. Lager, f.d. järnbod, uppförd av timmer i slutet av 1800-talet. Fasaden av faluröd locklistpanel. Taket är täckt av svart papp.

Smedstugan 1. Smedbygatan 17 - Götarpsvägen 7. Bostadshus en och en halv våning, uppfört av timmer omkring 1800. Fasad av faluröd locklistpanel. Sadeltak med tvåkupigt rött tegel.

Smedstugan 3. Götarpsvägen 5. Bostadshus, en och en halv våning, uppfört av timmer omkring 1800. Fasaden klädd med faluröd locklistpanel. Sadeltak med rött tvåkupigt tegel.

Till fastigheterna hör uthus uppförda i regelverk. Fasaderna av faluröd locklistpanel eller stående bräder. Taken är täckta av papp eller tegel.

12. KVARTEREN KOLBRYGGAN OCH MAGISTERN

Kvarteret Kolbryggan omfattar bebyggelse uppförd på 1920-talet, då egenhemsbyggandet tog fart p g a bolagets förmånliga lån till arbetarna vid pappersbruket.

Stg 609, Kolbryggan. Jönköpingsvägen 77. Bostadshus, en och en halv våning, uppfört av plank 1924. Fasad av grön locklistpanel. Brutet tak täckt med grå betongpannor

Stg 610, Kolbryggan. Jönköpingsvägen 75. Bostadshus, en och en halv våning, uppfört av plank omkring 1924-1929. Fasad klädd med gult tegel. Brutet tak med röda betongpannor.

Stg 611, Kolbryggan. Jönköpingsvägen 73. Bostadshus i en och en halv våning, uppfört av plank omkring 1924-1929. Fasad av blå locklistpanel. Brutet tak med grå betongpannor.

Stg 612, Kolbryggan. Jönköpingsvägen 71. Bostadshus i en och en halv våning, uppfört av plank omkring 1924-1929. Fasad av faluröd locklistpanel Brutet tak med röda betongpannor. Bevarar ursprunglig karaktär.

Stg 613, Kolbryggan. Jönköpingsvägen 69. Bostadshus i en och en halv våning, uppfört av plank år 1929. Fasad av grå eternit. Brutet tak med röda betongpannor.

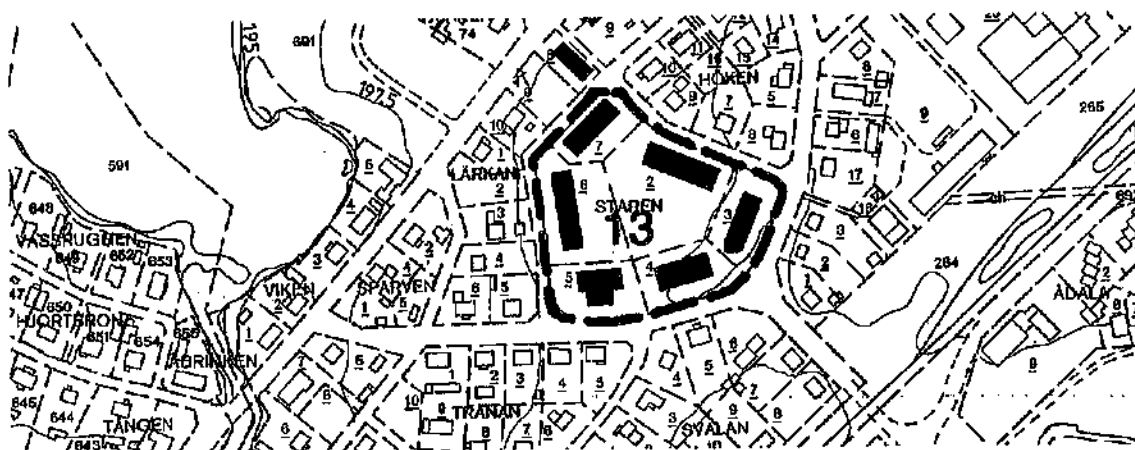
Stg 614, Kolbryggan. Jönköpingsvägen 67. Bostadshus i en och en halv våning, uppfört av plank 1929. Fasad av gul locklistpanel. Brutet tak med svart plåt.

Till fastigheterna hör uthus uppförda i regelverk. Fasader med faluröd locklistpanel. Taken är täckta med rött tegel. De omgivande trädgårdarna består av gräsmattor med buskar och stora lövträd

Stg 608, Magistern. Jönköpingsvägen 68 - Bondstorpsvägen 2. Skolbyggnad i en och en halv våning, uppförd av plank 1910. Fasad av faluröd locklistpanel. Taket är täckt av rött tegel.

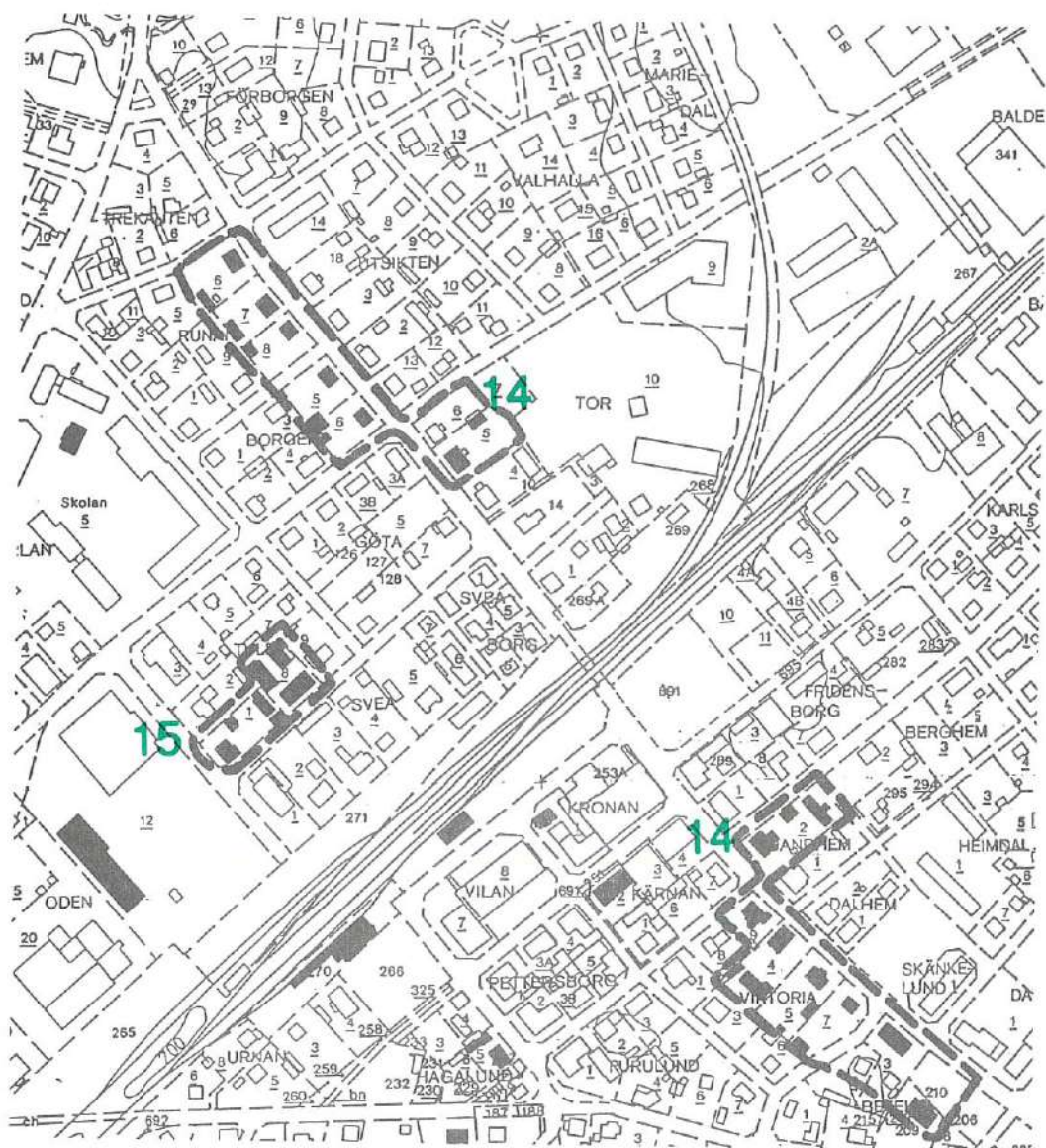
Skolbyggnad f d lärarbostad, uppförd av plank 1910. Fasad av faluröd locklistpanel. Taket är täckt av rött tegel. Skolgård bestående av grusplan med flaggstång och enstaka träd, kringgärdad av staket.

13. KVARTERET STAREN

Kvarteret ligger mellan järnvägen och Jönköpingsvägen och består av sex fastigheter. Bebyggelsen uppfördes i början av femtiotalet, då grannskapstanken var aktuell. Denna innebar bland annat att varje område skulle ha egen service, vilken i kvarteret Staren utgörs av butik och restaurang. Grannskapstanken innefattar även en för kvarteret gemensam gård med uteplatser och lekredskap.

Kring gården ligger sex flerbostadshus i tre våningar. Byggnaderna har en för tidpunkten karaktäristisk utformning med putsad eller tegelklädd betongstomme och tegelbelagda sadeltak. Putsen är färgad med mättade röda, gula samt grå toner och teglet gult mättat. Ett par av fasaderna är indelade i fält med hjälp av vita slätputsade band. Byggnaderna har balkonger och burspråk. Restaurangen och butiken är inbyggda i flerbostadshusen och utmärker sig genom en rad detaljer, exempelvis trappor, entréer, burspråk, keramikbeklädnader och sexkantiga fönster.

14. STORGATAN

Storgatan, från Vaggerydsgårdarna till Jönköpingsvägen, är en kulturhistoriskt värdefull miljö. Längs denna sträckning växte den första bebyggelsen fram, efter järnvägens framdragande. Vägsträckningen existerade redan innan samhället började växa fram, som häradsväg mot Tofteryds kyrka och vidare till Värnamo. Utmed Storgatan finns följande speciellt värdefulla byggnader:

Betel 3. Kapellgatan 2 - Storgatan 46. På tomten finns ett missionshus uppfört år 1882. Byggnaden har en stomme i timmer och ett högt brant takfall. Fasaden är vitputsad och taket belagt med röda betongpannor.

Stg 209, Betel. Götaforsvägen 39 - Storgatan 48. Skolbyggnad i två våningar, uppförd av plank 1915. Fasaden av faluröd locklistpanel med vita knutpilastrar. Taket är täckt av grå betongpannor. Sockeln är putsad.

Skolgård bestående av grusplan med stora björkar. Mot gatan är gården avgränsad med ett järnstaket.

Borgen 5. Storgatan 14 - Studentgatan. Bostadshus i två våningar, uppfört av timmer och plank 1907. Fasad av gul locklistpanel. Sadeltak med rött tvåkupigt tegel.

Borgen 6. Storgatan 16 - Ödestuguvägen 27. Bostadshus i en och en halv våning, uppfört av timmer omkring 1905. Fasad av grå locklistpanel. Sadeltak med röd plåt. Frontespis.

Uthus uppförda i regelverk med gul locklistpanel. På taket är svart papp eller grön plåt.

Runan 6. Storgatan 8 - Valhallavägen 8. Bostadshus i en och en halv våning, uppfört av plank 1931. Fasad av blå locklistpanel. Sadeltak med rött tvåkupigt tegel. Frontespis.

Uthus uppförda i regelverk. Fasad av faluröd locklistpanel. Taket är täckt av rött tegel.

Runan 7. Storgatan 10. Bostadshus i två våningar, uppfört av plank 1927-1928. Fasad av grön locklistpanel. Sadeltak med tvåkupigt rött tegel.

Runan 8. Storgatan 12 - Studentgatan. Bostadshus i en och en halv våning, uppfört av plank 1937. Fasad av beige locklistpanel. Sadeltak med tvåkupigt rött tegel. Frontespis.

Sandhem 2. Storgatan 39. Mot gatan ligger ett tvåvåningshus i timmer uppfört omkring sekelskiftet. I bottenplan finns en butikslokal med entré från byggnadens hörn. Fasaden är klädd med vit fasspontpanel samt försedd med en rad klassicerande detaljer, exempelvis kring entrén. Byggnaden har sadeltak med bruna betongpannor. På tomten finns även ett mindre bostadshus och ett uthus.

Tor 5. Storgatan 23. Fastigheten innehåller en villa från 1920-21. Byggnaden är uppförd av plank och två våningar hög. Den övre våningen är dold av ett högt brutet tak med grå betongpannor. Fasaden är symmetriskt utformad kring en mittaxel med frontespis samt vitputsad.

Viktoria 4. Storgatan 40. På tomten finns ett två våningar högt bostadshus med slätputsad vit fasad. Byggnaden är försedd med pyramidtak belagt med bruna betongpannor. Huset har en funktionalistisk prägel med kubisk byggnadsvolym, få dekorativa detaljer och treluftsfönster.

Viktoria 5. Storgatan 42. Bostadshus uppfört av plank år 1902. Huset har en vinklad grundplan med veranda i vinkeln. Höjden växlar mellan en och en halv och två våningar. Taket är täckt med enkupigt rött tegel och fasaden vitputsad.

Viktoria 7. Storgatan 44 - Kapellgatan. Bostadshus i en våning, uppfört av timmer omkring 1890-talet. Fasad av gul locklistpanel. Sadeltak med röda betongpannor. Glasveranda

Uthus uppfört i regelverk med fasad av faluröda stående bräder. Taket är täckt av svart plåt.

Viktoria 9. Storgatan 38. Timmerbyggnad uppförd 1902. Höjden är en och en halv våning med frontespis i övervåningen. I fasadens mitt finns en veranda. Beklädnaden består av gul locklistpanel på fasaderna och bruna betongpannor på taket.

15. KVARTERET TULE

Tule 1. Sveavägen 15 - Fabriksgatan 1. Bostadshus i två våningar, uppfört av plank 1924. Fasad av beige locklistpanel. Sadeltak täckt av brun plåt.

Bostadshus i en och en halv våning, uppfört av timmer omkring 1901-1902. Fasad av gul locklistpanel. Sadeltak täckt av rött tegel.

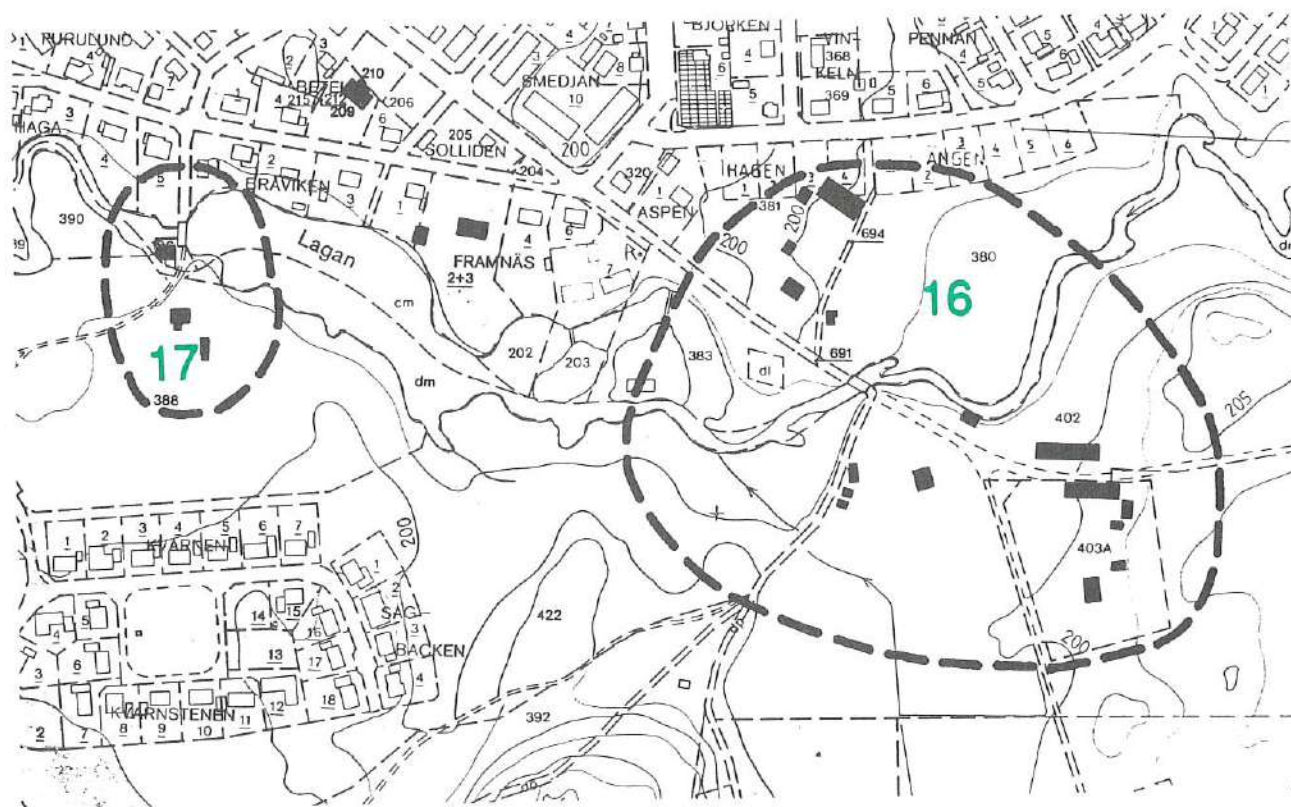
Snickar- och maskinverkstad, uppförd av regelverk omkring 1916. Fasad av faluröd liggande fasspontpanel. Taket är täckt av plåt.

Miljö med för sin tid karaktäristiska verksamhetshus. I snickeriverkstäderna har det tillverkats vagnar, skaklar och häckar, fram till 1940-talet då traktorer och bilar slog ut vagnar avsedda för häst. När vagn tillverkningen upphörde började man i verkstäderna Tule 1 att reparera möbler. De två snickeriverkstäderna har, trots att de har stått oanvända sedan 1976-1977, fortfarande kvar hela sin uppsättning av maskiner och verktyg.

Tule 8. Fabriksgatan 3. På tomten finns tre byggnader som tidigare tillhört en vagnindustri. Vid gatan ligger en byggnad där vagnarna lagrades. Huset har en stomme i regelverk som är klädd med gul locklistpanel. På taket ligger svart plåt. Byggnaden stod ursprungligen (1899) söder om Fabriksgatan men flyttades 1922. Vid denna tidpunkt höjdes husets tak.

I sydvästra tomtgränsen ligger en liten målarverkstad, uppförd på 1910-talet. På en stomme av regelverk sitter rödmålad fasspontpanel och på taket ligger svart papp.

Byggnaden i den nordöstra tomtgränsen är en tapetserarverkstad uppförd på 1910-talet. Liksom de övriga byggnaderna har den en stomme av regelverk. Fasaderna är klädd med röd locklistpanel och på taket ligger tvåkupigt rött tegel.

16. VAGGERYDSGÅRDARNA

Byn Vaggeryd har gett namn åt stationssamhället. På platsen har funnits bebyggelse åtminstone sedan början av 1300-talet. De nuvarande man-
gårdsbyggnaderna är uppförda i för landsbygdshus typiska stilar och ut-
gör en mycket viktig del av samhällets historia och av miljön intill La-
gan.

Stg 403 A, Vaggeryd. Bostadshus i en och en halv våning, uppfört av
timmer 1876. Fasad av grå locklistpanel. Sadeltak täckt med röda betong-
pannor. Frontespis. Veranda med lövsågeridetaljer.

Bostadshus, uppfört av timmer omkring 1910. Fasad av faluröd locklist-
panel. Sadeltak med enkupigt rött tegel.

Uthus/ladugård, uppförda i timmer, timmer/regelverk. Fasader av faluröd
locklistpanel och stående bräder. Taken täckta av rött tegel eller grå plåt.

Stg 402, Vaggeryd. Bostadshus, uppfört av timmer 1924. Fasad av vit
locklistpanel. Sadeltak med bruna betongpannor. Frontespis.

Uthus/ladugård, uppförda i timmer och regelverk. Fasader av faluröd lock-
listpanel och stående bräder. Taken är täckta av tegel eller plåt.

17. VAGGERYDS KVARN

Stg 196 och 388. Kapellgatan 9. Bostadshus i en och en halv våning, uppfört av timmer omkring 1860. Fasad av faluröd locklistpanel. Taket är täckt av grått tegel. Veranda med lövsågeridetaljer.

Uthus uppfört av timmer omkring 1860. Fasad av faluröd locklistpanel. Taket är täckt av rött tegel.

Kvarnbyggnad i tre våningar, uppförd på 1930-talet. Regelverksstomme och fasad med faluröd locklistpanel. Taket täckt med eternit och rött tegel.

KULTURMINNEN

24. Ankaret 2. Skogsvägen 18. Vaggeryds kyrka uppfördes 1974 efter ritningar av arkitekt Eva Mejander. Kyrkan har en oregelbunden planform och är uppförd av smala, höga betongelement. I betongens yta ligger krossad sten, vilket ger byggnaden dess karaktär såväl interiört som exteriört. Kyrkan är försedd med ett lågt kraftigt torn samt platt tak. I byggnaden finns förutom kyrksal även pastorsexpedition och andra församlingsutrymmen.

25. Stg 2+3, Framnäs. Götaforsvägen 44. Studiehem i två våningar, f d ålderdomshem, uppfört av plank 1933. Fasad av gul spritputs. Sadeltak med tvåkupigt rött tegel.

Uthus uppfört av regelverk med fasad av faluröd locklistpanel. Taket är täckt av tegel.

Trädgård - parkliknande mot söder vid Lagan, grusgångar och gräsmattor med löv-, barrträd och buskar.

26. Hagalund 5. Linnégatan 6. Tvåvåningshus av plank uppfört 1923. Fasad i sprit- och slätputs. På taket ligger röd plåt. I fasadens mitt finns en frontespis. Byggnaden innehåller affärslokaler i bottenplan och bostäder ovanpå. På tomten ligger även ett mindre affärshus i en våning. Byggnaden har en stomme i regelverk som är klädd med grå fasspontpanel. Taktäckningen består av grön plåt.

27. Stg 265, 270. Järnvägsstation och lokstallar. Stationsbyggnaden uppfördes 1886 med en stomme av tegel. Byggnaden är två våningar hög och har en I-formad planlösning. Fasaden är utförd i gult tegel och sadeltaket är täckt med rött enkupigt tegel.

Lokstallarna byggdes i början av 1900-talet i rött tegel. Sadeltaket är täckt med svart papp.

28. Korpen 9, 10, 12 och Lärkan 8. Jönköpingsvägen 29-37. Längs Jönköpingsvägen ligger fyra välbevarade, funktionalistiskt präglade hus från perioden 1945-1950. Byggnaderna har rektangulära planlösningar och är två våningar höga. Fasaderna är putsade i mättade grå och gröna toner. Taken är låga och valmade samt klädda med röda betongpannor.

29. Kronan 1. Viktoriagatan 3 - Järnvägsgatan 15. Lagerlokal, f d bostadshus uppfört av timmer omkring 1880-1890. Fasad av gul locklistpanel. Sadeltak med röda betongpannor.

Tillkomsten av järnvägen och stationen utgjorde grunden för det växande samhället Vaggeryd. Ett av de äldsta husen som uppfördes i stationens närhet var bostadshuset Kronan 1 som förutom husägaren även inrymde en hyresgäst.

30. Kärnan 2. Järnvägsgatan 9. Affärs- och bostadshus i två plan. Byggnaden är uppförd av plank som klätts med gråmålad locklistpanel. Fasaderna innehåller klassicerande detaljer vid takfoten, knutarna och kringfönstren. I nedre våningen har väggarna genombrutits med stora skyltfönster. Taket är flackt och valmat. Byggnaden uppfördes 1923.

31. Liljedal 5. Götaforsvägen 24. Bostadshus i en och en halv - två våningar, uppfört 1909 med plankstomme, sockel av huggen sten. Fasad av vit liggande och stående fasspontpanel. Tak med grönmålad falsplåt. Inbyggd veranda, balkong samt hörntorn.

32. Liljedal 7. Uthus, f d stall samt plats för gris och ko, uppfört av regelverk. Fasad av grå locklistpanel. Tak av rött tegel.

33. Oden 12. Sveavägen 2-4. Smedja som tidigare tillhört en vagnfabrik. Byggnaden uppfördes av tegel 1921. Fasaderna är vitputsade. Som taktäckning används grå eternit.

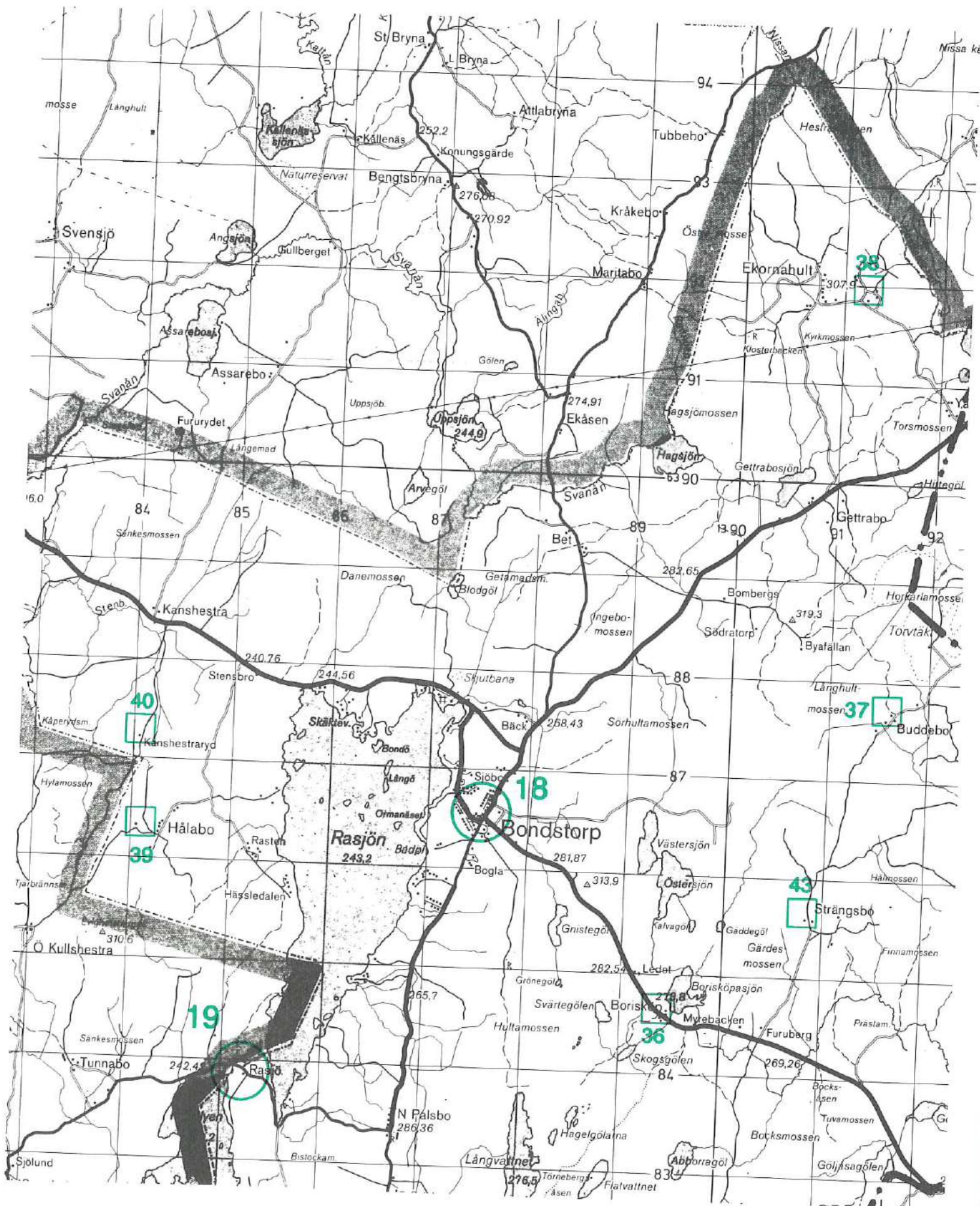
34. Stg 529. Sandstranden. Boarpsvägen 12. Bostadshus, två våningar, uppfört av timmer 1866. Fasad av faluröd locklistpanel. Sadeltak med rött tvåkupigt tegel. Veranda.

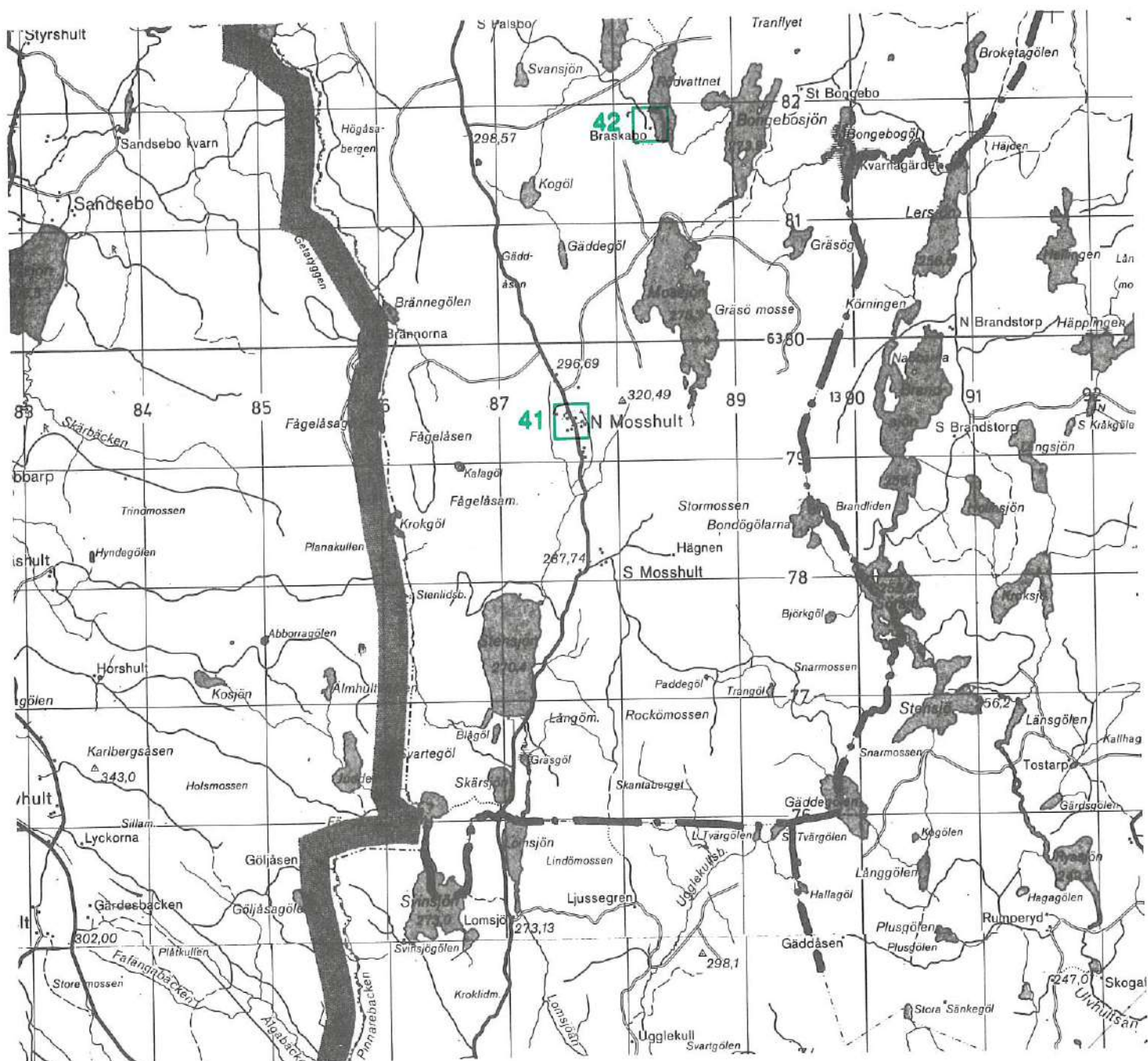
Uthus och en f d smedja. Uthuset uppfört i regelverk, smedjan i timmer. Fasader i faluröd locklistpanel. Taken är täckta av rött tegel.

Trädgård med syréner, stora björkar, tallar och granar. Brunn på gården. Mot gatan finns ett spjälstaket. Huset är inflyttat till Vaggeryd. Det stod tidigare på Bäcks ägor i samma socken. Genom sin oförändrade exteriör har det värde för miljön.

35. Ärlan 5. Skolbyggnad i två våningar, uppförd av plank 1914. Fasad av faluröd locklistpanel. Taket är täckt med bruna betongpannor.

BONDSTORP

BONDSTORPS SOCKEN

Bondstorps socken är ca 100 km² stor och ligger på det småländska höglandets sydvästra sluttning. Högsta höjden över havet är omkring 320 m. Landskapet består av nord-sydliga åsar och sänkor. Åsarna är mestadels skogsklädda och i sänkorna finns sjöar och mossar. Den odlingsbara marken är av blygsam omfattning och finns huvudsakligen vid Bondstorps by öster om Rasjön.

Bondstorp ligger nordväst om Lagadalens koncentrerade fornlämningsområde och är en fornminnesfattig socken. Bland de fåtaliga lämningarna märks två kvadratiska stensättningar, Ekornahult (Raä 9) och Kanshest-ra (Raä 13), troligtvis från äldre järnåldern.

I de skriftliga källorna nämns socknen första gången år 1299 under namnet Bothingstorp. Om bebyggelsens omfattning under medeltiden finns dock inga trovärdiga uppgifter. Socken var en perifer skogs- och jordbruksbygd. Centrum för socknen var troligtvis Bondstorps by, vars kyrka nämns i 1200-talets tiondelängder.

På 1600- och 1700-talen fick järnhanteringen en framträdande roll i norra Småland. I Bondstorps socken, som tillhörde Tabergs bergslag, anlades år 1726 en masugn vid Rasjön. Arbetskraft behövdes, inte bara vid ugnen, utan även för kolning och transporter.

Under 1700- och 1800-talen ökade socknens befolkning. Invånarantalet var 388 personer år 1749, 438 år 1790 och 623 år 1840. Befolkningsökningen innebar en viss nyodling genom att torp- och backstugor anlades.

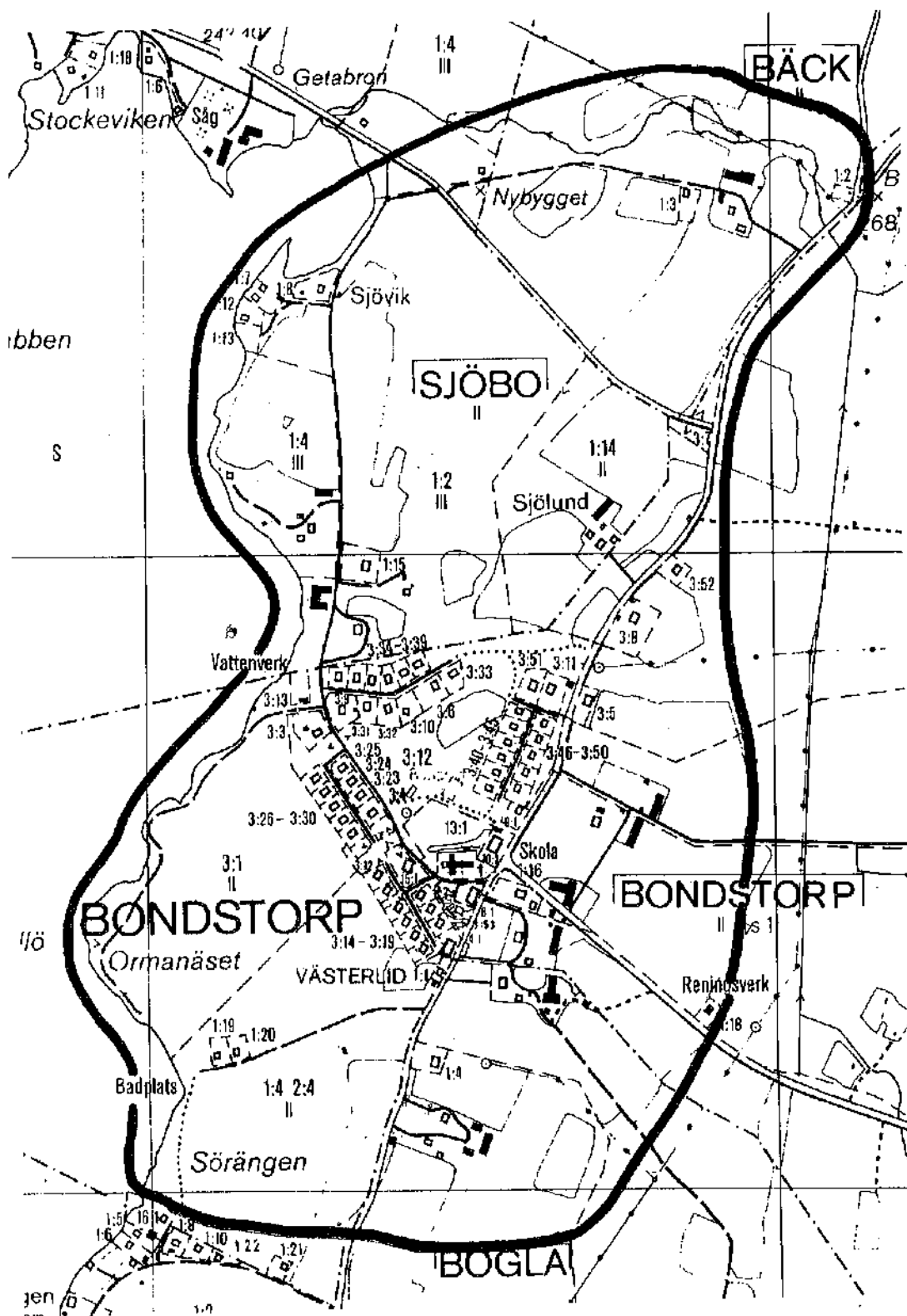
Någon betydande industriell verksamhet förekom fortfarande inte i början av 1900-talet. Det fanns dock tre ångsågar och en vattensåg.

1900-talet har inneburit att socknens befolkning minskat och att jordbruksmark lagts igen. År 1930 bestod befolkningen av 465 personer, 1947 av 329 och 1975 av 206 personer. På 1980-talet har invånareantalet stigit till 360 personer år 1985.

KULTURMILJÖER

18. BONDSTORPS SOCKENCENTRUM

Fastigheter: Bondstorp 1:1, 3:1, 4:1, 6:1, 7:1, 10:1, 13:1, Bogla 1:3, Bäck 1:1, och Sjöbo 1:4 m fl (se karta).

Bondstorps by ligger i socknens bästa odlingsmarker öster om Rasjön. Området kring byn är flackt utom i väster där terrängen sluttar brant mot Rasjöns strand. Genom byn löper socknens huvudväg, från Månsarp och Taberg till Skillingaryd och Åker.

Kyrkan (1:1) i Bondstorp uppfördes åren 1694-95 då en äldre kyrkobyggnad revs. Den nya kyrkan är uppförd av timmer och hade ursprungligen ett kyrkorum på $16\frac{1}{2} \times 12\frac{1}{2}$ alnar. År 1766 försågs kyrkan med ett torn och en äldre klockstapel revs. Kyrkan tillbyggdes åt öster år 1819-20 och 1889-90 genomgick byggnaden en omfattande ombyggnad. I detta sammanhang restes ett nytt torn och interiören med målningar av Anders Falk (1710) förändrades. Kyrkans exteriör rappades 1889-1890 men återfick sin ursprungliga klädnad med spån 1953.

Bondstorps kyrka

Kring kyrkan ligger flera intressanta byggnader och gårdar. Prästgården (3:1) består av en huvudbyggnad i senempire, uppförd 1840 och två flygelbyggnader med garage och gäststuga. Huvudbyggnaden är en och en halv våning hög och har en fasad med gul locklistpanel. Fasaden är symmetriskt komponerad kring en mittaxel med veranda och snickarglädje. På sadeltaket ligger svarta betongpannor.

Missionshuset (4:1) uppfördes 1935 och innehåller två samlingssalar (200 + 100 personer) samt en bostadslägenhet. Byggnaden är två våningar hög och uppförd i vinkel. Fasaden är symmetrisk och klädd med vit locklistpanel. Sadeltaket är belagt med bruna betongpannor.

Bondstorps första skolhus (10:1) uppfördes 1847 men ersattes redan 1890 med ett nytt. Denna byggnad är en och en halv våning hög och innehöll ursprungligen tre salar, ett bespisningsrum och bostadslägenhet. Byggnadernas trästommar är klädda med gul fasspontpanel och sadeltaket belagt med röda betongpannor.

I byn ligger även ett värdshus, f d pensionat Almhill (7:1). Pensionatet uppfördes 1931 och hade tolv gästrum. Byggnaden har en två våningar hög stomme i trä, utvändigt klädd med grå locklistpanel. Fasaden är symmetriskt uppbyggd kring en mittaxel med entré, balkong och frontespis. Sadeltaket har avvalmade gavelspetsar och är täckt med rött tvåkupigt tegel.

Flera välbevarade gårdsanläggningar och enstaka bostadshus finns i området, bland annat Bogla 1:3 och Bäck 1:1.

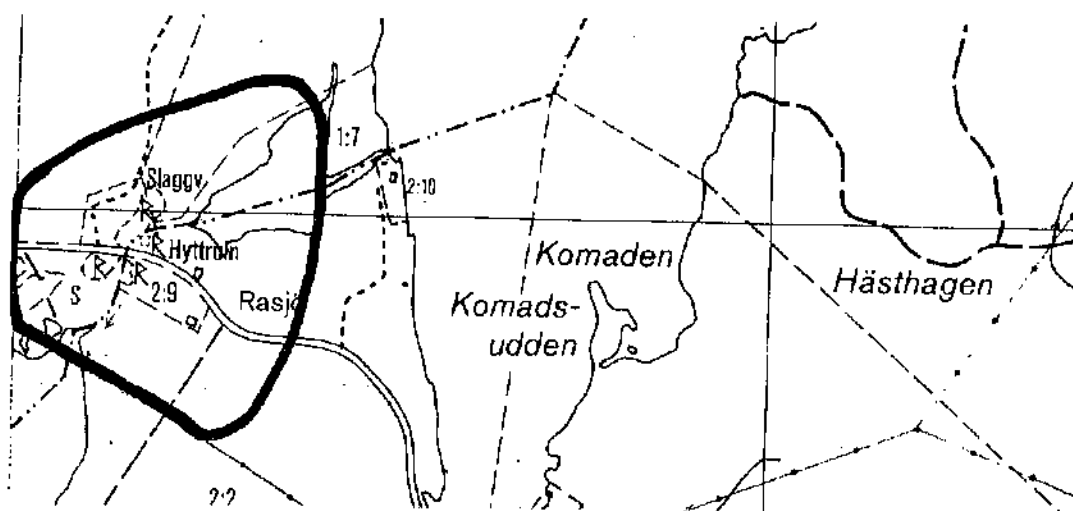
Bogla 1:3 är en gårdsbildning med ett bostadshus från 1929, en flygel från 1850 samt en paradladugård från 1935. Flygelbyggnaden är en våning hög och har en stomme i timmer samt ett sadeltak täckt med röda betongpannor. Fasaden är klädd med faluröd locklistpanel och symmetriskt grupperad kring en förstukvist med snickarglädje.

På gården Bäck 1:1 finns bland annat ett flyttat, men välbevarat, bostadshus ursprungligen uppfört 1846. Huset har en två våningar hög stomme av timmer och ett sadeltak belagt med enkupigt rött tegel. Fasaden är symmetriskt grupperad kring en mittaxel med förstukvist i snickarglädje samt klädd med faluröd locklistpanel.

19. RASJÖ MASUGN

Fornlämningar: Raä 62, 63, 63 (Stengårdshults socken)

Fastigheter: Palsbo Norregård 2:2, 2:9 m fl (se karta)

Rasjö masugn ligger på gränsen mellan Bondstorps och Stengårdshults socknar. Platsen omges av två sjöar, Rasjön i nordost och Rakalven i sydväst.

Masugnen privilegierades år 1725 och var i drift till 1895. Anläggningen lydde under Nissafors bruk och malmen som användes kom huvudsakligen från Taberg. Vid 1900-talets början revs delar av anläggningen men grunden av gråstensmurar kan ännu beskådas, liksom damm, sump och ränna. Delar av slagghögarna har använts som vägfyllning runt om i socknen.

I Rasjön finns en förvaltarbostad uppförd under 1700-talet och en dagsverksstuga från 1800-talet. Förvaltarbostaden, som ombyggdes under 1800-talets senare del, är en och en halv våning hög, uppförd i timmer och klädd med faluröd locklistpanel. På sadeltaket ligger svarta betongpannor. Dagsverksstugan har en stomme i timmer klädd med röd locklistpanel och ett sadeltak med svarta betongpannor. Byggnaden har under 1900-talet inretts till bostad.

Masugnsruinen med omgivande bebyggelse är ett av de mycket få bevarade exemplen på järnhantering i Bondstorps socken som i övrigt domineras av jord- och skogsbruk. Dessutom är Rasjö en viktig illustration till bruksepoken i Jönköpings län.

KULTURMINNEN

36. Borisköp 1:2

Sydväst om Borisköpasjön, vid vägen mellan Bondstorp och Vaggeryd, ligger två gårdar i ett landskap av odlingsmark och slåtteräng med inslag av lövträd. På fastigheten Borisköp 1:2 finns två bostadshus och en ladugård. Det äldre bostadshuset uppfördes 1880 och har en stomme av timmer klädd med faluröd locklistpanel. Byggnaden är en och en halv våning hög och har ett sadeltak klätt med tvåkupigt rött tegel. Den övre halv våningen har fönster på gavlarna samt liggande låga fönster under takfoten. I huvudfasadens mittaxel finns en vitmålad glasad förstuga. Det yngre bostadshuset, undantagsstuga uppförd 1913, är en och en halv våning hög och har en timmerstomme med vit locklistpanel. Den övre halv våningen har låga liggande fönster under takfoten. Sadeltaket är klätt med tvåkupigt rött tegel. Ladugården uppfördes 1910.

37. Buddebo 1:3, 1:4

Två gårdar belägna på en nordsydlig höjdsträckning omgivna av mossar. Höjden är mestadels barrskogsklädd utom kring gårdarna där vissa öppna odlings- och ängsmarker är belägna. Längs höjdryggen löper en väg. Mångårdarna är belägna väster om vägen och ekonomibyggnaderna öster om densamma.

Manbyggnaden på Buddebo 1:3 uppfördes 1912. Byggnadens utformning är på flera sätt ovanlig för socknen. Planen är utförd i vinkel liksom sadeltaket. Taket har avvalmade gavelspetsar och är täckt med grön plåt. Byggnaden är två våningar hög men den övre våningen döljs delvis av det branta takfallet. Stommen är av timmer och klädd med faluröd locklistpanel. Bland byggnadens detaljer märks två runda fönster. På gården finns även ett mindre bostadshus, en våning högt, klätt med faluröd locklistpanel och försett med tegeltäckt sadeltak.

Buddebo 1:4 har en manbyggnad uppförd 1840. Huset är två våningar högt, har en timmerstomme och är försett med ett tegelklätt sadeltak. Fasaden är klädd med faluröd locklistpanel.

38. Ekornahult 1:3

Ekornahult ligger på en höjd med odlings- och hagmark på sluttningarna. Den bäst bevarade byggnaden finns på Ekornahult 1:3 och är en manbyggnad uppförd 1880. Huset är två våningar högt, uppfört av timmer och klätt med faluröd locklistpanel, sadeltaket är täckt med rött tvåkupigt tegel. I fasadens mittaxel finns en vitmålad förstukvist med snickarglädje. Även interiören är välbevarad.

39. Hålabo 1:7, 1:19, 1:21

Hålabo ligger på en nord- sydlig ås med utsikt åt nordväst. Längs höjdyggen löper en väg och vid denna ligger en liten radby med mangårdar i väster och fägårdar i öster. Närmast gårdarna finns åkrar och hagar samt inslag av slätteräng. Den bäst bevarade bebyggelsen finns på fastigheterna 1:7, 1:19 och 1:21. Huvudbyggnaderna uppfördes mellan 1850 och 1891 och består av en, respektive två, våningar höga timmerstommar med röda tegel- eller betongklädda sadeltak. Fasaderna är klädda med röd locklistpanel. Samtliga tre hus har vitmålade förstukvistar, mer eller mindre försedda med snickerier.

40. Kanshestraryd 1:2

Kanshestraryd ligger på en höjd med brant sluttning åt väster och utsikt över Nissans dalgång. Gården omges av åkrar, hagar och blandskog. Manbyggnaden är uppförd av timmer år 1909. Den en och en halv våning höga fasaden, med liggande låga fönster i halvvåningen, är klädd med faluröd locklistpanel. I mittaxeln finns en förstugukvist med snickeridetalljer. Sadeltaket är klätt med röd plåt. Lillstugan är uppförd i mitten av 1800-talet och har en envåningsstomme i timmer klädd med omålad locklistpanel. På sadeltaket ligger rött tvåkupigt tegel. Byggnadens förstukvist är placerad i fasadens västra del.

På gården finns dessutom en ladugård från 1863 och en vedbod med kors-timrad stomme som sägs härstamma från 1700-talet.

41. Mosshult Norregård 1:2 A

Gården ligger vid vägen mellan Bondstorp och Åker och omges av hagar samt delvis igenväxta odlingsmarker. Den sammanhängande och välbevarade gårdsbildningen har en komplett uppsättning byggnader med manbyggnad, lillstuga, bryggghus och ladugård. Manbyggnaden uppfördes 1828 och är ett välbevarat och tidigt exemplar på en byggnadstyp som var vanlig under 1800-talet. Byggnaden är uppförd av timmer och har en rektangulär plan. Fasaden är två våningar hög och klädd med gul locklistpanel. Fönstren är symmetriskt placerade kring en förstukvist med snickerier. Sadeltaket är täckt med tvåkupigt rött tegel. Huset utökades åt norr 1882 och ombyggdes 1928. Lillstugan är uppförd av timmer till en höjd av en våning. På sadeltaket ligger plåt och fasaden är klädd med faluröd locklistpanel. Bryggghuset har fasad med faluröd locklistpanel och sadeltak med tvåkupigt rött tegel. Ladugården uppfördes 1877.

42. Palsbo 4:1 (c) - Braskabo

Bondstorps hembygdsgård

Det tidigare soldattorpet Braskabo, under Norra Mosshult, ligger på en höjd med utsikt över sjön Rödvattnet. De hävdade slätterängarna kring torpet ingår i 1975 års naturinventering (objekt nr 3) och anses vara av botaniskt intresse. Fastigheten består av bostadshus (1891) samt gäststuga, ladugård och jordkällare från 1800-talets mitt. Samtliga byggnader är uppförda av timmer och försedda med sadeltak. Bostadshuset är en och en halv våning högt med liggande låga fönster till halvvåningen. Fasaderna är klädda med faluröd locklistpanel och taket täckt med tvåkupigt rött tegel. I fasadens mitt finns en förstukvist. Gäststugan är en våning hög och har en fasad med faluröd locklistpanel. Taket är torvtäckt. Ladugården har väggar i omålat timmer och spånklätt tak.

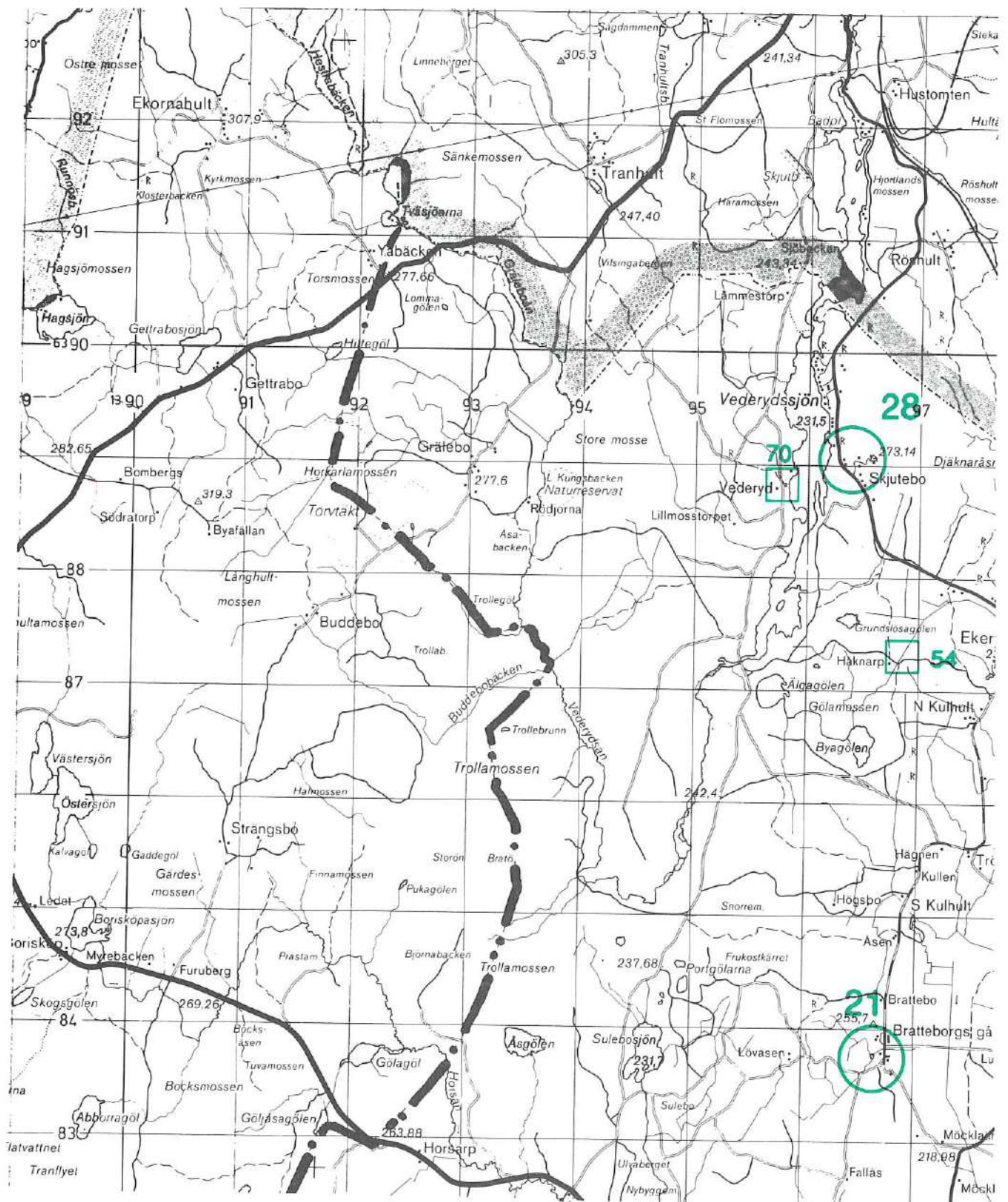
Torpet som uppodlades 1807 av soldaten Anders Brask drevs som jordbruk fram till 1946, då hembygdsföreningen trädde till. Föreningens målsättning är att bevara torpet såsom det var när den siste torparen bodde där. Anläggningen är ett ovanligt och välbevarat exempel på större torpställe.

43. Strängsbo Västergård 1:3

Gården ligger omgiven av ett flikigt område med odlings- och hagmarker som förgrenar sig ut mellan barrskog och sankmark. Anläggningen består av en tydligt avgränsad mangård, korsad av vägen mellan Buddebo och vaggerydsvägen, samt en samlad förgård och diverse spridda ekonomibyggnader. Mangården består av två välbevarade timmerhus uppförda 1897 och 1904. Båda byggnaderna är en och en halv våning höga med liggande låga fönster i övervåningen. Fasadbeklädningen består i båda fallen av omålad fasspontpanel och byggnaderna har sadeltak.

Den äldre byggnadens tak är belagt med plåt och den yngre har ett tak med tvåkupigt rött tegel. I husens mittaxel finns förstukvistar med ovanligt påkostade snickerier. Fägården innehåller en ladugård (1870) samt magasin och hönshus, placerade i en u-formation med öppning mot mangården och vägen.

BYARUM

BYARUMS SOCKEN

Byarums socken ligger strax söder om Lagans källområde, väster om åns sträckning. Området tillhör det småländska höglandets västra sluttning. Inom den 220 km² stora socknen finns kommunens största, flackaste och bästa jordbruksmarker, som dock genomkorsas av flera nordsydliga åsar. Stora delar av de lägre partierna utgörs av mossmarker.

I Byarums socken fanns en fast bronsålderskultur, vilket bl a påvisas av de sk storrösen (se sid. 15). Kvadratiska stensättningar, som indikerar bosättningar från äldre järnålder, förekommer oftare i Byarum än inom någon annan socken i Jönköpings län. Markanta koncentrationer med välbevarade fornlämningar finns i två områden, Rastad-Flahult och Skjutabo-Vederyd.

Under 1600- och 1700-talen ökar järnhanteringen i Byarum och omgivande socknar, vilka tillhörde Tabergs bergslag. Malmen från berget var tillsammans med tillgången på vattenkraft och träkol tre viktiga förutsättningar för järnhanteringen. Betydelsefull var även tillgången på arbetskraft för bland annat kolning och transporter, vilket sköttes av traktens småbönder. De goda kommunikationerna i form av Lagan och huvudvägen från Jönköping mot de skånska städerna samt senare järnvägen, bidrog också till järnhanteringsens tillväxt. För den stora delen av sockenborna var dock jordbruk den huvudsakliga sysselsättningen. Befolkningsökningen under 1800-talet medförde därmed ett tryck på jordbruket och många ensamgårdar styckades och blev till byar. Antalet torp och backstugor ökade också under 1800-talet.

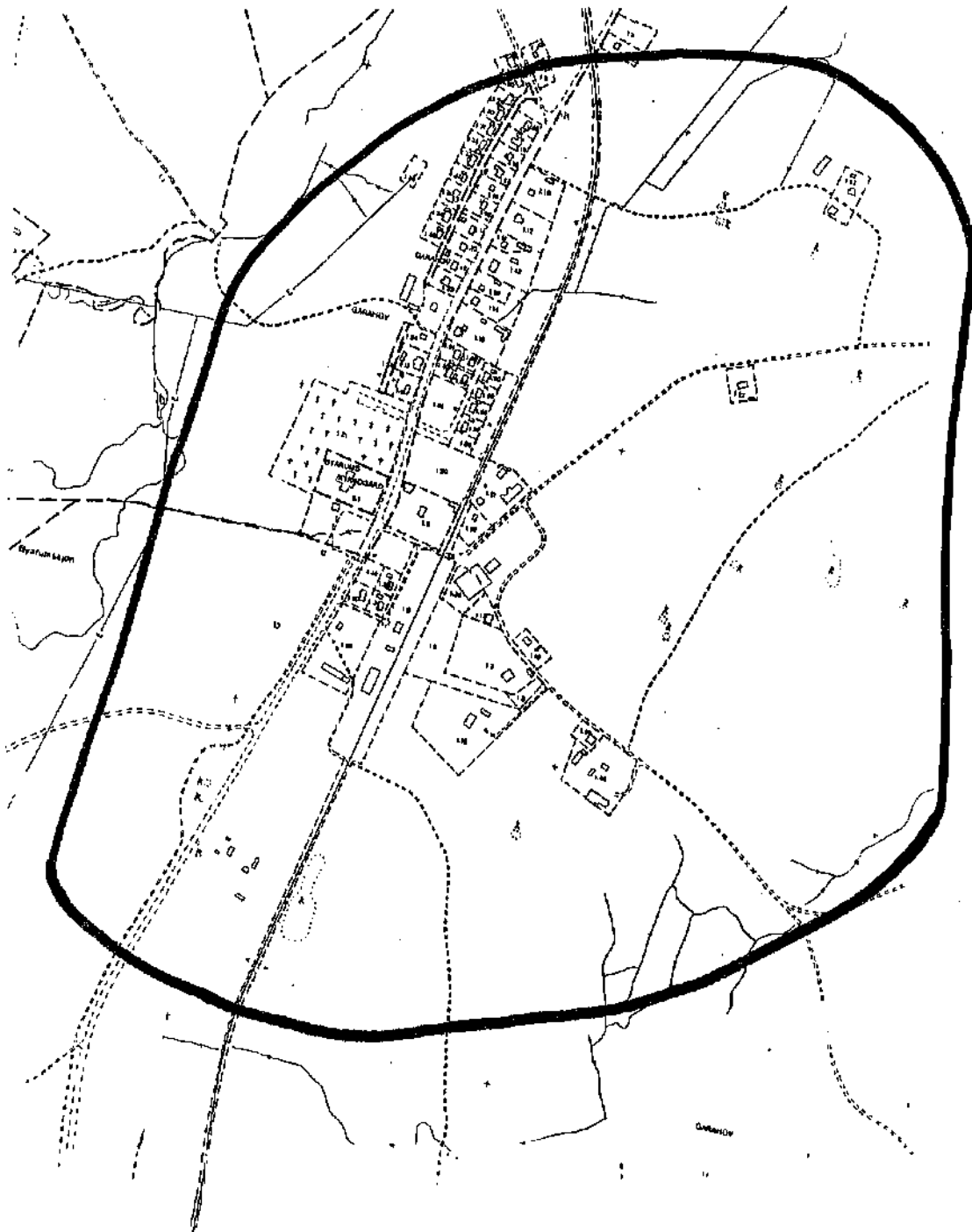
Befolkningstrycket, järnvägen och naturresurserna, dvs vattenkraft, trä och metall, var en god grund för 1800- och 1900-talens industrialisering. Den största industritillväxten i Byarums socken skedde på byn Vaggeryds ägor, efter järnvägens tillkomst 1882. År 1911 var bebyggelsen av sådan omfattning att Vaggeryd blev municipalsamhälle, som i sin tur blev köping 1950 och senare centralort i kommunen.

KULTURMILJÖER

20. BYARUMS SOCKENCENTRUM

Fornlämningar: Raä 28-30, 110-113, 143, 144, 163, 164, 174.

Fastigheter: Bratteborg 2:1 (H), Byarum 1:4, 1:21, 1:24, Gäråhov 1:2, 1:6, 1:10, 1:16.

Byarum ligger i ett småkuperat och barrskogsrikt landskap. Närmast byn, och öster om densamma, finns utspridda odlingsmarker. Genom byn sträcker sig både Lagastigen och järnvägen Jönköping-Vaggeryd. Den förra hade tidigare en sträckning väster om kyrkan.

I terrängen kring sockencentret finns en rad fornlämningar, företrädesvis från äldre järnålder. Mest framträdande är två kvadratiska stensättningar, omkring tio gånger tio meter och en och en halv meter höga. Åtta kvadratiska stensättningar med mindre omfång finns i området. I övrigt domineras fornlämningsbeståndet av sex domarringar samt runda stensättningar, resta stenar och klumpstenar.

Kyrkans (1:21) ursprungliga utformning och uppförandeår är okänt. Mindre murrester från 1100-talet och fragment av målningar från 1300-talet styrker i någon mån tanken att kyrkan skulle kunna vara en del av ett belagt nunnekloster i Byarum. Klostret, som tillhörde cistercienserorden, flyttades i början eller mitten av 1200-talet till Sko. Kyrkan bestod före 1758 av ett litet långhus i sten utan torn. Detta år uppfördes ett absidformat kor och 1766 fick kyrkan en korsformig plan genom att två sidoskepp uppfördes. Mellan åren 1784 och 1786 uppfördes två västtorn varav det första rasade under byggnadsarbetet. Kyrkan har senare restaurerats vid flera tillfällen, bland annat 1818, 1887, 1953-1954, 1970 och 1981. Kyrkan är idag vitputsad och har ett koppartak.

Prästgården (1:16) i Byarum uppfördes 1923 och ligger öster om järnvägen. Byggnaden har en stomme av timmer och är två våningar hög. Fasaden är indelad i tre delar med hjälp av fyra knutlådor, i den mittersta delen finns en snickeriförsedd förstukvist och därovan två rektangulära fönster. De två övriga delarna har två rektangulära fönster i bottenplan och två lunettfönster i övervåningen. Fasaden är klädd med gul locklistpanel och sadeltaket täckt med röda betongpannor.

Mitt emot kyrkan ligger sockenstugan och skolan (1:6). Sockenstugan uppfördes 1840 och innehöll en sal för sockenstämmorna, prästkammare och fruntimmersrum. De senare användes före och efter högmässan. Vidare innehöll byggnaden bostäder för klockare, organist och skolmästare samt skollokal och utrymme för barnmorskan. Byggnaden har en stomme av timmer som är två våningar hög. Fasaden är klädd med gul locklistpanel och har ett symmetriskt utförande med sju fönsteraxlar. I fasadens mitt finns en veranda. Byggnaden är försedd med ett tegeltäckt sadeltak.

Byarums sockenstuga

År 1904 byggdes en ny skola vid sockenstugan. Denna byggnad innehåller två lärosalar samt en lärarbostad. Skolhuset är uppfört av timmer och har en T-formad planlösning. Byggnaden är en våning hög och har en inredd vind under ett högt tegelklätt sadeltak. Fasaden är klädd med gul locklistpanel.

De flesta bostadshusen i Byarum är starkt ombyggda. Några små välbevarade stugor finns dock i eller omkring samhället. Fredriksdal (2:1 H) heter en backstuga belägen i väster.

Timmerstugan uppfördes 1846 och har opanelade väggar, numera brunmålade, med synliga knutar. På taket ligger röda betongpannor. I Byarum ligger en f d tvättstuga, numera bostad, som tillhört gästgiveriet (1:24). Stugan är uppförd i timmer med ytterväggar i falurött. Taket är täckt med rött tvåkupigt tegel. Snickerier på veranda samt kring förstuga och dörrar är vitmålade.

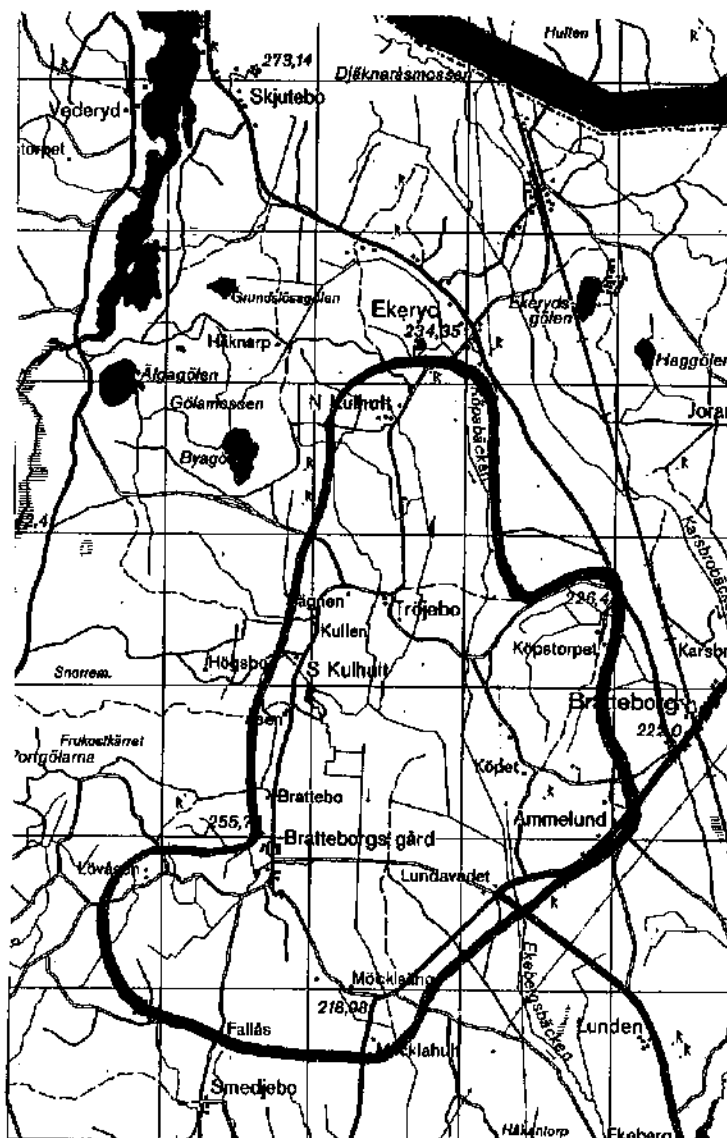
Vicksbo (1:2) är en villa uppförd 1903. Huset är en och en halv våning högt och har en L-formad grundplan. I vinkeln finns en veranda. Fasaden är klädd med vit fasspontad panel och taket är täckt med röda betongpannor.

Vid E4:an, strax söder om Byarum, ligger Byarums hembygdsgård. Gården består av sju välbevarade 1700-talsbyggnader som flyttades till platsen under perioden 1937-1967, parstuga, enkelstuga, utskottsbod, smedja, ladugård, bod och avträde. På platsen finns även en blåsmaskin som tillhört hammarsmedjan vid Skogsfors bruk.

21. AMMELUND - BRATTEBORG - SÖDRA OCH NORRA KULHULT

Fornlämningar: 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265 266, 267, 284, 287, 288, 318, 319, 320, 321, 323.

Fastigheter: Bratteborg 2:1 (A), 2:1 (B), 2:1 (E), Norra Kulhult 1:2/1:5, Södra Kulhult 2:3,3:3, Tröjebo 1:2 m fl (se karta).

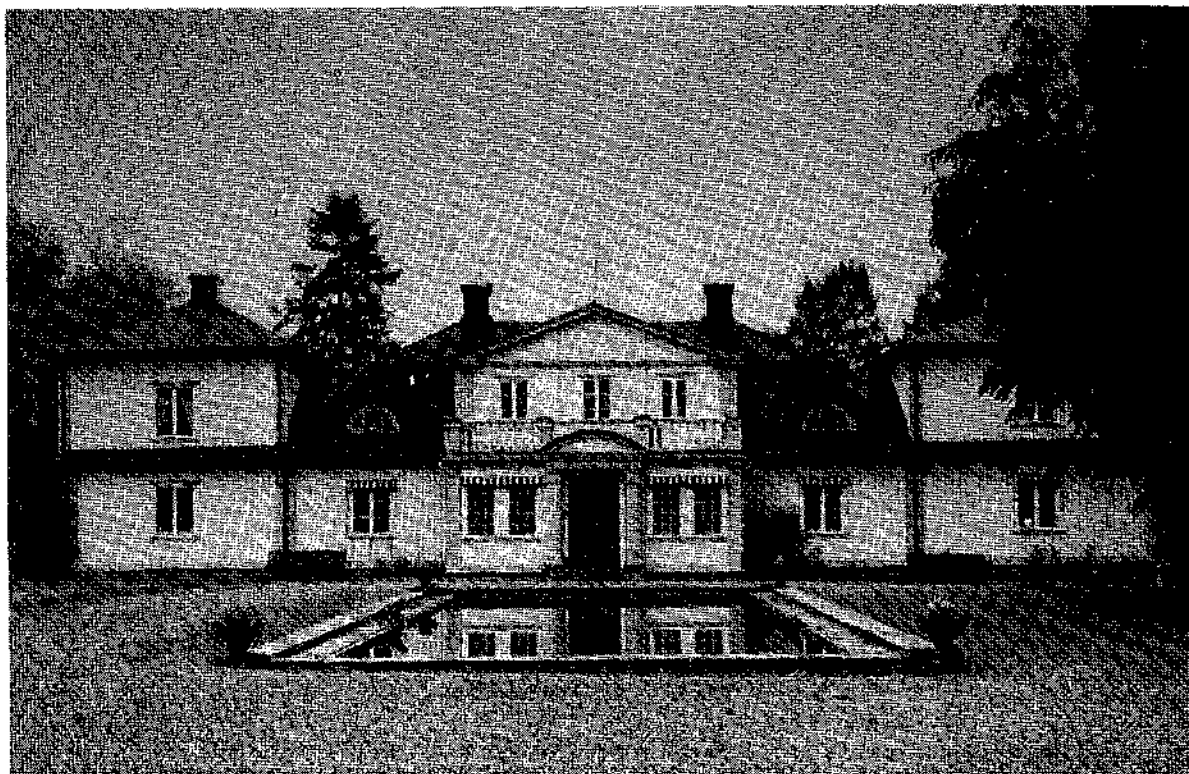
Inom området kring Bratteborgs gods finns kommunens största sammanhängande öppna odlingsmark. Dess centrala delar består till stor del av utdikad våtmark. Inslaget av hagmark med lövträd är stort, speciellt i de norra och sydvästra delarna.

Fornlämningstätheten är stor med ett fyrtiotal registrerade lämningar. Dessa är koncentrerade till ett brett bälte i anslutning till den åsrygg som löper från Ammelund till Norra Kulhult, samt till områdets västra gräns. Fornlämningarna är endast i några få fall samlade till gravfält. Lämningar av flera olika slag förekommer, bland annat domarringar, kvadratiska stensättningar och rösen.

Bratteborgs gård (2:1 A) bildades 1647 då borgmästaren i Jönköping Peder Gudmundsson förvärvade markerna av Kungl maj:t och Kronan. I mitten av 1700-talet kom gården i släkten von Seths ägo och gjordes till fideikomiss. Gårdens huvudbyggnad uppfördes ursprungligen 1680. Byggnaden har en stomme av timmer, är en våning hög och har en fasad försedd med grå locklistpanel. Fasaden är symmetriskt uppbyggd kring en mittaxel med frontespis och balkong. Entrén är placerad mitt under frontespisen och omges av två kolonner förbundna av ett segmentformat överstycke. Byggnaden har ett svart plåtklätt säteritak.

Flyglarna är två våningar höga, försedda med flacka pyramidtak och uppförda 1870 respektive 1927. Till gårdsbildningen hör en rad välbevarade bostadshus och ekomonibyggnader, bland annat ett magasin av rödfärgat timmer, troligtvis uppfört 1751.

Gården innehåller flera värdefulla planteringar, exempelvis en bokdunge samt alléer av björk och asp längs tillfartsvägarna.

Bratteborg

Inom Bratteborgs ägor ligger gårdarna Brattebo (2:1B), Möcklahult (2:1D) och Möcklaäng (2:1E) samt det före detta dagsverkstorpet Lövåsen (2:1F). Brattebo har ett bostadshus uppfört 1924. Utformningen är karaktäristisk för tiden. Liksom äldre byggnader är Brattebo uppfört av trä till en höjd av en våning samt klätt med faluröd locklistpanel. Nyheterna utgörs av den näst intill kvadratiske planlösningen, det höga sadeltaket med valmade gavelspetsar samt de kvadratiske fönstren med nio rutor. Taket är täckt med tvåkupigt rött tegel. Bostadshuset på Möcklaäng är av den äldre typen med rektangulär planlösning, lägre sadeltak och stående sexrutade fönster. Stommen är av timmer, fasaden klädd med faluröd locklistpanel och taket täckt med enkupigt rött tegel.

Fastigheter i Norra Kulhult. I Norra Kulhult ligger ett majorsboställe från 1695 (1:2/5). Gården består förutom huvudbyggnaden av flera välbevarade ekonomibyggnader, bl a smedja, ladugård, vagnhus, magasin (tidigare likbod vid Byarums kyrka) och avtråde samt av en drängstuga och ett bostadshus från 1961. Huvudbyggnaden erhöll sin nuvarande utformning 1826, då den tidigare en våning höga timmerbyggnaden höjdes till två och den nuvarande panelen kom på plats. Fasaden har ett lätt klassicerande utförande med fyra symmetriskt placerade knutlådor och en utbyggd farstu i mittaxeln. Till den klassicerande prägeln bidrar det flacka, valmade sadeltaket med kort rygg liksom konsolerna vid takfoten. Taket är täckt med bruna betongpannor och fasadens panel målad i vitt.

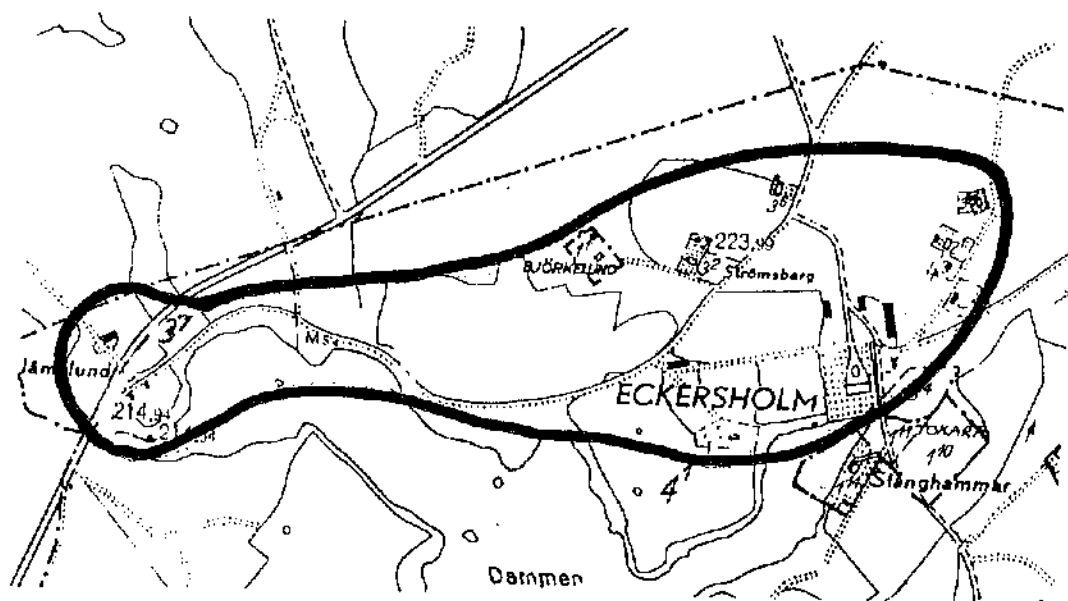

Majorsbostället

Fastigheter i Södra Kulhult. I Södra Kulhult, inklusive Tröjebo, finns tre kompletta och välbevarade gårdsanläggningar med manbyggnader och omgivande ekonomihus. Manbyggnaden Hägnen (Södra Kulhult 3:3) uppfördes 1858 och har ett karaktäristiskt utseende med rak frontespis. Byggnaden är uppförd av timmer och en och en halv våning hög med liggande låga fönster i halvvåningen. Fasaden är klädd med vit locklistpanel och sadeltaket belagt med enkupigt rött tegel. Åsens (Södra Kulhult 2:3) manbyggnad uppfördes 1877 och har samma karaktäristiska utformning som Hägnen, dock utan liggande låga fönster och med gulmålad fasad. Taket har röda betongpannor. Tröjebo 1:2 är en samlad, välbevarad och karaktäristisk gårdsanläggning från 1920-talet. På gården finns även en välbevarad knuttimrad smedja.

22. ECKERSHOLM

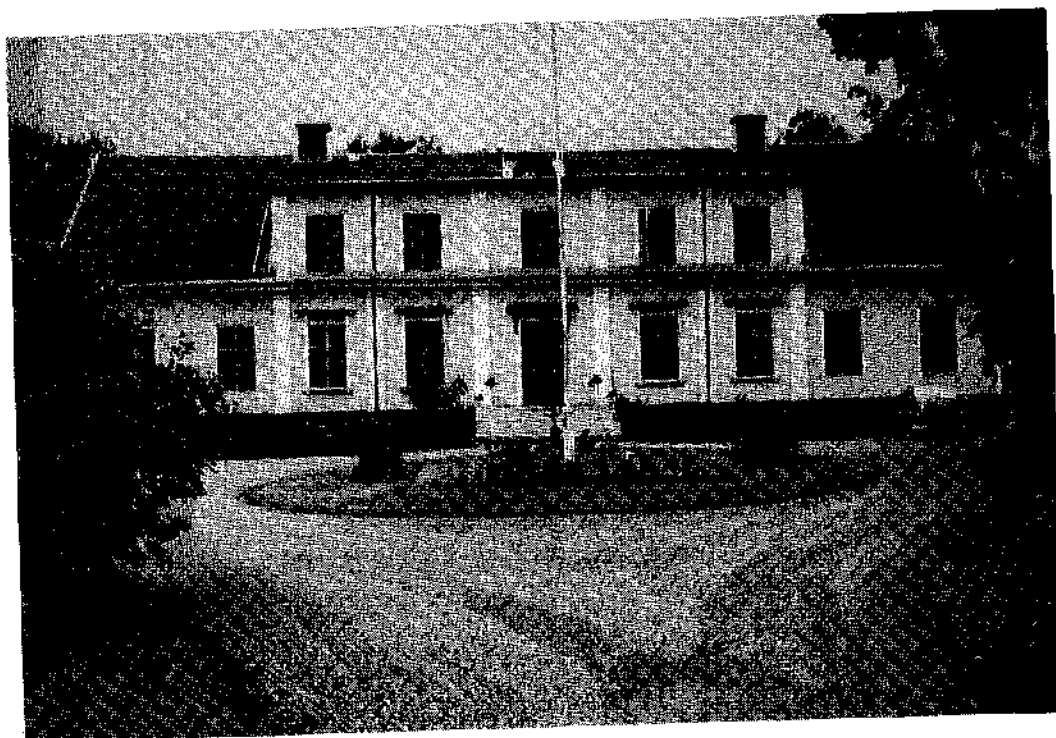
Fastigheter: Björkelund 1:1, Eckersholm 2:1, 3:2, 3:7, 3:8, 4:1, 4:2, 4:3 m fl (se karta).

Eckersholm ligger vid en fördämning i Lagans övre lopp. Dammen omges av kuperad odlings- och hagmark. Omkring de öppna markerna växer barrskog.

Eckersholms järnbruk (4:1) fick sina första privilegier 1612 men var inte i drift förrän 1638. Bruket drevs sedan av olika ägare, bland annat släkterna Scheele och Hamilton, fram till 1912 då järnhanteringen lades ner. Eckersholm blomstrade under 1800-talet, mycket tack vare den goda tillgången på malm från Taberg och vattenkraft. I trakten fanns dessutom gott om virke för kolframställning. Befolkningsökningen under 1800-talet innebar även att det fanns gott om arbetskraft på landsbygden.

Huvudbyggnaden på Eckersholms bruk är uppförd någon gång kring sekelskiftet 1800. Byggnaden är en våning hög med övervåning bakom en bred frontespis. Stommen är av timmer och väggarna reveterade med vit spritputs. Fasaden är enkelt och symmetriskt uppbyggd och indelad av sex pilastrar uppförda till frontespisens övre del. Fönstren är stående och sexrutade samt försedda med enkla överstycken. I mittaxeln finns entré med trappa. På sadeltaket ligger svarta betongpannor. Interiört innehåller byggnaden flera intressanta detaljer, bland annat en sal med klassicerande originalmålningar och en hall i engelsk stil. Norr och öster om mangården ligger flera byggnader tillhörande jordbruket, exempelvis ett magasin från 1887 och en ladugård, 1932.

Eckersholm

Söder om dammfästet låg hammarsmedja, järnbodar och våghus. Norr om fästet fanns masugn, blåsmaskinhus, malmkross, rostugn, tackjärnsbod och våghus. Vissa rester av masugnen återstår liksom slagghögar. Nordost om bruket ligger delar av den tidigare smedbyn, bland annat en f d arbetarbostad uppförd före 1866 (4:2). Byggnaden har en stomme av timmer och är en och en halv våning hög samt klädd med faluröd locklistpanel. På sadeltaket ligger betongpannor.

I smedbyn ligger även ett skolhus (2:1) flyttat till platsen från Stigamodal under 1800-talets andra hälft. Byggnaden är av timmer och har en gul fasad med locklistpanel. På sadeltaket ligger bruna betongpannor.

Kring Eckersholm ligger ett flertal välbevarade torp och arbetarboställen från 1800-talet, exempelvis Björkelund (1:1) och Jämsslund (3:7). Den senare är en gårdsanläggning med en mindre manbyggnad i timmer samt smedja och magasin placerade som flyglar. Strax bakom manbyggnaden passerar E4:an och på andra sidan vägen ligger gårdens ladugård. Anläggningarnas byggnader är välbevarade med fasader i röd locklistpanel och sadeltak med enkupigt tegel.

23. FLAHULT - RASTAD

Fornlämningar: Raä 63-75

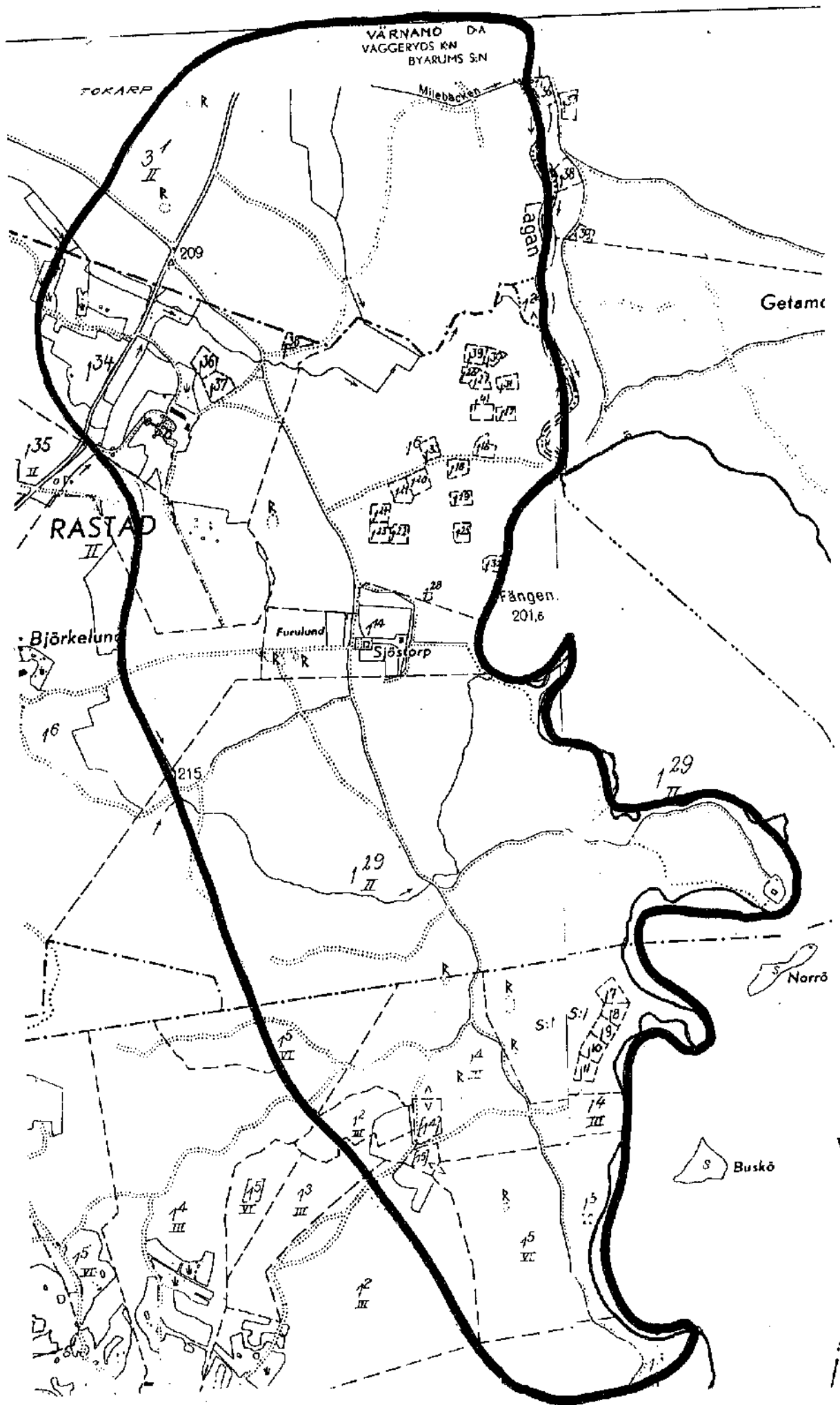
Fastigheter: Rastad 1:10, 1:14 m fl

I området mellan Krängshultsåsens norra del och sjön Fängen finns en koncentration av fornlämningar samt ett par välbevarade byggnader. Terrängen består av barrskogsbevuxna moränhöjder med mindre inslag av öppen odlad mark.

Fornlämningsbeståndet består av sju gravfält och fem mindre anläggningar eller enskilda lämningar. I området finns elva domarringar vars diameter varierar mellan fem och nio meter och antalet ingående stenar mellan fem och nio. Vidare finns två kvadratiska stensättningar om vardera tre gånger tre meter samt 56 resta stenar och 60 klumpstenar. Huvuddelen av lämningarna i Flahult-Rastad härrör från äldre järnåldern (se sid 15)

Sjötorp (1:14) är ett mindre bostadshus uppfört av timmer på 1800-talet. Byggnaden är en och en halv våning hög med lunettfönster i övervåningen. Fasaden är klädd med faluröd locklistpanel och sadeltaket täckt med trekupigt rött tegel. Byggnaden har förstukvist.

På gården Rastad (1:10A) finns bland annat en manbyggnad från 1919. Stommen är av timmer och en och en halv våning hög med frontespis och balkong i övervåningen. Längs hela byggnadens huvudfasad finns en rikt utsmyckad veranda. Huset är klätt med faluröd locklistpanel och kröns av ett sadeltak med tvåkupigt rött tegel.

Skala 1:10 000

24. GÄRAHOV

Fornlämningar: Raä 32, 34-36, 46-48.

Fastigheter: Gärahov 1:1 m fl

Gården Gärahov omges av ett stort område av odlings- och betesmark. I nordväst ligger Gärahovs storäng som är ett av kommunens rikaste och mest intressanta växtområden. Storängen är intressant även som fågellokal.

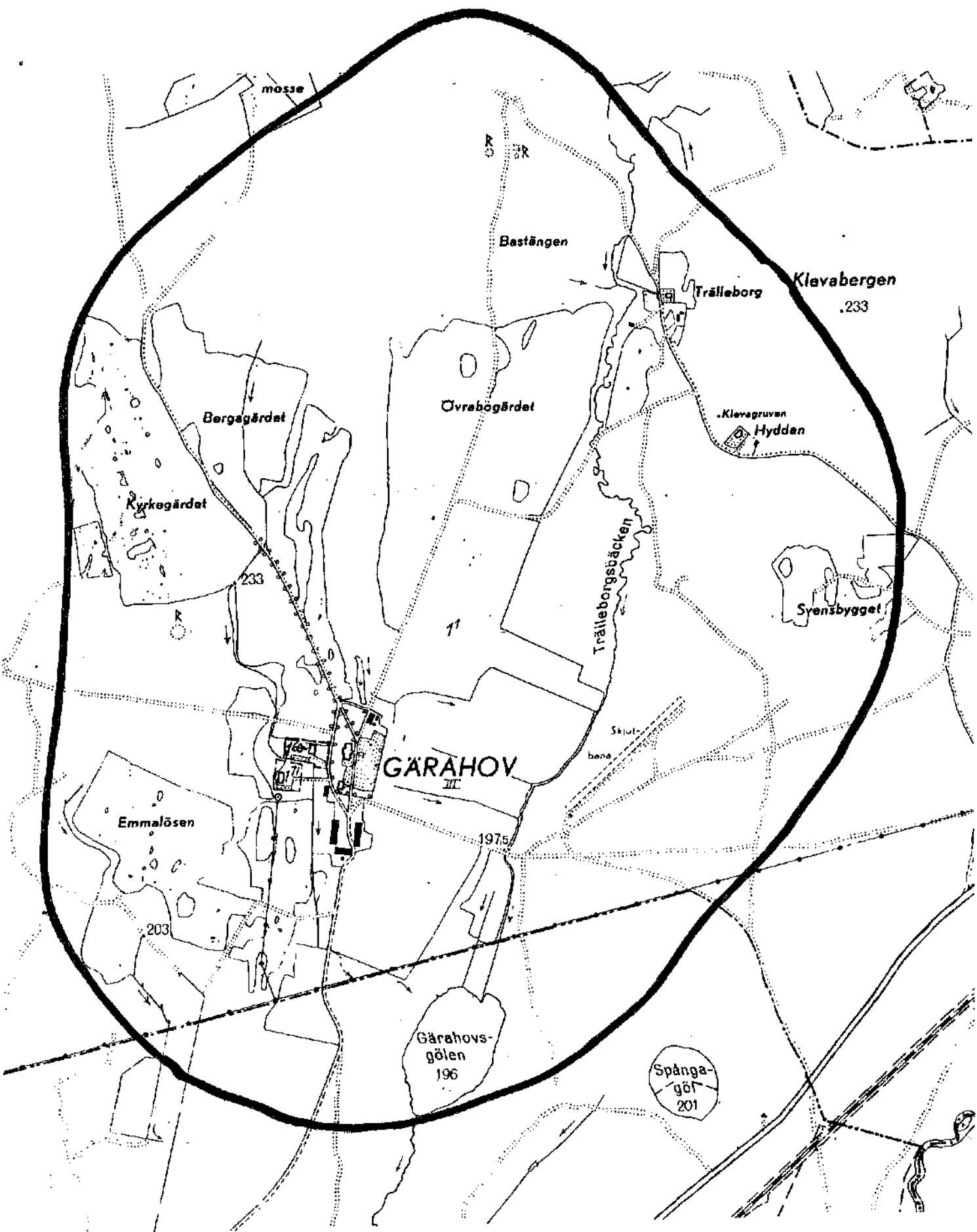
Nordväst om gården ligger en stor bronsåldershög, 30 meter i diameter och tre meter på höjden (se sid 14). Från samma tid härrör troligtvis även de två runda rösen som finns i området. Till fornlämningarna hör även Kleva gruva, nordost om gården. Gruvan inmutades i början av 1880-talet och drevs i en liten omfattning under en period på omkring tio år. Gruvan är omkring fyra meter djup.

Gärahov omfattar det område som på 1200-talet tillhörde Byarums nunnekloster. Under medeltiden ägdes egendomen av biskoparna i Linköping för att 1624 övergå till borgmästaren i Jönköping, Peder Gudmundsson, som drev schäferi (fårfarm). Från slutet av 1600-talet fram till 1908 ägdes Gärahov av flera olika släkter, däribland Hamilton som samtidigt innehade Eckersholm. Gården köptes av Munksjö AB 1908.

Huvudbyggnaden är uppförd 1665. Byggnaden, som ligger på en hög stensockel, har en stomme i timmer med gul locklistpanel på fasaden. Taket är högt, brutet och valmat samt täckt med svarta betongpannor. Fasaden är uppbyggd kring ett mittparti med trappa, veranda, balkong och triangelformad frontespis. På var sida om frontespisen finns en takkupa.

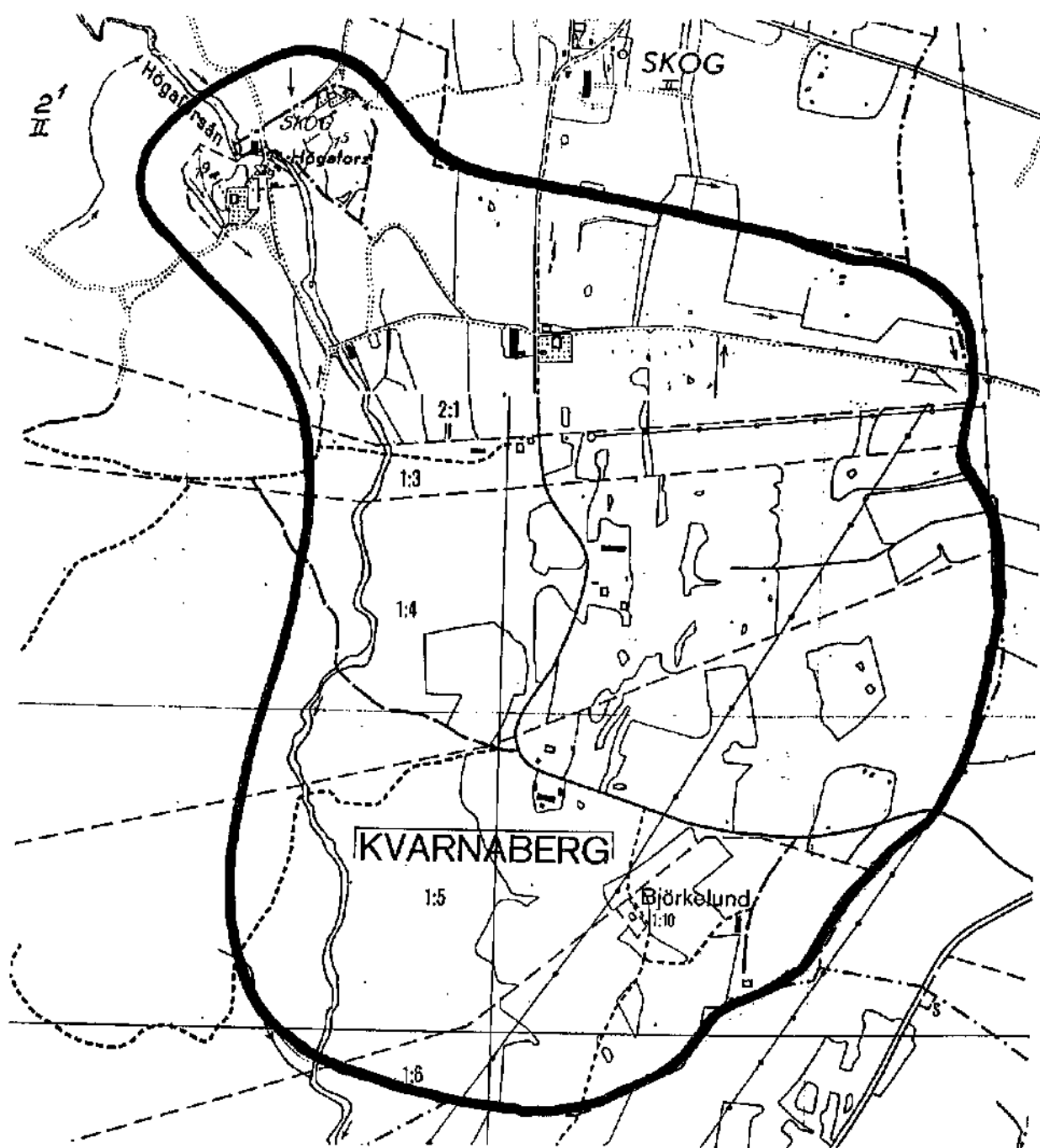
Samtidigt med huvudbyggnaden uppfördes ett bostadshus längre söderut. Byggnaden är en våning hög, uppförd av timmer och klädd med gul locklistpanel. På sadeltaket ligger svarta betongpannor. Kring mangården finns en park, anlagd vid 1800-talets mitt, och flera alléer.

Fägårdens är u-formad och består av en lada flankerad av två ladugårdar uppförda 1875. På gården finns även en arbetarbostad från 1890-talet och ett flertal ekonomibyggnader, exempelvis vagnhus, magasin och källare.

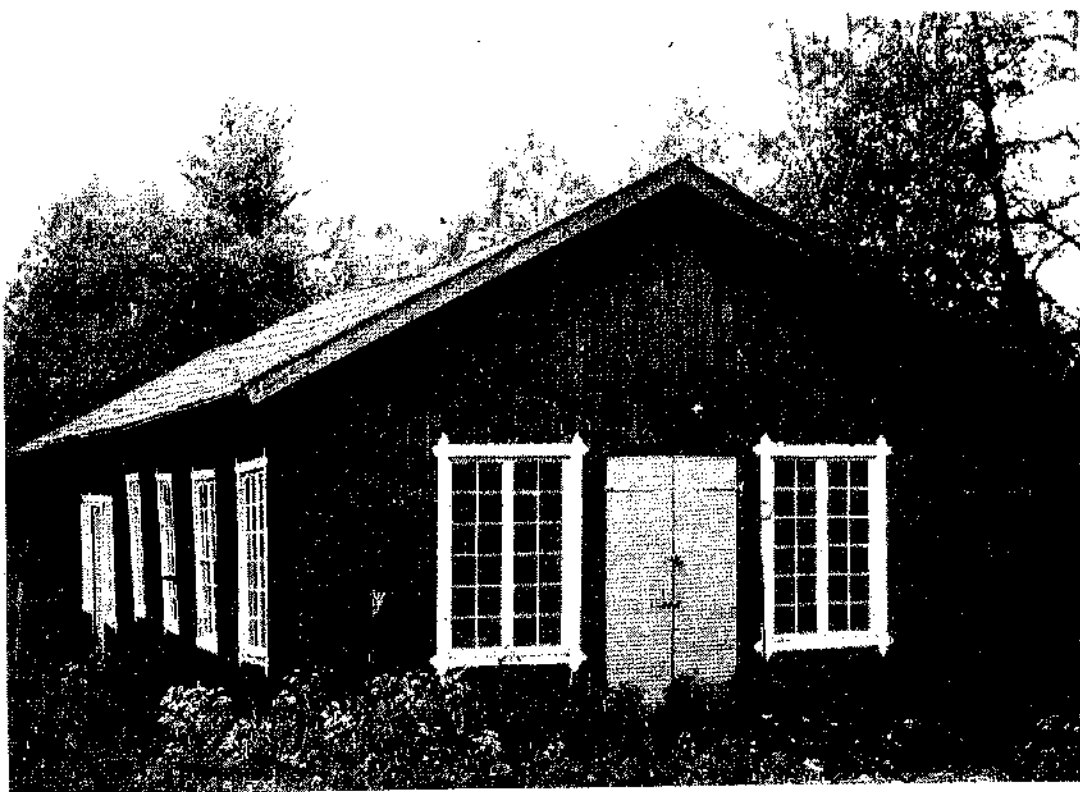

25. KVARNABERG

Fastigheter: Kvarnaberg 1:3, 1:5, 1:9, 1:10, 2:1 (B) m fl (se karta). Skala 1:10 000.

Kvarnaberg ligger till största delen på en nord-sydlig ås. I väster sluttar åsen brant mot Högarforsån men i öster är sluttningen flackare och i stor utsträckning uppodlad. Vid Högarfors finns kommunens högsta vattenfall som enligt 1975 års naturinventering har ett geologiskt intresse.

Snickeri vid Kvarnaberg

Vid fallet ligger en samling hus (1:9), bland annat bostad, verkstad, såg och vattendrivet elverk. Bostadshuset är uppfört av timmer 1910 och har en fasad med gul locklistpanel. Sadeltaket är klätt med tvåkupigt rött tegel. Omkring 300 meter söder om sågen ligger en vagnhjulverkstad (2:1B).

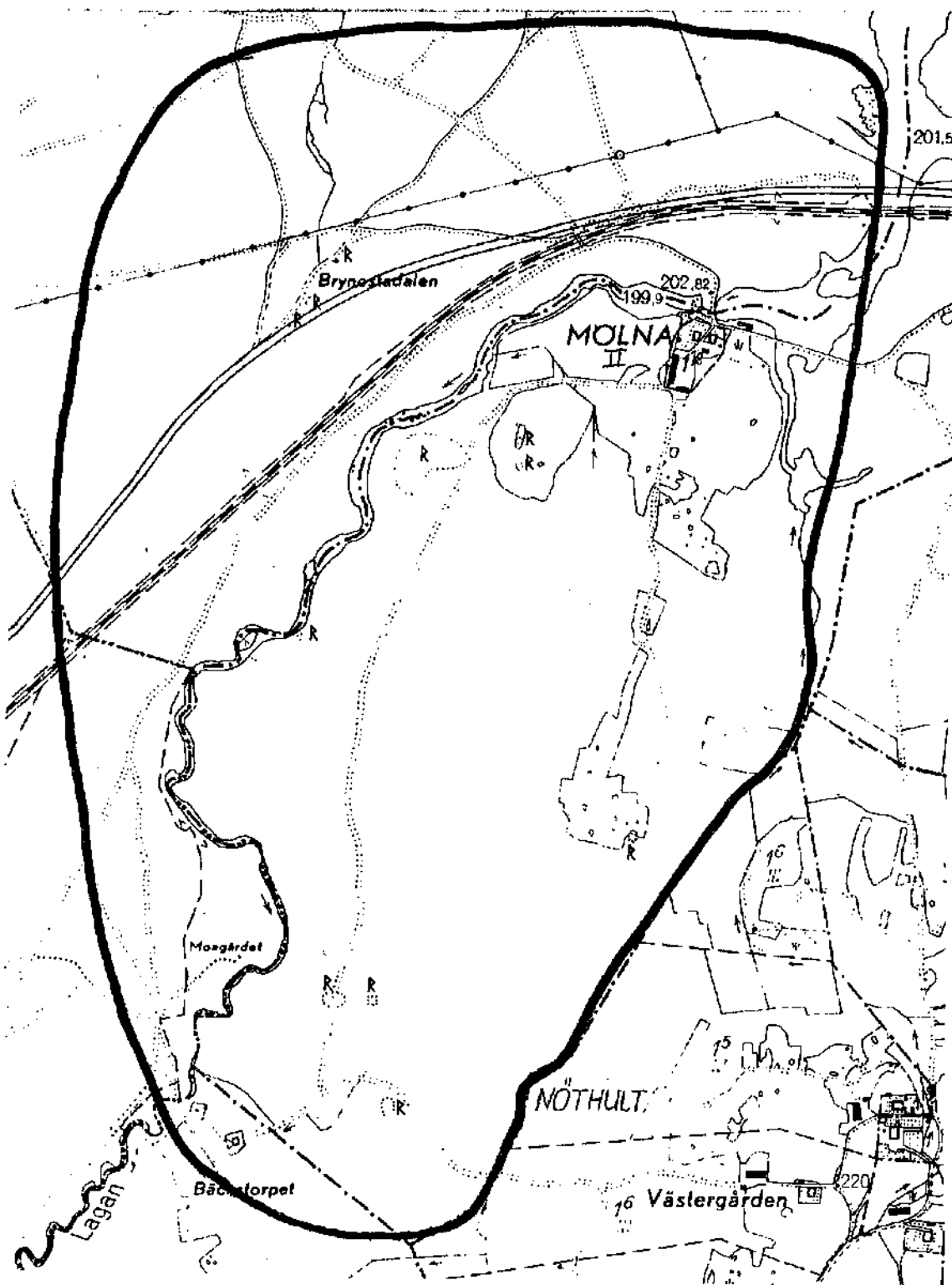
Kvarnaberg har två förnämliga och välbevarade gårdsanläggningar. På fastigheten 1:3 finns en manbyggnad från 1820-talet, uppförd i timmer till en höjd av två våningar. Fasaden har en faluröd locklistpanel och taket är täckt med enkupigt rött tegel. Byggnaden har en förstukvist med vita snickerier. I övrigt består gården av ekonomibyggnader från 1800-talet, visthusbod, ladugård, brygghus, smedja och avträde. Fastigheten 1:5 innehåller en mangård med bostadshus, verkstad, drängstuga och källare på ena sidan vägen och fägård med ladugård, stall och uthus på den andra. Manbyggnaden, som uppfördes 1845, har två våningar resta av timmer. Fasaden har tre regelbundet placerade fönsteraxlar med entré och förstukvist i den mittersta. Förstukvisten är försedd med påkostade snickerier. Fasaden är klädd med gul locklistpanel och sadeltaket täckt med rött tegel.

Kvarnaberg 1:10 är ett hantverksboställe från 1800-talet, även kallat Björkelund. Stugan är uppförd av timmer med fasad i faluröd locklistpanel och sadeltak med rött tvåkupigt tegel.

26. MÖLNA

Fornlämningar: Raä 4, 12-16, 19, 33, 37-39, 43-45

Fastigheter: Mölna 1:5 m fl

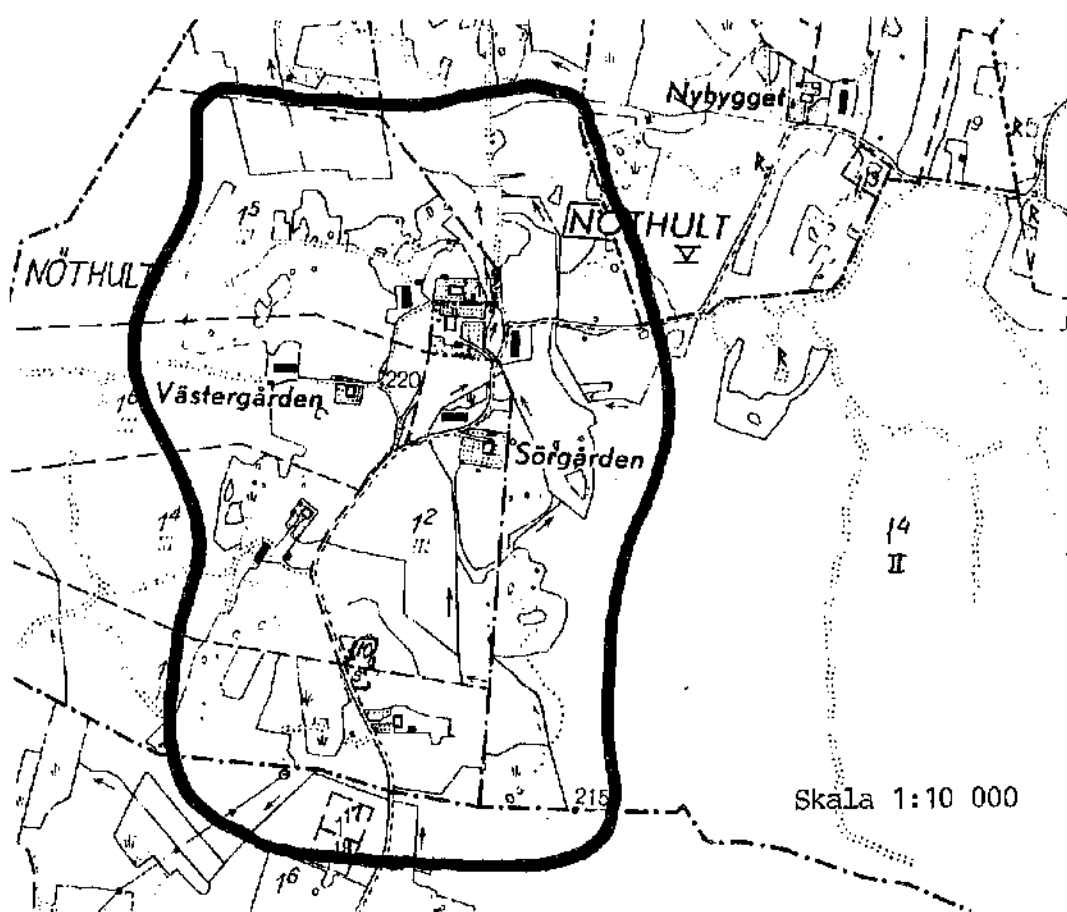

Vid Mölna vidgas Lagan till en sjö. Mölnasjön omges av sandig moter-räng med tallskog. Kring Mölna gård finns ett avsnitt med odlad mark. På båda sidor om sjön finns en koncentration av fornlämningar från brons- och äldre järnåldern.

I området finns tre gravfält och elva enstaka anläggningar. På gravfäl-ten finns två högar, åtta respektive tio meter i diameter, som troligtvis härstammar från bronsåldern. Bland järnålderslämningarna märks tio do-marringar, med sex till nio stenar i varje, samt fjorton kvadratiske sten-sättningar, tre till sex meter per sida. Dessutom förekommer runda sten-sättningar, resta stenar och klumpstenar.

27. NÖTHULT

Fastigheter: Nöthult 1:3, 1:4, 1:5/1:15

Landskapet kring Nöthult är kuperat och innehåller endast små uppod-lade områden, hagmarkerna har däremot större utbredning.

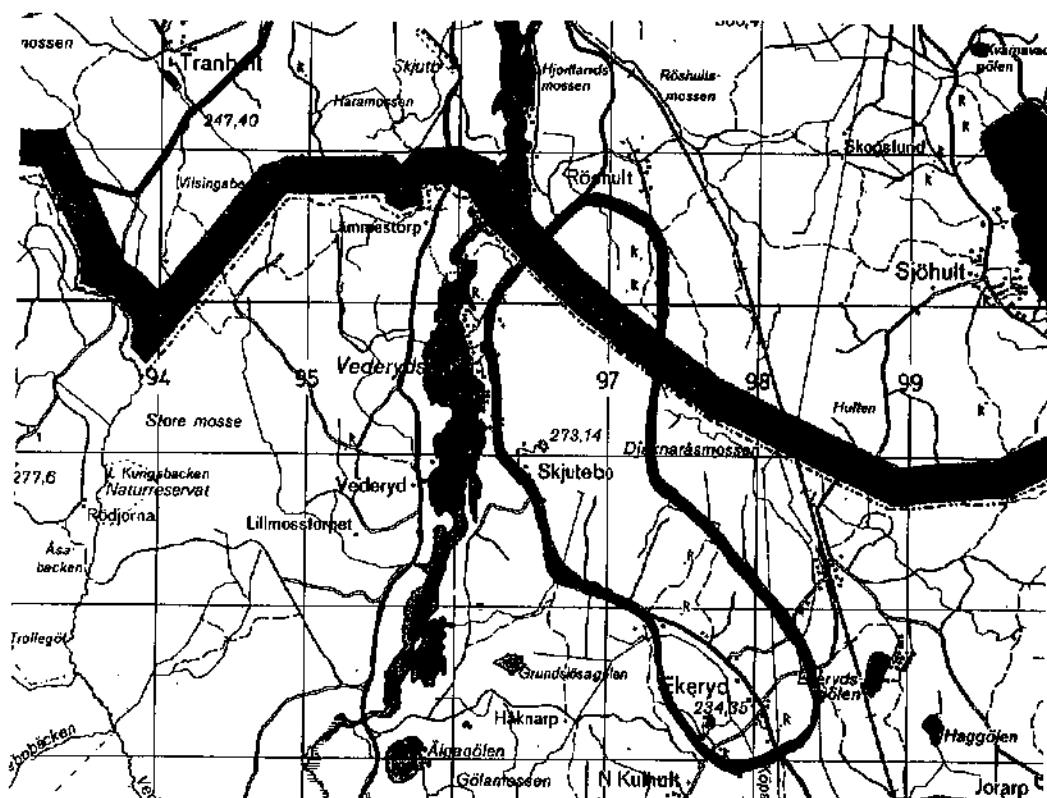
I Nöthult finns ett flertal gårdar med manbyggnad från perioden 1780-1890 som blivit förskonade från exteriöra förändringar. Det äldsta exemplet är Nöthult 1:5/1:15 från 1780-talet. Byggnaden har en fasad med färgad locklistpanel som döljer en två våningar hög stomme av timmer. Fasaden är tre fönsteraxlar bred, med förstukvist i mitten, och indelas på höjden av en vit trälist. Fönstren i övervåningen är lägre än i den undre. På sadeltaket ligger röda betongpannor.

På fastigheten Nöthult 1:4 finns en manbyggnad uppförd omkring 1870. Byggnaden är en och en halv våning hög och har en panelklädd timmerstomme. I fasadens mitt finns en förstukvist med vitmålade snickerier och på taket ligger tvåkupigt tegel.

Manbyggnaden på Nöthult 1:3 tillkom omkring 1890 och är uppförd av timmer. Höjden är en våning och fasaden klädd med röd locklistpanel. Förstukvistens snickerier är vitmålade och taket täckt med tvåkupigt tegel.

28. EKERYD - SKJUTEBO - RÖSHULT

Fornlämningar: Raä 301-312, 314-317, 324 samt Raä 50, 52-54, 58 i Måsarps socken.

Kring Skjuteboåsen och Vederydssjön finns en koncentration av fornlämningar samt två fastigheter med välbevarade 1800-talsbyggnader. Skjuteboåsen är en rullstensås som sträcker sig i nord-sydlig riktning längs Vederydssjöns östra strand. Åsen och sjön ingår i ett system av isälvsbildningar. Vegetationen består av blandskog med betydande inslag av hagmark kring gårdarna i Skjutebo och Vederyd.

Kring Vederydssjön finns tre gravfält och 19 mindre anläggningar från brons- och äldre järnåldern. I området finns ett sk storröse (se sid 15), nr 53 i Månsarps socken, och sex runda mindre rösen av vilka huvuddelen torde härröra från bronsåldern. Bland lämningarna från äldre järnåldern märks 18 domarringar samt ett antal runda och kvadratiska stensättningar. I övrigt består lämningarna av två treuddar, klumpstenar, resta stenar och en fångstgrop.

Skjutebo ligger vid Vederydssjöns östra strand. Här växer ek, asp och hassel. Gårdarna 1:9 och 1:10 är välbevarade både avseende man- och uthus. Manbyggnaden på 1:10 är uppförd omkring 1840 av timmer till en höjd av två våningar. Fasaden är klädd med gul locklistpanel och på taket ligger svart plåt. I fasadens mittaxel finns en förstukvist med snickerier. I övrigt består gården av undantagsstuga, ladugård och vagnskjul.

Gården 1:9 har en manbyggnad från 1878. Stommen är av timmer och höjden en våning. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och i dess mittaxel finns en vitmålad förstukvist med snickerier. På taket ligger röda betongpannor. På gården finns även drängstuga/bod, magasin, ladugård, källare och garage.

KULTURMINNEN

44. Boarp 1:81, 1:91

Boarp ligger i ett mjukt kuperat landskap med odlings- och hagmark. Gårdarnas bebyggelse är huvudsakligen uppförd i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Torpet på Boarp 1:81 är en välbevarad timmerstuga med faluröd locklistpanel och tegelklätt sadeltak. På Björkedal (Boarp 1:91) finns en mindre manbyggnad (1895) uppförd i timmer och klädd med vitmålad locklistpanel. På taket ligger rött tvåkupigt tegel.

45. Boda 1:4

Bäckaskog (Boda 1:4) är en något mindre gård med manbyggnad från 1896. Huset är en och en halv våning högt med stomme av timmer. Fasaden är klädd med rödfärgad locklistpanel och indelad av tre symmetriskt placerade fönsteraxlar. I mittaxeln finns en förstukvist och under takfoten två låga liggande fönster. Gavlarna har en speciell utformning med snickerier i gavelspetsen, tandat våningsband och trappstegsformat fönster. På gården finns även ladugård och uthus.

46. Brandstorp 1:2, 1:3

Brandstorp 1:3

Södra Brandstorp (1:3) består av två gårdar. Den större manbyggnaden (1842) är uppförd i timmer och klädd med omålad panel. Fasaden är två våningar hög och indelad i tre lika delar med hjälp av fyra knutlådor. I mittendelen finns en förstukvist. På taket ligger röda betongpannor. Den mindre manbyggnaden har ett liknade utförande, dock endast en och en halv våning hög och försedd med låga fönster i övervåningen. Våningarna åtskiljs av ett smalt band. Mitt emot manbyggnaderna, på andra sidan vägen, ligger två ladugårdar.

Manbyggnaderna på Norra Brandstorp (1:2) uppfördes av timmer på 1850-talet. Byggnaden är två våningar hög och fasaden försedd med röd locklistpanel och smalt våningsband. På taket, som är täckt med röda betongpannor, finns två vitkalkade skorstenar. Mangården innehåller även en envånings lillstuga med liknande utförande. Byggnaden har en ålderdomlig detalj i plankdörren med smårutat överljusfönster. Ladugården (1944) ligger på andra sidan vägen.

47. Bratteborgs hållplats (Ammelund 1:10/14, 1:15-18)

Vid Bratteborgs hållplats finns villabebyggelse uppförd efter järnvägens tillkomst 1894. Dessa byggnader skiljer sig på några punkter från de traditionella bostadshusen på landsbygden. Lindsdal (Ammelund 1:10/1:14), som uppfördes 1895 har en fasadbeklädnad i liggande fasspontpanel samt lövsågerier och diagonalt spröjsade fönster. Inom fastigheten Ammelund 1:15-18 finns en välhållen banvaktstuga.

48. Bäck 1:8, 1:9

Omgivna av mjukt kuperad hagmark ligger två gårdsanläggningar med manbyggnader från 1920-talet. Båda husen har stomme av trä och är en och en halv våning höga. Fasaderna har tre regelbundet placerade fönsteraxlar med entré, frontespis och balkong, respektive veranda, i den mittersta. Sadeltaken är täckta med betongpannor, och fasaderna klädda med vitmålad locklistpanel. Gårdarna rymmer dessutom ekonomibyggnader från perioden 1899-1913.

49. Bössjarp 1:2

I fattig ängsmark omgiven av barrskog ligger en gård vars manbyggnad har en stomme från 1740-talet. Exteriört är byggnaden ett exempel på 1800-talsutformning. Byggnaden är en och en halv våning hög med lunettfönster i halvvåningen. Fasaden har en symmetrisk tredelning med förstukvist i mitten och fönster på sidorna. Huset är klätt med vit locklistpanel och sadeltaket täckt med tvåkupigt rött tegel. Gården som på 1850-talet benämns säteri, består i övrigt av ett bostadshus och sex ekonomibyggnader.

50. Ekeryd 1:11-14.

Vid Ekeryds hållplats finns några välbevarade byggnader från järnvägens tillkomstskede, 1894, bland annat en banvaktsstuga (1:11-14). Stugan är en våning hög, har en stomme i timmer och är klädd med faluröda liggande brädor. Sadeltaket är täckt med rött enkupigt tegel.

Ekeryd 1:10

51. Ekeryd 1:10

Ekeryd 1:10 är en manbyggnad från 1896. Stommen är en och en halv våning hög och av timmer. Fasaden är klädd med vit fasspontpanel. På framsidan finns en frontespis samt en veranda och på baksidan en utbyggnad. Sadeltaket är täckt med tvåkupigt rött tegel.

52. Grimsjö 1:2 (B), 1:5

Olofsbygget (1:2 B) är ett fd soldattorp. Stugan är av timmer som klätts med faluröd locklistpanel. Dörren består av liggande brädor och omges av ett vindskydd med två bänkar. Vid torpet finns ett uthus och ett knuttimrat omålat avtråde. På gården Grimsjö 1:5 finns en omålad knuttimrad smedja. Sadeltaket, som har breda vindskivor, är täckt med rött enkupigt tegel.

53. Hestra 1:1

Hestra ligger omgärdad av björkdominerad hag- och ängsmark. Fram till manbyggnaden, från 1884, löper en allé. Byggnaden är uppförd av timmer och har en, sju fönsteraxlar bred, fasad klädd med vit locklistpanel. De tre fönsteraxlarna i mitten avslutas med en balkong- och verandaförsedd frontespis. På andra våningen finns liggande låga fönster under takfoten. På sadeltaket ligger röda betongpannor. Gården innehåller även brygghus, 1920, ladugård, 1887 samt vedbod, avtråde och källare.

54. Håknarp 1:1

På en liten höjd omgiven av åker- och ängsmark ligger gården Håknarp med manbyggnad från 1842. Timmerhuset är två våningar högt och har en gulmålad locklistklädd fasad. I fasadens mitt finns en förstukvist med snickerier. På sadeltaket ligger röda betongpannor. Gården innehåller även magasin, 1842, ladugård, 1902, avtråde och källare.

55. Jorarp 1:2, 1:3

Jorarp ligger i svagt kuperad odlings- och betesmark omgiven av tät barrskog. Manbyggnaden på Jorarp 1:3 har en kärna av timmer från 1819, tillbyggd åt öster och väster 1957-58. Höjden är två våningar och fasaden klädd med vit locklistpanel. I fasadens mittaxel finns frontespis, balkong och förstukvist. Till gården hör även lillstuga, magasin, verkstad och ladugård. Huvudbyggnaden på Jorarp 1:2 uppfördes 1877 av timmer och är en våning hög. I den vita locklistklädda fasadens mitt finns förstukvist och frontespis. Takbeklädningen utgörs av rött tvåkupigt tegel. På gården finns även visthusbod, brygghus, ladugård och vagnskjul.

56. Krängsberg 1:8

Krängsberg består av splittrade odlings- och hagmarker omgivna av barrskog. Före 1832 var Krängsberg ett hemman men detta styckades då mellan de olika underliggande torpen, däribland Lillaskog.

Krängsberg Östergård (1:8) har en manbyggnad uppförd 1907. Byggnaden har en stomme i timmer och är en och en halv våning hög. Huset är försett med frontespis och torn. Fasaden är klädd i vit fasspontpanel och indelad i fält av mörka listverk. På taket ligger betongpannor. Gården består i övrigt av ett flertal byggnader, bland annat lillstuga, ladugård och vagnhus.

57. Krängshult 1:2, 1:8 (B)

Gårdarna ligger på Krängshultsåsens västra sida omgivna av odlingsmark och hagmark med bland annat ask. Tomten (1:2) har en huvudbyggnad av timmer uppförd till en höjd av två våningar år 1862. Fasaden är klädd med gul locklistpanel och sadeltaket täckt med rött tvåkupigt tegel. Byggnaden har balkong och förstukvist. Gården består dessutom av ännu ett bostadshus, 1929, samt ladugård, 1911, svinhus och smedja m m.

I Krängshult finns ett litet missionshus uppfört i början av 1900-talet (1:8 B). Byggnaden har en röd panelklädd trästomme och ett sadeltak med tvåkupiga röda pannor. På ena gaveln finns en förstuga och på den andra en korliknande utbyggnad. Missionshuset har en ursprunglig interiör.

58. Lunden 1:4

Lundakvarn ligger vid södra kanten av en kvarndamm omgiven av barrskog. Kvarnbyggnadens tillkomstår är okänt men den tillbyggdes 1927 och 1951. Kvarnen är tre våningar hög och har en stomme av timmer. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och taket täckt med tvåkupigt rött tegel. Fönster och dörrar är i huvudsak symmetriskt placerade.

59. Målen Väster- och Norrgård 1:6 (A), 1:16 (B)

Väster- och Norrgård ligger på var sin sida om vägen mellan Byarum och Grimsjö. Gårdarna ligger på en höjd och är omgivna av åker och hagar samt lövdungar.

Västergård har en huvudbyggnad av timmer uppförd 1912. Byggnaden är en och en halv våning hög med liggande låga fönster och frontespis i övervåningen. I husets mittaxel finns en glasveranda. Fasaden är klädd med gul locklistpanel. På sadeltaket ligger tvåkupigt rött tegel. Till gården hör även lillstuga, ladugård och brygghus m m.

Norrgården är en manbyggnad från 1930. Byggnaden är en våning hög och har ett högt brutet tak med takkupa. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och taket täckt med tvåkupigt rött tegel.

60. Mölna 1:11

Skomakarbygget är en gård bestående av bostadshus, verkstad, lillstuga och magasin. Bostadshuset är två våningar högt och uppfört av timmer. Fasaden är klädd med rödmålad locklistpanel och på taket finns tvåkupigt rött tegel. Byggnaden har en vitmålad förstukvist.

61. Ovdaskog 1:6

Ulvhultsån är fördämd mellan Ovdaskog och Rumperyd, på den plats där Skogafors bruk legat. Endast några husgrunder återstår av brukets verksamhetslokaler men stånghammaren finns på Jönköpings läns museum. Hammaren var i drift under perioden 1860-1928. På platsen finns en manbyggnad från 1860-talet och en ladugård från 1912. Bostadshuset är uppfört av timmer till en höjd av en och en halv våning. Fasaden har tre symmetriskt placerade fönsteraxlar med förstukvist i den mittersta. Under takfoten finns lunettfönster. Huset är klätt med röd locklistpanel och på taket ligger röda betongpannor.

62. Plätt.1:7, 1:12/13 (B), 1:13 (A)

Plätt 1:12/13 (B) är en jordbruksfastighet belägen på en lövklädd kulle. Boningshuset uppfördes 1855 och har faluröd locklistpanel utanpå timmerstommen. Byggnaden är två våningar hög och har förstukvist samt sadeltak med röda betongpannor. Till gården hör fem ekonomibyggnader. Sjöåkra (1:13 (A)) är ett fd torpställe under Plätt. Timmerstugan är uppförd 1888, en våning hög och klädd med röd locklistpanel. Sadeltaket klätt med tvåkupigt rött tegel. Byggnaden har en förstukvist med snickarglädje. En liknande stuga finns på fastigheten Plätt 1:7.

63. Rastad 1:29 (A)

Lövåsen (1:29 A) är en gård med åtta byggnader. Huvudbyggnaden uppfördes 1878 och har en timmerstomme. Höjden är en våning med frontespis och gavelfönster på vinden. Fasaden är klädd med vit locklistpanel. På sadeltaket ligger svart plåt.

64. Rumperyd 1:2, 1:9, 1:11

På Rumperyds ägor finns tre välbevarade manbyggnader i timmer. Penningkullen (1:2) är en och en halv våning hög med liggande låga fönster under takfoten. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och i dess mittaxel finns ett gavelformat vindfång. Sadeltaket är täckt med rött tegel.

Gäddåsen (1:9) är en och en halv våning hög med lunettfönster under takfoten. Fasaden är locklistklädd samt rödfärgad och på taket ligger svart papp.

Rumperyd 1:11 är en två våningar hög manbyggnad med röd locklistpanel. På fasaden finns fyra osymmetriskt placerade knutlådor och en dörr med överljusfönster. Taket är täckt med röda betongpannor.

65. Stödorp 1:1

Gården omges av odlingsmark i norr och hagmark i övrigt. Manbyggnaden är uppförd 1898 och har en T-formad byggnadsvolym i en våning. Fasaden är klädd i gul fasspontpanel och försedd med snickerier i gavelfält och på förstukvistar. På sadeltaket ligger svarta betongpannor. På gården finns även drängstuga, ladugård och brygghus.

66. Taglarp 1:5, 1:6/2:4, 2:3

Taglarps by ligger på flera små kullar med åker och betesmark. På de flesta gårdarna i byn uppfördes nya manbyggnader under perioden 1900-1925, alla med en för byn karaktäristisk stil. Byggnaderna är uppförda med timmerstommar och är en till en och en halv våning höga. Fasaderna är klädda med vit fasspontpanel, i ett fall locklistpanel och i mittaxeln finns frontespis med veranda eller balkong. På sadeltaket ligger tvåkupigt rött tegel. Gårdarna innehåller i flera fall även ett mindre boningshus och fyra till fem ekonomibygnader.

67. Tjurshult 1:4

På gården finns en timmerstuga, troligen det tidigare torpet Svensbyget. Stugan är en och en halv våning hög, med lunettfönster i övervåningen. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och taket klätt med enkupigt rött tegel.

68. Torestorp 1:14, 1:15, 1:17

Torestorp består av tre välbevarade mindre gårdsanläggningar från 1900-talets två första decennier. Samtliga tre bostadshus är uppförda i timmer till en och en halv våning och har fasader med faluröd locklistpanel. Sadeltaken är klädda med rött tegel och i ett fall har det avvalmade gavelspetsar.

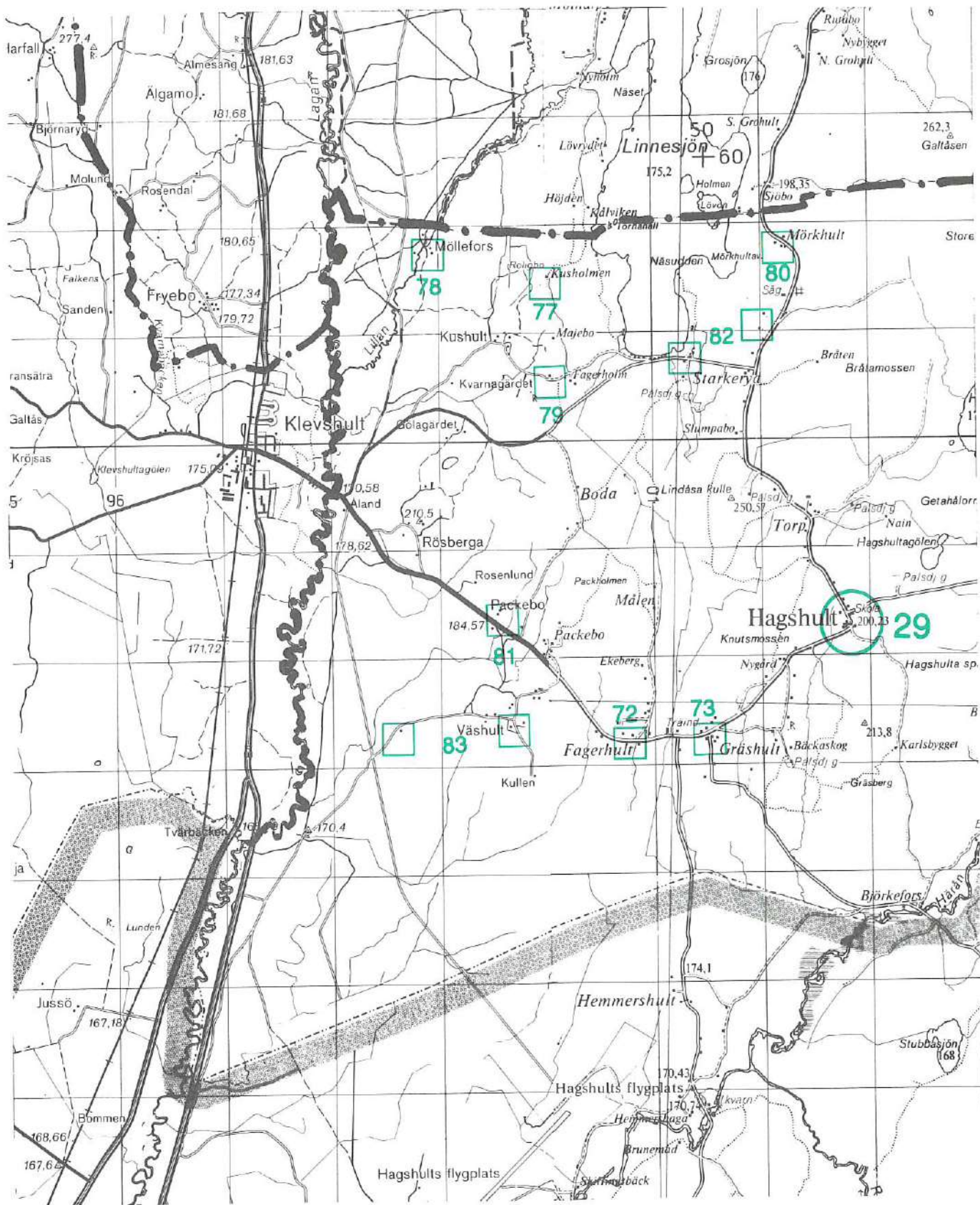
69. Uddebo 1:4, 8:1

I Uddebo finns en större välbevarad gårdsanläggning (8:1) från slutet av 1800-talet. Manbyggnaden restes av timmer år 1868 och är en våning hög. Fasaden består av sex fönsteraxlar varav de två i mitten är uppförda i en frontespis. I fasadens mitt finns även en förstukvist med snickerier. Locklistpanelen är vitmålad och sadeltaket täckt med tvåkupigt rött tegel. Till gården hör även lillstuga, ladugård (1890), magasin och uthus. Manbyggnaden på 1:4 är jämnårig med den föregående. Stommen är av timmer och höjden en och en halv våning. Under takfoten finns lunettfönster och i fasadens mitt en vitmålad förstukvist. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och taket täckt med röda betongpannor. På gården finns även uthus och ladugård (1903).

70. Vederyd 1:4

Gården Vederyd (1:4) ligger omedelbart väster om Vederydssjön. Platsen omnämns i Älvsborgs lösen 1571 men den nuvarande huvudbyggnaden uppfördes omkring 1820. Byggnaden, som har en stomme av timmer, är en och en halv våning hög och klädd med röd locklistpanel. Halvvåningen är försedd med lunettfönster under takfoten och i fasadens mitt finns en rektangulär frontespis. På gården finns även en timrad bod, ett mindre bostadshus och en ladugård m fl uthus.

HAGSHULT

HAGSHULTS SOCKEN

Hagshults socken ligger mellan Lagan och dess biflöde Härån. Terrängen är kuperad med en lägsta punkt vid Linnesjön i norr och en högsta höjd på Lindåsen längre söderut. I socknen finns omfattande mossmarker men även relativt stora jordbruksarealer, vilka utvidgats genom utdikning av mossar.

Fornlämningarna är, liksom i övriga kommunen, tätast från äldre järnålder, bland annat rösen och domarringar. Man har också funnit rester av smältugnar vilket hör samman med att tillgången på myrmalm varit god.

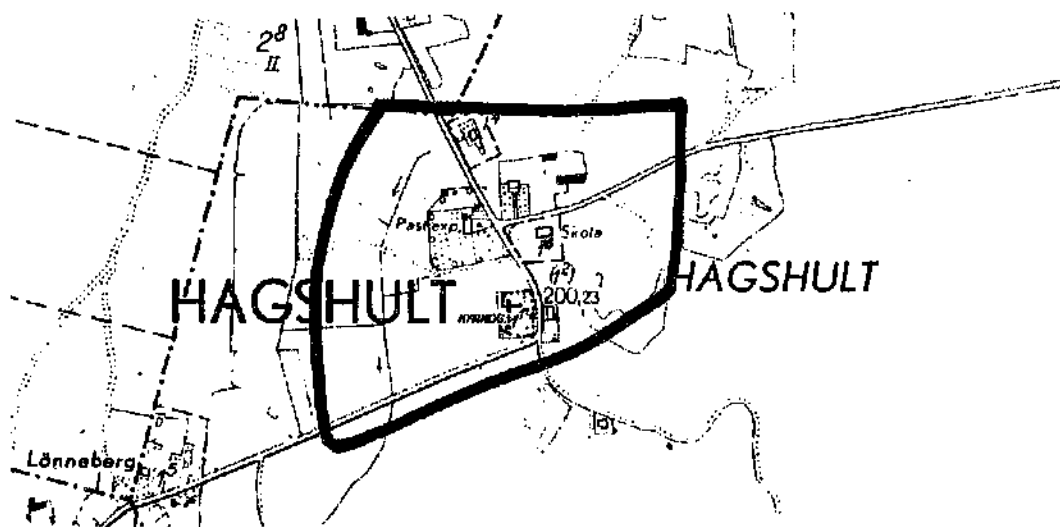
Huvudnäring i socknen har varit jord- och skogsbruk, även om andra sysslor förekommit. På 1600-, 1700- och 1800-talen var kolningsverksamheten stor eftersom järnhanteringen i andra delar av Tabergs bergslag var omfattande. Även tjärbränning har varit en bisyssla liksom kniv- och vagnsmide.

Befolkningen i socknen var som störst under 1800-talet, då en mängd torp och backstugor anlades. Från en folkmängd på omkring 700 personer har antalet sjunkit till 300 under 1970-talet.

KULTURMILJÖER

29. HAGSHULTS SOCKENCENTRUM

Fastigheter: Hagshult 1:1, 1:2, 1:3

Hagshult ligger mellan byarna Torp och Gräshult men är själv ingen egentlig by, utan omfattade ursprungligen endast ett hemman. Vid kyrkan ligger prästgård, löneboställe, sockenstuga och skola.

Kyrkan är uppförd av gråsten på 1200-talet. Långhuset är 18 meter långt och 9 meter brett. Byggnaden har inget torn och ursprungligen saknades även kor och sakristia. Dessa tillkom i mitten av 1700-talet. Fasaden är vitputsad och taket täckt med tegelplattor. Klockstapeln uppfördes omkring 1780 av furustockar som är täckta med rödmålad locklistpanel.

Prästgården är en salsbyggnad av timmer, troligen uppförd vid 1800-talets mitt. Byggnaden är två våningar hög och har en tredelad fasad med entré och balkong i mittaxeln. Sadeltaket har avvalmade gavelspetsar och är täckt med tvåkupigt tegel. Till prästgården hör även en välbevarad bod i två våningar.

Lönebostället har en manbyggnad som uppfördes av trä år 1918. Utformningen är typisk för tidpunkten med bred huskropp, högt brutet tak och frontespis med balkong i mittaxeln. Fasaden är klädd med faluröd locklistpanel och taket täckt med tvåkupigt rött tegel. Hagshults sockenstuga uppfördes år 1872. Byggnaden är två våningar hög och har en stomme av timmer. Fasaden är symmetriskt uppbyggd kring en påkostad entré med pilastrar, överljusfönster och spegeldörrar. Huset är klätt med rödfärgad locklistpanel och på sadeltaket ligger enkupigt rött tegel.

Skolan i Hagshult inryms i en träbyggnad från år 1939. Byggnaden är traditionellt utformad med rektangulär plan, två våningar och tegelbelagt sadeltak. Fasaden är klädd med gul locklistpanel. De två fönstren i byggnadens trapphus, ett litet runt och ett högt vertikalt, är dock ett typiskt drag från 1930-talets byggnadsstil.

KULTURMINNEN

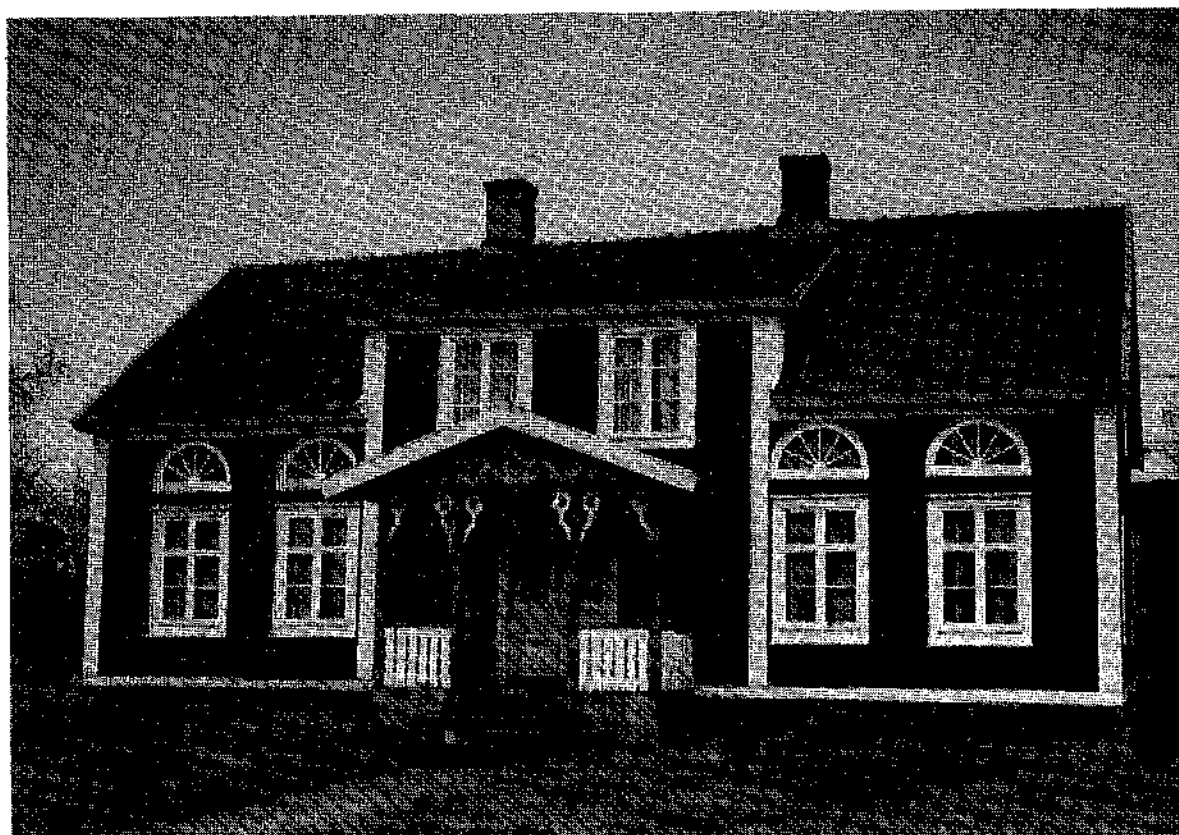
71. Björkefors 1:1 A, 1:1 B

Björkefors 1:1 A består av en manbyggnad från omkring 1875 och en ladugård. Boningshuset har en två våningar hög timmerstomme som är klädd med röd locklistpanel. På sadeltaket ligger tvåkupigt rött tegel.

Nyholm (Björkefors 1:1 B) är bebyggt med en mindre manbyggnad i en våning av timmer. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och på sadeltaket ligger rött tvåkupigt tegel. Byggnaden har en vitmålad förstukvist med snickeridetaljer.

72. Fagerhult 1:5

Gården Fagerhult 1:5 består av manbyggnad, stuga, magasin och ladugård. Huvudbyggnaden uppfördes 1863 med en stomme av timmer. Byggnaden är en och en halv våning hög med lunettfönster och frontespis i övervåningen. Fasaden indelas i tre delar av fyra vita knutlådor som ramar in den rödfärgade locklistpanelen. I fasadens mitt finns en förstukvist med snickerier. Sadeltaket är täckt med rött tvåkupigt tegel.

Fagerhult

73. Gräshult 1:12 A, 1:18, 1:27, 2:7

Gräshults by ligger vid vägen mellan Klevshult och Hagshult. Den äldsta välbevarade manbyggnaden finns på Sörgården (2:7) och är uppförd under 1840-talet. Timmerbyggnaden är två våningar hög och har en fasad med röd locklistpanel. I fasadens mitt finns en förstukvist med snickeridetalljer.

Vid vägen ligger Lundholmen (1:18) som är en f d handelsbod. Byggnaden är två våningar hög och har en karaktäristisk I-formad planlösning. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och på taket ligger svarta betongpannor.

Mitt emot handelsboden finns ett bostadshus på fastigheten 1:27. Byggnaden är en våning hög med en vindsvåning under det höga brutna taket. Fasaden är klädd med vitmålad locklistpanel.

Nygård (1:12 A) är placerat öster om bykärnan och innehåller en bostadsbyggnad från 1904. Byggnaden är uppförd av trä och har en oregelbunden planlösning med bl a torn och veranda.. Den två våningar höga fasaden är klädd med vit locklistpanel och taket täckt med rött tvåkupigt tegel.

74. Gräshult 1:10 A, Dammens kvarn och såg

Vid Härån, på Gräshults östligaste ägor, finns Dammens kvarn och såg. Den nuvarande kvarnbyggnaden uppfördes 1908 och har en stomme av trä. Fasaden är klädd med rödfärgad locklistpanel. På taket ligger rött tvåkupigt tegel. Byggnadens fönster är småspröjsade och avslutas uppåt med två spetsar. Byggnaden har efter tillkomsten utökats med bl a magasin och kraftverk. Kvarnen innehåller både äldre och yngre utrustning exempelvis sten- och valskvarnar. Sågverket uppfördes 1910 och är en träbyggnad med röd locklistpanel och grått plåttak. Mellan kvarnen och sågen ligger ett samtida kvarnstall.

Till anläggningen hör även en välbevarad manbyggnad uppförd omkring 1850. Byggnaden är en och en halv våning hög med liggande låga fönster under takfoten. Stommen är av timmer och klädd med röd locklistpanel. I fasadens mittaxel finns en förstukvist med snickeridetalljer. På sadeltaket ligger rött tvåkupigt tegel.

75. Hagshult 1:1, Brobygget

Brobygget är en ensamliggande gård med manbyggnad uppförd i timmer omkring 1850. Byggnaden har en speciell planlösning som består av två enheter utformade som enkelstugor. Höjden är en och en halv våning med låga liggande fönster under takfoten. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och försedd med två entréer. På taket ligger rött tvåkupigt tegel. Byggnaden är delvis ombyggd under 1900-talet med nya fönster och ny dörr.

76. Järnboda 1:3, 1:4, 2:1, 2:2

Manbyggnaden på Sörgården (2:2) uppfördes på 1810-talet. Höjden är två våningar med lägre fönsterhöjd i den övre. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och taket täckt med enkupigt rött tegel. Till gården hör även tre uthus bl a ladugård och magasin.

Norrgården (1:4) består av manbyggnad, ladugård och magasin m m. Bostadshuset uppfördes 1846. Timmerstommen är två våningar hög och klädd med röd locklistpanel. Sadeltaket är belagt med tvåkupigt rött tegel.

Johansbygget (1:3) är en timrad enkelstuga med tvåkupigt rött tegel. Granne med enkelstugan ligger ett bostadshus från 1954 (2:1). Denna byggnad är ett tydligt exempel på de förändringar i byggnadssätt som skett under 1900-talet. Huset har en stomme av plank vilket givit möjlighet till en mer kvadratisk plan än vad timrets dimensioner tillåter. Taklutningen är flackare än den traditionella och på taket ligger de moderna flatfalsade cementpannorna. Andra nya detaljer är de ospröjsade tvåluftsfönstren och den fönsterförsedda dörren. Källare under huset är också en nyhet. Fasaden var ursprungligen ljus, vilket tidigare varit ovanligt på mindre bostadshus.

77. Kusholmen 2:1

Kusholmen är ett f d soldattorp numera med bostadshus från 1913. Byggnaden skiljer sig från det äldre byggnadssättet genom att det är uppfört i vinkel. Huset har en fasad med rödfärgad locklistpanel och i vinkeln finns en vitmålad veranda med snickarglädje. På det vinklade sadeltaket med avvalmade gavelspetsar ligger rött tvåkupigt tegel. Till gården hör även en verkstad och en ladugård.

78. Kushult 1:7, Möllefors kvarn

Vid Lillån, strax norr om sammanflödet med Lagan ligger Möllefors kvarn. Anläggningens manbyggnad är av timmer och uppfördes 1893. Byggnaden är en och en halv våning hög och klädd med gul locklistpanel. I fasadens mittaxel finns frontespis och balkong. Taket är täckt med rött tvåkupigt tegel. På tomten finns även ett äldre bostadshus med röd locklistpanel, förstukvist och sadeltak.

Den nuvarande kvarnbyggnaden är en konstruktion på hög stensockel och uppfördes omkring sekelskiftet 1900. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och på taket ligger grå plåt. Fönstren är indelade i små rutor och omfattningarna dekorativt utformade. På andra sidan Lillån ligger ett torp. Byggnaden är traditionellt utformad med timmerstomme, röd locklistpanel och tegeltäckt tak. Husets ingång är försedd med ett vindfång.

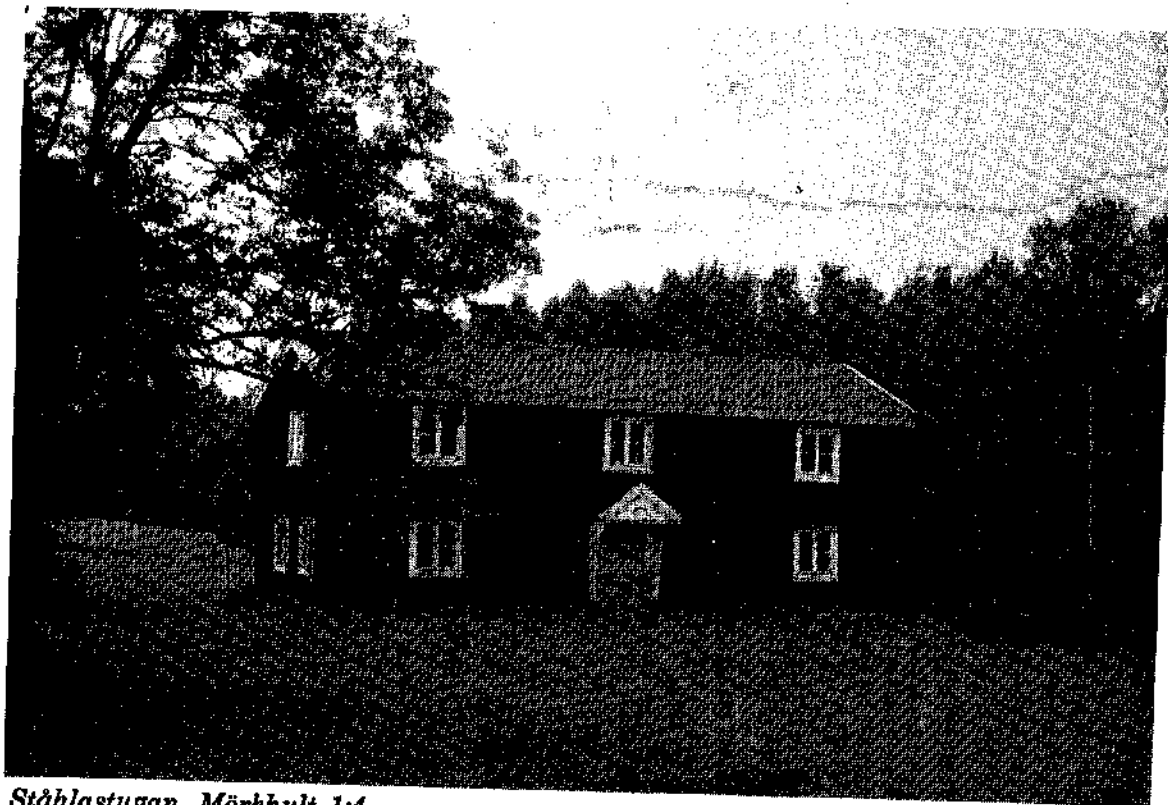
79. Kushult 2:1, 3:1

Kushult 3:1 är ett bostadshus från 1889. Byggnaden är en våning hög och fasaden klädd med röd locklistpanel. I fasadens mitt finns en vitmålad förstukvist och på taket ligger tvåkupigt rött tegel.

Gården Kushult 2.1 har en manbyggnad med vinklad plan och veranda i vinkeln. Byggnaden är en och en halv våning hög och klädd med gul locklistpanel. Takfallen är täckta med rött tvåkupigt tegel.

80. Mörkhult 1:3, 1:4

Mörkhult ligger omgivet av odlingsmark på en höjdsträckning ovanför och väster om Lannesjön. Mitt i byn ligger den s k Ståhlstugan (1:4), en manbyggnad med bevarad karaktär från 1800-talets början. Parstugan är två våningar hög och uppförd av timmer. Fasaden är klädd med rödfärgad lockpanel och taket täckt med enkupigt tegel. Byggnaden innehåller en rad kulturhistoriskt intressanta detaljer, däribland ytterdörr och dörr-omfattning i klassicerande stil, blyspröjsade fönster, eldstadskomplex, äldre snickerier samt schablonmålade och marmorerade tapeter. Till gården hör även en timrad loftbod med rödfärgad lockpanel. Byggnaden har ett torvtak övertäckt med tegel samt blyspröjsade fönster.

Ståhlstugan, Mörkhult 1:4

På Mörkhult 1:3 ligger ett bostadshus från 1906. Byggnadskroppen är två våningar hög, vinklad och försedd med veranda och torn. Fasaden är indelad i olika fält klädda med liggande fasspontpanel, i gavelfälten fjällpanel. Tornet kröns av en plåtklädd huv och det övriga taket är belagt med enkupigt rött tegel.

81. Packebo 1:3, 1:4, 1:7

Packebo 1:4 ligger på en höjd med vid utsikt mot söder. Manbyggnaden är en två våningar hög timrad parstuga från början av 1800-talet. Fasaden är klädd med vit profilerad locklistpanel och med klassicerande detaljer, exempelvis kraftigt profilerad takfot. På taket ligger röda tvåkupiga betongpannor. Byggnaden är försedd med 1900-talsfönster samt utbyggnad på fram- och baksidorna. I byggnaden finns marmorerade träpaneler och målade tapeter. Strax söder om Packebo 1:4 ligger gården 1:3 som bl a innehåller en bod med källare. Boden är uppförd i rödmålat timmer och på taket ligger röda betongpannor.

Packebo 1:7 är en gårdsanläggning bestående av två bostadshus, ladugård och magasin. Huvudbyggnaden är uppförd av timmer, en våning hög och klädd med rödfärgad locklistpanel. Fasaden domineras av två fönster med kraftiga överstycken, förstukvist med snickeridetaljer samt den glasade och spröjsade dörren. På taket ligger svart plåt. Den mindre bostaden har en liknande utformning men med mindre påkostad förstukvist.

82. Starkeryd 1:6, 1:7, 1:10

Gården Starkeryd 1:6 består av manbyggnad, lillstuga, ladugård och bod. Manbyggnaden uppfördes 1886 och är en och en halv våning hög med liggande låga fönster och frontespis i halvvåningen. Fasaden är klädd med gul locklistpanel och i dess mitt finns en förstukvist. Lillstugan är en våning hög och klädd med gul locklistpanel. Byggnadernas tak är täckta med rött tvåkupigt tegel. I lillstugan drevs en affär fram till 1965.

Starkeryd 1:6

Granngården, Skrean (1:7) har en manbyggnad från 1906. Huset är en och en halv våning högt och klätt med grå locklistpanel. I fasadens mitt finns en förstukvist och på taket ligger enkupigt rött tegel.

Nedre Starkeryd (1:10) har en två våningar hög manbyggnad av timmer uppförd omkring 1800. Byggnaden är försedd med röd locklistpanel, vitmålad förstukvist, vita knutlådor och tegelbelagt sadeltak.

83. Vëshult 1:4, 1:5, 1:6, 2:3

Vëshults by ligger på en relativt öppen odlad höjd omgiven av blandskog. Byn innehåller fem gårdar varav tre med välbevarade manbyggnader. Den äldsta tillhör fastigheten 1:5 och uppfördes omkring 1850. Byggnaden har en två våningar hög stomme av timmer och är klädd med röd locklistpanel. I fasadens mitt finns en förstukvist med snickerier och sadeltaket är klätt med tvåkupigt rött tegel.

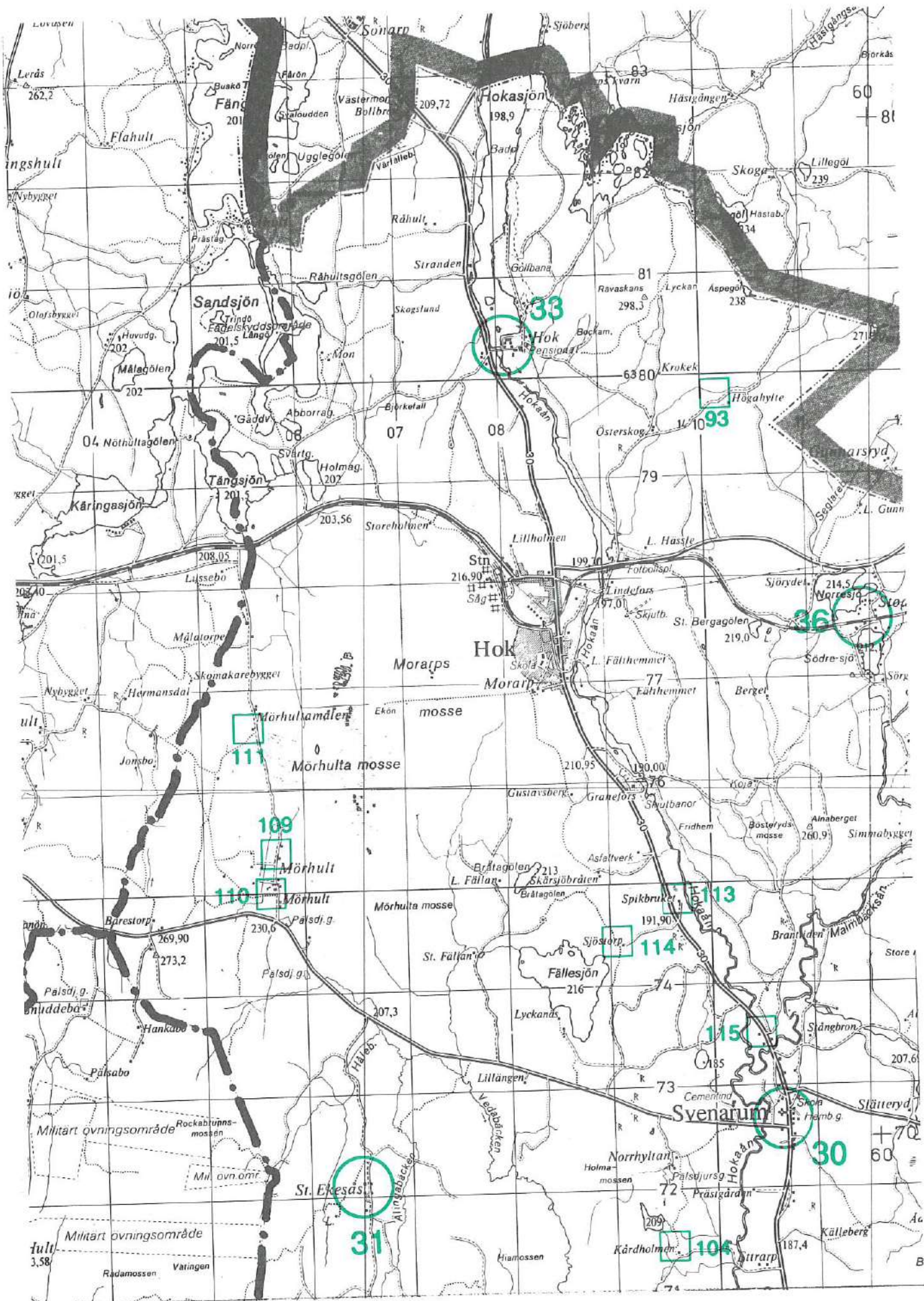
På fastigheten 1:6 finns en manbyggnad i timmer uppförd omkring 1880. Byggnaden är en och en halv våning hög med frontespis och förstuga i mittaxeln. Fasaden är klädd med röd liggande fasspontpanel och våningarna skiljs åt av ett tunt vitt band. På taket ligger grå eternit.

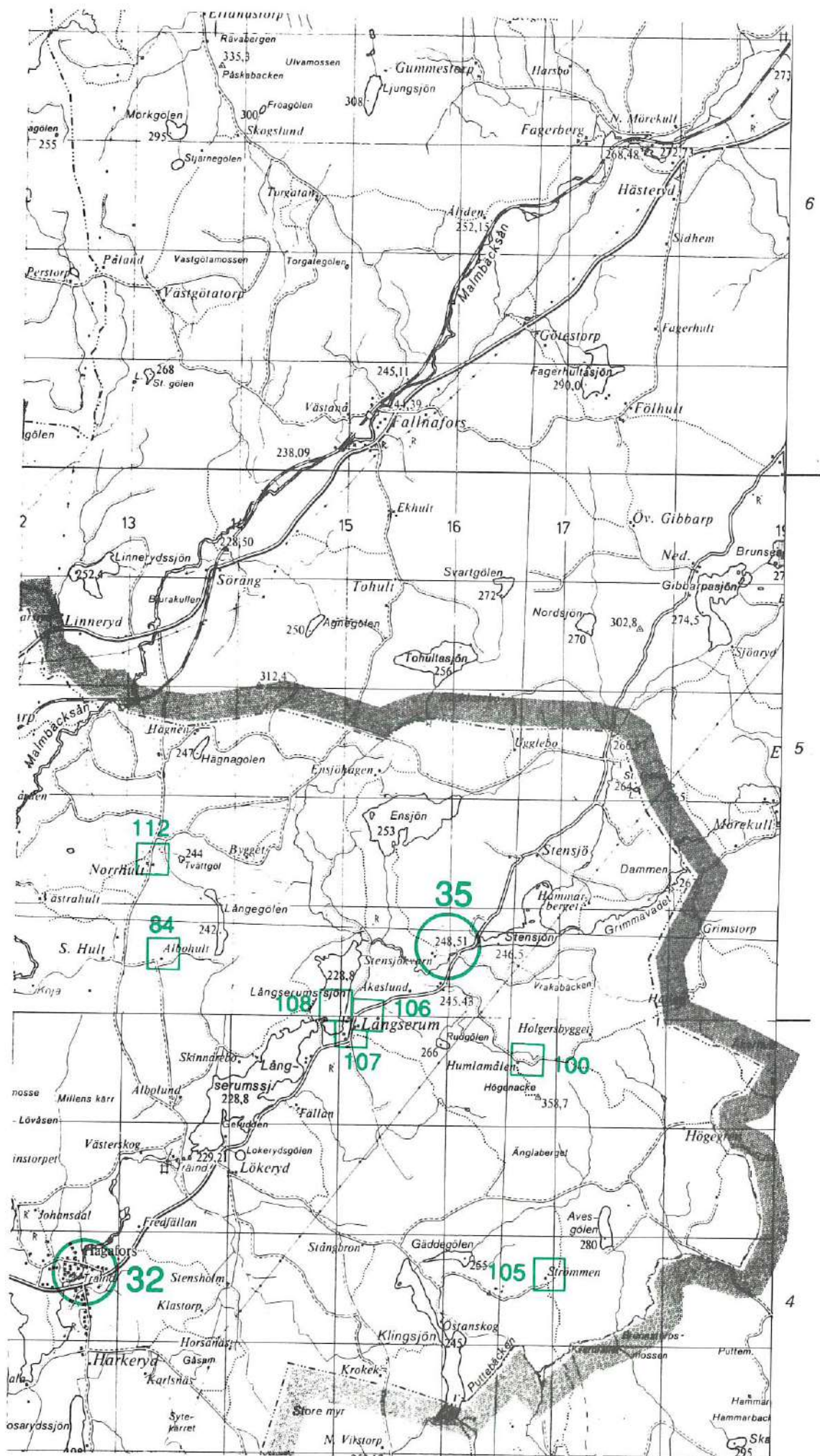
Den yngsta manbyggnaden är från 1907 och ligger inom fastigheten 1:4 och har samma utformning som Mörkhult 1:3 och Grëshult 1:12 A. Byggnaden är L-formad med veranda i vinkeln och torn. Höjden är två våningar och fasaden klädd med gul fasspont- och fjällpanel. Tornet kröns av en plåthuv och taket är täckt med tvåkupigt rött tegel. Väster om Vëshult ligger torpet Molta (2:3). Fasaden är klädd med röd locklistpanel och försedd med förstukvist. På taket ligger flatfalsade röda cementpannor.

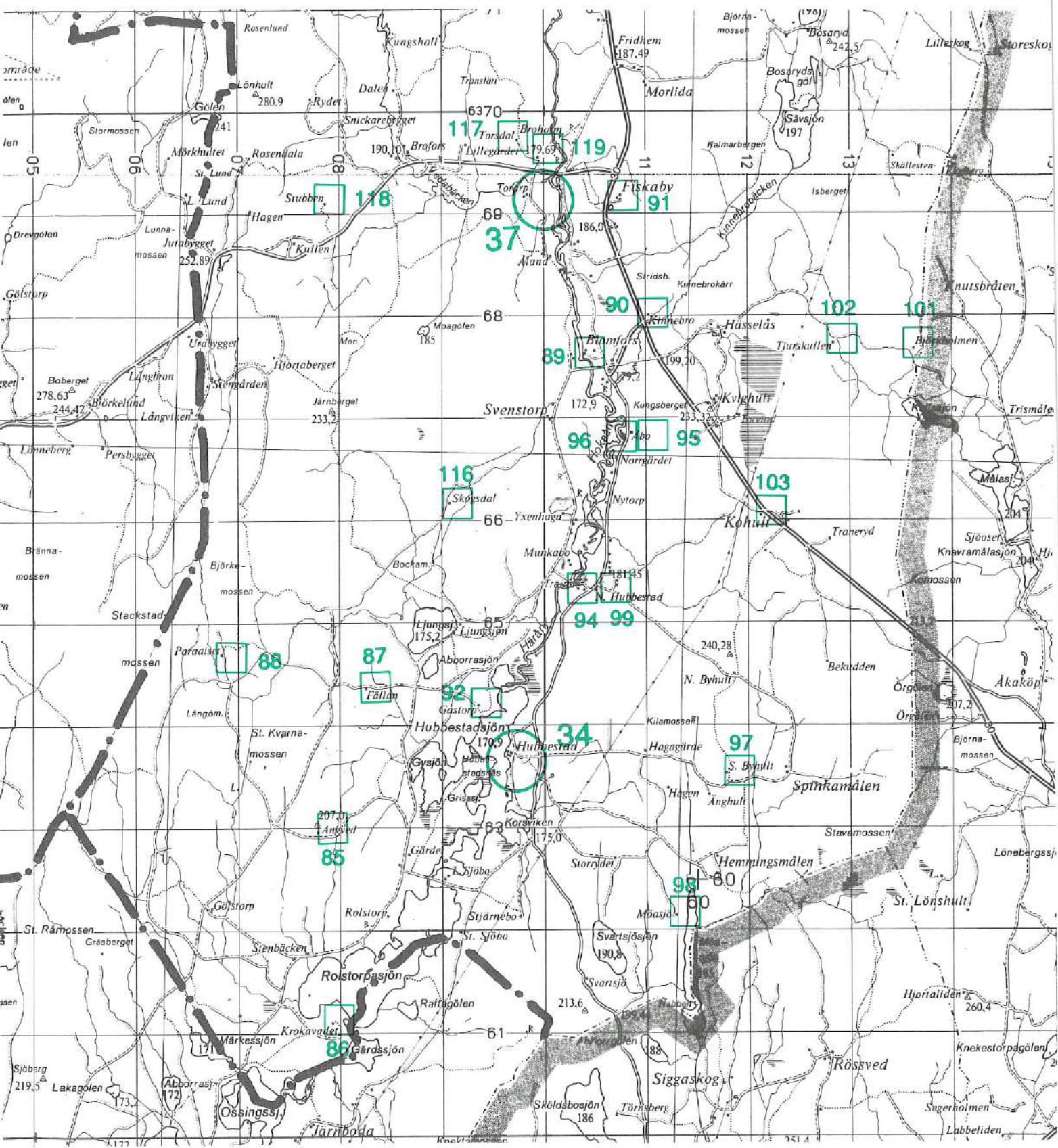

Vëshult 1:6

SVENARUM

SVENARUMS SOCKEN

Svenarums socken har en lång och smal utsträckning i nord-sydlig riktning. Socknen genomkorsas på längden av Lagans drabant Härån. Längs ån sträcker sig riksväg 30 mellan Jönköping och Vrigstad. Ån flyter i en markant dalgång närmast omgiven av öppen åker-, ängs- och mossmark. Landskapet väster om Härån sluttar ner mot Lagans dalgång och är mer skogrikt. Öster om Härån är landskapet starkt kuperat med en markerad stigning mot Tomtabacken, högländets högsta punkt, belägen strax utanför Vaggeryds östra kommungräns.

I Häråns dalgång finns lämningar från stenåldern. Lämningarna ligger på torra, sandiga och öppna marker i närheten av vattendrag och sjöar. Efter stenåldern avfolkades området som innehåller få lämningar från den följande bronsåldern. Under äldre järnålder ökade befolkningen som förutom jordbruk ägnade sig åt järnframställning. I området finns myrsmalm.

Järnframställningen fick återigen stor betydelse för socknen under 1700-talet. Området tillhörde Tabergs bergslag och malm från berget användes vid Lindefors bruk. Till järnhanteringens uppsving bidrog även tillgången på arbetskraft, virke (för kolframställning) och vattenkraft.

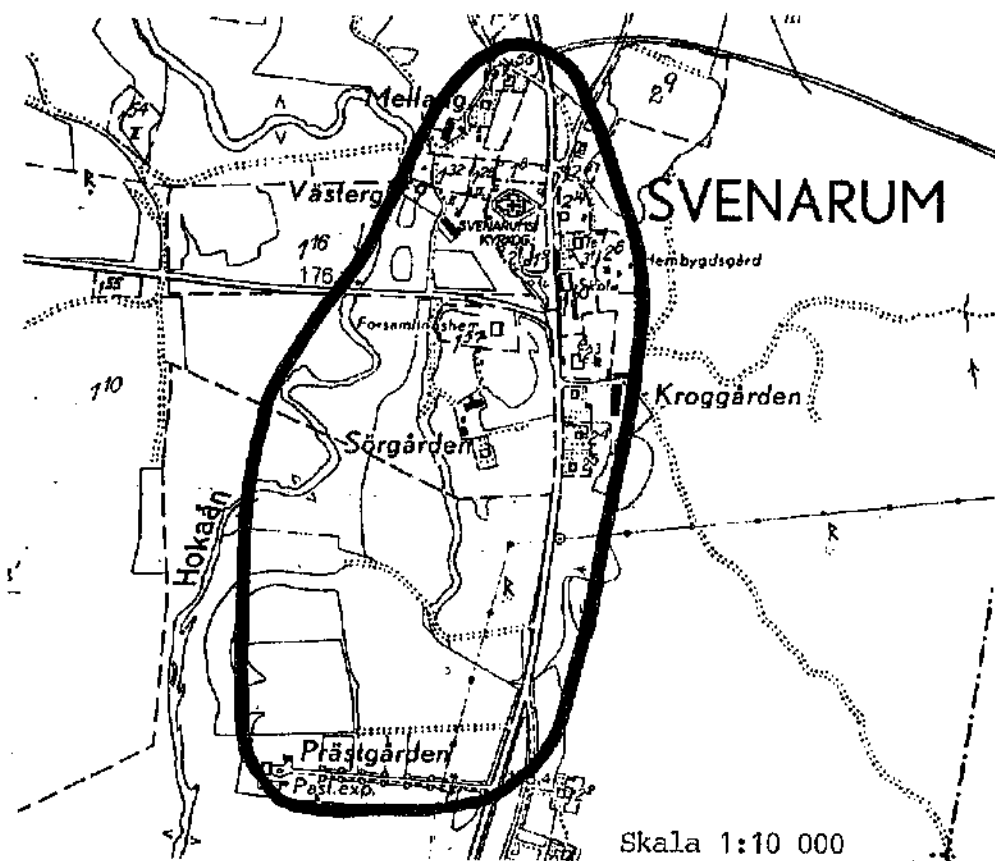
Närningar vid sidan av jordbruket blev allt viktigare på grund av befolkningsökningen. Jordens avkastning räckte inte till att försörja socknens befolkning trots skiftesverksamhet och anläggning av torp. År 1775 hade socknen 1171 invånare vilket 1881 hade stigit till 2149 personer. Som binäring tillkom hantverksmässig och industriell tillverkning med skogen som råvara.

Under 1900-talet har strukturen på landsbygden åter förändrats. Jordbrukets och industrins omfattning har minskat och befolkningen flyttat till städerna. År 1975 hade Svenarums socken 1162 invånare, vilket under senare år ökat något.

KULTURMILJÖER

30. SVENARUMS SOCKENCENTRUM

Fastigheter: Svenarum Kroggård 2:1

Svenarum ligger vid Håraån och riksväg 30. Byn ligger kring kyrkan och omges av öppen åker- och ängsmark i åns dalgång. Utanför de öppna markerna växer barrskog. I området kring byn finns flera forntida rösen, stensättningar och resta stenar.

På 1100-talet uppfördes en liten stenkyrka i Svenarum. Den äldre kyrkans grundmurar sammanfaller med dagens huvudskepp och i korsmitten har rester av en absid påträffats. Kyrkan förändrades mycket kraftigt under 1700-talet. Kyrkorummet förlängdes åt öster och försågs med nytt rakt kor. Två nya korsarmar uppfördes under 1780-talet. Västtornet uppfördes 1811 då en äldre klockstapel revs. Kyrkans exteriör är vit med spritputs. På taket ligger rött enkupigt tegel. Sydväst om kyrkobyggnaden ligger det Stedtska gravkoret uppfört 1811. Byggnaden är kvadratisk och uppförd av sten. Taket är en kopparklädd huv. Fasaden består av vita slätputsade fält omgivna av rusticerade hörnkedjor och portal omfattning.

Svenarums kyrka

Prästgården uppfördes 1945. Bostadshuset är en och en halv våning högt med frontespis och balkong i halvvåningen. Byggnadens trästomme är klädd med gulmålad locklistpanel. På sadeltaket ligger enkupigt rött tegel. Gårdsanläggningen har två flyglar med brygg- och uthus. Dessa byggnader är uppförda av trä och har rödmålad locklistpanel samt tak med enkupigt tegel.

I kyrkbyn ligger även ett löneboställe med huvudbyggnad uppförd omkring 1870, senare ombyggd 1938 och 1953. Byggnaderna är två våningar hög med lägre fönster i övervåningen. Fasaden är symmetriskt uppbyggd kring en mittaxel med veranda i snickarglädje. Sadeltaket är täckt med tvåkupigt rött tegel och timmerstomme klädd med röd locklistpanel. På gården finns även ladugård och uthus.

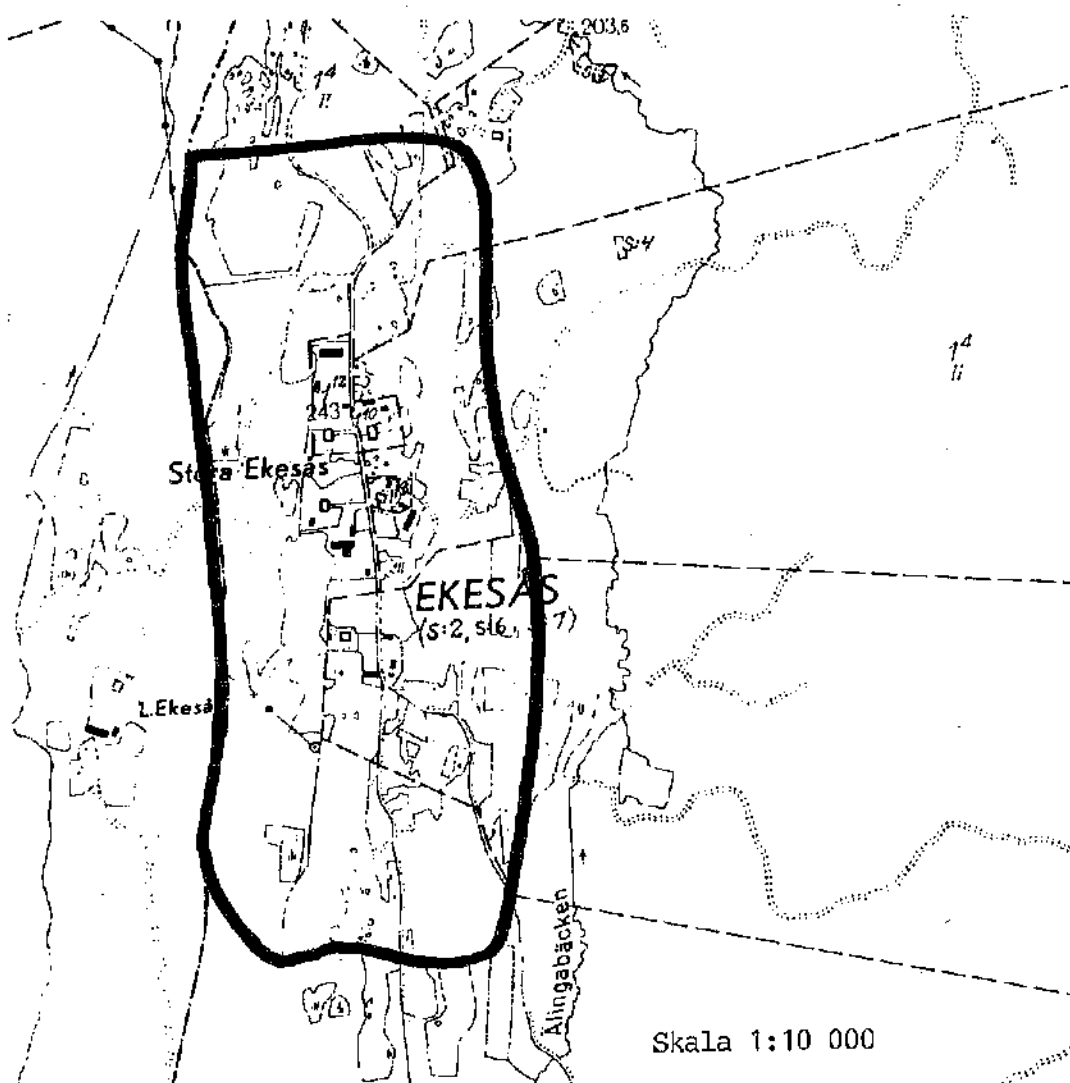
Nordost om byn ligger Alinstorpet, ett kyrkligt löneboställe. Torpet är en våning högt och uppfört av timmer. Fasaden är klädd med faluröd locklistpanel och taket täckt med tvåkupigt rött tegel. Torpet uppfördes omkring 1850.

Mitt i byn ligger Svenarums hembygdsgård som består av elva sammanflyttade byggnader. Den första byggnaden, en enkelstuga, flyttades till platsen 1938. Senare har jordkällare, smedja, utskottsbod, linbasta, parstuga, ängslada, ladugård, vagnslider, kyrkstall och handelsbod tillkommit.

31. EKESÅS

Fastigheter 1:2, 1:3, 1:4, 1:10 och 1:11

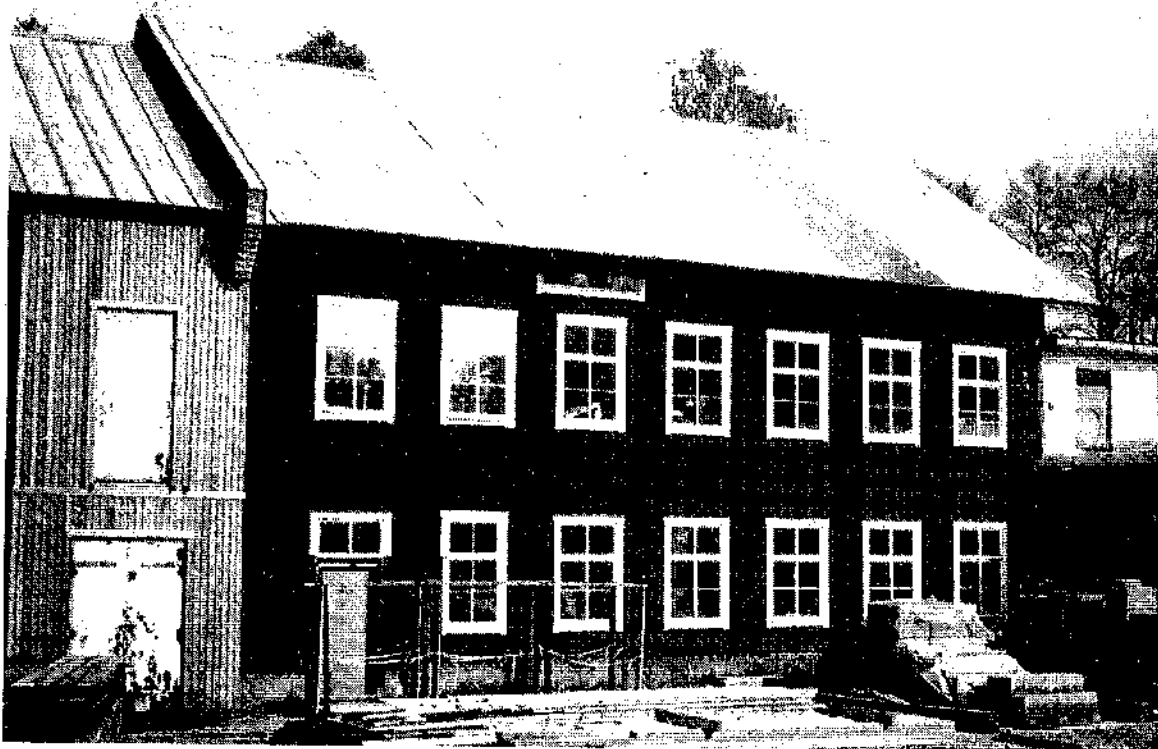
Byn Ekesås ligger på en liten nord-sydlig höjdsträckning med flikiga odlingsmarker. De fyra gårdarna i byn ligger relativt samlat. Den bäst bevarade gården är Ekesås 1:4. Gården består av en huvudbyggnad uppförd 1872 samt två bodar och en ladugård. Huvudbyggnaden är uppförd av timmer och en och en halv våning hög. Halvvåningen är försedd med lunettfönster under takfoten. Fasaden är klädd med rödfärgad locklistpanel och i dess mitt finns en veranda med snickeridetaljer. På sadeltaket ligger rött tvåkupigt tegel. I byn finns en f d skolbyggnad uppförd 1924. Byggnaden är en våning hög med en vindsvåning med ett högt brutet tak. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och komponerad med osymmetriskt placerade förstukvistar samt fönster med varierande höjd. Taket är täckt med enkupigt rött tegel.

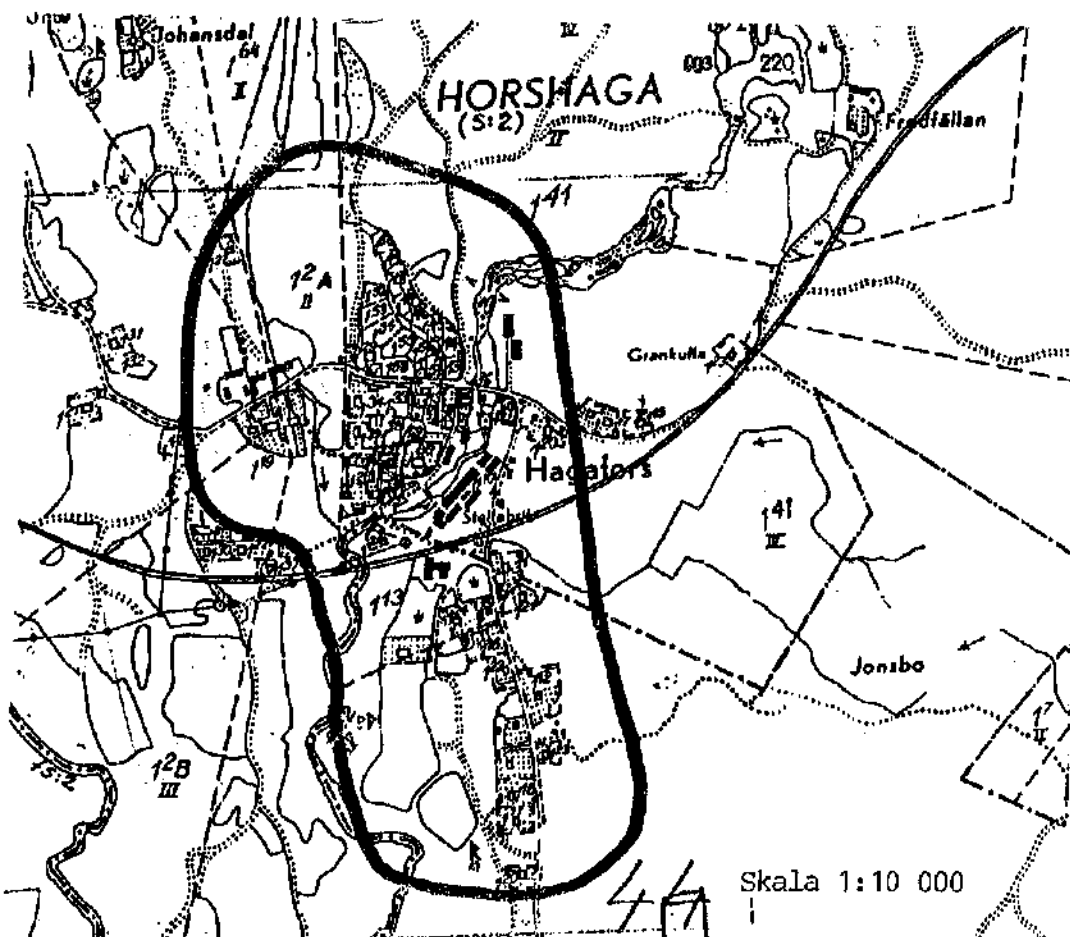
32 HAGAFORS, HARKERYD OCH HORSHAGA

Fastigheter: Harkeryd 1:2, 1:12, 1:16, 1:18, 1:20, 1:22,

Horshaga 1:2 A, 1:2 B, 1:5, 1:10, 1:25, 1:28, 1:33

Snickerifabrik 1895.

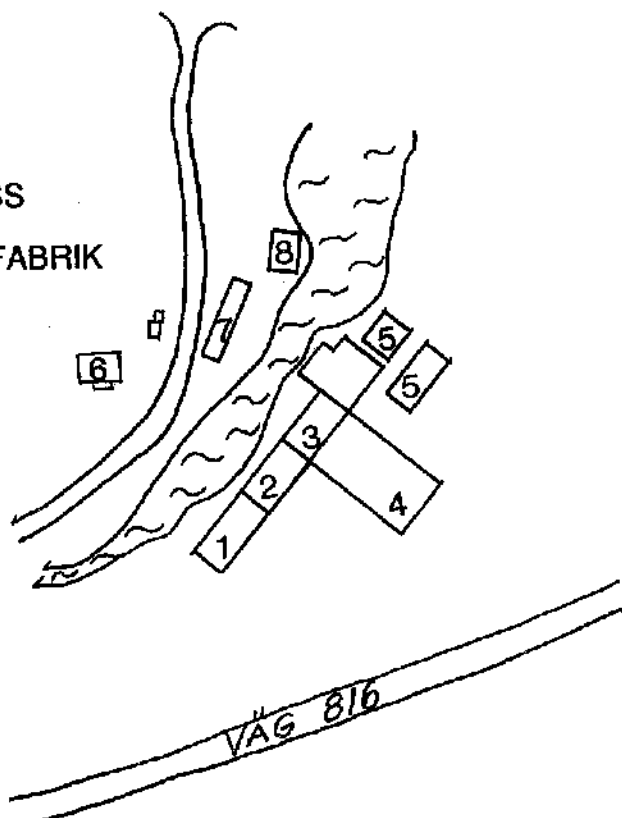

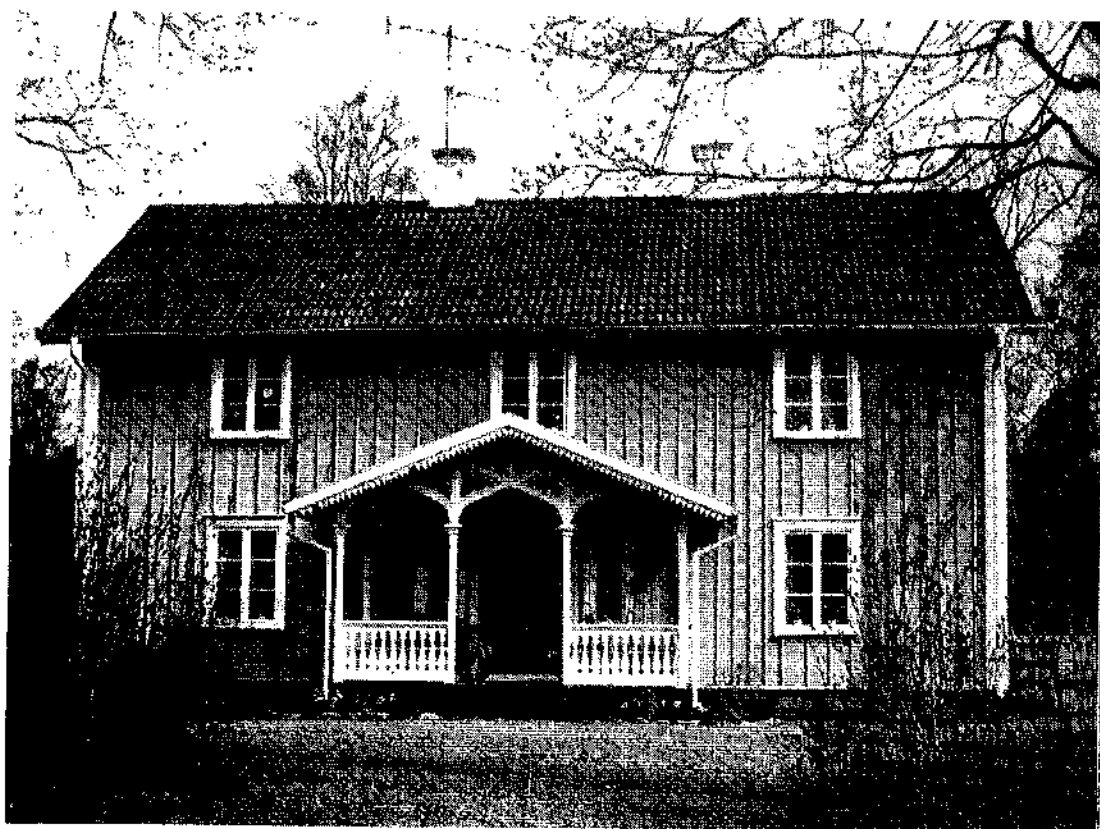
Hagafors f d stolfabrik ligger vid en fors i Hagaforsån mellan Långserumssjön och Malmbäcksån. Fabriken anlades omkring 1870 då forsen utnyttjades som drivkraft för bl a svarvar. Stolstillverkningen hade dock startat redan 1863, då trampsvarvar användes, vilket gör Hagafors till Sveriges äldsta möbelfabrik. Ursprungligen skedde tillverkningen i drängstugorna i Harkeryds gård. Den första fabriken brann 1895 varefter den nuvarande anläggningen började uppföras. Stolstillverkningen nedlades 1978. Idag återstår följande byggnader:

- (1) —Snickerifabrik (1895) uppförd till två våningar i regelverk.
Fasad med röd fasspontpanel och plåttak.
- (2) —Tillbyggnad (1935) med liknande uppförande, dock locklistpanel.
- (3) —Tillbyggnad (1940) i två våningar av putsad betong.
- (4) —Maskinhall (omkring 1950) med fasader i rött beklädnadstegel
samt plåttak.
- (5) —Två virkeslador.

På andra sidan ån ligger disponentbostaden (6), stall (7) och kvarn (8). Disponentbostaden uppfördes omkring 1880. Byggnaden är två våningar hög, klädd med gul locklistpanel och har ett sadeltak med rött tvåkupigt tegel. I fasadens mitt finns en stor förstukvist med vitmålade snickerier.

SCHEMATISK SKISS
HAGAFORS STOLFABRIK

Disponentbostaden

På byn Horshagas marker, norr om fabriken, växte så småningom ett litet samhälle fram. Bebyggelsen utgörs dels av stugor med traditionell panelfasad, dels av egnahemsvillor uppförda på 1940- och 1950-talen då fabriken ännu var livskraftig.

Horshaga 1:28 innehåller två bostadshus. En timmerstuga från 1893 och ett egnahem från 1940-talet. Timmerstugan är en och en halv våning hög och klädd med röd locklistpanel. Egnahemsbyggnaden är en våning hög och klädd med gul stående fasspontpanel. Båda husen har sadeltak med röda betongpannor. Inom fastigheten finns även en bod i omålat timmer.

Tvåfamiljshuset på Horshaga 1:25 är uppfört 1943 i funktionalistisk stil. Byggnaden är kvadratisk, två våningar hög och reveterad med ljus puts. Det flacka pyramidtaget är täckt med mörka betongpannor. En funktionalistisk detalj är placeringen av fönster i hörnlägen.

På fastigheten Horshaga 1:33 finns ett egnahem. Byggnaden är en och en halv våning hög med brant sadeltak. Planen är kvadratisk och fasaden klädd med gult tegel.

Byn Horshaga består av tre gårdar placerade på rad längs en väg. Manbyggnaderna ligger söder om vägen och fähusen på norra sidan.

Den östra gården (1:2 A) har en manbyggnad från 1912 och en ladugård från 1946 samt två mindre uthus. Manbyggnaden är en och en halv våning hög med frontespis i övervåningen. Under takfoten finns låga fönster och i fasadens mitt en vitmålad förstukvist. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och taket täckt med rött tvåkupigt tegel.

Den västra gården (1:5) har en med Östergården näst intill identisk manbyggnad, dock uppförd tjugofem år senare. Ladugården är från 1891 och gården innehåller i övrigt ett brygghus.

Även Mellangården (1:2 B), uppförd 1914, hade ursprungligen samma utformning som den Östra gården. Denna byggnad är dock tillbyggd med en f d speceri- och diverseaffär. Tillbyggnaden är två våningar hög och placerad så att hela manbyggnaden fått formen av ett T. Fågården består av vagnskjul och ladugård. På fastigheten, norr om huvudgården ligger torpet Johansdal som är en timmerstuga med röd locklistpanel och sadeltak med röda cementpannor.

Söder om Hagafors f d stolfabrik, längs vägen mot Harkeryd ligger en rad mindre bostadshus uppförda huvudsakligen av fabriken anställda. Byggnaderna är en till en och en halv våning höga och uppförda av plank eller timmer. Beklädnaden består av röd, gul eller vit träpanel, locklist eller fasspont, och röda takpannor. Flertalet byggnader har förstukvist eller frontespis.

Horshaga Mellangård

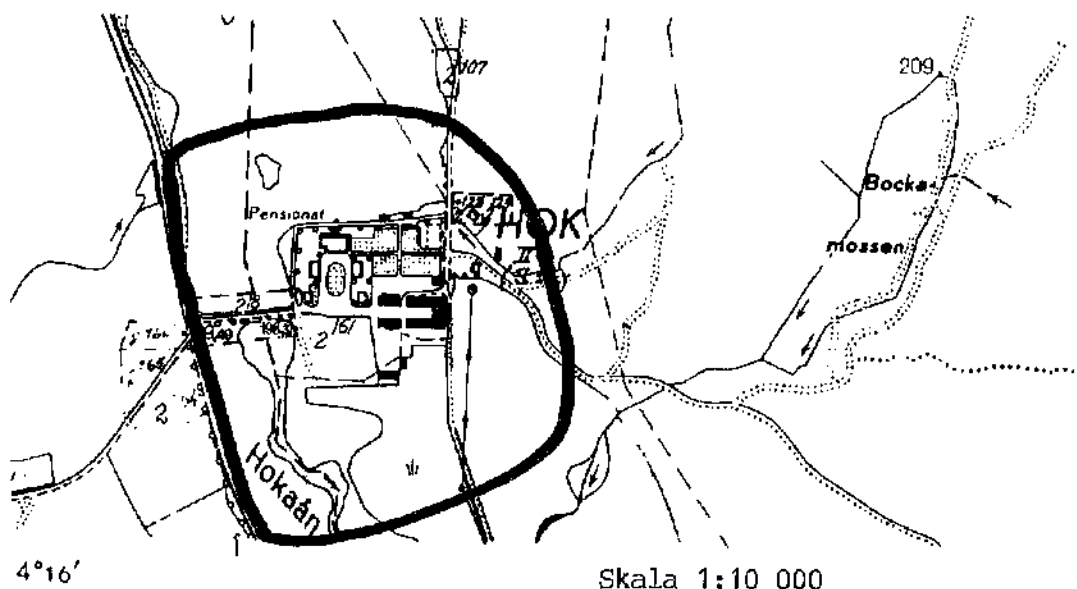
33. HOKS HERRGÅRD

Fastighet: Hok 2:3

Hooks herrgård ligger i socknens nordöstra hörn invid Hoka sjöns södra spets. Landskapet kring herrgården präglas idag av den fritidsaktivitet som bedrivs där, främst golfbanans öppna gräsytor. Terrängen är i övrigt starkt kuperad med betesmark och skog.

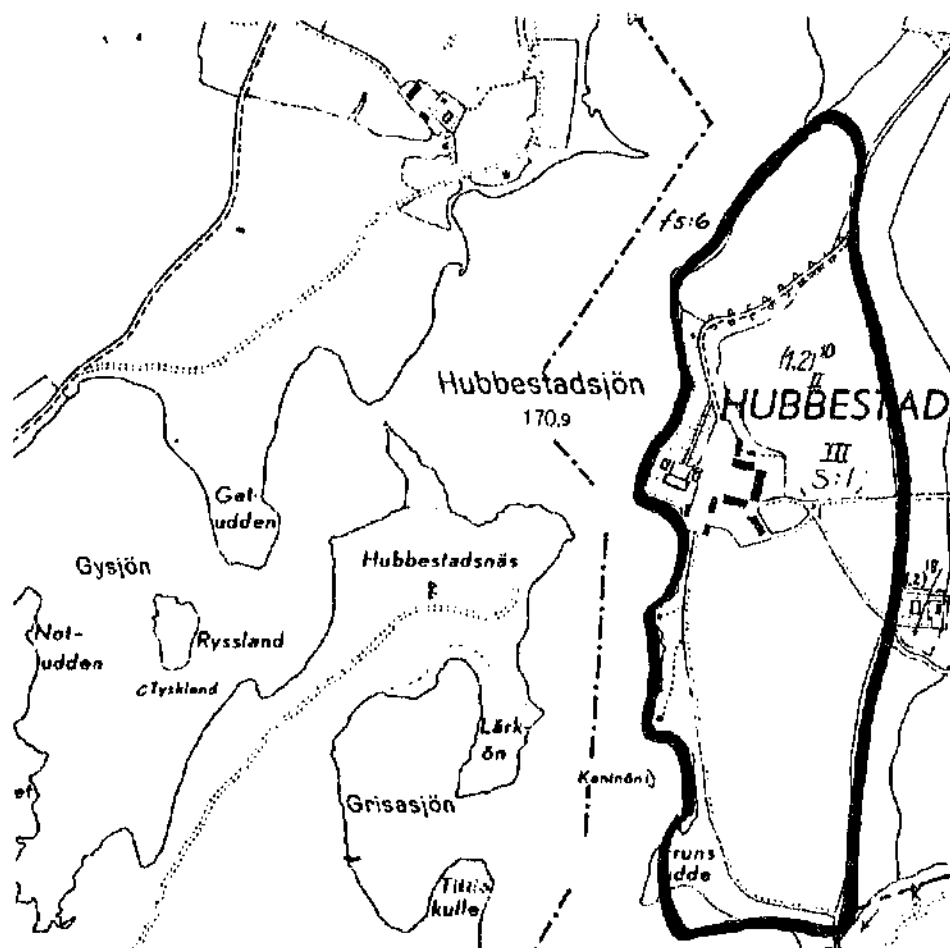
Gårdens huvudbyggnad uppfördes 1778 av släkten Stedt. Byggnaden har en stomme av trä som vilar på en sandstensklädd gråstenssockel. Byggnaden är en våning hög med en andra våning i det höga tegel- och kopparklädda säteritaket. Fasaden är symmetriskt uppbyggd kring ett mittparti med entré och frontespis. På var sida om mittpartiet finns tre regelbundet placerade fönsteraxlar. Fasaden är reveterad. Östra flygeln uppfördes samma år och har ett liknande utförande. Övriga flyglar och fägårdskomplexet uppfördes år 1788. Gårdsanläggningarna kompletterades med flera byggnader under perioden 1804-1811.

Idag används gården som hotell och restaurangrörelse, vilket har medfört vissa interiöra förändringar. Exteriört behåller byggnaderna mycket av sin ursprungliga prägel.

34. HUBBESTAD

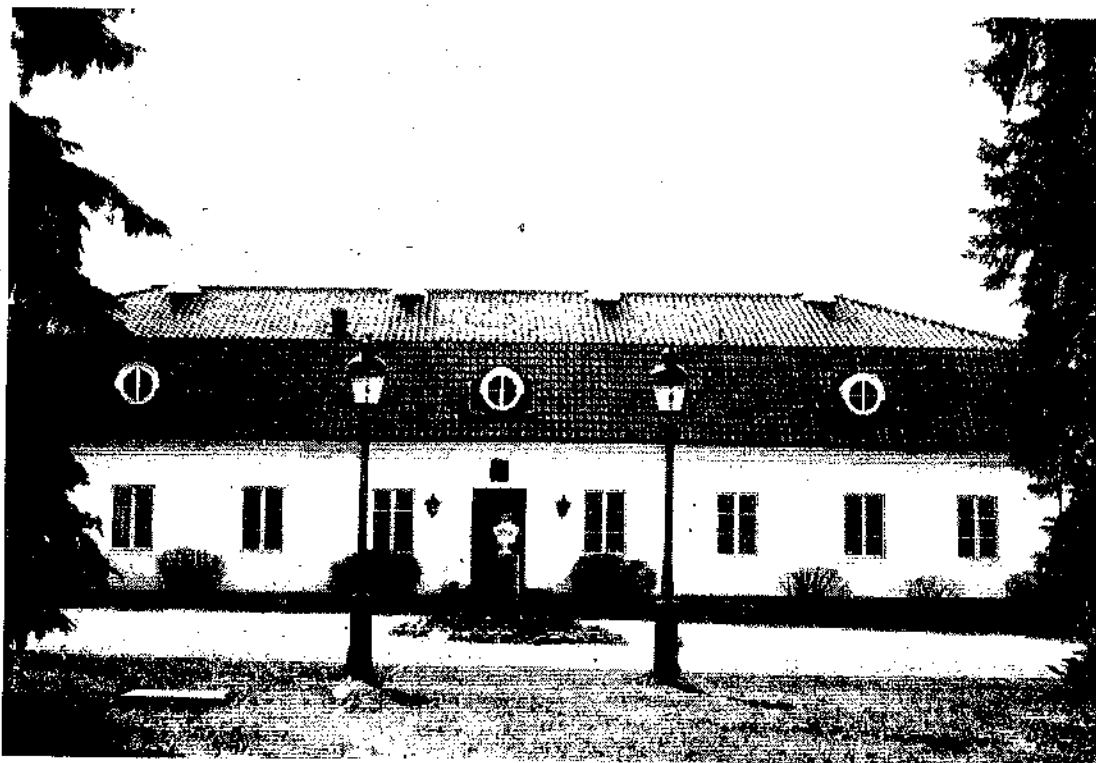
Fastigheter: Hubbestad (1,2) :10

Hubbestads säteri är beläget vid östra stranden av Hubbestadsjön i Häråns dalgång. Landskapet består av öppen odlingsmark längs åfåran åt norr och delvis även åt öster.

Säteriets huvudbyggnad uppfördes 1788 av liggande timmer. Fasaden är reveterad med slät puts, taket är brutet med valmade gavelspetsar samt täckt med svart glaserat tegel. Huvudbyggnaden flankeras av två flyglar med liknande utförande. Mangården omges av en enkel parkanläggning och vid stranden finns ett runt tempelformat lusthus och en jaktstuga. Från norr leder en allé fram till gården.

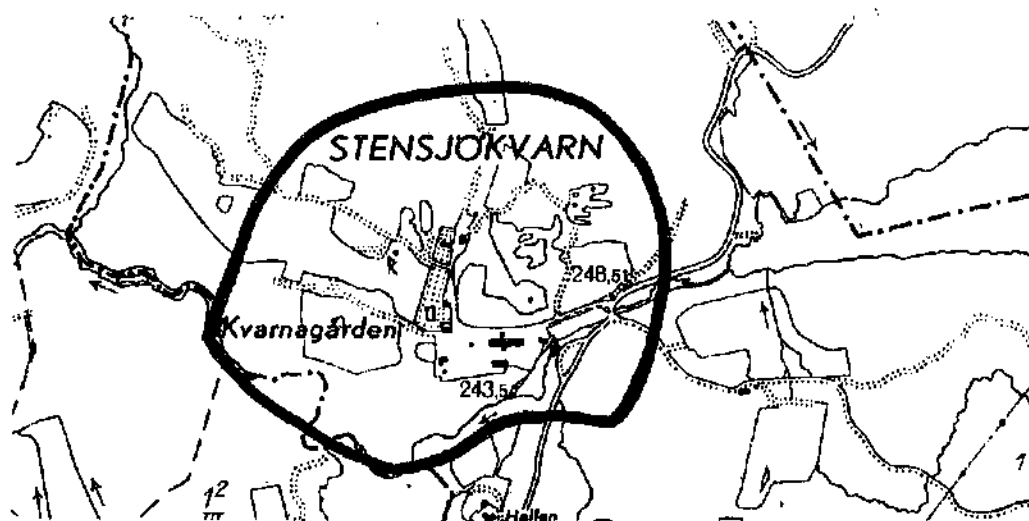
Mangården avskiljs från fägården av en tegelmur. Fägården är anlagd som en öppen kvadrat med timrade faluröda ekonomilängor. Utanför fägården ligger två äldre magasinsbyggnader.

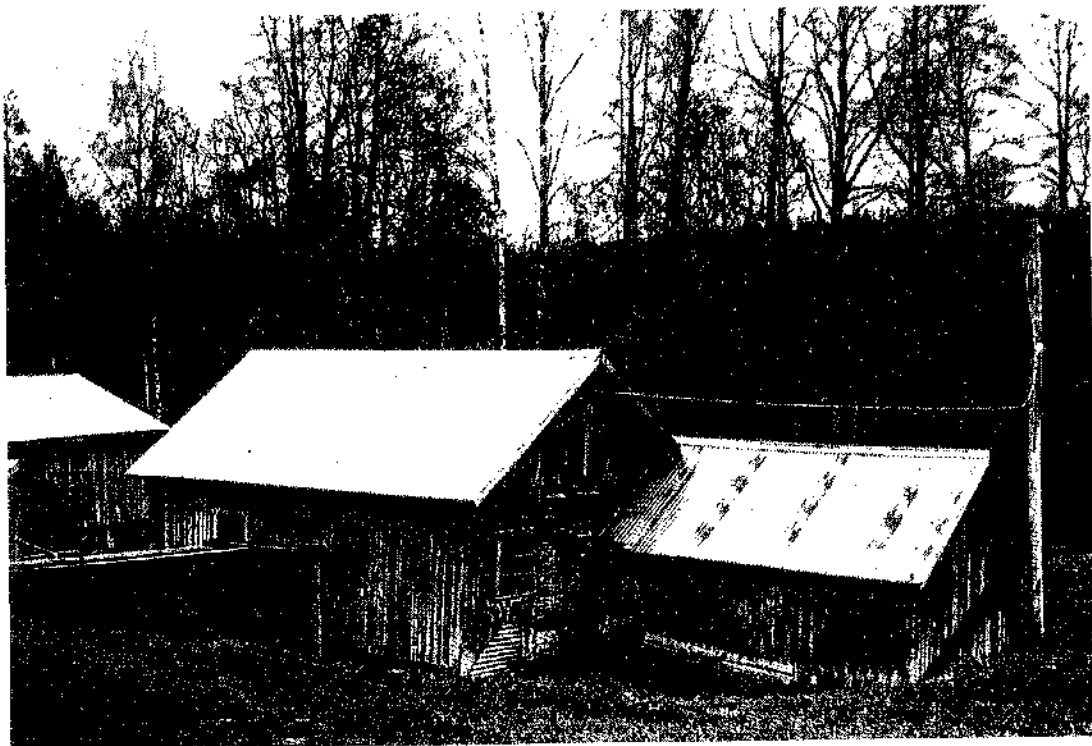
Hubbestads säteri

35. STENSJÖKVARN

Fastigheter: 1:1 A

Stensjökvarn ligger vid ett biflöde till Hokån mellan Stensjön och Långserumssjön. Hur länge fallet har utnyttjats som kraftkälla är oklart, men den äldsta byggnaden på platsen uppfördes vid sekelskiftet 1800 eller något tidigare.

Kvarn och turbin

Den äldsta byggnaden är en smedja i knuttimmer. Timret är omålat och taket täckt med flatfalsade cementpannor. Kvarnbyggnaden (norr om ån) har en stomme av trä med fasad av ofärgad locklistpanel och plank. På taket ligger grön plåt. Under 1900-talet har en turbin med likströmsgeneratorer installerats i byggnaden. Söder om ån ligger ett sågverk. Byggnaden har omålade plankväggar och grön plåt på taket.

Mangården består av tre byggnader. Två bostadshus, troligtvis uppförda omkring 1820 och en bod. Bostadshusen är två våningar höga och har stomme av timmer. Fasaderna är klädda med röd locklistpanel. Byggnaderna har sadeltak täckta med betongpannor. Den större byggnaden har en vitmålad förstukvist i mittaxeln och den mindre en veranda i norra delen. Boden är timrad och har en numera inbyggd svalgång. Även utrymmet under den utkragade svalgången är utbyggt. Boden är klädd med röd locklistpanel och på taket ligger svarta betongpannor.

Utanför mangården ligger ett mindre bostadshus och en rad ekonomibyggnader bl a ladugård, lada, garage, vagnskjul och jordkällare.

36. STOARP

Fastigheter: 1:10, 1:14, 1:15, 1:34

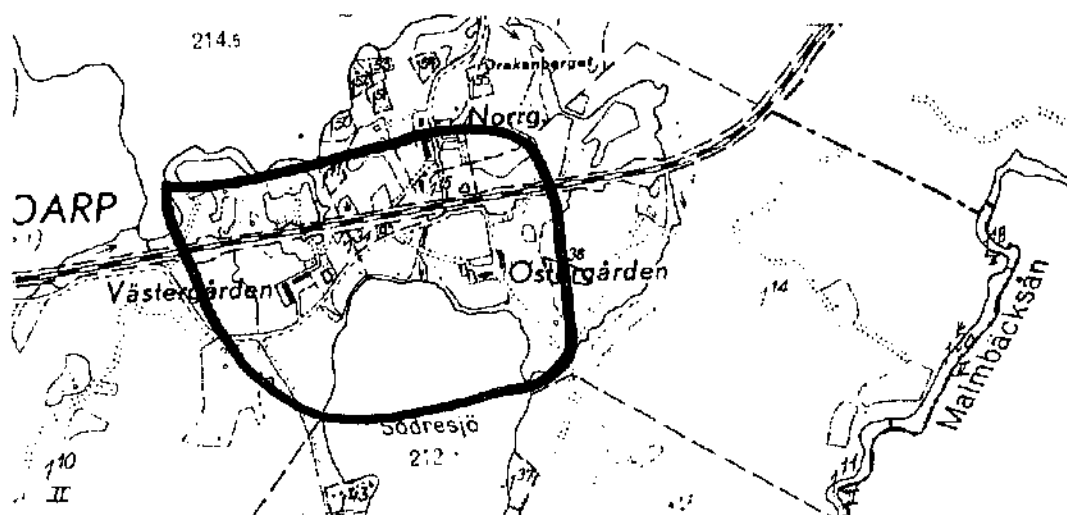
Stoarps by ligger vid järnvägen mellan Vaggeryd och Nässjö just där banan passerar mellan Norresjö och Södersjö. Byn ligger på en svag ås med öppen odlad mark.

Västergården (1:10) är en välbevarad gård med både manbyggnad och ladugård från 1853. Boningshuset har en stomme av timmer och är en våning högt. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och i dess mitt finns en vitmålad förstukvist. Taktäckningen består av röda cementpannor. Ladugården är uppförd med skiftesverk delvis inklätt med plank. Byggnaden är rödfärgad och taket belagt med röda cementpannor. På gården finns även en bodlänga.

Östergården (1:14) består av manbyggnad, ladugård, bodlänga och ett mindre uthus. Manbyggnaden och ladugården uppfördes 1854. Boningshuset är timrat och en våning högt. Ytterbeklädnaden består av röd locklistpanel och röda cementpannor. I fasadens mitt finns en inbyggd förstukvist. Ladugården är uppförd i skiftesverk delvis inklätt med plank. Byggnaden är rödfärgad och på taket ligger grå plåt.

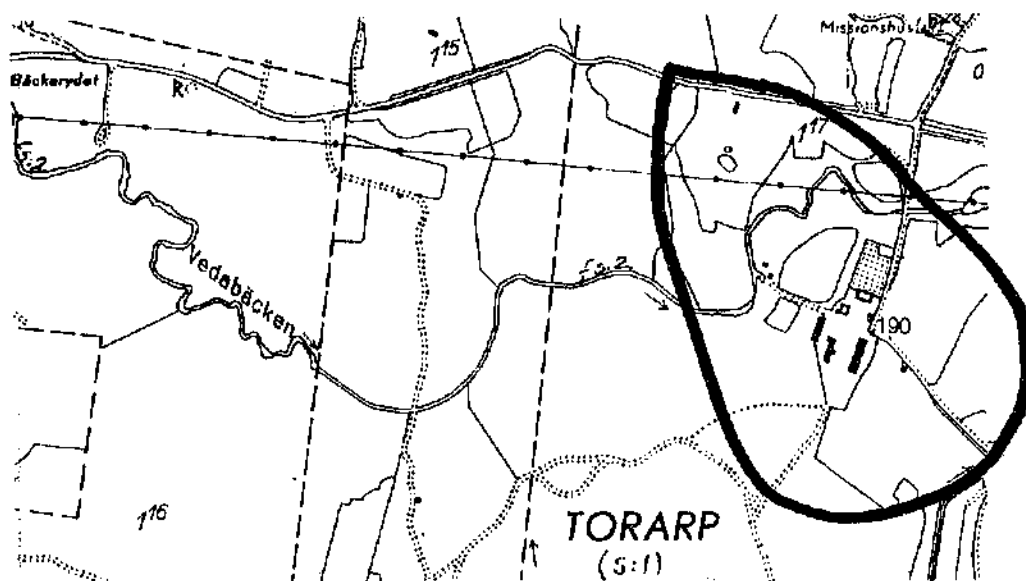
På en avstyckning (1:34) från Norrgården ligger ett mindre bostadshus av timmer. Byggnaden har en rektangulär grundplan som breddats mot norr. Mot söder finns en veranda med vita snickeridetaljer. Fasaden är klädd med röd locklistpanel. Byggnaden har sadeltak och enkelt flackt takfall på utbyggnaden. Taktäckningen består av röda cementpannor.

Invid spåren ligger Limabrokullen (1:34) som är en banvaktstuga. Byggnaden har timmerstomme med röd locklistpanel, sadeltak med röda cementpannor och en inbyggd förstukvist.

37. TORARPS SÄTERI

Fastigheter: 1:17

Torarps säteri ligger på en öppen höjd väster om Härån. Gården har anor från 1600-talet och den västra flygeln kan ursprungligen ha uppförts vid mitten av detta århundrade. Flygeln är en våning hög och i huvudsak reveterad. Gavlarna är klädda med eternit. Taket är brutet avvalmat och belagt med bruna betongpannor. Den östra flygeln har en liknande utformning men är av senare datum.

Gårdens nuvarande huvudbyggnad är en två våningar hög tvillingstuga från början av 1850-talet. Byggnaden är uppförd av timmer och består av två lika delar som är spegelvända i förhållande till varandra. De två entréerna är placerade mot mitten av byggnaden. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och taket täckt med grå plåt.

Till gården hör även ladugård, magasin, lada och vagnskjul. Ladugården och magasinet kan vara uppförda under 1700-talet. Magasinet har en stomme av timmer klädd med rödmålad locklistpanel. Taket har valmade gavelspetsar och är täckt med spån. Ladugården är uppförd i skiftesverk och till största delen klädd med röd lockpanel respektive locklistpanel. På taket ligger grå plåt. I byggnadens norra gavel finns ett ovalt fönster.

Tvillingstugan

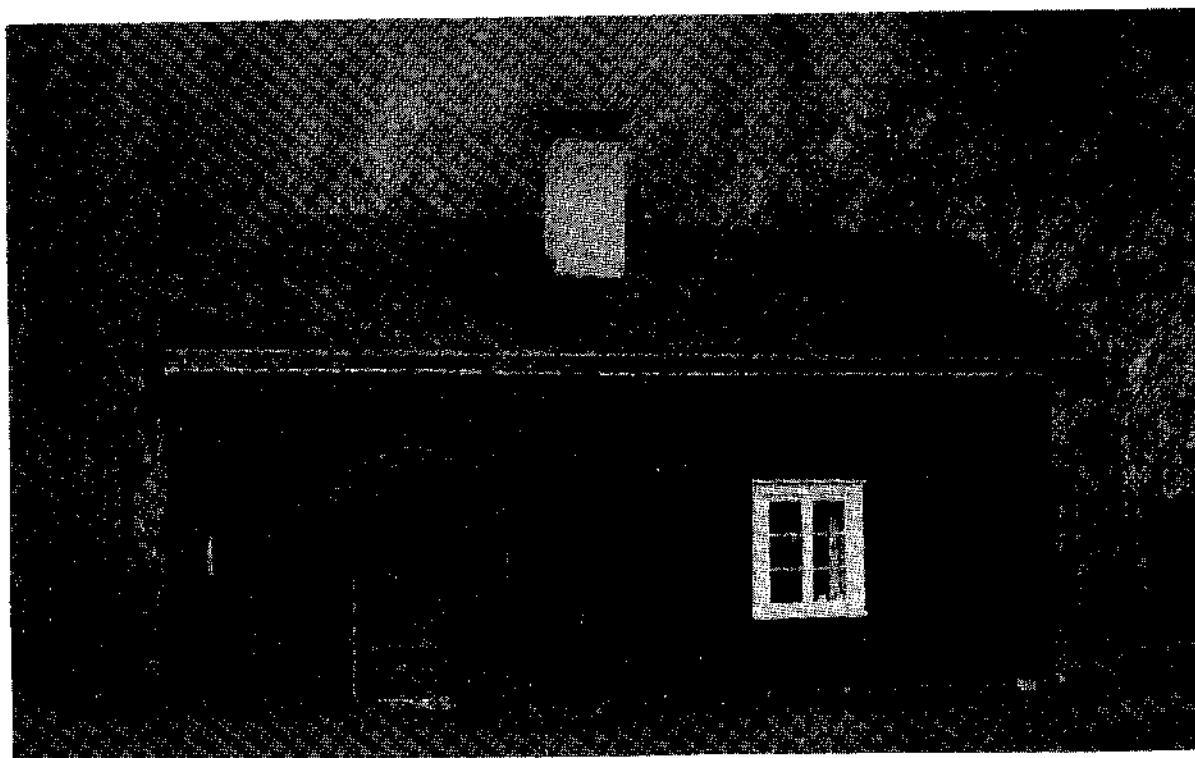
KULTURMINNEN

84. Albohult 1:1

Manbyggnaden på gården uppfördes av trä år 1909. Fasaden består av gul locklistpanel och är försedd med frontespis och balkong i mittaxeln. Sadeltaket är brant och döljer en halvvåning. Takmaterialet är svarta betongpannor. På gården finns en mindre flygelbyggnad av timmer med beklädnad i gul locklistpanel. I husets mitt finns en vit förstukvist. På taket ligger röda cementpannor. Till anläggningen hör även vagnskjul, ladugård (1896) och ett par mindre uthus.

85. Angved 1:1

Gården Angved ligger på en liten höjd med igenväxande odlingsmark omgiven av tallskog. Gårdens huvudbyggnad är en våning hög, uppförd med trästomme och har ett sadeltak med rött tvåkupigt tegel. Fasaden är symmetriskt uppbyggd kring en mittaxel med veranda och klädd med rödfärgad locklistpanel. Till gårdsanläggningen hör även bod, ladugård och dass.

Näset

86. Angved 1:1 (Näset)

Vid Rolstorpasjöns södra ände ligger torpet Näset. Bostadshuset är en våning högt och knutttimrat. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och taket täckt med torv. Till torpet hör ett mindre uthus med bod och dass.

87. Angved 1:1 (Fällan)

Mindre manbyggnad i två våningar av timmer. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och har en vitmålad förstukvist med snickeridetaljer. Sadel-tak med rött tvåkupigt tegel (urspr. Kringelbråten).

88. Angved 1:1 (Paradiset)

Torp av timmer i en våning. Fasad med röd locklistpanel och förstukvist med vita snickerier. Sadel-tak med tvåkupigt rött tegel (urspr Johannes-bygget).

89. Blomfors 2:1 (Torarp 1:29)

I Blomfors vid Hokån finns en kvarn. Byggnaden är tre våningar hög, uppförd av trä och klädd med röd locklistpanel. Taket är täckt med svart plåt.

Vid kvarnen ligger två bostadshus uppförda 1911 och 1914. De båda byggnaderna är utformade på ett likartat sätt. Det som skiljer husen åt är höjden, en respektive en och en halv våning, och planformen som är spe-gelvänd i förhållande till varandra. Husen är formade som ett L med ve-randa i vinkeln. Fasaderna är klädda med vit locklistpanel och på taken ligger röda betongpannor.

90. Fiskaby 2:3 (Kinnebro)

Timmerstuga i en våning uppförd 1915. Yttre beklädnad i röd locklistpanel och enkupigt rött tegel. Byggnaden har en vitmålad förstukvist. Till gården hör även en ladugård (1918) och en timrad bod. Timmerväggarna är rödfärgade och taket belagt med röda betongpannor.

91. Fiskaby 2:4

Fastigheten innehåller ett bostadshus från 1937. Huset har en stomme av trä och kvadratisk plan. Sadeltaget är relativt brant och belagt med röda cementpannor. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och försedd med en förstukvist.

92. Gastorp 1:2

Gastorp 1:2 ligger på en öppen odlad höjd ovanför Hubbestadsjön. Gårdsanläggningen är fyrsidig med manbyggnad (1926) i öster, ladugård (1942) i väster och bodar i norr och söder. Manbyggnaden är uppförd av trä och dess planlösning i det närmaste kvadratisk. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och taket täckt med rött tvåkupigt tegel.

93. Hok 2:16 (Högahylte)

Gårdsanläggningen består av manbyggnad, bod och ladugård. Bostadshuset är en våning högt och uppfört av timmer. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och taket täckt med tvåkupigt tegel. Vitmålad förstukvist med snickeridetaljer. Bodens väggar är klädda med röd locklistpanel och på taket ligger grå eternit. Ladugårdens yttre består omväxlande av plank och lockpanel. Taket är täckt med grå plåt.

94. Hubbestad 1:1

Hubbestads f d folkskola uppfördes 1912. Byggnaden är en och en halv våning hög med kraftigt framskjuten frontespis och veranda. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och taket täckt med tvåkupigt tegel. Intill folkskolan ligger småskolan från 1926. Huset har en stomme av trä klädd med röd locklistpanel. I den östra delen finns en vitmålad förstukvist. Sadeltaget är täckt med rött tvåkupigt tegel.

95. Hubbestad 1:3 (Åbo)

Gård med manbyggnad, vagnskjul och ladugård. Manbyggnaden är klädd med vit locklistpanel och på taket ligger bruna betongpannor. I fasadens mittaxel finns en frontespis och en förstukvist med rika snickerier. Under takfoten finns lunettfönster.

96. Hubbestad 1:7

Vid vägen mellan Svenarum och Nydala ligger en handelsbod uppförd på 1920-talet. Byggnadens plan är relativt bred och kort. Taket är högt samt brutet och döljer en bostadsvåning med frontespis och takkupa. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och taket täckt med tvåkupigt rött tegel. Mot vägen finns butikens skyltfönster och entré.

97. Hubbestad 1, 2⁴ (Södra Byhult)

Södra Byhult är en gårdsanläggning bestående av manbyggnad, lillstuga, vagnskjul och ladugård m m. Bostadshuset är uppfört på 1890-talet och har en stomme av timmer. Fasaden är symmetriskt utformad kring en mittaxel med vitmålad förstukvist och frontespis. Fasadbeklädnaden består av röd locklistpanel och på taket ligger rött tvåkupigt tegel. Lillstugan är en tidigare huvudbyggnad uppförd på 1850-talet. Huset har en stomme av timmer som är klädd med röd locklistpanel. Taktäckningen består av rött tvåkupigt tegel. Ladugården uppfördes 1922.

98. Hubbestad 1, 2¹⁶ (Möasjö)

Manbyggnaden uppförd 1911 med stomme av trä. Fasaden består av röd locklistpanel och i dess mitt finns en vitmålad förstukvist. På sadeltaket ligger röda betongpannor.

99. Hubbestad 3:2 (Hubbestad norra)

På gården finns ett magasin uppfört av rödfärgat timmer. Undervåningen är utförd i skiftesverk och den övre med knuttimmer. På taket finns enkupiga röda tegelpannor.

100. Humlamålen 1:1

Humlamålen är en ensamgård bestående av manbyggnad, bod och ladugård. Bostadshuset är uppfört i timmer och klätt med röd locklistpanel. I fasadens mitt finns en förstukvist och ett lunettfönster med bågformade spröjsar. Taktäckningen består av röda cementpannor.

101. Hässelås 1:3 A, B (Björkholmen)

Timmerstuga med röd locklistpanel och vitmålad förstukvist med snickeridetalljer. Tvåkupigt rött tegel på taket. Timrad bod med röd lockpanel och enkupigt tegel på taket.

102. Hässelås 1:6 (Tjurskullen)

Tjurskullen är en ensamgård belägen på en mindre höjd. Gården omges av små åkrar med stora röjningsrösen. Utanför åkermarken vidtar blandskog. Manbyggnaden uppfördes 1924. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och i dess mitt finns en vitmålad förstukvist och en frontespis med rombiskt fönster. På taket ligger rött enkupigt tegel.

103. Kohult 1:6

Fastigheten var tidigare gästgiveri.

På gården finns ett timrat magasin delvis klätt med lockpanel. Magasinet är rödfärgat med vita omfattningar kring dörr och luckor. På taket ligger rött enkupigt tegel.

Till gården hör torpet Tranrydet, som består av en enkelstuga i en våning med rödfärgad locklistpanel och vitmålade fönster och utskjutande knutlådor.

104. Kårdholmen 1:2

På gården finns en knuttimrad loftbod med rödmålad locklistpanel och plåttak. Mot söder är boden tillbyggd med regelverk.

105. Långserum 1:3 B (Strömmen)

Mangårdsbyggnad av timmer uppförd på 1880-talet. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och symmetriskt uppbyggd kring en mittaxel med vitmålad förstukvist. Under takfoten finns tre lunettfönster. Taket är täckt med röd plåt. På gården finns även en rödfärgad timrad bod.

106. Långserum Norregård 2:5

På gården finns en knuttimrad bod med utkragande övervåning. Boden är rödfärgad och har ett sadeltak med enkupigt tegel.

107. Långserum 2:9

På fastigheten ligger det s k Elimkapellet uppfört av filadelfiaförsamlingen i Långserum 1920. Byggnaden är en träkonstruktion och har en rektangulär grundform. Entrén till samlingssalen är placerad i det sydvästra avskurna hörnet. I byggnadens norra del finns en lägenhet med egen ingång. Dörren är placerad på en förstukvist och över denna finns en frontespis. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och på taket ligger rött tvåkupigt tegel.

På tomten ligger även en liten stuga med "poststation". Stugan är klädd med röd locklistpanel och försedd med en vitmålad förstukvist. På taket ligger röda cementpannor.

108. Långserum 2:10

Bostadshus uppförd 1923. Huset ligger på en hög stensockel och är byggt i vinkel. Mot väster finns en mindre utbyggnad med entré. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och taket täckt med röda cementpannor. Huset är en våning högt med takkupor och gavelfönster på vinden.

109. Mörhult 1:9

Gården består av manbyggnad (onkring 1858), lillstuga och ladugård (1949). Manbyggnaden och stugan ligger öster om vägen. Byggnaderna är uppförda av timmer och klädda med röd locklistpanel. Huvudbyggnaden är två våningar hög och symmetriskt uppbyggd kring en mittaxel med vitmålad förstukvist med snickeridetaljer. På taket ligger röda cementpannor. Stugan är en våning hög och har ett tak med tvåkupigt tegel. Ladugården ligger väster om vägen.

110. Mörhult 1:15

Gården består av fyra hus, manbyggnad (omkring 1870), bod, ladugård (1905) och vagnskjul. Manbyggnaden har en stomme av timmer och är en och en halv våning hög. Fasaden är symmetriskt uppbyggd kring en mittaxel med vitmålad förstukvist och rektangulär frontespis. Husens beklädnad består av röd locklistpanel på fasaderna och rött tvåkupigt tegel på taken. Boden är uppförd av timmer, klädd med locklistpanel och har ett tegelklätt tak.

111. Mörhultamålen 1:2

Manbyggnad av timmer med fasaden i röd locklistpanel. Huset är en våning högt och har lunettfönster under takfoten och en vitmålad förstuvist i fasadens mitt. På taket ligger rött tvåkupigt tegel.

112. Norrhult 1:29

På gården finns en timrad svalgångsbod, d v s en bod med utkragande övervåning. Boden är tillbyggd i längdriktningen och klädd med rödfärgad locklistpanel och plank. Taket är täckt med röda cementpannor.

113. Svenarum 1:12 (Spikbruket)

Spikbruket vid Hokån privilegierades 1764 och var en del av Lindefors järnbruk, privilegierat 1728. När Spikbruket brandförsäkrades 1816 bestod den av smedja (1800), smedernas bostad (1766, senare ombyggt), bod (1766), stall med vedbod (1778), järnbod (1778), ladugård (1810), filkammar (1810) och kollada. Idag återstår endast bostadshuset och stallet. Spikstillverkningen nedlades i slutet av 1800-talet.

Bostadshusets utformning skiljer sig på ett markant sätt från de dominerande typerna av 1700- och 1800-tals manbyggnader i området. Den viktigaste skillnaden är husets bredd som överstiger en stocklängd. Byggnadens bredd har medfört att taket är relativt flackt vilket är det andra särskiljande draget. Även husets detaljer är speciella, exempelvis femkantiga och trekantiga fönster i gavelpartierna samt tätspröjsade fönster med dekorativa överstycken i bottenvåningen. I mitten av husets långsidor finns kraftiga frontespiser. Fasaden består av rödmålat timmer och på taket ligger röda cementpannor. Stallet med bod är en rödfärgad timrad byggnad med röda cementpannor på taket.

114. Svenarum 1:21 (Sjötorp)

Gården innehåller en manbyggnad i timmer, troligtvis uppförd vid 1800-talets mitt, en ladugård från 1914 och ett mindre uthus. Manbyggnaden är två våningar hög och klädd med röd locklistpanel. I husets västra del finns en mindre veranda. Sadeltaket är täckt med enkupigt rött tegel.

115. Svenarum 1:33, 1:43, 1:51

Norr om Svenarums by ligger tre mindre gårdar. Petterslund (1:43) har en manbyggnad av timmer i en våning. Byggnaden är klädd med locklistpanel och har enkupigt tegel på taket. Manbyggnaden på Anneberg (1:51) är en och en halv våning med lunettfönster under takfoten och kvadratiska fönster i gavelpartierna. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och i dess mitt finns en vitmålad veranda. På taket ligger rött tvåkupigt tegel. Norrgårdens manbyggnad är två våningar hög och har en timmerstomme klädd med locklistpanel. Sadeltaket är täckt med tvåkupigt tegel. Boningshuset uppfördes 1918 och på gården finns även en ladugård från 1918.

116. Svenstorp 1:11 (Skogsdal)

Skogsdal är en mindre manbyggnad uppförd av timmer och klädd med röd locklistpanel. I fasadens mitt finns en vitmålad förstukvist med snickerier och under takfoten två låga fönster. Sadeltaket är täckt med tvåkupigt tegel.

117. Torarp 1:17 (Torsdal)

Omgivna av tät granskog ligger två timmerstugor, en respektive en och en halv våning höga. Fasaderna är klädda med röd locklistpanel och taket täckta med rött enkupigt tegel. Båda husen har vitmålade förstukvistar med snickeridetalljer.

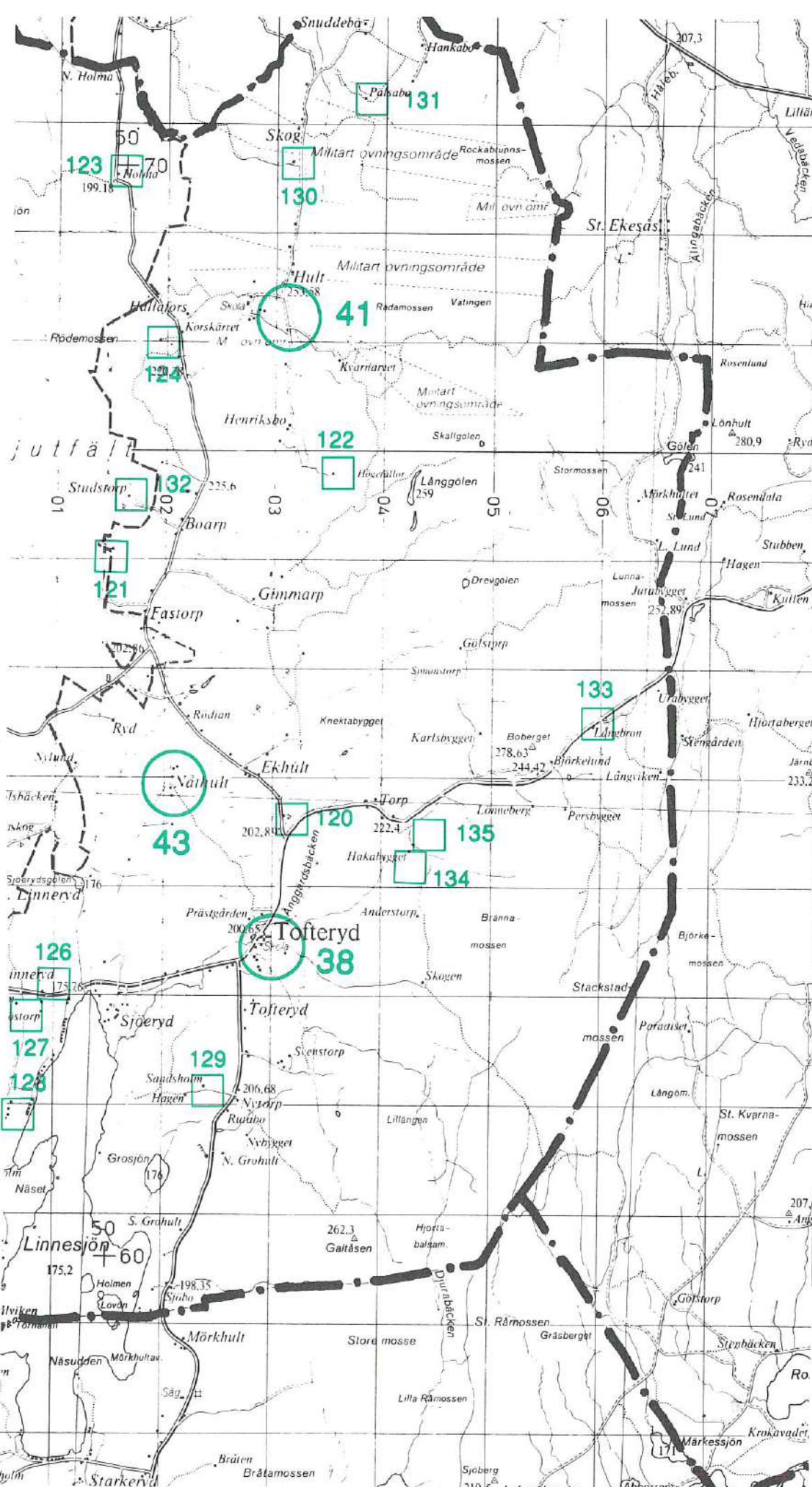
118. Torarp 1:25 (Anderstorp)

Mindre gårdsanläggning med bostadshus, avträde, ekonomibyggnader, vårdträd och odlingsmark som bildar en ursprunglig och tidstypisk torpmiljö. Bostadshuset är en enkelstuga i en våning med rödfärgad locklistpanel och utskjutande knutlådor (urspr. bebyggelsenamn Stubben).

119. Torarp 1:28

Missionshuset i Torarp ligger enskilt i en skogsglänta. Byggnaden uppfördes 1887 och innehåller två salar, serveringsrum och kök. Stommen är av timmer, utvändigt klätt med röd locklistpanel. Huset är försett med en vitmålad förstukvist. Taket är täckt med tvåkupigt rött tegel.

The map shows the Skillingaryd area in Sweden, with a grid overlay. The grid contains green numbers: 39, 40, 42, and 128. A red circle highlights the area around Skillingaryd, and a red rectangle highlights the area around Fryebo. A red line runs through the center of the map, and a red dashed line runs along the right edge. The map includes various place names and geographical features.

TOFTERYDS SOCKEN

Tofteryds socken är belägen vid Lagans dalgång, med den största utbredningen öster om ån. Från ån stiger landskapet mer än 200 meter både på östra och västra sidan. Terrängen är kuperad och skogrik. De största öppna markerna utgörs av Rödemossen, ljunghedarna på Skillingaryds skjutfält och en nord-sydlig åssträckning med odlingsmarker norr om Tofteryds by. I Lagans dalgång löper lands- och järnvägarna mellan Jönköping och Värnamo.

I socknen finns några fornlämningar, främst hällkistor, som visar att trakten varit bebodd vid stenålderns slut. Från järnåldern finns en rad lämningar, domarringar och gravrösen, som tyder på ett uppsving i antalet bosättningar. Bebyggelsens tyngdpunkt tycks ha legat i Lagaåns dalgång mellan Pukarp och Boglös. När kyrkan i Tofteryd uppfördes, troligtvis på 1200-talet, hade järnåldersboplatserna avfolkats till förmån för det nya sockencentret vid kyrkan. Förflyttningen kan vara en del av en näringsförändring från jakt, fiske och boskapsskötsel till fast jordbruk, med större krav på jordarnas beskaffenhet.

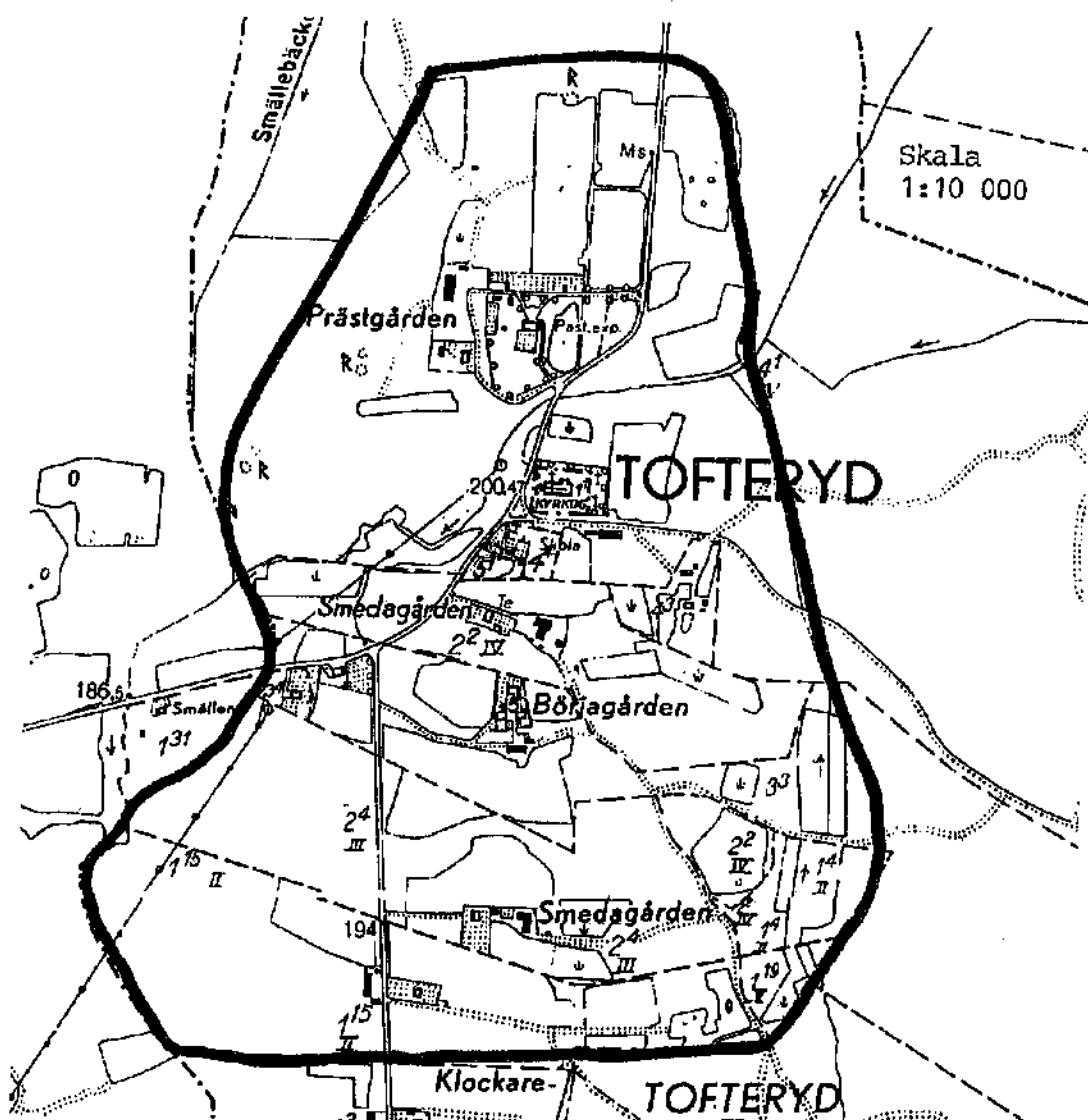
Det kuperade och skogrika Tofteryd har aldrig varit någon utpräglad jordbruksbygd. Under 1500-talet var de flesta brukningsenheterna ensamgårdar. Flera av dessa styckades och bildade byar under 1600-talet. Befolkningssökningen på 1700-talet och 1800-talet medförde att antalet torp och backstugor steg markant. Folkmängden steg från omkring 900 personer år 1770 till omkring 1.850 hundra år senare. Som binäring har skogen utnyttjats. Under 1600-, 1700- och 1800-talen var kolningen utbredd. Kålet användes bl a för järnframställning på Götaströms bruk från 1672 till 1800-talets slut. En viss virkessågning har också förekommit. Hantverk, snickerier och smide, har varit vanligt i socknen. Vagnstillverkning förekom under 1800-talet i nästan varje by.

Skillingaryd var ursprungligen en stor bondby som låg i Tofteryds socken. Vid byn låg Skillingaryds hed som redan under 1600-talet användes som militär mötesplats. I byn fanns också gästgiveri och sedan 1842 har där hållits marknad. Sammantaget medförde heden, gästgiveriet och marknaden att en viss permanent bebyggelse uppstod. Tätortens tillväxt startade på allvar efter järnvägens tillkomst i slutet av 1800-talet. Skillingaryd blev municipalsamhälle 1920 och egen köping 1952.

KULTURMILJÖER

38. TOFTERYDS SOCKENCENTRUM

Fastigheter: Tofteryd 1:1, 2:2, 3:3, 3:4, 4:1, 4:2, 4:5

Tofteryds by ligger på en mindre höjdsträckning ovanför Lannesjön, öster om Lagan. Landskapet på själva höjdryggen består av odlingsmarker, omgivna av skog och ångar på sluttningarna.

Den nuvarande kyrkan uppfördes 1835 i nyklassisk stil. Kyrkan är byggd i sten och har ett rektangulärt långskepp med västtorn. Kyrkans ytterväggar är spritputsade och kalkade. Tornet har en oljemålad lanternin i trä. Tornet är klätt med kopparplåt och taket täckt med enkupigt rött tegel.

Tiondemagasinet

På samma plats fanns tidigare en liten stenkyrka i romansk stil, troligtvis uppförd under 1200-talet. Kyrkan hade långhus, kvadratisk kor samt en sidobyggnad. Efter flera ombyggnader bestod kyrkan vid nedrivningen av långhus, kor, absid, sakristia, vapenhus och torn. Medeltidskyrkan hade ytterligare en föregångare. År 1935, vid en ombyggnad av den nuvarande kyrkan, påträffades en ekstock från en statskyrka. Dessutom fann man ett kollager vilket visar att den äldsta kyrkan brunnit.

Strax söder om kyrkan ligger Tofteryds skola (4:2). Skolhuset uppfördes ursprungligen som sockenstuga 1836. Byggnaden är två våningar hög och uppförd av trä med fasaden i rödfärgad locklistpanel. I huvudfasadens mitt finns entré och pelarburen balkong. Kring mittaxeln finns sex symmetriskt placerade fönsteraxlar. På sadeltaket ligger röda enkupiga tegelpannor. Till skolan hör även en slöjdsal uppförd som tvättstuga och ombyggd på 1930-talet.

Vid kyrkan och skolan ligger även kyrkstallar, skollärarens ladugård samt bod och garage. Boden uppfördes 1864 och ingick i skollärarens avlöning.

På en liten höjd norr om kyrkan ligger prästgården (4:1). Huvudbyggnaden uppfördes 1883 och har en trästomme. Huset är en våning högt och har en vindsvåning med rektangulära frontespiser på långsidorna. Fasaden är klädd med gul locklistpanel och sadeltaket täckt med rött enkupigt tegel. Byggnaden är försedd med klassicerande detaljer, exempelvis takfris med båg- och tandsnitt. Gården består i övrigt av tiondemagasin,

bod, källare och garage. Granne med prästgården ligger arrendatorbostaden från 1955. Byggnaden har fasader i rött tegel och brant sadeltak med bruna betongpannor. Höjden är en våning med källare och vindsvåning. Ljusinsläppet till vindsvåningen sker genom frontespis och gavelfönster.

Inom fastigheten Börjagård (3:3) finns en gårdsanläggning och en f d speceriaffär. Gården består av manbyggnad (omkring 1840) samt bod och ladugård (1887). Manbyggnaden är två våningar hög med en vinkel i en våning. Fasaden är klädd med vit locklistpanel och på taket ligger tvåkupigt rött tegel. Speceriaffären var inrymd i en två våningar hög träbyggnad uppförd 1935. Byggnadskroppen är rektangulär och försedd med ett tegelklätt sadeltak. Fasaderna är klädda med vit locklistpanel. Byggnadens entré i hörnläge och försedd med ett kolonnburet skärmtak.

I byn ligger flera gårdar och enskilda bostadshus. Tofteryd 4:5 är en relativt välbevarad knuttimrad parstuga flyttad till platsen 1966 från Norra Linneryd. Byggnaden är två våningar hög och fasaden klädd med röd locklistpanel. På taket ligger torv. Parstugan tillbyggdes vid flyttningen med en låg vinkelbyggnad.

Smedagården (3:4) består av manbyggnad (1926), lillstuga och ladugård (1935). Bostadshuset är en och en halv våning högt med brant, brutet, avvalmat och tegelklätt tak. Fasaden är klädd med gul locklistpanel och i dess mitt finns frontespis och balkong.

Tofteryd 3:4 är en villa från 1952. Byggnadens planlösning är karaktäristisk för tidpunkten och består av två rektangulära delar placerade något förskjutna i förhållande till varandra. Fasadmaterialet är gult mättat tegel och på sadeltaket ligger enkupigt rött tegel.

Strax väster om byn ligger Smällen (Sjöeryd 1:31), ett mindre bostadshus uppfört omkring sekelskiftet. Byggnaden har en stomme av timmer klädd med rödmålad locklistpanel. I husets mitt finns en förstukvist och taket är belagt med tvåkupigt rött tegel.

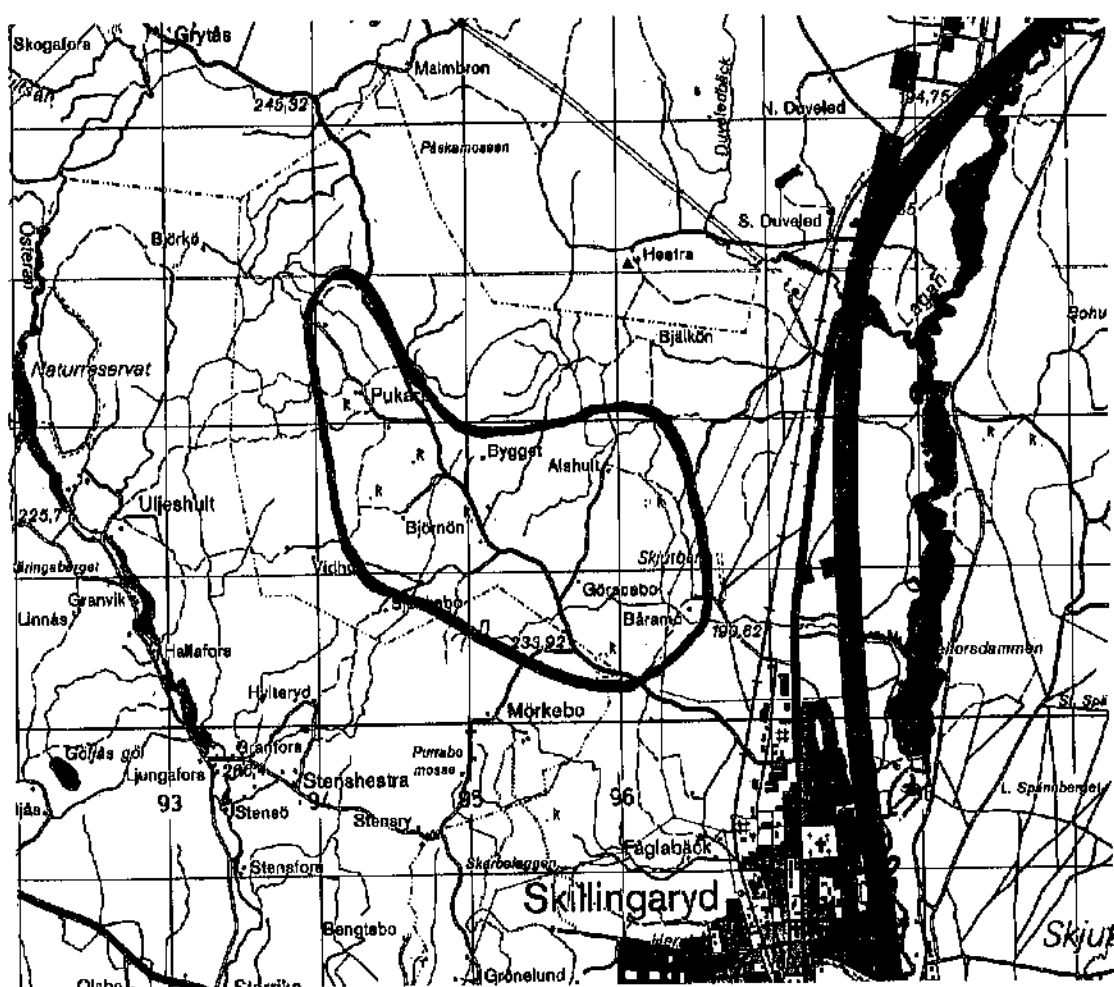
39. BÅRAMO - PUKARP

Fornlämningar: Raä 71-73, 76, 77, 79-91, 125, 129, 130, 135.

Fastigheter: se karta

Kring byarna Alshult, Båramo och Pukarp i Tofteryds socken samt Mörkebo i Åker, finns en koncentration av fornlämningar. Terrängen består av nord-sydliga skogsklädda åsar med öppen odlings- och hagmark kring byarna.

Gravfälten är sju till antalet och de enstaka lämningarna omkring tio. Fornlämningsbeståndet domineras av sju runda stensättningar, diameter fem till tolv meter, 26 kvadratiske stensättningar, sidor mellan fyra och tolv meter, fyra domarringar. I området finns även två dösar samt ett stort antal resta stenar och klumpstenar. Huvuddelen av lämningarna härstammar från järnåldern.

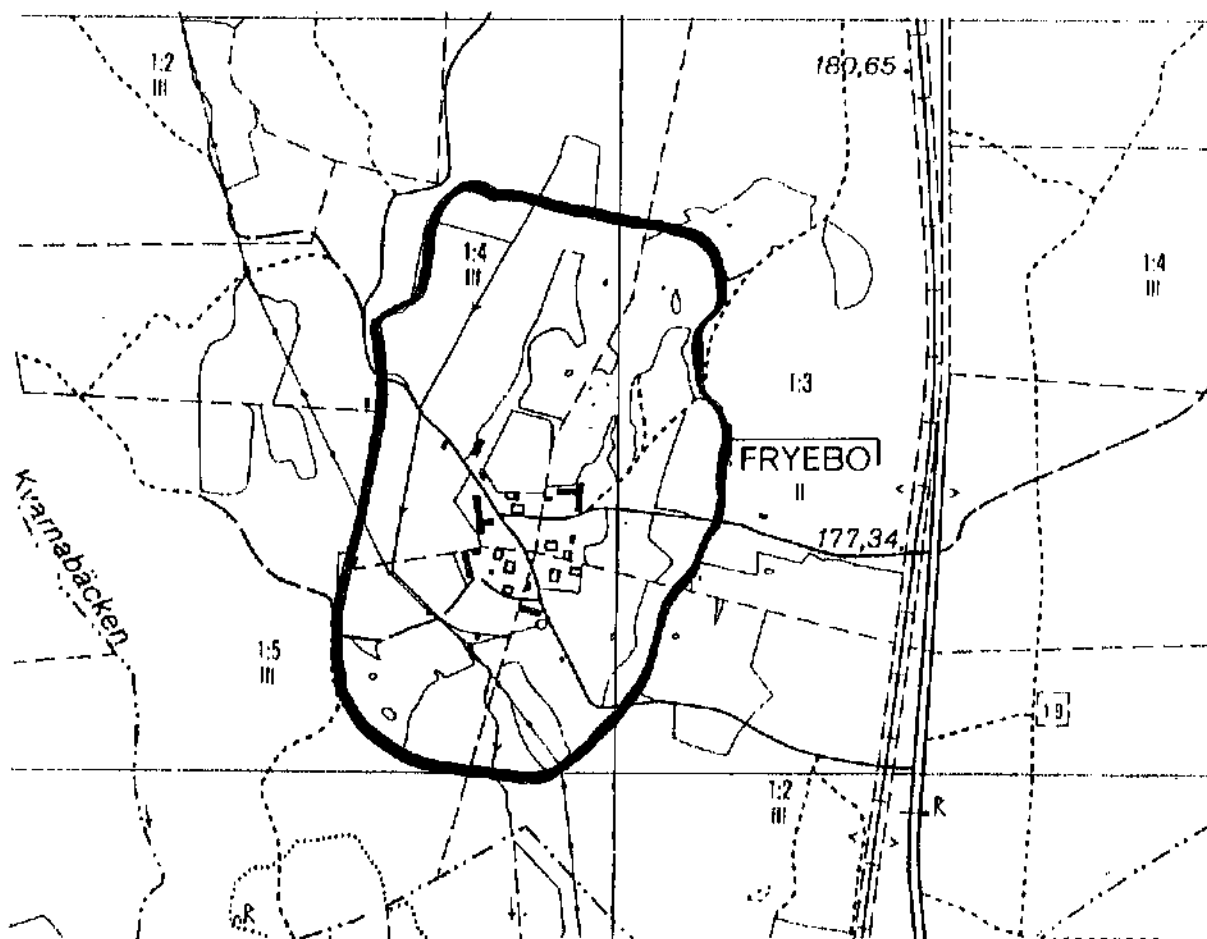

40. FRYEBO BY

Fastigheter: Fryebo 1:2, 1:3, 1:4, 1:5

Fryebo ligger på sydöstra sluttningen av en nord-sydlig höjdsträckning väster om Lagan. Byn omges av småkuperat och varierat odlingslandskap med hag-, ängs- och åkermarker. Området har ett ur natursynpunkt intressant bestånd av lövträd (ek, rönn, hägg och asp o s v), buskar (has-sel, brakved och hartsros) samt örter (solvända, gullviva och bergsmynta).

Fryebo består av fyra tätt liggande gårdar kring en byplats med brunn. Från byplatsen leder en fägata mot hagarna i nordväst. På 1500-talet var Fryebo en ensamgård som senare delats till fyra enheter. Byn har undgått 1800-talets skiftesverksamhet då de flesta byar splittrades. Manbyggnaderna är parstugor uppförda av timmer under perioden 1830 till 1880. Fasaderna är klädda med gul (1:3, 1:4) eller röd (1:2, 1:5) locklistpanel. Taken är täckta med rött en- eller tvåkupigt tegel. Huvudbyggnaderna omges av undantagsstugor och ekonomibyggnader, de senare huvudsakligen uppförda under 1800-talets senare del eller 1900-talets början. I anslutning till byn ligger en linbasta, flera sommarladugårdar samt två gårdssmedjor.

41. HULT - HENRIKSBO

Fastigheter: Hult 1:2, 1:6, 1:9, 1:10, 1:11, 1:12,

Henriksbo 1:2 B, 1:3 A

Hult 1:9 innehåller bl a en manbyggnad från 1850-talet. Byggnaden är uppförd av timmer som för tillfället ligger synligt och omålat i fasaden. På sadeltaket ligger röda flatfalsade cementpannor.

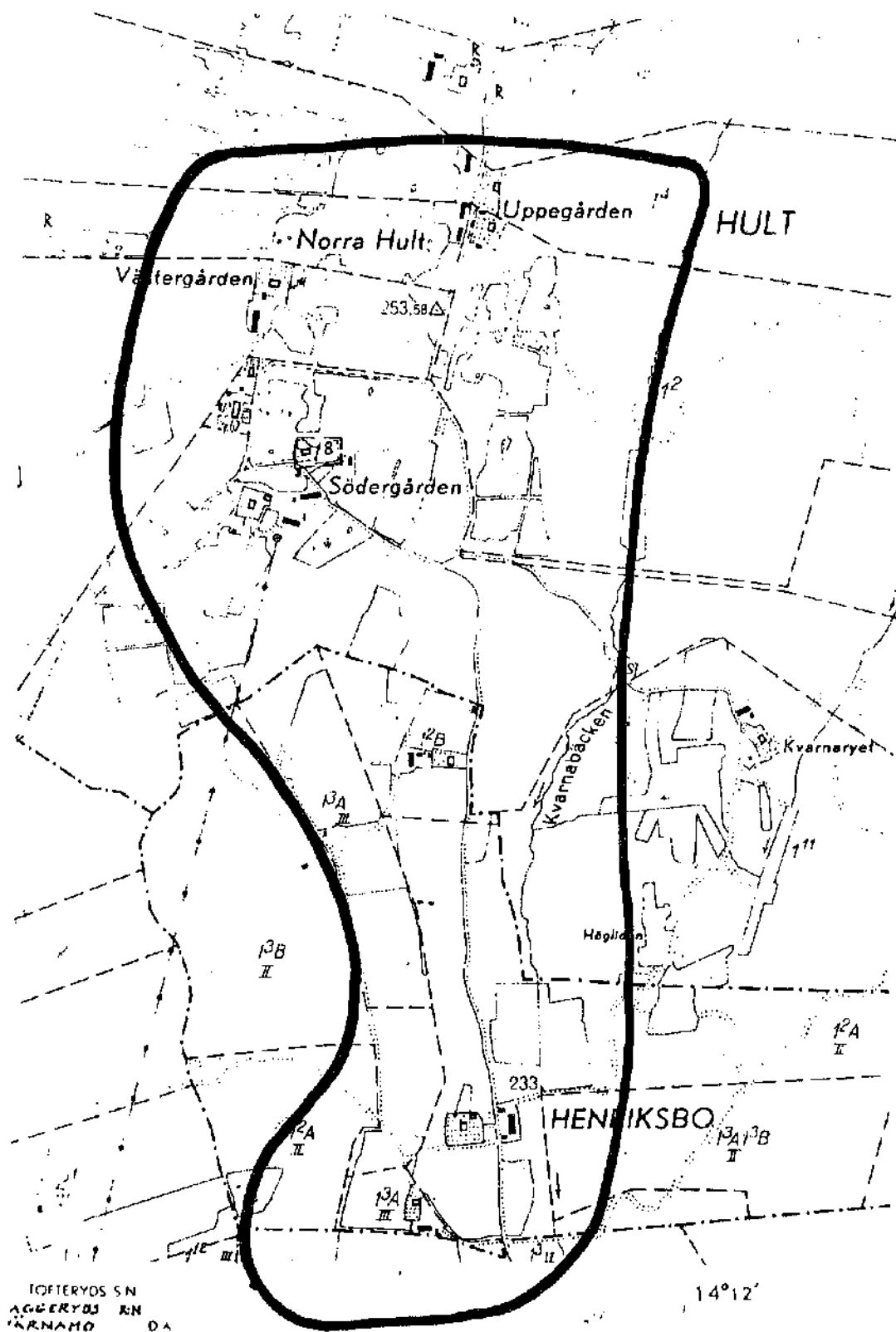
Hult 1:2 är en komplett gårdsanläggning från 1800-talet, grupperad med mangård öster om vägen och fägård åt väster. Mangården består av parstuga som flankeras av magasin och en enkelstuga. Enkelstugan användes tidigare som grenadjärtorp, liksom det välbevarade torpet Kvarnaryet. Parstugan är två våningar hög och klädd med röd locklistpanel. Fasaden delas i tre lika delar av fyra vitmålade knutlådor. I mittendelen finns en förstukvist. Sadeltaket är täckt med rött tvåkupigt tegel. Fägården innehåller en ladugård som flankeras av stall och vagnbod.

På Västergården (1:6) finns en parstuga i två våningar av timmer. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och taket täckt med tvåkupigt tegel. Gården består i övrigt av brygghus, vedbod, ladugård och källare.

Hults skola (1:10) är numera bostadshus. Träbyggnad i en våning med rödfärgad fasad med locklistpanel och tak med rött tvåkupigt tegel. På byggnaden finns flera förstukvistar och en inbyggd veranda med vitmålade snickeridetaljer.

Missionshus (1:12) av trä uppfört 1910. Byggnaden är en våning hög och innehåller två samlingsrum. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och försedd med en förstukvist. Taket är täckt med röda flatfalsade betongpannor.

I Henriksbo finns två gårdsanläggningar med välbevarade manbyggnader. Byggnaderna är uppförda av timmer och en och en halv våningar höga. Planen är av parstugetyp med verandaförsedd entré i långsidans mittaxel. Fasaderna är klädda med röd locklistpanel och taken täckta med rött en- eller tvåkupigt tegel. Manbyggnaden 1:2 B har en låg halvvåning med lunnettfönster under takfoten. På gårdarna finns diverse ekonomibyggnader, bodar, ladugårdar och dass.

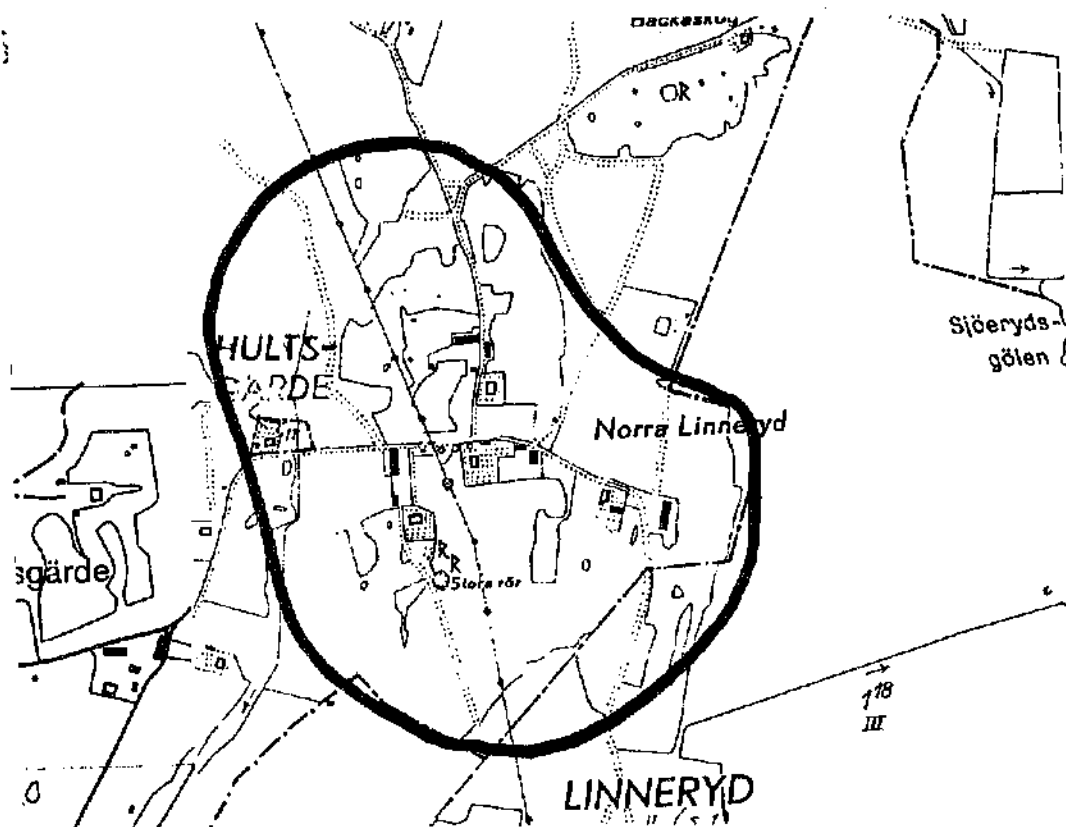
42. NORRA LINNERYD

Fastigheter: 2:2, 2:3, 2:5

Norra Linneryd ligger i ett öppet mjukt kuperat odlingslandskap. I byns centrum ligger tre gårdar med manbyggnader från 1800- och tidigt 1900-tal. Den äldsta manbyggnaden tillhör 2:2. Huset är en våning högt, uppfört av timmer och försett med tegelklätt sadeltak. Fasaden består av rödmålad locklistpanel.

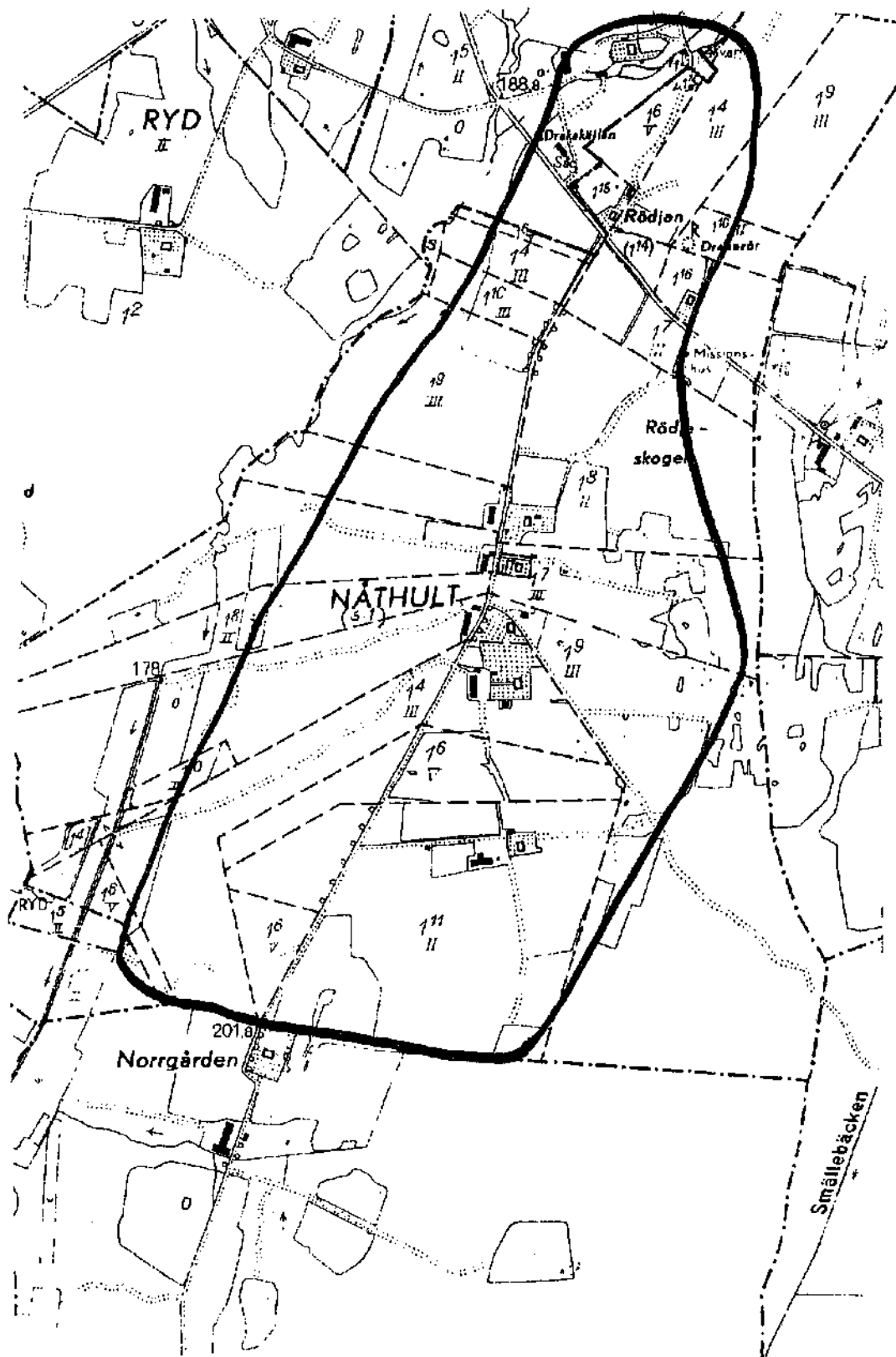
Manbyggnaden på gården 2:3 uppfördes 1880. Husets timmerstomme är en och en halv våning hög och kröns av ett tegelbelagt sadeltak. Under takfoten finns lunettfönster och i fasadens mitt en rektangulär frontespis. Under frontespisen är entrén med förstukvist placerad. På gården finns även en något mindre byggnad, troligtvis använd som bostad före den nuvarande manbyggnadens tillkomst. Till gården hör även en ladugård från 1934.

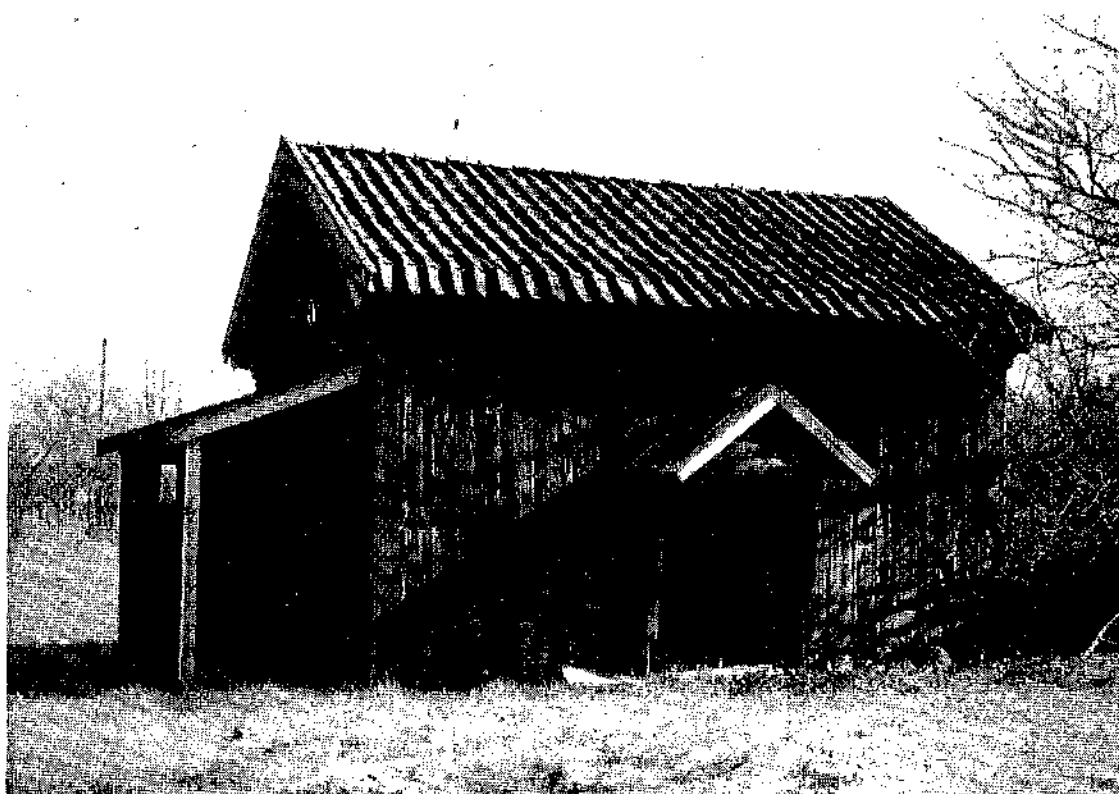
Den yngsta manbyggnaden finns på fastigheten 2:5. Huset uppfördes 1908. Höjden är en och en halv våning med frontespis i övervåningen. Mellan takfoten och en horisontell list finns en rad låga fönster. I frontespisens spets finns ett litet rombiskt fönster. Fasaden är klädd med gul locklistpanel och på taket ligger svart plåt. Till gården hör även ladugård (1920) och bod. Den timrade boden uppfördes som fattigbod för Mölnarps fattigrote.

Fastigheter: Nådahult 1:4/1:6, 1:11, 1:12, 1:15.

Fastigheter: Nådahult 1:4/1:6, 1:11, 1:12, 1:15.

Bod, Näthult 1:4

Näthult ligger på en västsluttning omgivet av öppen odlingsmark och barrskogspartier. Byn består av fem gårdar som ligger vid en avstickare på vägen mellan Vaggeryd och Tofteryd. Gårdarna ligger på rad med manbyggnader öster om vägen och ekomonbyggnader väster om densamma.

De bäst bevarade manbyggnaderna finns på fastigheterna 1:4/1:5 och 1:11. De båda trähusen är en och en halv (1:11) respektive två våningar höga. Fasaderna är klädda med rödfärgad locklistpanel och taken täckta med en- respektive tvåkupigt rött tegel. Båda husen är försedda med förstukvistar. Gårdsanläggningarnas helhet är välbevarade med kompletta uppsättningar av uthus.

Norr om byn ligger ett litet, en våning högt, bostadshus av trä (1:15). Fasaderna är klädda med röd locklistpanel och försedd med förstukvist. På sadeltaket ligger tvåkupigt rött tegel.

På byns norra ägor ligger en välbevarad smedja av timmer, med intakt inredning, en före detta ångsåg och en vattendriven kvarn (1:12). Sågverket består av en hall av regelverk samt ett tidigare maskinrum i tegel. Kvarnbyggnaden är tre våningar hög och uppförd av panelklätt regelverk. Fasaderna är rödfärgade med vita detaljer.

KULTURMINNEN

120. Ekhults missionshus 1:9

Missionshuset i Ekhult är uppfört av trä omkring år 1895. Byggnaden är en våning hög och har en rektangulär planlösning som innehåller två samlingssalar, en slöjdsal samt ett kök. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och försedd med höga fönster. På taket ligger svart falsad plåt.

121. Fastorp Norregård 1.7

Öster om vägen ligger bostad och brygghus. Bostadshuset är uppfört av trä och klätt med röd locklistpanel. I fasadens mitt finns en förstukvist med snickerier. Byggnaden är en våning hög och har ett sadeltak täckt med rött tvåkupigt tegel. Väster om vägen ligger fågårdens med hönsbarn, ladugård, källare och redskapsbod.

122. Gimmarp 1:8

Norr om Gimmarps by ligger en liten ensamgård bestående av timrad enkelstuga, bod och källare. Stugan är klädd med röd locklistpanel och har en vitmålad veranda. På taket ligger rött enkupigt tegel

123. Holma 1:1

Holma är en ensamgård belägen på en höjd i öppen odlingsmark. Manbyggnaden är knuttimrad och har en planlösning av salstyp. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och sadeltaket täckt med enkupigt tegel. I fasadens mitt finns en förstukvist och under takfoten tre lunettfönster.

På gården finns även ett magasin bestående av källare med tunnvalv i sten samt en och en halv våning i knuttimmer. Fasaden är klädd med locklistpanel och taket täckt med plåt.

124. Holma 1:4 (Lilla Korskarret)

Timmerbyggnad i en våning med sadeltak. Fasader av röd locklistpanel och tak med röda cementpannor. Förstukvist med vitmålade snickerier.

125. Hultsgärde 1:17

Gårdsanläggning med manbyggnad, lillstuga och ladugård. Bostadshuset är en och en halv våning högt med låga fönster under takfoten. Fasaden är klädd med vit locklistpanel och försedd med förstukvist. Sadeltaket är täckt med rött tvåkupigt tegel.

126. Linneryd 1:13

Missionshus (1910) i en våning av trä. Fasad med röd locklistpanel och sadeltak med tvåkupigt rött tegel. Fasaden består av fyra tätt placerade sexrutade fönster och en entré med pelarburet skärmtak.

127. Linneryd 1:28 (Fridhem)

Manbyggnad i en och en halv våning med stomme av timmer och fasad i röd locklistpanel. Låga liggande fönster under takfoten och vitmålad förstukvist i fasadens mitt. Sadeltak med rött tvåkupigt tegel. Till gården hör även en smedja.

128. Mölnarp 1:4 (inkl Liden)

Mölnarp ligger på en nord-sydlig ås omedelbart väster om Linneshöjden. Manbyggnaden på gården 1.4 uppfördes omkring 1850 av timmer. Huset är en och en halv våning högt med rektangulär frontespis, balkong och låga fönster i övervåningen. Taket är avvalmat och täckt med bruna betongpannor. Fasaden är klädd med vit locklistpanel. Till mangården hör även en lillstuga. På andra sidan vägen ligger fägårdens ladugård (1916), vagnskjul och rusthållarebod. Boden är uppförd av timmer och klädd med röd locklistpanel. På taket ligger enkupigt rött tegel. Boden har två symmetriskt placerade dörrar på långsidan försedda med trekantsformade "skärmtak".

Söder om huvudgården ligger torpet Liden bestående av stuga, bod och jordkällare. Stugan är en våning hög, klädd med röd locklistpanel och försedd med tegelbelagt sadeltak. Huset har förstukvist med vita snickerier. Boden är knuttimrad, omålad och försedd med torvtak.

129. Sjöeryd 1:8 (Sandholm)

Manbyggnad i två våningar av timmer, uppförd omkring 1860. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och taket klätt med enkupigt tegel. I fasadens mitt finns en vitmålad veranda med snickeridetaljer.

Sjöeryd 1:31 (Smållen)

Se Tofteryds sockencentrum

130. Skog Södergård 1:4

På Södergården finns en av socknens mycket få välbevarade manbyggnader från 1920-talet. Byggnaden har en stomme av trä, utvändigt klädd med vit locklistpanel. Höjden på byggnaden är en våning med övervåning dold av ett högt brutet och plåttäckt sadeltak. Byggnaden har en osymmetriskt placerad frontespis och stora småspröjsade fönster.

131. Skog, Snuddebo 1:7, Pälsabo

Pälsabo är ett ensamliggande torp från 1865. Enkelstugan är knuttimrad, försedd med rödfärgad locklistpanel och har ett sadeltak täckt med röd plåt. Stugan har förstukvist.

132. Studstorp 1:3/1:4

Studstorp är en välbevarad komplett gårdsanläggning från 1910-talet. Huvudbyggnaden är av den typ som ersatte de tidigare dominerande parstugorna. Planen är nästan kvadratisk och sadeltaket högre än tidigare. Byggnaden är uppförd av trä till en höjd av en och en halv våning. Fasaderna är klädd med vit locklistpanel och i halvvåningen finns fronton samt liggande låga fönster. På taket ligger tvåkupiga tegelpannor.

133. Torp 1:2 D (Långbro)

Manbyggnaden i en och en halv våning med låga breda fönster under takfoten. Timmerstommen är klädd med röd locklistpanel och i huvudfasadens mitt finns en vit förstukvist. Ladugård uppförd omkring 1880.

134. Torp 1:5 B (Hakabygget)

Gård bestående av manbyggnad (omkring 1810), bod, uthus och ladugård (omkring 1880). Manbyggnaden är en våning hög och klädd med röd locklistpanel. I fasadens mitt finns en vitmålad förstukvist omgiven av två småspröjsade fönster. Sadeltaket med rött tvåkupigt tegel.

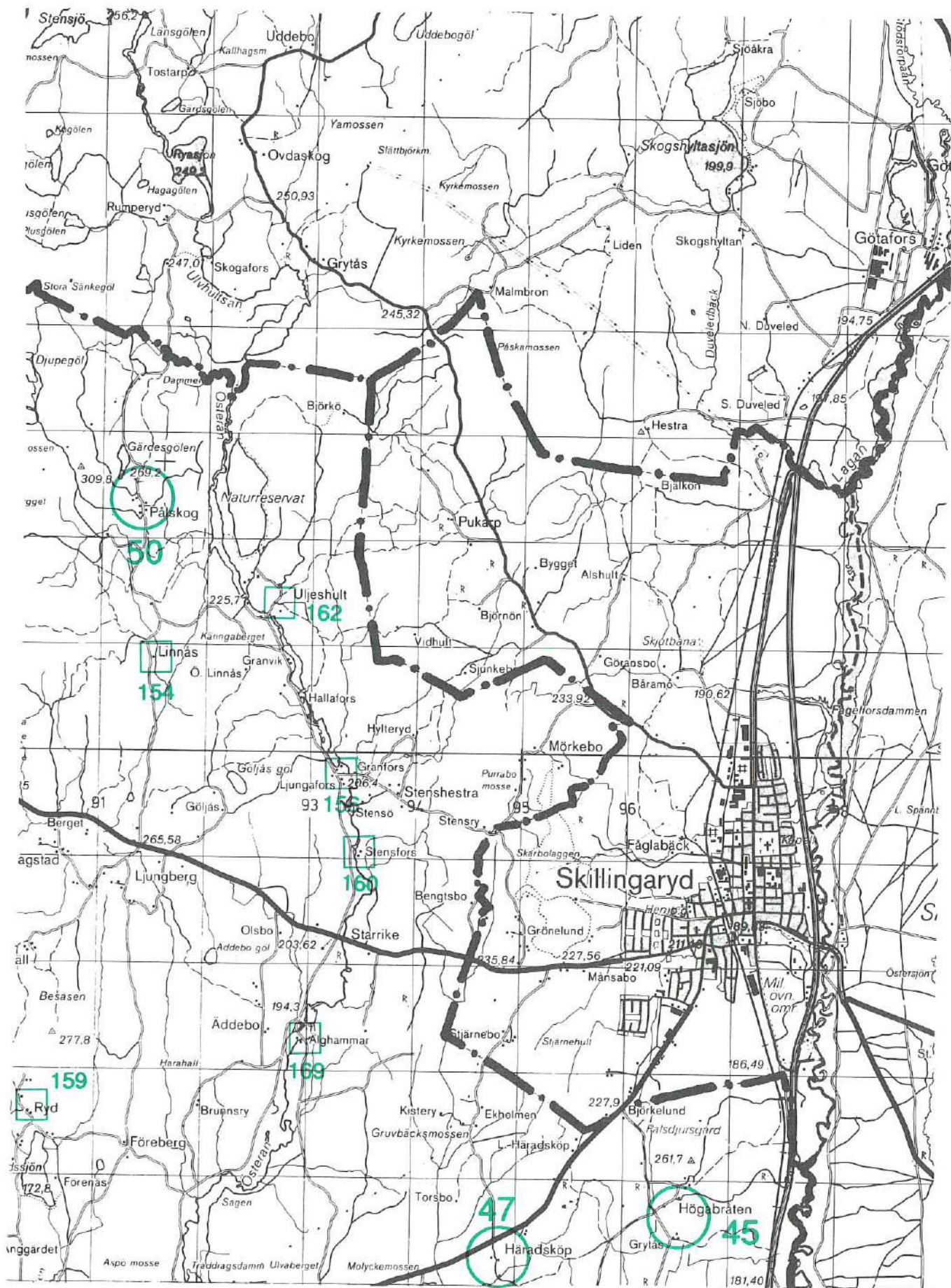
135. Torp 1:11 (Fridhem)

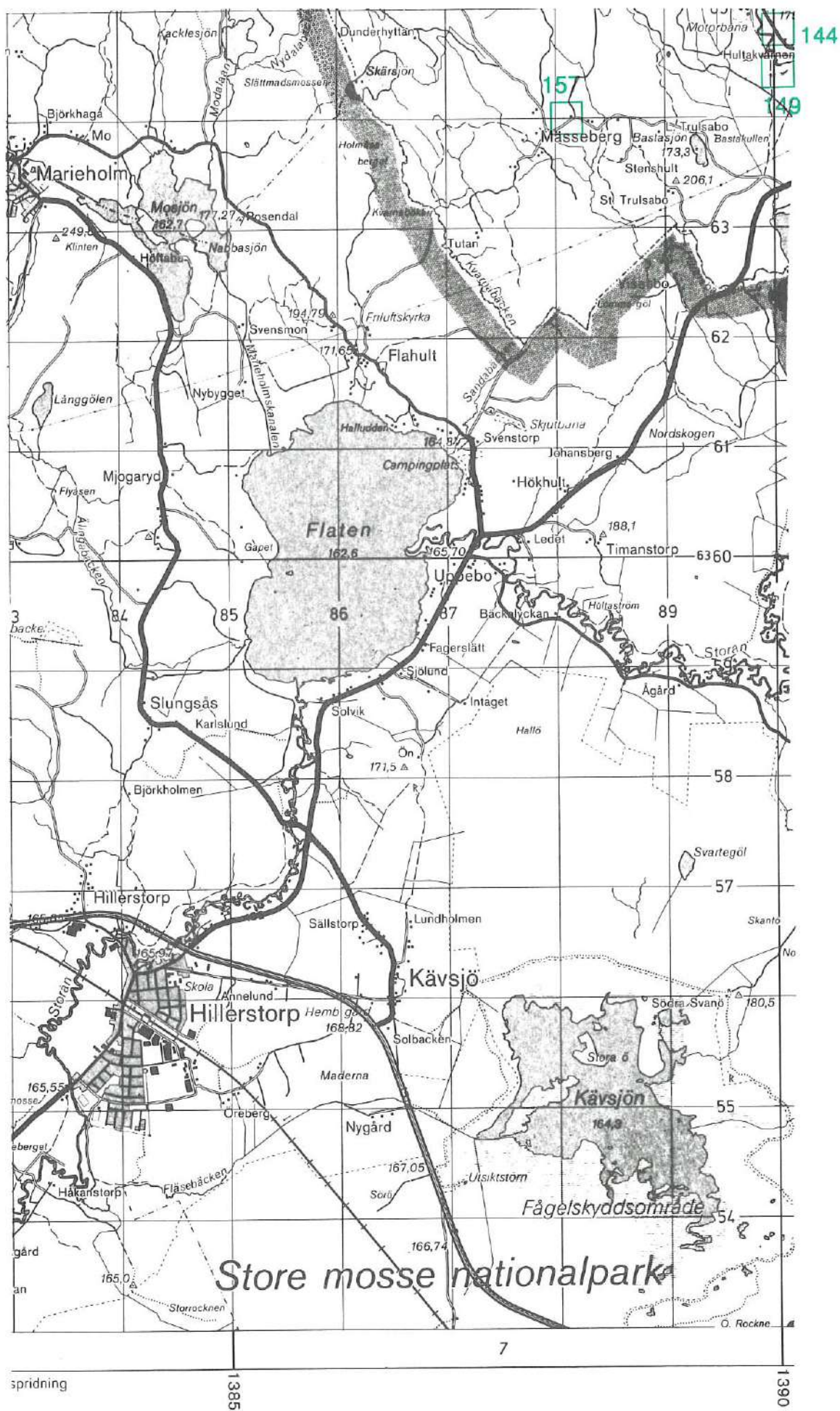
På gården finns en manbyggnad i timmer (omkring 1880) samt en bod och en ladugård. Boningshuset är klätt med locklistpanel och har en vitmålad förstukvist med snickerier. På sadeltaket ligger rött tvåkupigt tegel. Boden innehåller ett intakt häckamakeri från perioden 1850-1900 då vagnstillverkningen var en vanlig sysselsättning i Vaggeryds- och Skillnarydsstrakten.

136. Älgamo 1:4

På gården finns en manbyggnad från 1915. Huset är en och en halv våning högt och uppfört i vinkel. Fasad i röd locklistpanel och vitmålad veranda i vinkeln. Avvalmat sadeltak med enkupigt rött tegel. Till gården hör även lillstuga, bod och ladugård (1890).

[illegible]

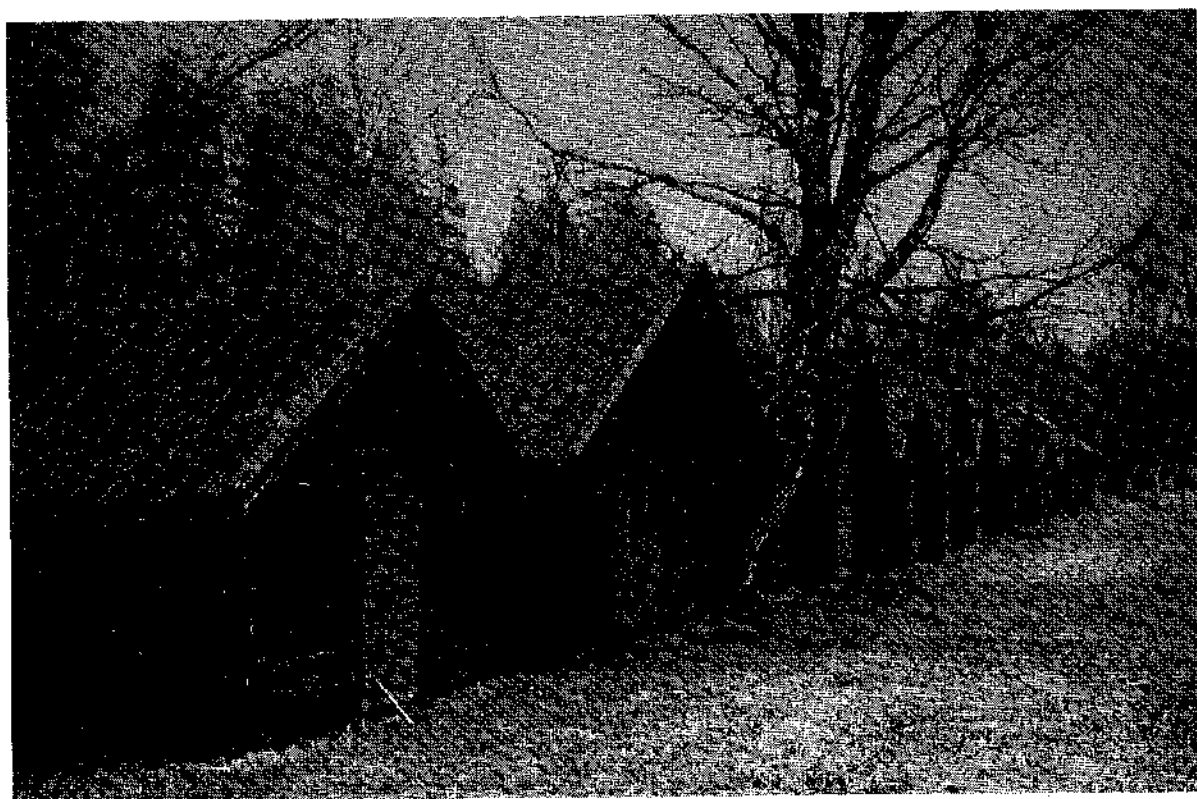
ÅKERS SOCKEN

Åkers socken ligger i östra delen av området mellan Nissans och Lagans övre lopp. Genom socknen flyter Österån och Västerån. Terrängen är starkt kuperad med höjderna samlade till nord-sydliga stråk mellan åarna. Längst i söder är landskapet något flackare i anslutning till Store mosse. Odlingsarealen är liten och inkilad mellan tallskog och mossar.

Det största antalet fornlämningar finns i socknens mellersta del och är företrädesvis lokaliserade till vattenlederna. Kvadratiska stensättningar är den vanligaste lämningen, vilket visar att bygden var befolkad under äldre järnålder.

Området var intensivast befolkat mot slutet av 1800-talet. Befolkningsökningen under 1700-talet och 1800-talet medförde att ensamgårdar stycades till byar, att torp och backstugor anlades och att mossmarker utdikades för nyodling. Förutom odling livnärde man sig på kreatursuppfödning och kolning. Vid många gårdar fanns dessutom små smedjor där det bland annat tillverkades vagnar. Under 1800-talet anlades dessutom några mindre snickerier och sågverk. I socknen fanns vidare en masugn, Lomsjö anlagd 1810, och ett järnbruk, Elghammar anlagt på 1830-talet.

Efter 1880-talets befolkningstopp på 2000 personer har antalet invånare minskat och många torp och gårdar övergivits till förmån för städernas industrier. Invånarantalet är idag omkring 900 personer.

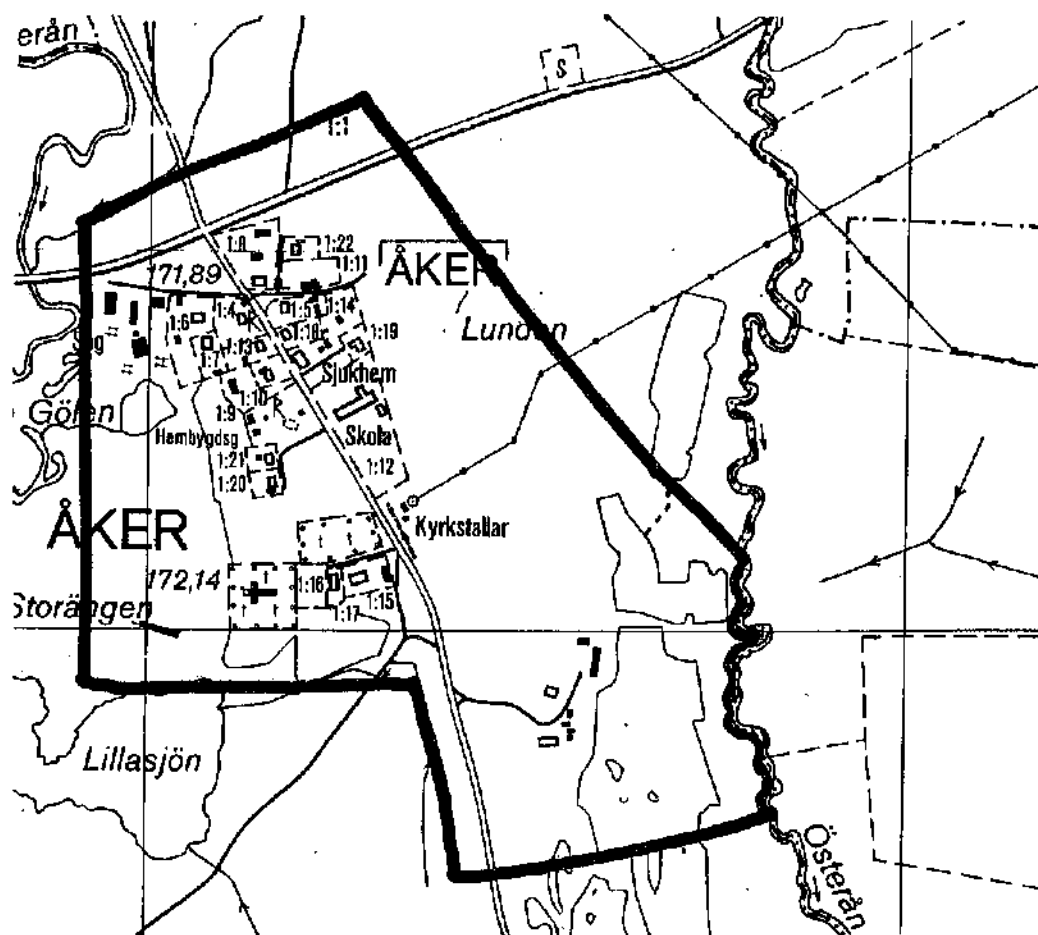

Kyrkstallarna

KULTURMILJÖER

44. ÅKERS SOCKENCENTRUM

Fastigheter: Åker 1:1, 1:4, 1:5, 1:6, 1:8, 1:15, 1:17, 1:18, 1:21

Åkers kyrkby ligger vid ett flackt parti med betesmark vid Långasjön och Lillasjön. Väster om byn flyter Västerån och öster om byn, bakom en lövskogsklädd ås, flyter Österån.

Kyrkan uppfördes 1845 i nyklassisk stil. Byggnaden är uppförd i vitputsad sten och består av långhus, västtorn med lanternin, sakristia och absidformat kor. Taket är klätt med svart falsad plåt. Vid en kyrkorestaurering påträffades grundmurarna av en 1600-talskyrka och möjliga rester av en äldre kyrkobyggnad i trä. Vid kyrkan ligger Åkers skola (1:17) och lärarbostad (1:15). Skolan är uppförd omkring 1850. Byggnaden är uppförd av timmer och två våningar hög. Fasaden är klädd med gul locklistpanel och taket täckt med tvåkupigt rött tegel. Lärarbostaden byggdes omkring 1935. Stommen är av trä med en utvändigt beklädnad av gul locklistpanel. Sadeltaket är täckt med grå eternit. Öster om lärarbostaden ligger en rad knuttimrade kyrkstallar från 1700- och 1800-talen. Flertalet har rödfärgade panelförsedda väggar.

Norr om kyrkan ligger Åkers hembygdsgård bestående av tre hitflyttade byggnader. En framkammarsstuga från 1600-talets slut, ett sockenmagasin från 1800-talets början och en vagnsmedja från 1800-talets mitt.

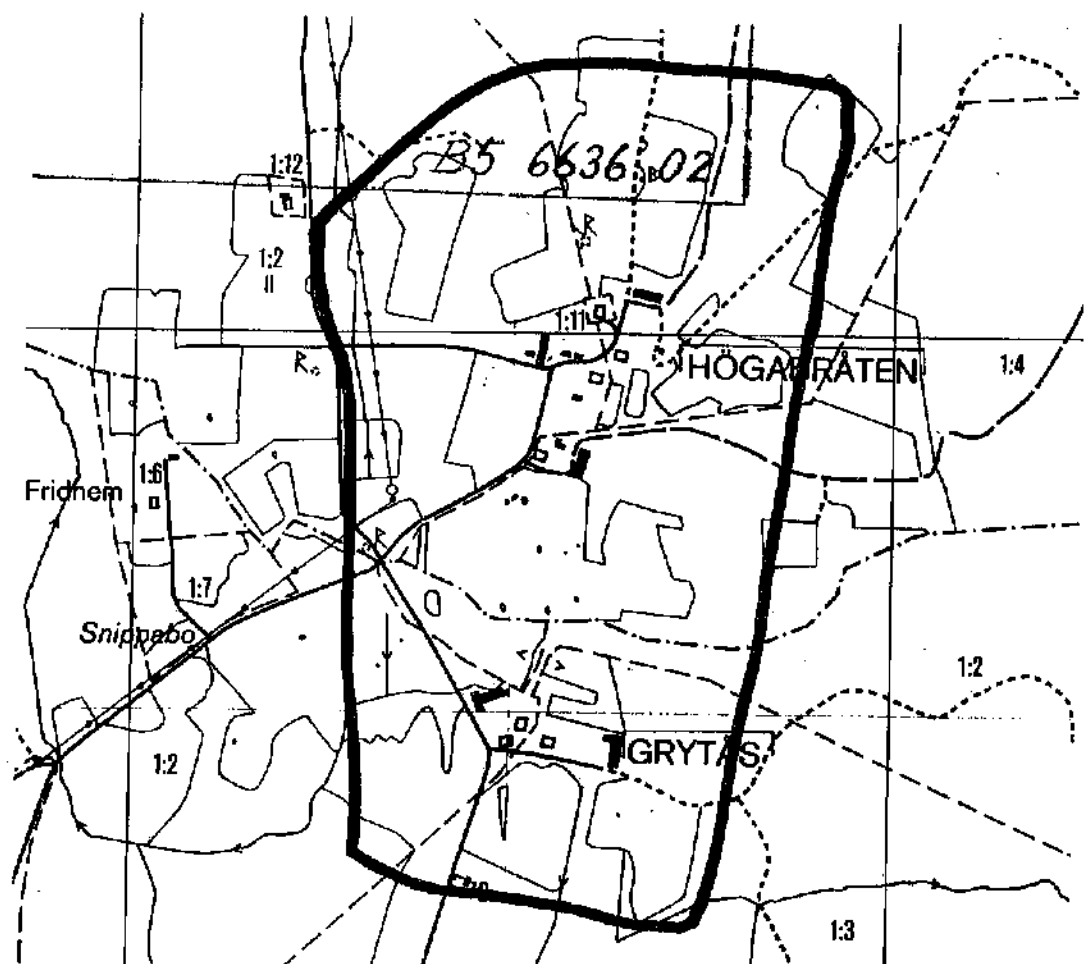
Prästgården (1:1) ligger på åsen strax öster om kyrkan. Huvudbyggnaden uppfördes 1796 och har en stomme av timmer. Norra fasaden är symmetriskt uppbyggd kring en mittaxel med kolonnburet gavelställt tak. Under takfoten finns tre låga breda fönster och i takfallet tre kupor tillkomna 1913. Södra fasaden är symmetriskt uppbyggd kring en mittaxel med kolonnburen balkong. I taket finns en bred fronton tillkommen 1932. Huset är klätt med gulvit locklistpanel. Sadeltaket har valmade gavelspetsar och är belagt med enkupigt rött tegel utom på frontonen som har plåttak.

Huvuddelen av bebyggelsen i byn Åker ligger vid den tidigare korsningen där vägarna mellan Skillingaryd-Gnosjö och Bondstorp-Klevshult tidigare möttes. De äldsta gårdarna är 1:5 och 1:18, den förra uppförd på 1890-talet. De båda manbyggnaderna har timmerstomme med gul locklistpanel och sadeltak med rött tvåkupigt tegel. I fasadernas mittaxel finns förstukvistar med snickerier. Åker 1:8 har en två våningar hög manbyggnad från 1902. Fasaden är klädd med gul locklistpanel och har en förstukvist i mittaxeln. Taket är täckt med röda cementpannor. Manbyggnaden på fastigheten 1:6 restes 1903. Byggnaden är en och en halv våning hög med en framskjuten pelarburen frontespis i mittaxeln. Fasaden är klädd med vit locklistpanel och på taket ligger röda cementpannor.

Klockaregården (1:21) uppfördes 1910 och har en oklädd stomme av rödmålat timmer. I fasadens mitt finns en vitmålad förstukvist och på taket ligger bruna betongpannor. Vid vägkorsningen ligger även ett bostadshus från 1950 (1:4). Huset är en våning högt och klätt med gult tegel. I fasadens mitt finns en pelarburen balkong och en fronton. Fönstren är ospröjsade och av tvåluftstyp. Sadeltaket täcks av rött tvåkupigt tegel.

45. GRYTÅS OCH HÖGABRÅTEN

Fastigheter: Grytås 1:2, 1:3, Högabråten 1:2, 1:3, 1:4, 1:10

Grytås och Högabråten är belägna på en nord-sydlig höjdrygg väster om Lagan. Byarna omges av åker, vall och hagmarker. På gårdstomterna växer ask, lind, lönn och i Högabråten en allé av kastanjer. I området finns ett flertal fornlämningar bl a domarringar och gravfält.

På gården Grytås 1:2 finns en manbyggnad från 1851, ett nytt bostadshus samt ekomonibyggnader från sekelskiftet. Manbyggnaden är två våningar hög och klädd med sin ursprungliga locklistpanel. Fasaden är målad i ljust gult och på sadeltaket ligger rött tvåkupigt tegel. Bostadshuset på Grytås 1:3 uppfördes 1909. Byggnaden är en och en halv våning hög och försedd med frontespis och balkong i fasadens mitt. Sadeltaket är täckt med röda betongpannor och fasaden klädd med gul locklistpanel.

Högabråten består av tre gårdar. Gården 1:2 är bebyggd med manbyggnad (1924), ladugård (1927) samt äldre visthus och bodar. Boningshuset är en och en halv våning med frontespis, balkong och låga liggande fönster i den övre. Fasaden är klädd med gul locklistpanel och på sadeltaket ligger röda betongpannor. På Högabråten 1:3 finns en manbyggnad från 1923. Huset är en och en halv våning högt med den övre våningen under ett högt brutet tak. Taket är genombrutet av en frontespis och täckt med röda betongpannor. Fasaden är klädd med gul locklistpanel. På gården finns även en nyuppförd enplansvilla. Manbyggnaden tillhörande 1:4, uppfördes 1905. Fasaden är symmetriskt uppbyggd kring en mittaxel med frontespis och veranda. I frontespisens övre del finns ett rombiskt fönster. Högden är en och en halv våning och fasadens beklädnad består av gul locklistpanel. På sadeltaket ligger tvåkupigt rött tegel.

Norr om Högabråten ligger ett boningshus från 1951. Byggnaden är en och en halv våning hög och putsad i en beige ton. Det relativt höga sadeltaket är klätt med bruna betongpannor och bryts av en osymmetriskt placerad frontespis med balkong.

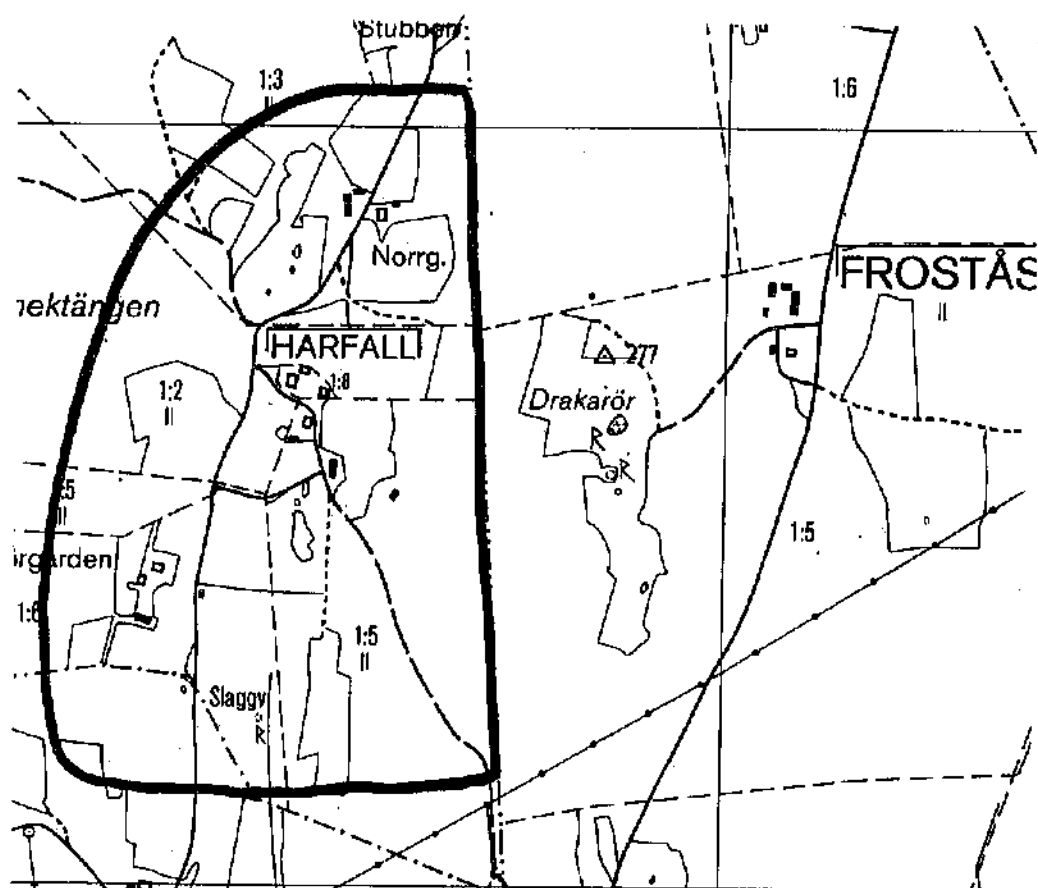

Högabråten 1:4

46. HARFALL

Fastigheter: 1:2, 1:3, 1:5, 1:6

Byn Harfall ligger på en öppen nord-sydlig höjdrygg. Längs höjden löper en väg och på ömse sidor om denna är fyra gårdar placerade. Gårdarnas manbyggnader uppfördes under 1840- och 1850-talen och har en i det närmaste gemensam utformning. Byggnaderna är timrade och klädda med rödfärgad locklistpanel. Höjden är en och en halv våning med liggande låga fönster under takfoten. I huvudfasadernas mitt finns en förstukvist med snickeridetaljer. Taktäckningen varierar, en- och tvåkupigt rött tegel, eternit samt röda betongpannor förekommer. Gårdarnas ekonomibyggnader är av varierande ålder och kondition.

47. HÄRADSKÖP

Fastigheter: 1:2, 1:3 A

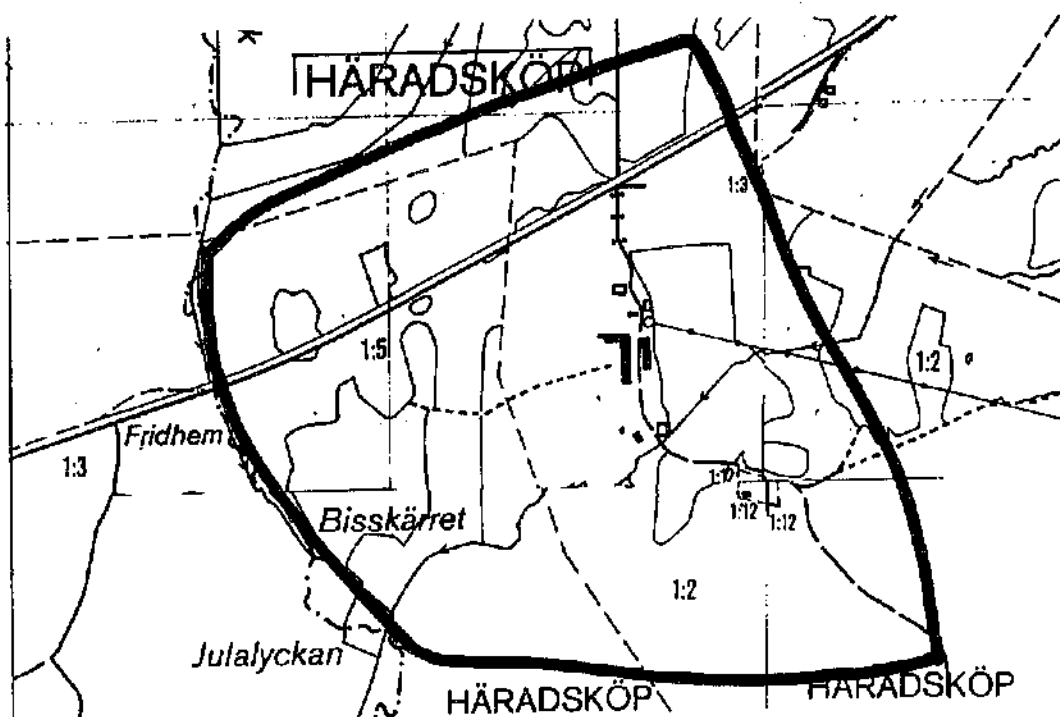
Häradsköp ligger på en öppen höjd omedelbart söder om landsvägen mellan Skillingaryd och Åker. Från vägen leder en allé upp till huvudbyggnaden, vilken uppfördes 1843. Huset är en våning högt och har en timmerstomme med gul locklistpanel. Fasaden indelas i fyra lika delar av vitmålade knutlådor. I fasadens mitt finns en förstukvist med snickeridetaljer. Sadeltaket är avvalmat och klätt med rött tegel.

Öster om huvudbyggnaden ligger ett magasin i rödfärgat timmer. Byggnaden vilar på en kraftig stenfoot och har ett tegelklätt tak. Fönstren är småspröjsade med inslag av rombiska former och har vita omfattningar. Öster om magasinet ligger ett hårt renoverat bostadshus.

Bakom huvudbyggnaden finns vagnskjul och en ladugård/lada i vinkel. Den senare uppfördes 1907.

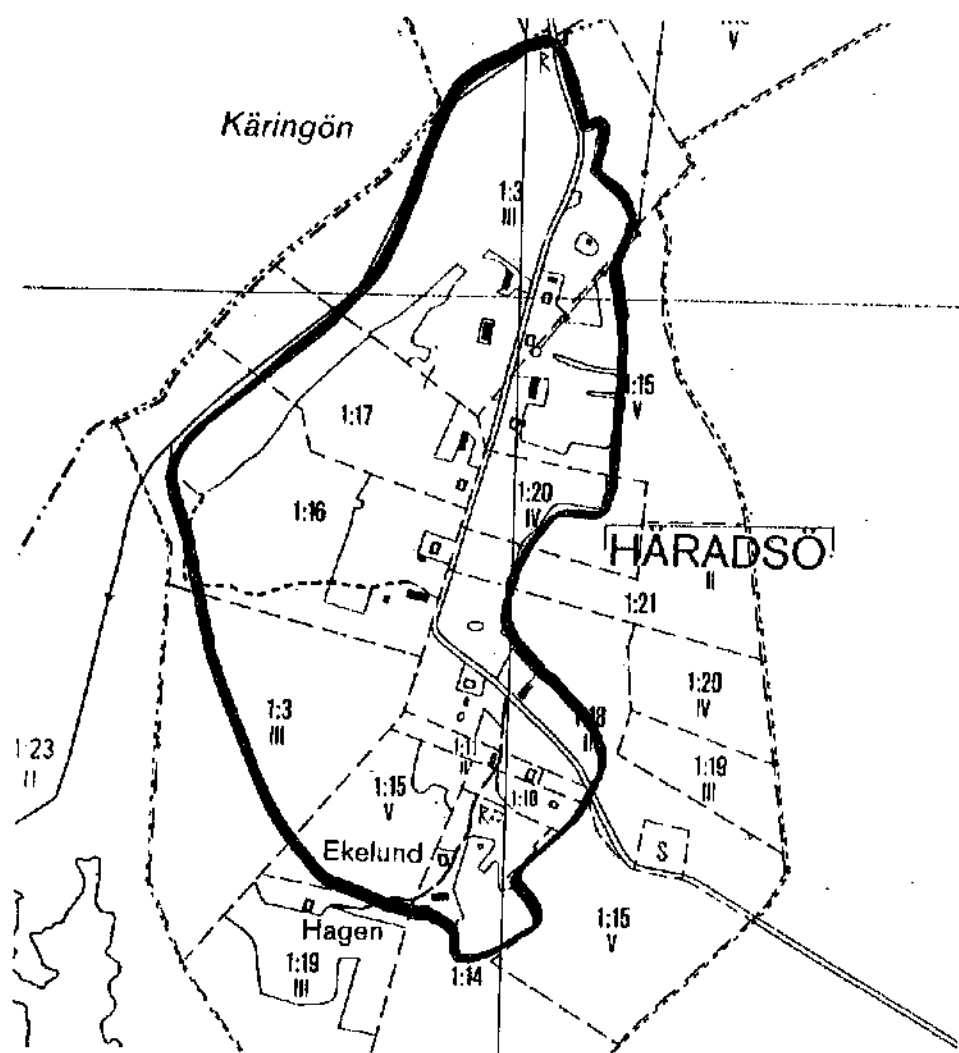
Söder om huvudgården ligger ett bostadshus troligen uppfört omkring sekelskiftet. Byggnaden är två våningar hög och har en nära nog kvadratisk plan. Taket är flackt och valmat samt har en kort rygg. Takbeklädnaden består av tvåkupigt rött tegel. Väggarna är klädda med röd locklistpanel och i huvudfasadens mitt finns förstukvist och balkong.

Vid landsvägen ligger två mindre bostadshus uppförda i timmer. Det större huset byggdes på 1830-talet. Høyden på denna byggnad är en våning. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och på taket ligger rött tegel. Den mindre byggnaden har en liknande utformning.

48. HÄRADSÖ

Fastigheter: 1:3, 1:11, 1:14, 1:15, 1:16, 1:17, 1:18

Häradsö ligger på en udde i Store mosse. Längs udden, i nord-sydlig riktning, sträcker sig en svag höjd och en väg. Huvuddelen av byns åtta gårdar ligger vid vägen. Närmast bebyggelsen finns ett stråk med öppen jordbruksmark som mot mossen övergår i blandskog. Häradsö är en av kommunens mest välbevarade byar och erbjuder en översikt över byggnadsskickets förändring. De äldsta manbyggnaderna från tidigt 1800-tal, var troligtvis små s k enkelstugor. Dessa har i många fall senare höjts och breddats. Lillstugan på fastigheten 1:15 och manbyggnaden på 1:17 är exempel på denna minsta bostadstyp. Byggnaderna är en eller två våningar höga, uppförda av timmer och klädda med röd locklistpanel. På taket ligger rött tvåkupigt tegel. Byggnaderna är försedda med vitmålade förstukvistar.

Vid 1800-talets mitt dominerar en större byggnadstyp, den s k parstugan. Planen är rektangulär och höjden två våningar. Väggarna är av timmer och klädda med röd locklistpanel. Fasaderna är symmetriskt uppbyggda kring en mittaxel med förstukvist. Sadeltakets beläggning är rött tegel. Denna typ av byggnad finns på fastigheterna 1:3, 1:15 och 1:16. Byggnaden på 1:15 är dock kraftigt förändrad med tilläggsisolering, ny panel och plåttak.

I byn finns även byggnader från 1900-talets första hälft. Deras gemensamma nämnare är att planformen blir alltmer kvadratisk och taken brantare. Manbyggnaden 1:18 uppfördes 1914. Höjden är en och en halv våning med frontespis i övervåningen. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och indelad av vita band. Byggnaden har förstukvist med snickeridetaljer och grönt plåttak. Häradsö 1:14 uppfördes ursprungligen omkring 1860 men fick sin nuvarande utformning 1915. Byggnaden är en och en halv våning hög med den övre våningen under ett högt, brutet avvalmat och tegelklätt sadeltak. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och i dess mitt finns frontespis och förstukvist. Även manbyggnaderna på 1:3 och 1:11 fick sin nuvarande utformning under denna period.

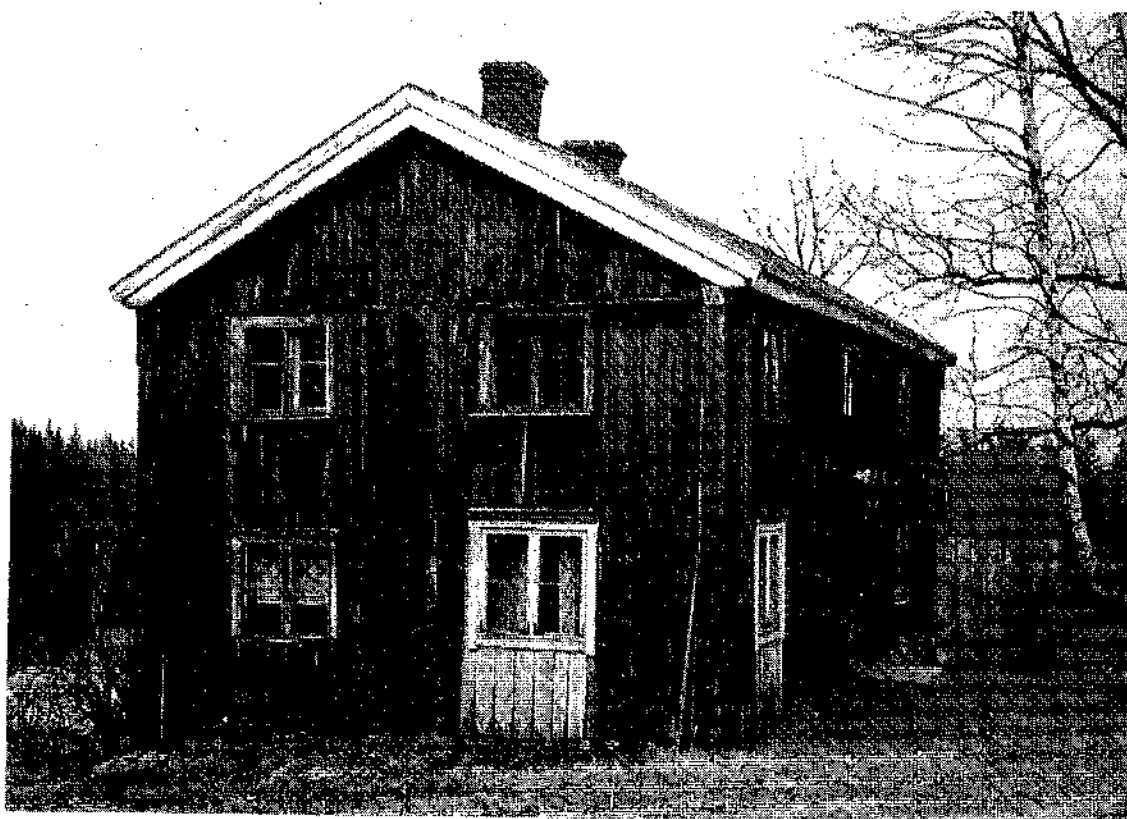
Till den kulturhistoriskt värdefulla miljön i Häradsö hör även en rad ekonomibyggnader, huvudsakligen uppförda under perioden 1900-1927.

49. ÖSTRA OCH VÄSTRA NÄSSJA

Fastigheter: 1:18, 1:35, 1:42, 3:1, 3:6, 4:2

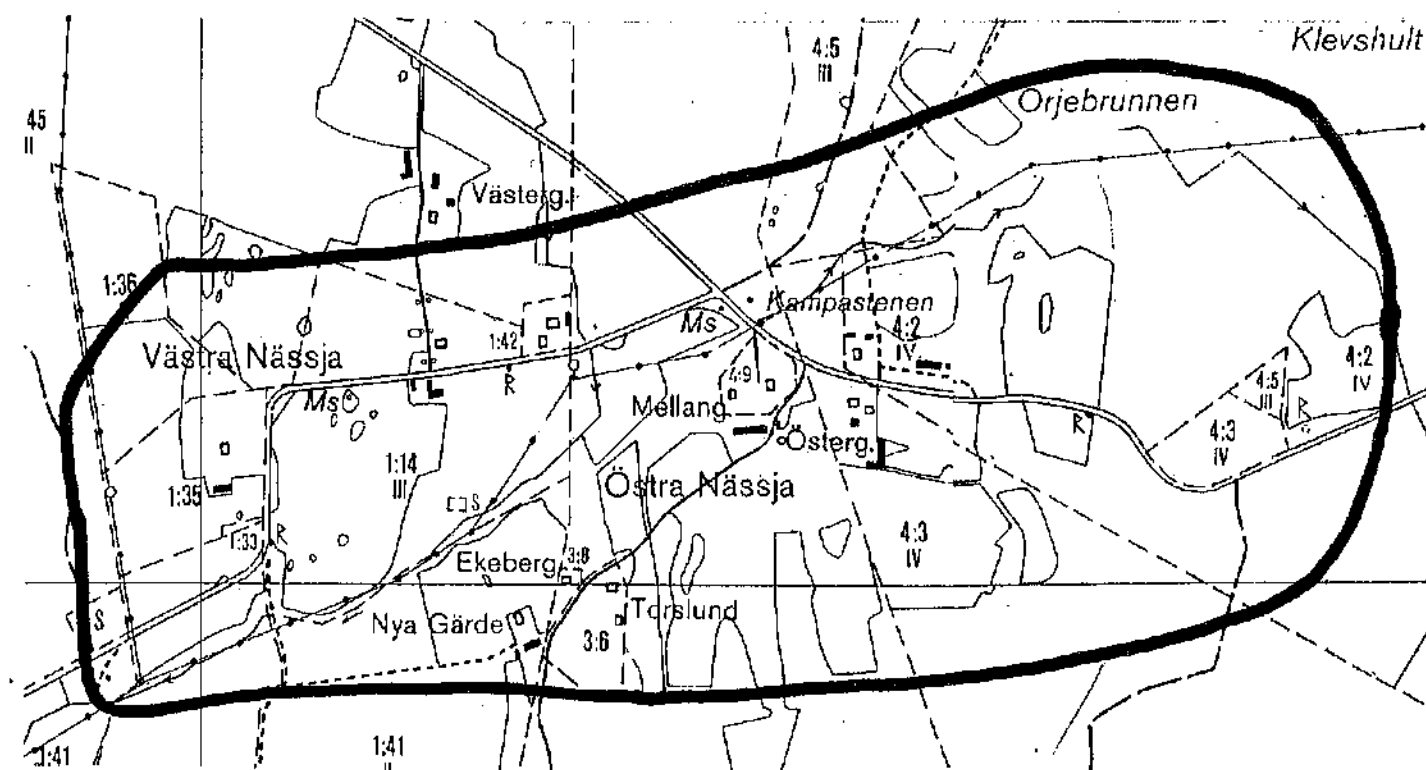
Östra och Västra Nässja ligger i ett öppet och kuperat landskap längs vägen från Klevshult mot väster. Huvuddelen av gårdarna ligger i direkt anslutning till vägen. Byarna innehåller en rad välbevarade exempel på byggnadssättets förändring från tidigt 1800-tal till 1950-tal.

På Östra Nässja 4:2 finns en obebodd manbyggnad från tidigt 1800-tal. Huset är en knuttimrad dubbelkammarstuga i två våningar klädd med rödfärgad, kraftigt dimensionerad locklistpanel. Sadeltaket består av enkupigt rött tegel. Byggnadens planlösning är intakt och dessutom är många värdefulla byggnadsdetaljer bevarade. Bland dessa märks bl a eldstadskomplex, blyspröjsade fönster, snickerier samt stänk- och schablonmålade tapeter. Byggnaden är en av länets få bevarade exempel på allmogens byggnadsskick och boendemiljö vid tiden före 1800-talets mitt. Den har därigenom ett mycket stort kulturhistoriskt värde.

Östra Nässja 4.2

Byggnadsskicket vid 1800-talets mitt representeras av gården Västra Nässja 1:18, vars manbyggnad uppfördes 1842. Byggnadens timmerstomme är två våningar hög och bär upp ett tegelklätt sadeltak. Fasaden är klädd med grå locklistpanel och i dess mitt finns en förstukvist med snickerier. Gården består i övrigt av bod, magasin och ladugård (1880/1917).

Torslund, Östra Nässja 3:6

Nässja Mellangård 3:1 är en välbevarad och komplett gårdsanläggning med klart avgränsad man- respektive fägård. Inom mangården ligger bostadshus (1889), lillstuga och bod. Fägården består av ladugård (1885) magasin och en mindre stuga. Manbyggnadens utformning skiljer sig från det tidigare dominerande byggnadsskicket på några punkter. Husets plan är bredare och kortare än tidigare. Taket är brantare med större utsprång och i fasadens mitt finns en framskjuten frontespis. Byggnadens höjd är en och en halv våning, taktäckningsmaterialet rött tvåkupigt tegel och fasadens beklädnad röd locklistpanel.

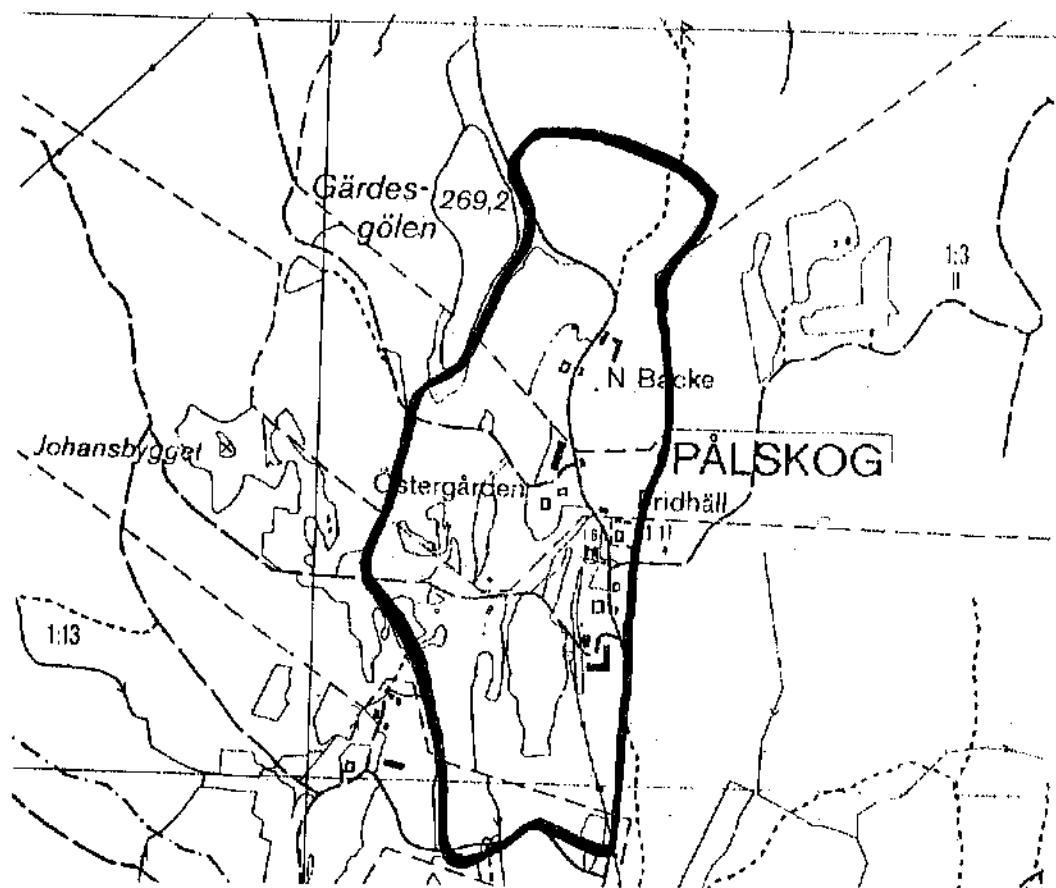
Manbyggnaden på Västra Nässja 1:35, uppförd 1916, illustrerar på ett än tydligare sätt förändringen från det tidigare byggnadsskicket. Planlösningen är i det närmaste kvadratisk och under det höga avvalmade taket ryms en hel våning. Taket är dessutom täckt med röd falsad plåt. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och i dess mitt finns förstukvist och frontespis.

Östra Nässja skola och lärarbostad uppfördes omkring 1925. Skolhuset är en våning högt, klätt med röd locklistpanel och försett med ett tegelklätt avvalmat sadeltak. Lärarbostaden är en och en halv våning hög, med den övre våningen under ett högt brutet tak. Taket är klätt med tegel och fasaden med röd locklistpanel.

Svepet över byggnadsskickets förändring avslutas på Torslund (Östra Nässja 3:6) som är ett bostadshus från 1940- eller 1950-talet. Planen är kvadratisk, taket högt och fasaden klädd med det för tidpunkten karaktäristiska teglet i en mättad gul färg. Byggnaden har källare och entrén är osymmetriskt placerad.

50. PÅLSKOG

Fastigheter; 1:2, 1:3, 1:4, 1:5

Pålskog ligger på västsidan av en nord-sydlig slingrande ås. I dalen på byns västsida, finns en göl och en bäck omgivna av odlade marker. På sluttningen öster och norr om byn finns hävdade enehagar.

Byn består av fyra gårdar och ett missionshus. Längst i norr ligger gården Norre Backe (1:2). Gården består av två bostadshus, ladugård (1891) och flera uthus. Den största manbyggnaden (1842) är byggd av timmer och två våningar hög. På taket ligger tvåkupigt rött tegel och fasaden är klädd med röd locklistpanel. I fasadens mitt finns en vitmålad förstuvist.

Östergården (1:3) består av manbyggnad (1894), flygel (tidigare huvudbyggnad 1882), smedja (1900), ladugård (1942) och vagnskjul. Huvudbyggnaden är två våningar hög och har en framskjuten frontespis med förstuvist. Fasadbeklädnaden består av gul locklistpanel och på taket ligger tvåkupigt rött tegel. Flygeln är försedd med samma ytmaterial men är endast en våning hög och saknar frontespis. Smedjan, som alltjämt är i drift, är uppförd av timmer och har ett tak med enkupigt rött tegel.

Östergårdens smedja

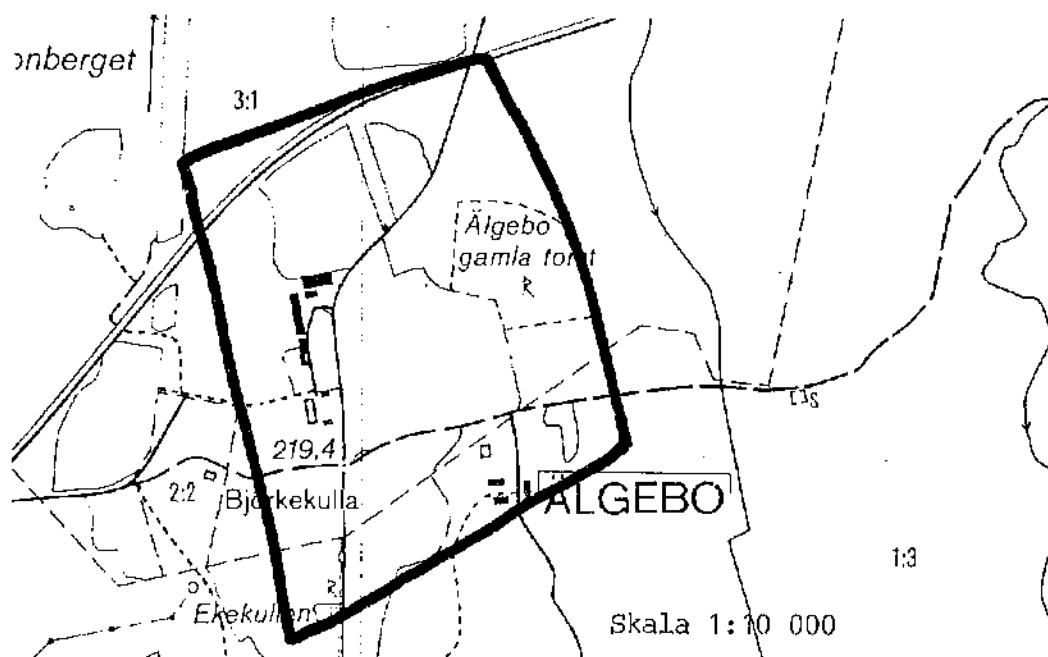
Mitt i byn ligger Fridhäll (1:11) som är ett bostadshus i en och en halv våning. På huvudfasaden finns förstukvist, frontespis och låga fönster under takfoten. Beklädnaden består av röd locklistpanel och tvåkupigt rött tegel.

Mitt emot Fridhäll ligger Missionshuset (1:4) från 1901. Byggnaden har en rektangulär plan med entré i sydöstra hörnet. Höjden är en våning och fasaden klädd med röd locklistpanel. På sadeltaket ligger röda betongpannor.

51. ÄLGEBO

Fastigheter: 1:3, 3:1

Älgebo ligger på en flack öppen ås. Gården 3:1 är en omfattande anläggning bestående av ett tiotal byggnader. Mangården omfattar huvudbyggnad (omkring 1815) och två flyglar innehållande bodar och garage. Samtliga byggnader är klädda med gul locklistpanel och har bruna betongpannor på taken. Huvudbyggnaden är två våningar hög och uppförd av timmer. Fasaden är osymmetriskt komponerad, beroende på en utbyggnad mot norr (troligtvis 1820-tal). Byggnaden har balkong, veranda och avvalmade gavelspetsar.

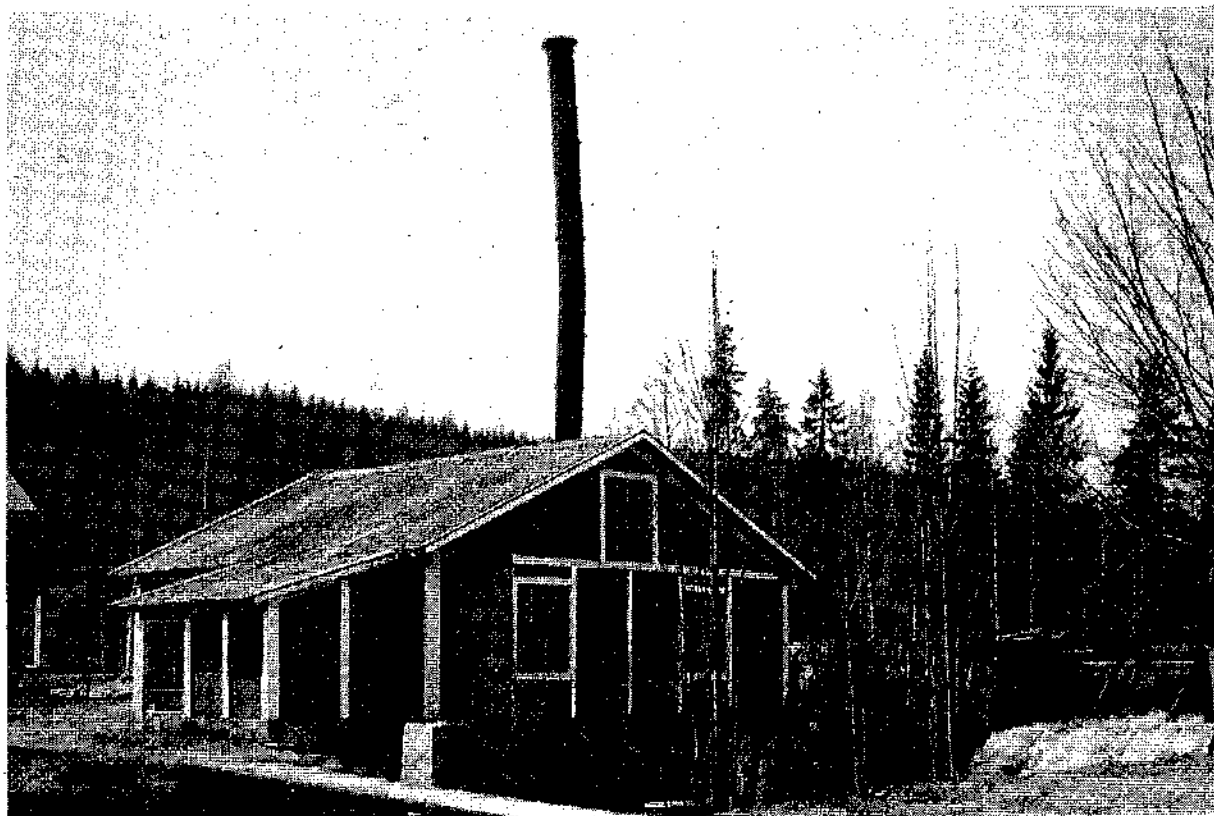

Fägården domineras av den stora ladugården från 1908. Väggarna är klädda med röd locklistpanel och försedda med ett lågt fönsterband. Taket är täckt med grå plåt. I övrigt består fägården bl a av lada, maskinhall och magasin. Norr om gården ligger en smedja med ofärgad lockpanel och torvtak.

Öster om 3:1 ligger gården 1:3 bestående av manbyggnad, ladugård och ett flertal uthus. Manbyggnaden är en och en halv våning hög med låga fönster under takfoten och högt avvalmat tak. Fasaden är klädd med vit locklistpanel och taket med bruna betongpannor. I fasadens mitt finns en förstukvist med snickerier.

KULTURMINNEN

137. Basseberg 1:6, 1:9, 1:11, 1:15 (Bergfors)

Ånghuset

Bergfors snickerifabrik (tidigare Oskar Ljungbergs vagnfabrik) är en anläggning bestående av omkring tio byggnader. Bland dessa märks bl a ett boningshus från 1908 och ett ånghus. Dessa två byggnader utgör tillsammans med anläggningens övriga bebyggelse en kulturhistoriskt värdefull helhet. Boningshuset är två våningar högt och byggt i vinkel. Fasaden är klädd med grå locklistpanel och taket belagt med röda betongpannor. Ånghuset har ett ramverk av trä fyllt med rött tegel. I huset finns en tvåcylindrig ångmaskin bevarad i ursprungligt skick.

138. Basseberg 2:12, 2:13 (Tallbacken - Åviken)

Söder om Bergfors snickerifabrik ligger två bostadshus uppförda 1949 och 1950. Byggnaderna kännetecknas av 1940- och 1950-talens byggnadsstil. Huskropparna är kvadratiska, en våning höga och försedda med branta sadeltak klädda med bruna betongpannor. I huvudfasadens mittaxel finns entré, balkong och frontespis. Tallbacken har fasad i vit locklistpanel och Åviken i grå puts.

139. Bassebergs skola 2:10

Skolan ligger nordost om Bergfors och uppfördes 1913. Byggnaden är en våning hög och har sadeltak med avvalmade gavelspetsar. Taket är klätt med tvåkupigt rött tegel och fasaden med röd locklistpanel.

140. Basseberg 2:16

Mitt emot skolan ligger gården Basseberg 2:16. Manbyggnaden är uppförd omkring 1870 av timmer och är två våningar hög. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och i dess mitt finns en förstukvist. Taket täcks av rött tvåkupigt tegel. På gården finns en ladugård med väggar i sten och loft av trä.

141. Basseberg 1:10 (Lomsjö bruk).

Vid fallen i Lomsjöns södra utflöde låg tidigare en masugn. Bruket var i drift under perioden 1810 till omkring 1880. Av masugnen återstår ett fundament i kallmurad gråsten. Dessutom finns på platsen rester av kolladan och en kalkgrav. Den bevarade disponentbostaden uppfördes 1862. Byggnaden är en våning hög och har ett plåtklätt sadeltak. Fasaden består av rödfärgad locklistpanel och en rad välbevarade snickeridetaljer såsom konsoler, fönsteromfattningar och förstukvist.

Disponentbostaden i Lomsjö.

142. Bockebo 1:3, 1:7

Bockebo består av fyra gårdar som ligger på en rad längs vägen mellan Älgebo och Ledås. Två av gårdarna är välbevarade med manbyggnader från omkring 1850. Bockebo 1:3 är två våningar hög och klädd med rödfärgad locklistpanel. I fasadens mitt finns en vit förstukvist. Taktäckningen består av tvåkupigt rött tegel. Manbyggnaden på Bockebo 1:7 har ett liknande utförande men med röda betongpannor på taket. Norr om byn ligger Norratorp (tillhör 1:7) som är en enkelstuga. Torpet har en stomme av knuttimmer som är inklädd med röd locklistpanel. På taket ligger rött enkupigt tegel.

143. Broddarp 1:2, 1:3, 1:4

I Broddarp finns exempel på byggnader från tre olika epoker. Äldst är manbyggnaden på Broddarp 1:3, uppförd under 1800-talet. Huvuddragen är den röda locklistpanelen, förstukvisten med snickerier och det tegeltäckta sadeltaket. Broddarp 1:2 är ett torp vars utformning härstammar från 1900-talets början, troligtvis 1910- eller 1920-tal. Den mest markanta detaljen är fönstrens spröjsning med tre rektangulära rutor i en undre rad och två kvadratiska i en övre. Broddarp 1:4 representerar 1930- och 1940-talets byggnadsstil. Boningshusets plan är kort och bred, nästan kvadratisk. Taket är högt och brutet. Fasaden är klädd med vit locklistpanel och innehåller en osymmetriskt placerad frontespis.

144. Föreberg 2:3 (Kvarnåsen)

Bostadshus från 1902. Byggnaden är en och en halv våning hög. Fasaden klädd med röd locklistpanel samt försedd med förstukvist. Kvistens snickerier är välbevarade liksom de glasade dörrarna med karaktäristisk spröjsning. Sadeltaket är klätt med röda flatfalsade cementpannor.

145. Galtås 1:3

Av gårdsanläggningen återstår manbyggnad och lillstuga. Boningshuset uppfördes 1845 och har en, två våningar hög, timmerstomme. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och på taket ligger enkupigt rött tegel. I fasadens mitt finns en förstukvist med snickerier.

146. Galtås 1:6, 1:11 (Gransätra)

I Gransätra finns ett missionshus och ett torp. Missionshuset är en våning högt och har en yttre beklädnad av röd locklistpanel. Sadeltaket är klätt med röd falsad plåt. Torpet har en stomme av timmer, en fasad med röd locklistpanel, en vitmålad förstukvist samt ett sadeltak med rött enkupigt tegel.

147. Gimmarp Norrgård 1:5

Manbyggnaden på gården uppfördes 1848 och är två våningar hög. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och taket täckt med röd plåt. Byggnaden är försedd med veranda placerad i fasadens mittaxel. På gården finns dessutom en u-formad ladugård i trä uppförd 1872 och ett vitputsat magasin med stomme av sten.

148. Gisslaköp 1:5 (Valingsberg)

I en skogsglänta sydost om byn Gisslaköp ligger Valingsberg, ett envånings bostadshus i timmer. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och försedd med en rikligt dekorerad förstukvist. Taket täcks av tvåkupiga röda tegelpannor.

149. Hult 1:7 (Hultakvarnen)

Vid Västerån, norr om Åker, ligger Hultakvarnen. Själva kvarnen är rivnen men manbyggnad och ladugård återstår. Boningshuset är uppfört av timmer och en våning högt. Beklädnaden består av rödfärgad locklistpanel på fasaden och tvåkupigt rött tegel på taket. Ladugården är uppförd av rödfärgat timmer och har grön plåt på taket.

150. Klevshult 1:5 (Karlsborg)

I norra delen av Klevshults by ligger gården Karlsborg bestående av manbyggnad (1842), lillstuga, ladugård (1947) samt två magasin. Manbyggnaden är två våningar hög och klädd med gul locklistpanel. I fasadens mitt finns en balkong och på sadeltaket ligger bruna betongpannor. Lillstugan är en och en halv våning hög, klädd med röd locklistpanel och har ett tegelklätt sadeltak.

151. Kyllås 1:2

Manbyggnad från mitten av 1800-talet. Stommen är av timmer och en och en halv våning hög. Under sadeltakets fot finns en rad med liggande låga fönster och i fasadens mitt en förstukvist med snickerier. Som taktäckning används tvåkupigt rött tegel.

152. Kyllås 1:6 (Sjölund och Åbygget)

Två mindre manbyggnader av timmer, en respektive en och en halv våning höga. Sadeltaket med betongpannor och fasaden med röd locklistpanel. Vita snickerier, främst på förstukvistarna.

153. Kåveryd 1:7

Bostadshus uppfört 1946. Utformningen är typisk för 1940-talet. Planen är i det närmaste kvadratisk, höjden en våning med källare och sadeltaket brant. Stommen är av plank, utvändigt klädd med röd locklistpanel. Fönstren har två lugter utan spröjs och på taket ligger rött tvåkupigt tegel.

154. Linnås 1:3 (Södergården)

Gården består av manbyggnad (omkring 1850), bod och ladugård (1870). Manbyggnaden är uppförd av timmer och två våningar hög. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och i dess mitt finns en förstukvist. Taket är täckt med rött tegel. Boden är av timmer och klädd med röd locklistpanel. Byggnaden har dubbeldörr med speglar och rombiska dekorationer.

155. Ljussegren 1:2

Gårdsanläggning bestående av manbyggnad, lillstuga, bodar och ladugård, huvudsakligen uppförd omkring 1860. Manbyggnaden är två våningar hög, klädd med röd locklistpanel och försedd med tegeltäckt sadeltak. I fasadens mittaxel finns en förstukvist.

156. Ljungberg 2:14 (Ljungafors)

På fastigheten ligger två byggnader, dels en manbyggnad (1907) och dels en skola (1914). Manbyggnaden är en och en halv våning hög och byggd i vinkel. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och på taket ligger bruna betongpannor. Skolhuset är en våning högt med fasad i röd locklistpanel och avvalmat sadeltak med röda betongpannor. Förstukvisten är placerad i fasadens mitt.

157. Mässeberg 1:11

Manbyggnad i två våningar med tegelklätt sadeltak. Fasaden är försedd med röd locklistpanel och i dess mitt finns en förstukvist.

158. Södra Nässja 2:3 B

Gård bestående av manbyggnad, bod och ladugård uppförda omkring 1890. Manbyggnaden är en våning hög och uppförd av timmer. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och i dess mitt finns en glasad dubbeldörr. Ovan dörren finns ett lågt, brett fönster. Sadeltaket är täckt med rött tvåkupigt tegel.

159. Ryd 1:7, 1:9

Ryd 1:7 och 1:9 är två manbyggnader uppförda 1860 respektive 1878. Byggnaderna har stommar av timmer och är en och en halv våning höga. Fasaderna är klädda med röd locklistpanel och på taken ligger rött tvåkupigt tegel. Under takfoten finns låga fönster och i fasadernas mitt förstukvist.

160. Stenshestra 2:14 (Stensfors)

I Stensfors fanns tidigare en hammarsmedja anlagd på 1870-talet. Denna är numera ersatt med en mindre industribyggnad. På platsen finns dock tre andra byggnader. Ett bostadshus från 1935. Byggnaden består av bottenvåning och takvåning med frontespis. Taket är brutet och täckt med rött tegel. Fasaden är klädd med vit locklistpanel. Bostadshuset flankeras av två äldre byggnader som är under reparation. Den östra byggnaden har timmerstomme och torvtak. Byggnaden i väster har locklistpanel och enkupigt rött tegel.

161. Ugglekull 1:3

Gården består av manbyggnad (1851), ladugård (1927) och uthus. Manbyggnadens höjd är två våningar. Sadeltaket är täckt med cementpannor. Stommen är klädd med ljus locklistpanel och i fasadens mitt finns en förstukvist med rika snickerier.

162. Uljeshult 1:3, 1:6, 2:1

På gårdarna finns förutom diverse ekonomibyggnader tre snarlika boningshus. Höjden är två våningar, taktäckningen betongpannor och fasadbeklädnaden locklistpanel. Husen på 1:6 och 2:1 är rödfärgade och försedda med rikt dekorerade vita förstukvistar. Fasaden på 1:3 är gul och i mittaxeln finns en balkong.

163. Ålaryd 1:12 (Ängskärret)

Ensamliggande stuga omgiven av blandskog. Stomme av timmer och beklädnad av rödmålad locklistpanel. På sadeltaket svart falsad plåt.

164. Ålaryd 1:16, del av, (Rosenlund)

Rosenlund ligger vid Västerån, på samma fastighet som Ålaryds kvarn och såg. Gården består av bostadshus, smedja (1935) och ett par mindre uthus. Bostadshuset är en våning högt och uppfört av timmer. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och på taket ligger svarta betongpannor. På husets framsida finns en förstukvist och på baksidan en mindre utbyggnad.

165. Ålaryd 1:16, Ålaryds kvarn och såg

Anläggningen ligger vid en damm i Västerån och består av två manbyggnader, såg, kvarn och ladugård (1902). Den äldre manbyggnaden är uppförd under 1800-talet. Byggnadens höjd är en och en halv våning med låga liggande fönster under takfoten. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och försedd med en vitmålad, rikligt dekorerad förstukvist. På taket ligger rött tvåkupigt tegel.

År 1922 uppfördes en större manbyggnad i en och en halv våning med övervåningen placerad under ett högt, brutet och avvalmat takfall. I fasadens mitt finns en kraftig frontespis med balkong och veranda. Huset är klätt med gul locklistpanel och taket täckt med tvåkupigt rött tegel.

Närmast dammen ligger såg och kvarnbyggnader uppförda omkring 1890. Kvarnens stomme är av trä och står på en hög stensockel. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och taket täckt med spån. Sågen är av enklare slag med väggbeklädnad av plank och grått plåttak.

166. Ålaryd 2:4

Ålaryds by ligger på västra sluttningen av Västeråns dalgång. Gården 2:4 är byns mest välbevarade och består av manbyggnad (1832), lillstuga, jordkällare, magasin och ladugård (1913). Manbyggnaden är två våningar hög och har en stomme av timmer som bär ett sadeltak med röda betongpannor. Fasaden är klädd med röd locklistpanel och är försedd med vita knutlådor. Byggnaden har en vitmålad förstukvist med snickeridetaljer. Lillstugan är en våning hög, klädd med röd locklistpanel och har ett rött plåttak samt en vitmålad förstukvist.

167. Ålaryd 2:5 (Fällorna)

Fällorna är en gårdsanläggning från omkring 1860 bestående av manbyggnad och uthus, ladugården är riven. Manbyggnaden har en, två våningar hög, stomme av timmer klädd med röd locklistpanel. I fasadens mitt finns en vitmålad förstukvist och på taket ligger svart plåt.

168. Ålaryd 2:8, Ålaryds skola

Skolbyggnaden, numera museum, är troligtvis uppförd strax efter sekelskiftet. Byggnaden är en våning hög, klädd med röd locklistpanel och försedd med avvalmat sadeltak. Som takmaterial används röda betongpannor. Huset har en vit förstukvist, osymmetriskt placerad till vänster om mittaxeln.

169. Älgebo 1:9 (Älghammar)

I Älghammar finns en manbyggnad från 1860-talet. Byggnaden är en och en halv våning hög med frontespis i sadeltaket. På sadeltaket ligger svarta betongpannor. Fasaden är putsad med gul spritputs.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Arkiv

Jönköpings läns museum, Jönköping

Litteratur

ABF:s hembygdscirkel. Götaströms bruk 1672-1896 och åkdonstillverkningen i Skillingaryd från 1850-talet till våra dagar. 1958-1959.

Allvin, J., Beskrivning över Östbo härad, Jönköpings län. Nytryck Värnamo 1934.

Andersson, J., Tofterydsbygdens historia. Skillingaryd 1987.

Berg, E., Kaserner, baracker och hyddor — Svenska soldatboningar under fyra århundraden. Stockholm 1981.

Berg, E., Bebyggelsen vid arméns mötesplatser, ur Fortifikationen 350 år, 1635-1985. Stockholm 1986.

Senarums Hembygdsförening. Boken om Svenarum. Nässjö 1949.

Byarums hembygdsförenings årsskrift 1951, 1962, 1966-1968, 1970-1987.

Cederlöf, O., Indelningsverkets militära torp och boställen. Meddelanden XXXVI Armémuseum. Stockholm 1976.

Ericsson, A.-S., Eckersholm. 1986.

Granmo, A., Svenarum. Jönköping 1968.

Hembygdsgårdar. Småländska kulturbilder 1979.

Hyenstrand, Å., Fasta fornlämningar och arkeologiska regioner. Riksantikvarieämbetet 1984:7.

Härenstam, C., Finnveden under medeltiden. Lund 1946.

Högberg, F., Hook — från bruksherrgård till herrgårdspensionat. Ur Småländska kulturbilder. 1963.

Jönköpings läns historia. Småländska kulturbilder. 1986-1987.

Kinander, R., Småländska runinskrifter. Uppsala 1961.

Leander, L. O., Boken om HNJ — Halmstad-Nässjö Järnvägar 1882-1982. Helsingborg 1984.

Löthman, L., Kartrevidering kring Lagans och Nissans övre lopp 1984. Ur Arkeologi i Sverige 1984. Riksantikvarieämbetet 1986:2.

Mellan Härån och Rasjön. Årsskrift för hembygdsföreningarna i Bondstorp, Svenarum, Tofteryd och Åker. 1978-1987.

Persson, E., Bondstorp — en sockenkrönika. Motala 1952.

Svenska gods och gårdar. Jönköpings län — östra. Uddevalla 1941.

Svenska gods och gårdar. Jönköpings län — västra. Uddevalla 1943.

Sveriges bebyggelse del II, IV. 1955.

Sveriges privata företagare. Jönköpings / Kronobergs län. Örebro 1942.

Tofterydsbygden från 1951. Tofteryds sockens hembygdsförening.

William-Olsson, W & Pries, P., Halmstad-Nässjö Järnvägen och näringslivet i dess trafikområde. Halmstad 1950.

REGISTER ÖVER FASTIGHETER

Fastighetsbenämning	sid
A	
Abborren 3.....	53
Abborren 14.....	51
Abborren 15.....	53
Albohult 1:1.....	138
Alshult.....	151
Ammelund.....	88
Ammelund 1:10 / 14, 1:15-18.....	105
Anderstorp.....	144
Angved 1:1.....	138
Angved 1:1.....	139
Ankaret 2.....	68
B	
Basseberg 1:10, 2:16.....	180
Basseberg 2:12, 2:13.....	179
Bassebergs skola 2:10.....	180
Bergfors.....	179
Betel 3.....	64
Betel, stg 209.....	65
Björkefors 1:1A, 1:1B.....	115
Björkelund 1:1.....	92
Björkeholmen.....	141
Blomfors 2:1.....	139
Blåsippa 9.....	53
Blåsippa, stg 23.....	54
Boarp 1:81, 1:91.....	104
Bockebo 1:3, 1:7.....	181
Boda 1:4.....	104
Bogla 1:3.....	73
Bondstorps sockencentrum.....	73
Borgen 5, 6.....	65
Borisköp 1:2.....	77
Brandstorp 1:2, 1:3.....	104
Braskabo.....	79
Bratteborgs gård 2:1A.....	89
Braxen 7.....	51
Braxen, stg 236.....	51
Brandstorp 1:2, 1:3.....	104
Brobygget.....	116
Broddarp 1:2, 1:3, 1:4.....	181
Buddebo 1:3, 1:4.....	77
Byarums sockencentrum.....	85
Byhult, Södra.....	141
Båramo.....	151
Bäck 1:1.....	73
Bäck 1:8, 1:9.....	105
Bössjarp 1:2.....	105
D	
Dammens kvarn.....	116

E	
Eckersholm	92
Ekeryd	102
Ekeryd 1:11-14	105
Ekeryd 1:10	106
Ekesås	127
Ekhults missionshus 1:9	158
Ekornahult 3:1	77
F	
Fagerhult 1:5	115
Fastorps Norregård 1:7	158
Fiskaby 2:3, 2:4	140
Flahult	94
Framnäs	68
Fridhem	159
Fridhem	160
Fryebo by	152
Fällan	139
Fällorna	185
Föreberg 2:3	181
G	
Galtås 1:3, 1:6, 1:11	181
Gastorp 1:2	140
Gimmarp 1:8	158
Gimmarp Norregård 1:5	182
Gisslaköp 1:5	182
Gransätra	181
Grimsjö 1:2, 1:5	106
Grytås 1:2, 1:3	168
Gråshult 1:10, 1:12A, 1:18, 1:27, 2:7	116
Gäddan, stg 253, 258	52
Gäddan 1	54
Gäddan 5	51
Gäddan 6	52
Gärahov	96
Götarp, stg 592D	60
H	
Hagafors	128
Hagaöund 5	68
Hagshult 1:2, Brobygget	116
Hagshults sockencentrum	113
Hakabygget	160
Harfall 1:2, 1:3, 1:5, 1:6	170
Harkeryd	128
Hasseln 7	54
Hembygdsparken, stg 107	45
Henriksbo 1:2B, 1:3A	153
Herrgården 7	60
Hestra 1:1	106
Hjorten 1	53
Hjorten 4, 7	55
Hok 2:16	140

Hok 2:25, 2:31, 2:34, 2:47, 2:56	37
Hok 2:106, 2:163, 2:169	35
Hoks Herrgård, Hok 2:3	132
Holma 1:1, 1:4	158
Horshaga	128
Hubbestad	133
Hubbestad 1:1, 1:3, 1:7	140
Hubbestad norra (3:2)	141
Hult 1:2, 1:6, 1:9, 1:10, 1:11, 1:12	153
Hult 1:7	182
Hultakvarnen	182
Hultsgärde 1:17	158
Humlamålen 1:1	141
Håknarp 1:1	107
Hålabo 1:7, 1:19, 1:21	78
Häradsköp 1:2, 1:3A	171
Häradsö	172
Hässelås 1:3A, B, 1:6	141
Hästen 2, 3, 4	55
Högabråten 1:2, 1:3, 1:4, 1:10	168
Högahylte	140
J	
Jorarp 1:2, 1:3	107
Jordgubben 4	55
Jupiter, stg 335, 345, 346	48
Jupiter, stg 358, 360	50
Järnboda 1:3, 1:4, 2:1, 2:2	117
Järnvägsstationen, Skillingaryd	50
Järnvägsstationen och lokstallar, Vaggeryd	68
K	
Kanshestraryd 1:2	78
Karlsborg	182
Kinnebro	140
Klevshult 1:5	182
Kohult 1:6	141
Kolbryggan, stg 609, 610, 611, 612, 613, 614	62
Korpen 9, 10, 12	69
Korskärret, lilla	158
Kronan 1	69
Krängsberg 1:8	107
Krängshult 1:2, 1:8	107
Kulhult, norra	90
Kulhult, södra§	91
Kusholmen 2:1	117
Kushult 1:7	117
Kushult 2:1, 3:1	118
Kvarnaberg	98
Kvarnåsen	181
Kyllås 1:2, 1:6	182
Kårdholmen 1:2	142
Kåveryd 1:7	182
Kärnan 2	69

L	
Liden	159
Liljedal 5, 7	69
Lindfors	35
Lingonet 15	55
Linneryd, Norra, 2:2, 2:3, 2:5	155
Linneryd 1:13, 1:28	159
Linnås 1:3	183
Ljungaforss	183
Ljungberg 2:14	183
Ljussegren 1:2	183
Lomsjö bruk	180
Lunden 1:4	107
Långbro	160
Långserum 1:3B, 1:9, 2:10	142
Långserum Norregård 2:5	142
Lärkan 8	69
M	
Magistern, stg 608	62
Masugnsbacken 1	60
Masugnsbacken 2, 4	61
Melonen 4	46
Merkurius 2, 4, 5	50
Morarp 2:3	36
Morarp 2:32, 2:38, 2:52, 2:128	37
Mosshult Norregård 1:2A	78
Målen, Väster- och Norrgård	107
Mården 1	55
Mässeberg 1:11	183
Möasjö	141
Möllefors kvarn	117
Mölna	100
Mölna 1:11	108
Mölnarp 1:4	159
Mörhult 1:9	142
Mörhult 1:15	142
Mörhultamålen 1:2	143
Mörkebo	150
Mörkhult 1:3, 1:4	118
N	
Norrhult 1:29	143
Nåthults by	156
Näset	139
Nässja Södra 2:3B	183
Nässja Östra och Västra	173
Nöthult	101
O	
Oden 12	69
Ollonet 4, 5, 6	46
Ovdaskog 1:6	108
Oxeln 3	55

P	
Packebo 1:3, 1:4, 1:7	119
Palsbo 4:1C	79
Palsbo Norregård 2:2, 2:9	76
Paradiset	139
Plommonet 8	46
Plätt 1:7, 1:12, 1:13	108
Prästkragen 6, 7, 8	47
Pukarp	151
Pålskog	176
Pålsabo	160
R	
Rasjö masugn	76
Rastad	94
Rastad 1:29	108
Rosenlund	184
Rumperyd 1:2, 1:9, 1:11	108
Runan 6, 7, 8	65
Ryd 1:7, 1:9	183
Rödingen 7, 9	52
Röshult	102
S	
Sandhem 2	65
Sandholm	159
Sandstranden stg 529	69
Saturnus, stg 341, 365	48
Sjöbo 1:4	73
Sjöeryd 1:31, 1:8	159
Sjölund	182
Sjötorp	143
Skatan 3, stg 392	46
Skjutebo	102
Skog Södergård 1:4	159
Skogsdal	144
Smedstugan 1, 3	61
Smultronet 4, 5	47
Smållen	159
Snuddebo 1:7	160
Spikbruket	143
Stg 107, Skillingaryd	45
Stg 672, Skillingaryd	41
Staren	63
Starkeryd 1:6, 1:7, 1:10	119
Stenfors	184
Stenshestra 2:14	184
Stensjökvarn 1:1A	134
Stoarp 1:10, 1:14, 1:15, 1:34	136
Strängsbo Västergård 1:3	79
Strömmen	142
Studstorp 1:3 / 1:4	160
Stödstorp 1:1	109
Svenarum Kroggård 2:1	125

Svenarums sockencentrum	125
Svenarum 1:12, 1:21	143
Svenarum 1:33, 1:43, 1:51	143
Svenstorp 1:11	144
Södergården	183
T	
Taglarp 1:5, 1:6 / 2:4, 2:3	109
Tallbacken	179
Tjurshult 1:4	109
Tjurskullen	141
Tofteryds sockencentrum	148
Tomaten 10, stg 61	47
Tomaten, stg 59	50
Tor 5	65
Torarps säteri	137
Torarp 1:17, 1:25, 1:28	144
Torestorp 1:14, 1:15, 1:17	109
Torp 1:2D, 1:5D, 1:11	160
Torsdal	144
Tröjebo	91
Tule 1, 8	66
U	
Uddebo 1:4, 8:1	109
Ugglekull 1:3	184
Uljeshult 1:3, 1:6, 2:1	184
Uttern 11	53
V	
Vaggerydsgårdarna	67
Vaggeryds kvarn	68
Valingsberg	182
Vederyd 1:4	110
Vesslan 3	53
Viktoria 4	65
Viktoria 5, 7, 9	66
Våshult 1:4, 1:5, 1:6, 2:3	120
Å	
Åbo	140
Åbygget	182
Åkers sockencentrum	166
Ålaryd 1:12, 1:16	184
Ålaryd 2:4, 2:5	185
Ålaryds kvarn och såg 1:16	185
Ålaryds skola	185
Ålen 4, 5	52
Åviken	179
Ä	
Älgamo 1:4	160
Älgebo	178
Älgebo 1:9	185
Älghammar	185
Ängskärret	184
Ärlan 5	69